

Sanna Ovaskainen

Ekologisen elämäntavan mahdollisuudet ja rajat Lapissa

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

SANNA OVASKAINEN

EKOLOGISEN ELÄMÄNTAVAN MAHDOLLISUUDET JA RAJAT LAPISSA

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 2
huhtikuun 5. päivänä 2019 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2019

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:
professori Jarno Valkonen ja tutkimusprofessori Monica Tennberg

Väitöskirjan esitarkastajat:
professori Vilma Hänninen ja professori Ilmo Massa

Vastaväittäjä:
professori Vilma Hänninen

copyright: Sanna Ovaskainen

Taitto: Taittalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 255
ISBN 978-952-337-140-8
ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-140-8>

Tämä on esimakua tulevasta
kun näkymätön ei enää lähetä uhkauksiaan hämäristä
kun seisoo talossa tai seisoo rauniossa
ja on hengitykseltään kirkas,
kun asiat suostuvat katsomaan silmiin
ja niitä voi katsoa silmästä silmään, kun on puutetta
ja puute hellittää, kun tietää miltä on turvassa
kun tietää millaista planeettaa rakastaa.

Pauliina Haasjoki (2016)

Tiivistelmä

Sanna Ovaskainen

Ekologisen elämäntavan mahdollisuudet ja rajat Lapissa

Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2019, 197 sivua

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 255

ISBN 978-952-337-140-8

ISSN 1796-6310

Väitöstutkimuksessani tutkin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja Suomen Lapissa. Ekologisella elämäntavalla tarkoitan tutkimuksessani elämäntapaa, jossa ihminen on valinnut arjessaan tietoisesti ja vapaaehtoisesti mahdollisimman ekologistia toimintatapoja. Tutkimukseni aineisto koostuu kahdenkymmenen eri-ikäisen ja erilaisessa elämänvaiheessa olevan sekä eri paikkakunnalla asuvan ekologisesti orientoituneen henkilön teemaelämäkertahaastattelusta. Haastateltavista 11 on naisia ja 9 miehiä. Haastateltavien ikäjakauma on laaja; nuorin haastateltava oli haastatteluhetkellä 18-vuotias, vanhin 75-vuotias.

Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä ekologisen elämäntavan mahdollisuuksista, rajoista ja variaatioista. Kysyn, millaisiin luontokäsityksiin ja elämäntapakäytäntöihin ekologinen elämäntapa perustuu. Millaisiksi hahmottuvat ekologisen elämäntavan kulttuuriset ja käytännölliset mahdollisuudet ja rajat luontokäsitysten näkökulmasta tarkasteltuina? Tutkimukseni teorettinen viitekehys rakentuu arjen ympäristöpolitiikan ja luontosuhteen moniulotteisen teoreettisen jäsentelyn lähtökohdille. Analyttisinä ja kokoavina käsitteinä tutkimuksessani ovat luontosuhde ja luontokäsitys. Laajana tutkimusteoreettisena kysymyksenä pohdin, millainen merkitys erilaisilla luontokäsityksillä ja niiden tutkimisella voisi olla ympäristöpolitiikan mutta myös ekologisemman yhteiskunnan kehittämisessä.

Aineiston analyysin perusteella ekologinen elämäntapa osoittautui kokonaisuvaltaiseksi elämäntavaksi, joka pohjautuu tietynlaiseen maailmankatsomukseen ja luontokäsitykseen, jota nimitän *ekologiseksi luontosuhteeksi*. Tutkimukseen osallistujien tarinoissa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista määritellään kuitenkin useasta eri näkökulmasta. Erilaiset määritelmät puolestaan korostavat erilaisia käytännön toimia ekologisen kriisin ratkaisemisessa, ja ne voivat tuoda myös ristiriitoja ja haasteita ekologista elämäntapaa elävälle.

Reitit ekologiseen luontosuhteeseen osoittautuivat moninaisiksi, ja sekä luontokokemuksilla, luonnossa toimimisella ja tekemisellä, sosiokulttuurisilla konteksteilla mutta myös ympäristötiedolla on omat roolinsa ja merkityksensä ekologisen luon-

tosuhteen ja elämäntavan muotoutumisessa. Erilaisista elämäntilanteista etenkin perhe-elämä ja pikkulapsiaika osoittautuivat kertojien tarinoissa ajanjaksoiksi, jotka voivat aiheuttaa ristiriitoja ja haasteita ekologisille elämäntapapyrkimyksille. Ekologiseen elämäntapaan kohdistuu myös sekä institutionaalisesti että kulttuurisesti monenlaisia haasteita ja vaikeuksia, joita voivat aiheuttaa muun muassa joukkoliikenteen vähäisyys, kierrätyspisteiden puuttuminen tai niiden liian pitkä etäisyys asuinpaikasta, ekologisten elämäntapavalintojen kalleus sekä ekologisten energiaratkaisujen haasteellisuus. Haasteellisiksi koettiin myös ympäristötiedon ristiriitaisuus ja puute sekä kulttuurisen tuen vähäisyys. Tutkimuksen tulosten perusteella ekologiset elämäntapapyrkimykset voivat valitettavan usein jäädä yksilöiden viitseliäisyyden ja omatoimisuuden varaan. Ekologisia elämäntapapyrkimyksiä saattavat haastaa myös stressi ja uupuminen, joita esimerkiksi ekologisen elämäntavan monet idealit, ajan rajallisuus, kulttuurisen tuen puute ja ympäristöongelmien massiivisuus voivat aiheuttaa.

Aineiston analyysin perusteella Lappi elinympäristönä tarjoaa monenlaisia, toisistaan poikkeavia lähtökohtia ekologisen elämäntavan toteuttamiseen. Tutkimuksen tulokset korostavatkin ihmisten luontosuhteiden muotoutumisen tilannesidonnaisuutta, paikantuneisuutta ja prosessinomaisuutta eli sitä, että paitsi, että ihmisten luontokäsitysten rakentumiseen vaikuttavat kulttuuriset merkityksenannot, niihin vaikuttavat konkreettisesti myös ihmisten erilaiset asuin- ja elinympäristöt sekä elämäntilanteet. Toisaalta tutkimukseni tuo esille myös sitä, miten erilaiset luontokäsitykset ja niiden mukaiset idealit muovaavat ihmisten elämäntapoja ja valintoja ja asettavat omat vaateensa ihmisten elinympäristöille. Luontokäsitysten tutkimisen relevanttius ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja pohdittaessa liittyikin nimenomaan niiden moniulotteisuuteen eli niiden historiallisuuteen ja kulttuurisuuteen mutta myös niiden käytännöllisyyteen ja tilannesidonnaisuuteen, joiden kautta ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen välisiä yhteyksiä voidaan hahmotella kokonaisvaltaisesti.

Yhtä ainoaa ekologisen elämäntavan mallia, joka olisi sovellettavissa erilaisiin asuinympäristöihin ja elämäntilanteisiin, on mahdotonta tutkimukseni perusteella osoittaa, koska erilaiset elinympäristöt luovat konkreettiset rajansa ja mahdollisuutensa sille, miten ihminen pystyy luontosuhdettaan käytännössä toteuttamaan. Tutkimukseni tulokset kannustavatkin suuntaamaan huomiota ekologiseen kriisiin ratkaisua etsittäessä ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen käytännöllisyyden ja paikantuneisuuden mutta myös niiden kulttuurisuuden tutkimiseen ja siten kulttuurisensitiivisemmän ympäristöpolitiikan kehittämiseen ja vahvistamiseen.

Avainsanat: ekologinen elämäntapa, arjen ympäristöpolitiikka, luontokäsitykset, luontosuhde, Suomen Lappi, kulttuurisensitiivinen ympäristöpolitiikka

Abstract

Ovaskainen, Sanna

Possibilities and Limitations of an Ecological Way of Life in Lapland

Rovaniemi: University of Lapland, 2019, 197 pages

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 255

ISBN 978-952-337-140-8

ISSN 1796-6310

This doctoral dissertation addresses the possibilities and limitations of an ecological way of life in Finnish Lapland. In this study, an ecological way of life refers to a particular manner of everyday living an individual has chosen – voluntarily and aware of their actions – that is as ecologically sound as possible. The data consist of themed life story interviews of 20 persons with an ecological mindset, representing different age groups, different life situations, and living in different locations. Eleven of the interviewees were female and nine were male. The age distribution of the interviewees is wide: at the time of conducting the interviews, the youngest interviewee was 18 years old and the oldest one was 75 years old.

The objective of this study is to contribute to our understanding of the possibilities, limitations and the internal diversity of an ecological way of life. The questions this study seeks to answer are: “What kinds of conceptions of nature and lifestyle practices is the ecological way of life based on?” and “What are the possibilities and limitations of an ecological way of life—both culturally and in practice—as seen from the perspective of different conceptions of nature?” The theoretical framework of this study is based on multidimensional theoretical examination of everyday environmental policy and the human–nature relationship. The study is structured around two analytic overarching concepts: human–nature relationship and conception of nature. A more general research-theoretical question the study seeks to answer is: “What kind of significance could different conceptions of nature—and research on them—have on environmental policy and development efforts towards promoting a more ecologically sound society?”

The analysis indicated that an ecological way of life is a holistic mode of living based on a particular kind of world view and a particular conception of nature I refer to as an ecological human-nature relationship. However, in the stories of the research participants, a more ecologically sound human-nature relationship is defined from multiple perspectives. The different definitions, in turn, place emphasis on different practical actions and measures to be taken in order to contribute to the solution of

the ecological crisis, and they can also embody challenges and contradictions for people with an ecological way of life.

The study shows that routes into what constitutes an ecological human–nature relationship display great diversity, and experiences of nature, acting and doing things in nature, sociocultural contexts as well as environmental knowledge and awareness are of significance in shaping ecological human–nature relationships and ecological ways of life. In terms of different life situations, particularly family life and the small child period were perceived by the interviewees as aspects of life that may present contradictions and challenges to the ecological way of life. Various challenges of institutional or cultural nature may also be present in an ecological way of life: lack of public transportation, absence of recycling facilities or their being located too far away from one's place of residence, the often high costs involved in an ecologically sound way of life, as well as various challenges presented by ecological energy solutions. Lack of environmental information and the contradictory nature of the environmental information available, as well as lack of cultural support were perceived as a problem. The research indicates that, in their pursuit of an ecologically sound way of life, people are regrettably often left to their own devices, i.e. it may require a great deal of individual effort and initiative from them to be able to maintain their chosen way of life. In addition, pursuit of various idealistic goals associated with an ecologically sound way of life, time constraints, lack of cultural support and the sheer magnitude of environmental problems can be stressful and exhausting, which may present challenges to an ecological way of life.

On the basis of the analysis, Lapland as a living environment offers various and different starting points for an ecological way of life. The results of the study emphasize that the formation of an individual's human-nature relationship is – in addition to the cultural signification associated with it – influenced by situational, local and processual factors, i.e. the formation of an individual's conception of nature is concretely influenced by different residential and living environments and life situations. In addition, the present study draws our attention to the fact that different conceptions of nature and the ideals associated with them also shape ways of life and the related choices and, as such, place their own demands on our living environments. The relevance of research on conceptions of nature in the context of the possibilities and limitations of an ecological way of life is precisely connected with their multidimensional nature: their historical and cultural character as well as their practicality and situation-boundedness, through which the connections between the different forms of human–nature relationship and different ways of life can be outlined more generally.

On the basis of this study, it is not possible to outline one single model of ecological way of life that would be applicable to all different living environments and life situations, because different contexts and situations create concrete possibilities and limitations, influencing the ways in which people are actually able to embody and

to live in accordance with their human-nature relationship. Thus, when searching for solutions for the ecological crisis, the results of the present study encourage us to pay attention to the practical and localized (physically contextualized) character of people's relationship with nature, as well as to the cultural aspects related to these relationships, through which a more culturally-sensitive environmental policy could be pursued and developed.

Keywords: ecological way of life, everyday environmental policy, conceptions of nature, human–nature relationship, Finnish Lapland, culturally sensitive environmental policy

Kiitokset

On tullut kiitosten aika. Ihan ensimmäisenä haluan kiittää tutkimukseeni osallistuneita henkilöitä. Ilman teitä ei olisi tätä tutkimusta. Kiitos, että annoitte aikaanne ja kerroitte tarinanne. Olen oppinut teiltä paljon – kiitos siitä!

Suuri kiitos ARKTIS-tutkijakoululle ja Arktiselle keskukselle pitkäaikaisesta taloudellisesta tuesta ja turvasta, jotka mahdollistivat täysipäiväisen työskentelyn väitöskirjatutkimukseni parissa monen vuoden ajan. ARKTIS-tutkijakoulussa oli hyvä opetella tutkijan taitoja, joten iso kiitos myös siitä. Tutkimukseni tekemistä ovat taloudellisesti mahdollistaneet myös Suomalaisen Konkordia-liiton ja Lapin yliopiston rehtorin myöntämät apurahat, joista isot kiitokset molemmille tahoille.

Tutkimustani ovat ohjanneet professori Jarno Valkonen ja tutkimusprofessori Monica Tennberg. Suuri kiitos Jarno, että olet ollut tukenani, opettajanani ja ohjaajanani väitösprosessini ajan. Kiitos, että olet kärsivällisesti jaksanut antaa minun yrityksen ja erehdyksen kautta opetella tutkimuksen tekemisen taitoja ja opettanut minua katsomaan maailmaa erilaisista ja yllättävistäkin näkökulmista. Kiitos Monica, ymmärtäväisestä ja kannustavasta asenteestasi tutkimusprosessiani kohtaan. Kiitos, että kannustit minua etsimään ja kulkemaan omaa polkuani, mutta olit aina valmiina auttamaan.

Kiitän väitöskirjani esitarkastajia professori Vilma Hännistä ja professori Ilmo Massaa, sillä oli onni saada esitarkastajiksi teidänkaltaisenne huippuasiantuntijat. Autoitte molemmat suuresti rakentavilla ja asiantuntevilla kommentteillanne viemään työtäni eteenpäin, kiitos siitä! Vilmalle erityinen kiitos, kun pysäytit minut pohtimaan, mitä oikeastaan halusinkaan tutkimuksessani tutkia. Kiitos Vilma, kun suostuit vastaväittäjäkseni. Odotan keväistä tapaamistamme.

Arktinen keskus oli työyhteisöni monen vuoden ajan. Kiitos Arktisen keskuksen väelle: Töihin oli mukava tulla! Erityiskiitokset Liisa, Sanna, Maarit, Lotta, Marjo, Tuija, Kari, Raija, Tanja, Riitta, Monica ja Ilona! Tutkimustani ovat vieneet eteenpäin lukemattomat kommentit, joita olen vuosien aikana erilaisissa seminaareissa ja tilaisuuksissa saanut, joten kiitos kaikille, jotka ovat jaksaneet lukea papereitani ja kommentoida tutkimustani sekä keskustella tutkimuksestani. Haluan kiittää erityisesti sosiologian jatkokoulutusseminaareihin osallistuneita henkilöitä kommenteistanne. Parin viime vuoden ajan olen saanut opiskella sosiaalityötä Lapin yliopistossa pätevätykseni sosiaalityöntekijäksi. Kiitänkin sosiaalityön oppiainetta, opettajiani ja opiskelukavereitani monista mielenkiintoisista keskusteluista. Kiitän Lapin yliopiston kirjaston väkeä kaikesta avustanne väitöskirjaprojektini aikana.

Karille kiitos tietoteknisestä tuesta. Liisalle ja Annukalle erityiset kiitokset avustanne väitöskirjani julkaisuprosessiin liittyvissä kysymyksissä. Kiitos tiivistelmän käännöksestä Sari Kokkolalle.

Ja lopuksi: mitä lämpimin kiitos läheisilleni ja ystävilleni kaikesta avustanne, tuestanne ja kannustuksestanne. Äidilleni, Tuulalle erityiskiitos ja iso halaus työni kielihuollosta. Äiti ja Isä, kiitokset teille molemmille, että olette aina olleet tukenani, uskoneet minuun ja kannustaneet minua. Kiitos, että opetitte arvostamaan luonnon antimia ja luonnossa liikkumista oman elämäntapanne kautta. Antille suuret kiitokset perhe-elämän vastuiden jakamisesta. Nyt tämä projekti on vihdoin ohitse.

Omistan tämän kirjan lapsilleni – olette elämäni valo.

Kallen päivänä tammikuussa 2019,

Sanna Ovaskainen

Sisällys

1. Johdanto	13
Tutkimuksen lähtökohdat	13
Ekologisen elämäntavan moninaisuus	15
Tutkimuksen rakenne	18
2. Ekologinen elämäntapa aiemmissä tutkimuksissa	20
Ympäristötietoisuus ekologisten elämäntapavalintojen selittäjänä	20
Asenteiden ja käyttäytymisen välisten ristiriitojen selittäminen	21
Kohti arjen ympäristöpolitiikan tutkimusta	24
3. Arjen ympäristöpolitiikan näkökulma ekologisen elämäntavan tutkimiseen	26
Ihmisten luontokäsitysten, luontosuhteiden ja elämäntapojen väliset yhteydet	27
Luontokäsitysten poliittisuus	28
Luontokäsitysten paikantuneisuus ja käytännöllisyys	32
4. Tutkimusasetelma	37
5. Aineisto ja analyysi	39
Tutkimuksen aineisto ja sen kerääminen	40
Elämäkertahaastattelut ekologisen elämäntavan tutkimisen välineenä	44
Tutkimusaineiston analyysi	47
Eettinen pohdinta	50
6. Polkuja ekologiseen elämäntapaan	54
Suhde luontoon ekologisen elämäntavan perustana	54
Luontosuhteen lapsuuslähtöisyys	56
Luontosuhteen rakentumisen prosessinomaisuus	66
Luontokokemusten merkityksellisyys	71
Luontosuhteen rakentumisen sosiokulttuurisuus	74
Ympäristötiedon merkitys	82
Ekologisen elämäntavan monet polut	88
7. Ekologisen elämäntavan ulottuvuudet	91
Luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena	92
Perinteinen luonto	97
Luonto pelastajana	104
Suojeltava luonto	107
Ekologisen elämäntavan monet ulottuvuudet	111

8. Ekologisen elämäntavan rajat	114
Ekologisen elämäntavan haasteet erilaisissa elämäntilanteissa	114
Ekologisen elämäntavan institutionaaliset ja kulttuuriset esteet	125
Ekostressi ja ympäristöuupumus	143
Lopuksi	148
9. Ekologisen elämäntavan mahdollisuudet Lapissa	151
Oman puuhellan ääreen – Minnan tarina	152
Pois ihmisten ilmoilta – Heikin tarina	156
Luonnonsuojelijana Lapissa – Pekan tarina	159
Urbaania ekoilua – Maijan tarina	162
Monta ekologista elämäntapaa Lapissa	166
10. Johtopäätökset	169
Ekologisen elämäntavan kulttuuriset ulottuvuudet	170
Ekologisen elämäntavan paikantuneisuus ja tilannesidonnaisuus	173
Ekologisen elämäntavan edistämisen mahdollisuudet	176
Tutkimuksen arviointia ja ideoita jatkotutkimuksia ajatellen	180
11. Kulttuurisensitiivisen ympäristöpolitiikan vaade	184
Kirjallisuus	187

1. Johdanto

Tutkimuksen lähtökohdat

Väitöstutkimuksessani tarkastelen ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja. Tutkimukseni empiirisenä kohteena on lappilainen ekologinen elämäntapa niin kuin ekologisen elämäntavan valinneet ihmiset sen kuvaavat ja kertovat. Analysoin ekologisten elämäntaparatkaisujen syitä, seurauksia, ehtoja ja mahdollisuuksia Suomen Lapissa haastatellen kerättyjen ekoelämäkertojen kautta. Ekologisella elämäntavalla tarkoitan yleisellä tasolla elämäntapaa, jossa ihminen on valinnut arjessaan tietoisesti ja vapaaehtoisesti mahdollisimman ekologistia toimintatapoja. Ekologisen elämäntavan kanssa synonyymisesti käytän tutkimuksessani ympäristövastuullisen elämäntavan käsitettä. Tutkimuksessani pyrin tuomaan esille joitakin näkökulmia siitä, mistä ekologisessa elämäntavassa voisi olla kysymys.

Ekologisen elämäntavan mahdollisuuksien ja rajojen tutkiminen on nykypäivänä ajankohtaisempaa ja kiireellisempää kuin koskaan aiemmin. Ympäristöraportit ja -tutkimukset kertovat yhä huolestuttavampia tietoja maapallon tilasta: ilmastomuutos etenee, luonnonvarat hupenevat ja luonnon monimuotoisuus vähenee. Elämme keskellä ekologista kriisiä, jossa ihmisen toiminta on jo horjuttanut maapallon ja sen ekosysteemien, kuten ilmastonsäätelyn vakautta, ja joka uhkaa myös ihmisen hyvinvointia. On todettu, että maapallon ekologinen kantokyky on vaarassa ja ekokatastrofin uhka todellinen, jos luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvia kulutustottumuksia ja elämäntapoja ei kyetä ajoissa muuttamaan.¹

Sekä kansallisissa että kansainvälisissä ympäristöpoliittisissa keskusteluissa ratkaisuksi ympäristöuhkiin on teknologisten innovaatioiden ja kansainvälisten sopimusten rinnalle nostettu länsimaisten elämäntapojen ja kulutustottumusten muuttaminen ympäristövastuullisemmiksi (esim. Assadourian 2013). Käytännössä Suomessa Valtioneuvoston ilmastopoliittinen suunnitelma ”Kohti ilmastoviisasta arkea” (Valtioneuvoston selonteko... 2017) linjaa Suomen kasvihuonekaasupäästöjen vähennystavoitteet vuoteen 2030 sekä määrittelee ne keinot, joilla pidemmän tähtäimen ilmastopoliittinen tavoite eli hiilineutraalius on tarkoitus saavuttaa. Suunnitelma painottaa kuntien ja kulutuksen ilmastotoimien merkitystä ja korostaa arjen ilmastopoliittikan eli kuntalaisten ja kuluttajien valintojen ja ilmastoystävällisten elämäntaparemonttien merkityksellisyyttä linjatessaan kasvihuonekaasupäästö-

1 Esim. IPCC 2018; WWF 2010; WWF 2012; Rockström & muut 2009; Worldwatch-instituutti 2010; 2013; Engelman 2013, 26.

jen vähentämiseen tarvittavia keinoja ja taakanjakoa EU:n ilmastopolitiikan asettamien päästövähennystavoitteiden saavuttamiseksi. Selonteossa nostetaan esille niin liikkumisen, ruokailun kuin asumisenkin ilmastovaikutukset ja esitetään keinoja niiden vähentämiseksi seuraavilla yksilö- ja kuluttajavetoisilla tavoilla:

”Ihmisten tulisi huomattavasti nykyistä useammin valita kävely, pyöräily, julkinen liikenne tai kimppekyyti sekä suosia aiempaa vähäpäästöisempiä kulkuneuvoja.”

”Monilla asumisen, liikkumisen ja ruuan vähähiilisillä valinnoilla on myönteisiä oheisvaikutuksia. Useimmilla ihmisillä on mahdollista tehdä asunnoissaan rahaa säästäviä energiatehokkuustoimia. Viisas puun poltto ehkäisee mustan hiilen päästöjä sekä ilmanlaatu- ja terveysongelmia. Kävely ja pyöräily autoilun sijaan parantavat kuntoa ja virkistävät mieltä ja säästävät bensalaskussa. Ruokahävikin vähentäminen keventää kuluja ja vähentää ruuantuotannon päästöjä. Suomalaisen ravitsemussuosituksen mukainen ruoka edistää terveyttä ja vähentää ruuan ilmastovaikutuksia.” (Valtioneuvoston selonteko... 2017, 98–100.)

Keinoina ilmastoviisaaseen arkeen ja ilmastotoimijuuteen raportissa esitetään esimerkiksi henkilökohtaisia päästölaskureita, kuten hiilijalanjälkilaskureita², teknologisia innovaatioita, taloudellista ohjausta, ilmastokasvatusta- ja neuvontaa sekä erilaisia kokeiluja. Raportissa kansalaisen harteille sovitetaan lisäksi myös aktiivisen ratkaisujen kehittäjän roolia. Näiden toimenpiteiden tavoitteena on kannustaa kansalaisia vähentämään hiilijalanjälkeään keskimäärin 50 %:a vuoteen 2030 mennessä. (Valtioneuvoston selonteko... 2017, 98–103.)

Myös kestävämmän tulevaisuuden mahdollisuuksia ja malleja maapallon kantokyvyn rajoissa pohtiva Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra jatkaa samalla yksilö- vetoisella linjalla korostaen yksilöllisten arkisten elämäntapojen muuttamisen merkityksellisyyttä keinoina esimerkiksi ilmastokriisin ratkaisemisessa seuraavaan tapaan:

”68 prosenttia Suomen kaikista kasvihuonekaasupäästöistä voidaan jyvittää meille, tavallisille ihmisille. Ne syntyvät tavallisesta arjesta: siitä miten asume, liikumme, syömmme ja mitä ostamme – ja tavallisilla arjen valinnoilla me voimme päästöjä myös pienentää.” (Sitra, 2018)³

2 Hiilijalanjälki on yksi tarjolla olevista keinoista tarkkailla henkilökohtaisen kulutuksen tuottamaa ympäristökuormaa nimenomaan kasvihuonepäästöjen näkökulmasta. Hiilijalanjälki kertoo, kuinka paljon hiilidioksidia ja muita kasvihuonekaasuja esimerkiksi yhden ihmisen elämästä tai jostakin tuotteesta syntyy. (Berninger 2012, 39.)

3 <https://media.sitra.fi/2017/09/20104505/sitra-kyselytutkimus-resurssiviisas-kansalainen-liikkuminen-2017.pdf>

<https://media.sitra.fi/2017/02/27174302/Resurssiviisaus-2.pdf>

Kuten edelliset esimerkit tuovat hyvin esille, ekologisen kriisin ratkaisijana ja kestävämmän yhteiskunnan rakentajana nykyisessä ympäristöpoliittisessa keskustelussa pidetään siis nimenomaan aktiivista, rationaalisesti toimivaa ympäristötietoista kuluttajakansalaista, joka omilla arkipäiväisillä kulutusvalinnoillaan kantaa vastuuta ympäristöongelmista ja ottaa kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin⁴. Keskusteluissa ympäristöpoliittisten päätösten painotetaan tapahtuvan kodin ja arkielämän piirissä, ja siten arkielämän valinnat tulevat ympäristöpoliittisen toiminnan keskiöön.

Käytännössä ekologisempien elämäntapojen omaksumista ja ympäristökansalaisuuden leviämistä on pyritty edistämään niin poliitikkojen kuin kansalaisjärjestöjenkin toimesta tarjoamalla ihmisille elämäntapamalleja, ohjeita ja valistusta lähinnä heidän kulutustottumuksiinsa liittyen. Ihmisiä kannustetaan kierrättämään, muuttamaan ruokailutottumuksiaan ympäristöystävällisemmiksi, sammuttamaan valot ja siirtymään energiansäästölamppuihin sekä käyttämään joukkoliikennettä ja tarkkailemaan hiilijalanjälkeään.

Vaateille elämäntapojen ja kulutustottumusten muuttamiseksi ekologisemmiksi on vankat perustelut ja länsimaisten elämäntapojen ja ympäristöongelmien väliset syy-yhteydet ovat selkeät. Suomalaisten ekologinen jalanjälki⁵ ja hiilidioksidipäästöt ovat maailman suurimpien joukossa, ja kulutamme maapallon luonnonvaroja moninkertaisesti yli kestävä luonnonvarojen käytön tason⁶. (ks. esim. WWF 2014, 32–43; Lettenmeier ym. 2014; Hirvilammi 2015, 11.) Sen sijaan ekologisen elämäntaparemontin toteuttaminen käytännössä ei kuitenkaan ole ihan niin yksinkertaista ja suoraviivaista kuin edellä kuvattu elämäntapaohjeistus antaa ymmärtää, ja toistaiseksi ekologist elämäntapamuutokset ovat vielä laajemmassa mittakaavassa jääneet toteutumatta. Ongelmaksi on muodostunut se, miten ihmiset saadaan käytännössä toteuttamaan ympäristön kannalta kestävämpiä elämäntapoja.

Ekologisen elämäntavan moninaisuus

Ennen tutkimukseni aineiston keräämistä ja vielä aineiston keräämisen aikaanakin jäsentelin ekologista elämäntapaa pitkälti vallitsevan ympäristöpoliittisen keskustelun painotusten mukaisesti yksilöllisiin kulutusvalintoihin kytkeytyvänä ja hii-

4 Dobson & Bell 2006; Melo-Escribuela 2008; Moisander 2007, 408.

5 Ekologinen jalanjälki -laskelma on menetelmä, jolla voidaan laskea se, kuinka suuri pinta-ala (ha) maata ja merta tarvitaan ylläpitämään yhden ihmisen, ihmisryhmän tai kansakunnan kulutus. Ekologisen jalanjäljen avulla voidaan arvioida esimerkiksi kansakunnan elämäntavan ekologista kestävyyttä suhteuttamalla kansakunnan kulutusta maapallon uudistumiskykyyn. (ks. Wackernagel & Rees 1996.)

6 Kulutuksen osa-alueista ruokailu-, asumis- ja liikkumisvalinnat ovat tutkimusten mukaan suomalaisten ympäristökuormaan merkittävämmän vaikuttavia asioita. Kulutuksen ilmastovaikutuksista noin kolmannes aiheutuu syömästämme ruoasta, asumisen ilmastovaikutus puolestaan on noin 30 prosenttia. (Saarinen & muut 2011.)

lijalanjäljellä mitattavissa olevana. Näistä teemoista ajattelin myös tutkimukseeni osallistuvien, Lapissa asuvien ympäristöihmisten minulle haastattelutilanteissa kertovan. Aloittaessani tutkimusaineiston keräämisen koin kuitenkin yllätyksen. Haastattelemanani henkilöt puhuivat ekologisesta elämäntavasta käyttäen moninaisia, vallitsevalle ympäristökeskustelulle vaihtoehtoisia ja ristiriitaisiakin jäsentelyjä. He eivät esimerkiksi vain valitelleet ekologisten elämäntapavalintojen, kuten joukko-liikenteen käyttämisen ja kierrättämisen vaikeuksia kylmän ilmanalan ja pitkien etäisyyksien Lapissa, kuten olin omien kokemuksieni, aiempien tutkimusten sekä median tuottamien mielikuvien kautta olettanut.

Tutkimushaastatteluissa Lappia kuvattiin ”ekoihmisen haavemaaksi” ja Lapissa asumisen kerrottiin tarjoavan monenlaisia mahdollisuuksia ekologisen elämäntavan toteuttamiseen, jossa liki ”ainoana kiusana ovat joskus kasvimaalle pyrkivät porot”, kuten eräs haastateltava toteaa. Toisaalta ennakko-oletukseni ja omat kokemukseni tiettyjen ekologisten elämäntapavalintojen, kuten pyöräilyn ja joukkoliikenteen käyttämisen vaikeuksista haja-asutusalueella sekä erilaisten elämäntilanteiden tuottamista haasteista ekologiin elämäntapakäytäntöihin saivat myös vahvistusta aineiston keräämisen myötä. Keräämieni elämäkertahaastattelujen perusteella ekologinen elämäntapa osoittautui kuitenkin paljon monivivahteisemmaksi, syvemmäksi ja kokonaisvaltaisemmaksi kuin pelkiksi yksittäisiksi ekoteoiksi, kuten valojen sammuttamiseksi ja jätteiden lajitteluksi, joiden kautta ekologia elämäntapavalintoja esimerkiksi mediassa, politiikassa ja tutkimuksissa usein määritellään.

Kertojen käyttämät, vallitsevalle ympäristökeskustelulle vaihtoehtoiset ja ristiriitaisetkin ekologisen elämäntavan määrittelyt ja jäsentelytavat saivat minut varsinkin ensimmäisissä haastattelutilanteissa hyvin hämmentyneeksi. Aloin pohtia, voisiko olla niin, että on olemassa muitakin tapoja määritellä ja elää ekologista elämää vallitsevan kuluttajakansalaisen ja kulutustottumusten muutosten roolia korostavan elämäntapavaihtoehdon ohella. Millaisia nämä vaihtoehtoiset tavat voisivat olla? Millaisille luontokäsityksille ne perustuvat?

Tutkimuksessani analysoin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja arjen ympäristöpolitiikan näkökulmasta. Ihmisten ympäristövastuullisuutta on ympäristötutkimuksen piirissä perinteisesti tutkittu ihmisten ympäristöasenteiden ja -arvojen sekä heidän ympäristötietoisuutensa kautta, joiden on ajateltu vaikuttavan heidän halukkuuteensa toimia ympäristövastuullisesti⁷. Tutkimuksien mukaan ihmiset kyllä ovat ympäristötietoisia, mutta samaan aikaan, kun ihmisten ympäristötietoisuus on kasvanut, on kasvanut myös heidän ekologinen jalanjälkensä (WWF 2012). Ympäristötietoisuus ei siis läheskään aina konkretisoidu ihmisten arjen toimissa, vaan ihmisten asenteiden ja toiminnan välillä on ristiriitaisuuksia (esim. Uusitalo 1986; Suopajarvi 2003a; Lybäck 2002; Moisander 2004).

7 Esim. Rannikko 1995; Sairinen 1996; Uusitalo 1986.

Vailla vastausta edelleen onkin jäänyt se, miten ihmiset saadaan käytännössä muuttamaan elämäntapojaan ekologisemmiksi. On kaivattu tutkimuksia, joissa paneuduttaisiin tarkemmin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksiin ja esteisiin sekä ihmisten arjen että laajemman kulttuurisen ja yhteiskunnallisen muutoksen näkökulmasta ja tuotettaisiin tietoa siitä, mitä ympäristökysymykset ja ongelmat ihmisille ja ihmisyyhteisöille merkitsevät, miten ne vaikuttavat heidän elämäänsä sekä miten he toimivat ympäristön puolesta ja miten he ovat valmiita elämäntapojaan muuttamaan. Näin on ajateltu voitavan löytää aineksia kestävämmän kulttuurin edistämiseksi ja rakentamiseksi. (Massa & Ahonen 2006b, 220–225; Massa & Haverinen 2001.) Tähän tutkimukselliseen haasteeseen pyrin osaltani tutkimuksessani tarttumaan tutkimalla ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja Suomen Lapissa arjen ympäristöpolitiikan teorioiden ja keskustelujen kautta.

Ympäristöelämäntapatutkimus, jossa elämäntapaa tarkastellaan nimenomaan arkielämän luonto- ja ympäristösuhteiden näkökulmasta, on Suomessa vasta aluillaan. Elämäntapaa ympäristönäkökulmasta käsitteleviä tutkimuksia ja opinnäytteitä on tehty jonkin verran, lähinnä kaupungissa asuvien ympäristöihmisten (esim. Mesimäki 2004), nuorten ympäristöpolitiikan opiskelijoiden (Massa & Haverinen 2001; Sojonen 2005), ekoyhteisöissä asuvien henkilöiden (esim. Hirvilammi 2003; Moisander & Pesonen 2002) ja maalle muuttaneiden ekoihmisten (Saaristo 1994) näkökulmista. Sen sijaan haja-asutusalueilla asuvat sekä eri-ikäiset ja erilaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset ja Pohjois-Suomi ekologisen elämäntavan toimintaympäristönä ovat jääneet aiemmissa tutkimuksissa vielä vähäiselle huomiolle. Tätä tieteellisessä tutkimuksessa olevaa katvealuetta täytän tutkimuksellani.

Suomen Lappi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä on monellakin tapaa mielenkiintoinen tutkimuskohde. Ensinnäkin maantieteellisenä alueena Lapin maakunta on laaja ja pitää sisällään niin tiheästi asuttuja taajamia ja kaupunkeja kuin harvaan asuttuja syrjäseutuja, joten eri puolilta Lappia kerätyn aineiston kautta on mahdollisuus tavoittaa hyvinkin erilaisissa asuinympäristöissä eläviä ihmisiä. Toiseksi pitkien välimatkojen ja kylmän ilmanalan vuoksi Lapin voi olettaa olevan haasteellinen ympäristö ekologisen elämäntapavalintojen, kuten joukkoliikenteen käyttämisen toteuttamiselle. Lappilaisten ympäristökuormaa mitanneen tutkimuksen tulokset vahvistavat osaltaan näiden epäilyjen todenperäisyyttä. Laskennallisesti kasvihuonekaasupäästöt ovat Lapissa asukasta kohden suuremmat kuin Suomessa keskimäärin eli noin 15 t CO₂/ekv/asukas, kun ne keskivertosuomalaisella ovat noin 13 t CO₂/ekv/asukas; lappilaisten hiilijalanjälki on siis hyvin raskas. (Lapin liitto 2011, 16.) Tulosta selittää toki myös se, että Lappi on matkailualue.

Kolmanneksi elämäntavoiltaan ja luontosuhteiltaan lappilaisten on toisaalta sanottu olevan lähempänä luontoa kuin esimerkiksi eteläsuomalaisten. Luontoperustaiset harrastukset, kuten metsästys, kalastus ja marjastus ovat tutkimusten mukaan Lapissa suosittuja, ja lappilaisten luontosuhdetta onkin kuvattu toiminnalliseksi ja luonnonläheiseksi (esim. Suopajarvi 2001, 148–149). Lapissa myös elinkeinot,

kuten metsätalous, kaivostoiminta ja matkailu mutta myös alueen perinteiset elinkeinot ovat luontoperusteisia (Suopajarvi 2003b, 137). Lappi on Euroopan unionin alueen ainoan alkuperäiskansan, saamelaiden kotiseutua. Heidän perinteinen elämäntapansa perustuu paikallisen luonnon kestävään hyödyntämiseen.

Lisäksi Lapista puhutaan yleisesti luonnon synonyyminä, viimeisenä erämaana, alueena, joka on vielä aitoa ja koskemattomaa luontoa. Lapin käsitteellistäminen luontona tai erämaana saa puolestaan ajattelemaan, että tiettyjen luontosuhteiden ja elämäntapakäytäntöjen harjoittaminen mahdollistuu Lapissa paremmin kuin vaikkapa ruuhka-Suomessa. Näin Lappi voi näyttäytyä hyvinkin potentiaalisena ympäristönä ja ”haavemaana” tiettyjen ekologisten elämäntapakäytäntöjen harjoittamisessa ja luonnonläheisen elämäntavan toteuttamisessa. (Valkonen 2003, 205–206; Valkonen 2010a, 42.)

Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni kulku etenee siten, että seuraavassa luvussa (luku 2) jäsentelen, miten ja millaisia ongelmanasetteluja vasten ekologista elämäntapaa on aiemmin sekä teoreettisesti että empiirisesti tutkittu ja mitkä ovat olleet aiempien lähestymistapojen ongelmia pyrittäessä ymmärtämään ekologisten elämäntapojen mahdollisuuksia ja rajoja. Luvussa 3 paikannan työni osaksi arkielämän ympäristöpolitiikan teorioita ja keskusteluja ja lähdän rakentamaan tutkimusasetelmaani nojaten erityisesti ajatukseen ihmisten ja ihmisyyksien luontokäsitysten moninaisuudesta ja luontokäsitysten merkityksellisyydestä ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen muotoutumisessa. Luvussa 4 tarkennan tutkimusasetelmani ja esittelen tutkimuskysymykseni. Luvussa 5 kuvaan tutkimukseni aineiston, esittelen käyttämäni analyysimenetelmät ja avaatan niitä tutkimuseettisiä kysymyksiä, joita olen tutkimusprosessini aikana pohtinut.

Luvut 6–9 ovat tutkimukseni empiirisiä lukuja, joissa vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Käytän tekstissä tekemiäni tulkintojen tukena aineistolainauksia ja aineistosta muodostamiani elämäntapatyyppejä, joiden kautta lukijan on mahdollista päästä tarkemmin kurkistamaan tutkimukseni kohteena olevan ekologisen elämäntavan variaatioihin, mahdollisuuksiin ja rajoihin. Keskustelen tekstissä aktiivisesti myös tutkimuskirjallisuuden kanssa ja pyrin näin nostamaan aineistohavaintoni yleisemmälle tasolle. Väitöskirjani ensimmäisessä empiirisessä luvussa (luku 6) analysoin ekologisen elämäntavan polkuja. Analyysin kohteena ovat ne kertojien henkilökohtaiset kokemukset, jotka he tulkitsevat merkitykselliseksi elämäntapansa ja luontosuhteensa muotoutumisen kannalta. Pohdin myös hieman yleisemmällä tasolla, miten ekologisen elämäntavan omaksuminen voisi olla mahdollista ja miten sitä voisi edistää. Luvussa 7 syvennyn tarkemmin ekologisen elämäntavan ulottuvuuksiin ja analysoin erilaisia merkityksenantoja ja käytäntöjä, joiden kautta

ekologista elämäntapaa aineistossa määritellään. Pyrin näin haastamaan vallitsevan ympäristökeskustelun tuottamaa vähähiilistä elämäntapamallia ainoana ekologisen elämäntavan mallina ja nostamaan esille vaihtoehtoisia tapoja jäsenellä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista.

Luvuissa 8 ja 9 analysoin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja. Kysyn, millaisia vaikeuksia ja hankaluuksia ekologinen elämäntapa kohtaa erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä. Tarkastelen ekologisen elämäntavan kohtamia ongelmia yleisemmällä tasolla, mutta myös erityisesti lappilaisessa kontekstissa. Viimeisessä empiirisessä luvussa (luku 9) analysoin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia Lapissa. Lähtökohtani on aineiston sisältämä ristiriita, jossa Lapissa asumisen toisaalta kerrotaan aiheuttavan monia vaikeuksia ja ristiriitoja ekologisen elämäntavan toteuttamiseen mutta jossa Lappia toisaalta kuvataan ihanteellisena ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamisympäristönä. Tutkimukseni 10 ja 11 luku on varattu johtopäätöksille ja pohdinnalle. Kokoan tutkimukseni tulokset yhteen ja vastaan tutkimuskysymykseeni eli siihen, millaisina näyttäytyvät ekologisen elämäntavan mahdollisuudet ja rajat erilaisten elämäntilanteiden ja asuinympäristöjen näkökulmista tarkasteltuna.

2. Ekologinen elämäntapa aiemmissa tutkimuksissa

Ympäristötietoisuus ekologisten elämäntapavalintojen selittäjänä

Miten ihmiset saadaan toimimaan ympäristövastuullisesti? Mikä motivoi ekologisiin elämäntapavalintoihin? Mitkä ovat ympäristövastuullisen toiminnan mahdollisuudet ja esteet? Ympäristötutkimuksen piirissä ympäristövastuullisuutta sekä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta on usein tutkittu kartoittamalla ihmisten ja ihmisryhmien ympäristöasenteita ja -arvoja sekä heidän ympäristötietoisuuttaan, joiden on ajateltu vaikuttavan ihmisten luontosuhteen muotoutumiseen sekä heidän halukkuuteensa toimia ympäristövastuullisesti⁸.

Vallitsevana mallina ja yksilön ympäristövastuullisen käyttäytymisen selittäjänä on toiminut nk. asenne-käyttäytyminen-paradigma, joka painottaa asenteiden ja tiedon merkitystä ympäristövastuullisen käyttäytymisen selittäjänä ja ennustajana. Paradigman keskeisenä ideana on, että ympäristötiedon levittäminen ja ihmisten valistaminen heidän elämäntapansa ympäristövaikutuksista johtaa asenteiden ja arvojen muuttumiseen, ympäristötietoisuuden kasvuun ja lopulta ympäristövastuulliseen käyttäytymiseen. Tällaiset jäsentelyt ovat puolestaan johtaneet käytännössä siihen, että ympäristövastuullisuutta on vallitsevasti pyritty edistämään tarjoamalla ihmisille tietoa, neuvontaa ja asennekasvatusta heidän elämäntapojensa ympäristövaikutuksista ja näin vaikuttamaan heidän arvoihinsa ja asenteisiinsa⁹. Vaikka malli on kohdannut runsaasti kritiikkiä, se on edelleen käytössä esimerkiksi ympäristöjärjestöjen ja hallitusten valistuskampanjoissa ja ohjelmissa, kun yksilöiden asenteita pyritään muokkaamaan ympäristöystävällisempään suuntaan ja siten vaikuttamaan heidän kulutuskäyttäytymiseensä (Massa & Haverinen 2001). Esimerkiksi valtioneuvoston ilmastopoliittinen suunnitelma ”Kohti ilmastoviisasta arkea” korostaa ympäristötiedon ja valistuksen merkitystä ihmisten elämäntapojen muuttamisessa seuraavaan tapaan:

”Kansalaisten aktivointi edellyttää tiedon jakamista, osaamisen kasvattamista ja myös arvokeskustelua. Ilmastokasvatusta tulisi toteuttaa kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla ja ilmastoviestintää tulisi suunnata laajalti eri kohderyhmille. Erityisen tärkeä ryhmä ovat nuoret.” (Valtioneuvoston selonteko... 2017, 103)

8 Katso esim. Uusitalo 1986; Heiskanen & Timonen 1996; Niva & muut 1998; Sairinen 1996; Paloniemi & Vainio 2014; Haapala & Oksanen 2000.

9 Massa & Haverinen 2001, 24; Spaargaren 1997; Ajzen & Fisbein 1980.

Myös ympäristösosiologisessa tutkimuksessa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta on perinteisesti lähestytty tutkimalla ihmisten ympäristötietoisuutta, arvoja ja asenteita.¹⁰ Ympäristötietoisuudella tarkoitetaan arvojen, asenteiden ja toiminnan muodostamaa kokonaisuutta, jonka perustana toimii tieto ympäristöstä. Yksilön asenteet ja suhtautumistavat vaikuttavat siihen, miten ympäristötietoa tulkitaan ja miten käytännössä toimitaan suhteessa ympäristöön. Lopulta yksilön ympäristötietoisuus kulminoituu ja konkretisoituu hänen toiminnassaan ympäristöä kohtaan. (Suopajarvi 2003a, 10–18.) Ympäristötietoisuudesta puhuttaessa ihmisten luonto- ja ympäristösuhteella on siis viitattu nimenomaan luontosuhteen tajunnalliseen ulottuvuuteen eli siihen, mitä ihmiset ajattelevat ympäristöongelmista tai luonnonsuojelusta tai mitä he tietävät ympäristöongelmista, ja millä on pyritty selittämään heidän toimintaansa¹¹.

Käytännössä yksilöiden ympäristötietoisuutta on tutkittu paljon arvo- ja asennetutkimusten kautta eli selvittämällä ihmisten arvoja ja ajatuksia luontoa, ympäristöä ja ympäristöongelmia kohtaan sekä esimerkiksi heidän asenteitaan kuluttamista kohtaan. Ympäristötietoisuustutkimusten vakiotuloksena on ollut, että ihmiset ovat ympäristömyönteisiä ja tietoisia ympäristöongelmista (ks. esim. Uusitalo 1986). Ympäristötietoisuus ei kuitenkaan ole useinkaan konkretisoitunut ihmisten arjen toimissa, ja ihmisten käyttäytymiseen vaikuttaminen valistuksen keinoin on osoittautunut oletettua vaikeammaksi. Samaan aikaan, kun ihmisten ympäristötietoisuus on tutkimusten mukaan lisääntynyt, on lisääntynyt myös luonnonvarojen kulutus¹². Ihmisten ympäristömyönteiset arvot ja asenteet eivät siis ole läheskään aina sopu-soinnussa heidän käytännön luontosuhteidensa kanssa, vaan ihmisten asenteiden, ympäristötiedon ja toiminnan välillä on ristiriitaisuuksia, eivätkä ne välttämättä muodosta yhteneväistä kokonaisuutta (Suopajarvi 2003a, 18).¹³ Ympäristötietoisuustutkimusten haasteiksi ovatkin osoittautuneet tiedon ja asenteiden sekä asenteiden ja käyttäytymisen väliset syy-seuraus-suhteet. Tieto yksin ei aina riitä asennemuutoksiin, eivätkä muutokset asenteissa automaattisesti johda muutoksiin käyttäytymisessä, eli ympäristömyönteiset asenteet eivät aina johda ympäristövasuulliseen toimintaan. (Ahonen 2011, 18–19.)

Asenteiden ja käyttäytymisen välisten ristiriitojen selittäminen

Sitä, miksi ekologisten elämäntapavalintojen tekeminen on vaikeaa ja ekologinen elämäntapa on toistaiseksi jäänyt marginaaliseksi ilmiöksi, on tutkimuskirjallisuudessa selitetty monin eri tavoin.

10 Esim. Kortelainen 1994; Rannikko 1995; Sairinen 1996

11 Katso esim. Kortelainen 1994; Rannikko 1995; Sairinen 1996; Uusitalo 1986

12 Moisander 2007; Valkonen & Litmanen 2010, 159–161; WWF 2012

13 Esim. Uusitalo 1986; Lybäck 2002; Moisander 2004; Suopajarvi 2003a.

Liisa Uusitalo (1986; 1991) selittää yksilöiden ympäristöasenteiden ja toiminnan välistä ristiriitaisuutta *vapaamatkustajan* käsitteen avulla, jolla hän viittaa toisaalta institutionaalisiin ongelmiin ja toisaalta yksilöllistä etua korostavaan kulttuuriin, jotka vaikeuttavat yhteisen hyvän eli esimerkiksi ympäristön puolesta toimimista. Ongelmana ympäristövastuullisen toiminnan leviämisen suhteen hän (1991) pitää erityisesti sitä, että vallitsevassa yhteiskunnallisessa järjestelmässä ei ole sellaista instituutiota, joka selkeästi määrittäisi sellaiset yhteiset arvot, normit ja toimintamallit, joiden kautta yhteiseen hyvään, kuten ilmastonsuojeluun pyrittäisiin. Uusitalo (1997) korostaakin sosiaalisten dilemmausten ongelmaa; yksilölliset toimet ympäristön suojelun puolesta voivat tuntua hyödyttömiltä ja merkityksettömiltä, jos ei voi olla varma, että myös muut osallistuvat yhteisen ympäristön suojeluun (ks. myös Heiskanen ym. 2009, 202).

Myös yhteiskunnassa vallalla oleva individualistinen ajattelu ja oman edun tavoittelu voivat lisätä vapaamatkustajuutta. Ympäristövastuullinen toiminta ei aina ole suoraan toimijan oman edun mukaista, eikä se näin uppoa vallitsevaan rationaalista valintaa korostavaan ajatteluun. Vapaamatkustaja pyrkiikin hyötymään ja tavoittelevaan omaa yksilöllistä etuaan muiden toiminnasta yhteisen hyvän, kuten ympäristönsuojelun eteen, osallistumatta kuitenkaan itse toimintaan (Uusitalo 1986). Syy vapaamatkustajuuteen voi löytyä myös siitä, että ihmisten voi olla hankala pysyä tavoitteissaan (Uusitalo 1991, 42–43). Uusitalon (mt., 46) mukaan ratkaisu vapaamatkustajuuteen voisi löytyä tarpeeksi voimakkaista rangaistuksista, jotta yksilöt uskoisivat myös muiden toimivan yhteisen hyvän puolesta.

Ilmo Massa (1998; 2006) käyttää puolestaan *syyllistymiskilven* käsitettä selittäessään ympäristöasenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa ja korostaa syyllistämisen ongelmallisuutta ympäristöongelmien torjumisessa. Syyllistymiskilpi saattaa hänen (1998) mukaansa olla yksi este, johon ympäristövastuulliset elämäntapapyyrkimykset voivat törmätä. Syyllistymiskilven avulla torjutaan ja vähätellään oman ympäristöä kuormittavan toiminnan vaikutuksia ja pyritään vierittämään syy omasta ei-ekologisesta toiminnasta esimerkiksi olosuhteiden tai muiden ihmisten syyksi. Syyllistymiskilven avulla myös pyritään torjumaan ”läpiekologisoituneen” yhteiskunnan aiheuttamia kielteisiä tunteita, kuten häpeää ja syyllisyyttä, joita esimerkiksi tiedostusvälineet, asiantuntijat ja viranomaiset herättävät korostaessaan yksilön roolia ja isojenkin yksilöllisten elämäntapamuutoksien tarvetta kestävämmän yhteiskunnan saavuttamiseksi ja ympäristöongelmien torjumiseksi. (Katso myös Moisander 2004; 2007.) Sitten Massa (2006, 120–121; 2010) on kuitenkin pohtinut, voisiko syyllisyys toisin kuin häpeä, olla myös rakentava tunne, joka ohjaisi ihmisiä moraalisesti ja sosiaalisesti vastuulliseen käyttäytymiseen. Syyllisyyden tunne muodostuu nimittäin yleensä tilanteessa, jossa yksilö kokee tehneensä jotain yhteisönsä tai kulttuuriinsa kuuluvien normien vastaista (Massa 2006, 120–121). Hänen (mt., 2010) mukaansa ympäristövalistus voisi sisältää myös rankempia keinoja, joissa ihmiset pakotettaisiin kohtaamaan omien elämäntapavalintojensa seuraukset konkreettisesti.

Asenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa on selitetty myös *arjen pakkorako* tai *arjen tyrannia* -käsitteiden avulla, joilla viitataan rakenteiden, kulttuurin, normien ja velvollisuuksien ristipaineessa kamppailevaan yksilöön, jolle jää hyvin vähän eettistä liikkumavaraa arjen kiireiden, työn ja perhe-elämän keskellä ekologisten elämäntapavalintojen tekemiseen. Joskus arki voi olla vain selviytymistä päivästä toiseen, ja tällöin voimavaroja esimerkiksi elämäntavan kriittiseen reflektointiin ei välttämättä ole. (Roos, 1988, 50–55; Massa & Ahonen 2006b; Kinnunen 2010¹⁴.) Arjen pakkoraon käsite korostaa sitä, että ihmiset eivät ole vain kuluttajia, vaan heillä on muitakin rooleja. He ovat esimerkiksi kansalaisia, perheenjäseniä ja työntekijöitä, ja nämä eri roolit voivat tuoda ihmisten elämään keskenään ristiriitaisia pyrkimyksiä, odotuksia ja sisältöjä. Ihmiset asuvat erilaisissa asuinympäristöissä, ja he ovat jäseniä tietyssä yhteiskunnassa ja kulttuurissa, jotka asettavat ja tuottavat omia mallejaan, ehtojaan ja sääntöjään yksilön ympäristövastuulliselle käyttäytymiselle. Esimerkiksi lähiruokaa voi olla hankala ostaa, jos sitä ei ole lähikaupassa tarjolla, tai joukkoliikennettä voi olla vaikeaa käyttää, jos bussi kulkee vain kerran päivässä. Ympäristöarvojen ja toiminnan välisissä ristiriidoissa kyse voi olla myös valinnoista erilaisten arvojen välillä: ihminen ei voi tavoitella toiminnallaan kaikkia arvojaan samanaikaisesti. Ympäristövastuullisuus ja ympäristöarvot kilpailevat ihmisten elämässä lukuisten muiden arvojen, kuten hyvinvoinnin ja mukavuuden kanssa.¹⁵

Kulutustutkimuksen piirissä ihmisten ympäristöä kuormittavaa käyttäytymistä on selitetty *kuluttamisen kulttuurisuuden* kautta¹⁶. Kotitalouksien kulutuskäyttämisen kulttuurisuutta tutkinut Elizabeth Shove (2003) korostaa, kuinka esimerkiksi kulttuurisesti jaetut käsitykset puhtaudesta, hygieniasta ja raikkaudesta ovat vaikuttaneet pyykinpesun ja peseytymisen määrän lisääntymiseen viimeisten vuosikymmenien aikana. Shoven (2003, 395) mukaan suurin osa yksilön ympäristökuormaan vaikuttavasta kulutuskäyttäytymisestä, kuten sähkön ja veden kuluttaminen, on rutiininomaista, eikä näiden toimien ympäristövaikutuksia aina edes tiedosteta. Jaetuista kulttuurisista malleista ja käsityksistä poikkeaminen, kuten peseytymiskertojen vähentäminen tai ei niin puhtaiden vaatteiden käyttäminen voidaan kokea vaikeaksi, jopa epäsosiaalisesti käyttäytymiseksi ja kulttuurisesti epäsovivaksi. Myös

14 Sauli Kinnunen (2010) on pro gradu -työssään tutkinut arjen pakkoraon ja ”tavallisten” Tampereella asuvien kaupunkilaisten liikkumisvalintojen välistä suhdetta. Hänen mukaansa arjen pakkorako ilmenee liikkumiseen liittyen esimerkiksi taloudellisina, ajallisina ja työpaikan sijaintiin liittyviä pakkoina. Osa kaupunkilaisten liikkumiskäytännöistä on tietoista, osa rutinoitunutta. Kinnusen mukaan arjen pakkoraon valta liikkumisvalintojen suhteen oli myös kyseenalaistettavissa ja muutettavissa.

15 Eräranta & Moisander 2006, 27–28; Valkonen & Litmanen 2010, 161–164; Suopajarvi 2003a, 16; Peiponen 2015, 77; Järvelä 2002, 26.

16 Ks. esim. Moisander 2004; Eräranta & Moisander 2006, 27–31; Shove 2003; Shove & Spurling 2013; Laakso 2011, 83.

esimerkiksi käsitykset siitä, mikä on miellyttävä asumis- ja työskentelylämpötila, on kulttuurisesti väritynyttä.¹⁷

Shoven (mt.) tutkimus osoittaa, kuinka normaaliuden rajat ja kulttuurisesti hyväksyttävä käyttäytyminen ovat usein ristiriidassa ympäristövastuullisten toimintatapojen kanssa. Kulttuuriset mallit ja konventiot sekä kytkökset voivat olla vaikeasti havaittavia, jopa näkymättömiä juuri kulttuurisen itsestäänselvyytensä ja ”normaaliutensa” vuoksi. Esimerkiksi uusmaalaisten omakotitaloasujien energiakäyttäytymistä koskevan tutkimuksen tulokset osoittivat, että tutkimukseen osallistuneille perheille runsaaseen ja lisääntyvään energiankulutukseen liittyvä elämäntapa oli normaali (Melasniemi-Uutela 1996). Vaihtoehtoisten kulttuuristen mallien ja rakenteiden puuttuminen voi puolestaan estää yksilötason muutokset. Shove (2003) painottaakin tutkimuksessaan kulttuurisesti normaalin ja hyväksyttävän rajojen tutkimisen tärkeyttä, kun pyritään ymmärtämään ihmisen käyttäytymisen muuttamisen mahdollisuuksia.

Kohti arjen ympäristöpolitiikan tutkimusta

Aiempien tutkimusten perusteella ympäristöarvot ja -asenteet sekä ympäristötietoisuus ihmisten ympäristövastuullisen käyttäytymisen selittäjinä vaikuttavat moneltaakin osin riittämättömiltä pyrittäessä ymmärtämään ihmisten toimintaa ympäristöä kohtaan ja heidän elämäntapojensa muuttamisen mahdollisuuksia. Ensinnäkin näkökulma jättää huomioimatta erilaisten kulttuuristen ja rakenteellisten tekijöiden vaikutukset ihmisten toimintaan. Ihmiset ovat jäseniä tietyssä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, jotka luovat omia rajojaan ihmisen toiminnalle ja tarjoavat omanlaisiaan rooleja, käytäntöjä, ihanteita ja malleja toteutettaviksi. Toiseksi ihmiset tekevät elämäntapavalintojaan erilaisissa paikantuneissa elinympäristöissä ja yksilöllisissä elämäntilanteissa, jotka niin ikään asettavat omia ehtojaan sille, miten ihmiset voivat käytännössä luontoa ja ympäristöä kohtaan toimia. Ympäristöasenteisiin ja ympäristötietoisuuteen keskittyvää tutkimusta onkin kritisoitu sen paikantumattomuudesta (Suopajarvi 2003a, 16).

17 Tutkimuskirjallisuuden mukaan kulttuuriset käytännöt eivät välttämättä muutu helposti, vaikka sosiaaliset normit ohjaisivat kohti ekologisempia elämäntapoja varsinkaan, jos muut eivät niitä noudata (esim. Jackson 2005; Lybäck 2002, 226). Tehokkaina vastavoimina kestävämpien elämäntapojen vaatimuksille ja edistämislle toimivat esimerkiksi ajatukset tietyistä elintasosta ja kulutustasosta hyvinvoinnin mittareina (ks. esim. Hahtola 1995, 135; Laakso 2011). Kirsi Eräranta ja Johanna Moisander (2006) ovatkin kritisoineet ja kyseenalaistaneet ajatusta ympäristötietoisesta ”kuningaskuluttajasta” ja hänen todellisista vaikutusmahdollisuuksistaan. Syitä ihmisten asenteiden ja kulutusikäyttytymisen väliseen epäsuhtaan kirjoittajat (2006, 17-19) löytävät myös yrityksistä, jotka markkinoinnin ja mainonnan kautta pyrkivät muokkaamaan kuluttajien haluja, tarpeita ja käyttäytymistä sekä heidän elämäntapojaan ja identiteettejään haluamaansa suuntaan.

Tutkimuskirjallisuudessa on korostettu, että ympäristöarvojen edistäminen edellyttää käytännön tekoja, eikä arvojen ja asenteiden tutkiminen irrallaan käytännön toimintatavoista, joihin ne liittyvät, olekaan tästä syystä toimivin tapa selvittää, miksi ihmiset toimivat, kuten toimivat suhteessa luontoon ja ympäristöongelmiin (Suopajarvi 2003a, 19; Haila 2001c, 200; Haila & Lähde 2003; Valkonen 2005). Kestävemmän elämäntavan ja kulttuurin edistämiseksi onkin kaivattu tilannesidonmaisempaa ja käytännöllisempää tietoa ihmisten arkielämän luontosuhteista sekä niiden muotoutumisen sosiokulttuurisista ehdoista. On esitetty, että kun halutaan tutkia ympäristövastuullisuutta koko elämäntapaa ohjaavina valintoina, tutkimuskohdetta tulisi laajentaa ympäristöarvojen ja asenteiden tutkimuksesta myös ihmisten elämäntapakäytäntöjen tutkimiseen, joita voidaan pitää yksilöllisen luontosuhteen ilmauksina. (Suopajarvi 2003a, 20.)

Tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu tällöin nimenomaan ihmisten arkeen ja arkisten ympäristövastuullisten valintojen rakenteellisiin ja elämäntilanteisiin edellytyksiin ja esteisiin, mutta myös ihmisten luontokäsityksiin eli siihen, mitä luonto, ympäristö ja ympäristökysymykset ihmisille merkitsevät, miten ne vaikuttavat heidän elämäänsä ja miten he ovat valmiita elämäntapojaan muuttamaan. Tällainen tutkimusote edellyttää puolestaan kokonaisvaltaisempaa uppoutumista ihmisten elämäntapoihin ja luontosuhteisiin sekä heidän erilaisiin elinympäristöihinsä ja elämäntilanteisiinsa, joissa he luontosuhteitaan konkreettisesti toteuttavat. (Massa & Ahonen 2006b, 220–225; Massa & Haverinen 2001; Suopajarvi 2003a.) Arjen ympäristöpolitiikan tutkimussuuntauksen piirissä on kehitelty konkreettisia teoreettisia ja menetelmällisiä lähestymistapoja ihmisten arkielämän luontosuhteen tutkimiseen, joihin seuraavissa kappaleissa syvennyn tarkemmin ja joihin pohjautuen tutkimukseni teoreettis-metodologisen perustan rakennan.

3. Arjen ympäristöpolitiikan näkökulma ekologisen elämäntavan tutkimiseen

Tutkimuksessani tarkastelen ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja arjen ympäristöpolitiikan näkökulmia ja teorioita hyödyntäen. Arjen ympäristöpolitiikan tutkimussuuntauksen piirissä on kehitetty konkreettisia tutkimuksellisia lähestymistapoja ihmisten luontosuhteiden kulttuurisuuden, käytännöllisyyden ja tilannesidonaisuuden tutkimiseen, jotka aiempien tutkimusten perusteella ovat merkityksellisiä ihmisten elämäntapojen ja luontosuhteiden ymmärtämiselle¹⁸. Tutkimussuuntauksen perusideana on, että ympäristövastuullisen toiminnan mahdollisuuksien ja rajojen selvittämiseksi olennaista on tutkia ihmisten elämäntapoja ja luontosuhteita heidän arkielämänsä lähtökohdista unohtamatta kuitenkaan yksilön toimintaan vaikuttavia rakenteellisia ja kulttuurisia ehtoja (Massa & Haverinen 2001; Massa & Ahonen 2006).

Elämäntapaa tutkittaessa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka ihmisen arkielämä jäsentyy erilaisista osa-alueista muodostuvaksi kokonaisuudeksi ja miten tämä kokonaisuus muotoutuu ja muuttuu erilaisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen, mutta myös elämäntilanteiden tekijöiden seurauksena. Toisin sanoen elämäntavan käsitteen kautta tutkimuksellinen huomio kohdistetaan siihen, miten ihmiset elävät ja minkälaisista käytännöistä ja käyttäytymistä ohjaavista malleista ihmisen arkinen elämä koostuu. Miten esimerkiksi yhteiskunnalliset muutokset ja rakenteet, mutta myös henkilökohtaiset kokemukset, arvot, asenteet ja tavoitteet sekä elämänhistoria ja elinympäristö vaikuttavat ihmisten arkielämän järjestäytymiseen. Arjen ympäristöpolitiikan tutkimuksessa huomio elämäntavan ja arkielämän tarkastelussa kohdennetaan erityisesti ihmisen arkielämän luontosuhteen ja sen eri ulottuvuuksien tarkasteluun eli elämäntapaa tarkastellaan ympäristönäkökulmasta. Ekoelämäntavan tai ympäristöelämäntavan käsitteillä viitataan elämäntavan ympäristökytkentöihin. Tällöin ollaan kiinnostuneita selvittämään, mitä luonto ihmisille merkitsee ja miten he toimivat/jos toimivat luonnon hyväksi arkielämässään. Miten he ovat elämäntapaansa valmiita muuttamaan? Pohditaan siis sitä, millainen rooli luonnolla on ihmisten elämässä ja millaisia mahdollisuuksia heillä on arjessaan elämäntapojaan muuttamaan. Millaiset tekijät mahdollisesti estävät ekologisten elämäntapavalintojen tekemistä arjessa?¹⁹

18 Haila 2004, 38-41; Valkonen & Suopajarvi 2003; Suopajarvi 2003a; Valkonen 2005.

19 Allardt 1983, 86-87; Massa & Ahonen 2006a, 12-13; Massa & Ahonen 2006b, 220-223; Massa & Haverinen 2001, 9-10, 23; Ahonen 2011, 22-23.

Eräänä tärkeänä taustaoletuksena arjen ympäristöpolitiikan tutkimuksen piirissä on, että eri ihmisillä, ihmisryhmillä ja kulttuureilla on erilaisia käsityksiä luonnosta, mikä puolestaan heijastuu heidän käytännön toiminnassaan luontoa kohtaan (ks. esim. Macnaghten & Urry 1998; Massa 2010). Toisin sanoen ihmiset jäsentävät ja käsittävät luonnon ja esimerkiksi ympäristöongelmat arjessaan erilaisten käytännöllisten ja kulttuuristen prosessien kautta, ja näin muotoutuvat tulkinnat luonnosta puolestaan vaikuttavat siihen, miten ihmiset ajattelevat luontoa kohtaan voitavan toimia ja miten he käytännössä suuntaavat toimiaan luontoa kohtaan.

Arjen ympäristöpolitiikan teorioiden mukaisesti kohdistan tutkimuksellisen mielenkiintoni ihmisten luontokäsityksiin sekä niistä kumpuavien luontosuhteiden analysoimiseen, joiden ajattelen olevan merkityksellisiä ihmisten elämäntapoja selittävinä tekijöinä. Lähtökohtanani on, että ekologisen elämäntavan taustalta on löydettävissä tietynlaista luontokäsitystä heijasteleva luontosuhde, joka saa käytännön ilmauksensa ihmisen elämäntapavalinnoissa. Luontokäsityksiä analysoimalla on mahdollista päästä kiinni sekä ihmisten elämäntapojen ja luontosuhteiden kulttuurisuuteen että käytännöllisyyteen, joilla molemmilla on tutkimuskirjallisuuden mukaan merkityksensä ihmisten luontosuhteiden rakentumisprosesseissa ja näin myös heidän käytännön toimissaan luontoa kohtaan (esim. Valkonen & Suopajarvi 2003, 7–8). Analyyttisinä ja kokoavina käsitteinä tutkimuksessani ovat *luontokäsitys* ja *luontosuhde* ja niiden moniulotteinen jäsentäminen, joiden väitän olevan keskeisessä roolissa pyrittäessä ymmärtämään ihmisten ja ihmisyhteisöjen toimintaa luontoa kohtaan.²⁰

Avaan seuraavaksi tarkemmin sitä, miten luonto ja ympäristö ympäristösosiologiassa ymmärretään ja millainen yhteys luontokäsityksillä ja käytännöillä ajatellaan olevan ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen muotoutumisessa. Tarkennan näin työni teoreettista perustaa.

Ihmisten luontokäsitysten, luontosuhteiden ja elämäntapojen väliset yhteydet

Miksi ihmiset suhtautuvat ja suuntautuvat luontoon eri tavoin? Miksi joku näkee saman metsän raaka-ainevarastona, toinen pyhänä paikkana ja kolmas virkistätymisen lähteenä? Miksi jopa tutkimukseeni osallistuneet ekologista elämäntapaa elävät ihmiset puhuvat luonnosta ja luontosuhteestaan hyvinkin erilaisista lähtökohdista ja erilaisia käytäntöjä painottaen, välillä ristiriitaisestikin ja useampia erilaisia määritelmiä käyttäen? Esimerkiksi ”luonnon kanssa tasapainossa eläminen”, johon tutkimusaineistossani ja ekologisesta elämäntavasta yleisemminkin puhuttaessa

20 Esim. Haila 2004; Haila & Lähde 2003; Macnaghten & Urry 1998; Suopajarvi 2003a; Valkonen & Suopajarvi 2003; Valkonen 2005; Elonheimo 2002.

usein viitataan, voi toiselle tarkoittaa ekologisten kulutusvalintojen tekemistä ja kierrättämistä, toiselle taas luonnon kiertokulkua ja rytmejä noudattelevaa, luonnonläheistä elämäntapaa. Etsin vastausta näihin kysymyksiin ja ristiriitaisuuksiin ihmisten, ihmisryhmien ja kulttuurien erilaisista luontokäsityksistä, joiden ajattelen olevan keskeisessä roolissa ihmisten luontosuhteiden ja käytännön elämäntapojen ymmärtämisessä mutta myös ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja laajemmin, yhteiskunnallisena kysymyksenä pohdittaessa.

Luontokäsitysten poliittisuus

Tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana on ympäristösosiologiassa yleisesti hyväksytty ajatus siitä, että eri ihmisillä, ihmisryhmillä ja kulttuureilla on erilaisia käsityksiä luonnosta, jotka heijastuvat heidän toiminnassaan luontoa kohtaan. Tästä näkökulmasta ei ole olemassa vain yhtä luontoa, vaan joukko erilaisia luontokäsityksiä tai ideoita luonnosta, mikä puolestaan tekee mahdolliseksi sen, että luonnosta voidaan puhua samanaikaisesti useista, toisilleen ristiriitaisistakin näkökulmista. Luontoa voi olla niin ostoksilla käynti kuin marjastuskin, mutta myös maalaismaisemat ja ihmiskehon sisäinen luonto. (ks. esim. Macnaghten & Urry 1998; Valkonen & Saaristo 2010a, 11–12.) Luonto käsitteenä on siis hyvin monimerkityksellinen, ja sillä voidaan tarkoittaa monia erilaisia asioita. Tekemäni ristiriitaiset aineistohavainnot, joita edellä kuvasin ja joissa tasapainoista luontosuhdetta määriteltiin monin eri tavoin ja korostettiin hyvinkin erilaisia käytäntöjä tasapainoisen luontosuhteen saavuttamiseksi, ovat hyvä esimerkki tästä luonnon käsitteellisestä ”häilyvyydestä”. Haastattelupuheen ristiriitaisuutta voidaan näin selittää sillä, että tutkimukseeni osallistuvat määrittelevät luontoa tarinoissaan erilaisilla, toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tällöin tärkeäksi ekologista elämäntapaa koskevan haastattelupuheen ymmärtämisen kannalta tulee ennen kaikkea sen selvittäminen, mikä on se luonto, josta haastateltavat kulloinkin puhuvat ja mihin asiayhteyksiin ja käytäntöihin esimerkiksi puhe tasapainoisesta luontosuhteesta kulloinkin kytkeytyy; kulutusvalintoihin, ihmisen sisäiseen luontoon vai kenties johonkin muuhun, jotka jokainen korostavat omanlaisiaan käytäntöjä tasapainoisen luontosuhteen saavuttamiseksi. (vrt. Valkonen 2010a, 48–49.)

Ympäristösosiologisesta näkökulmasta luonto onkin aina suhteellinen, yhteiskunnallisesti ja historiallisesti konstruoitu ja kulttuurisesti määrittynyt käsite, jolla viitataan siihen, että eri kulttuureissa ja eri ajankohtina on erilaisia luontokäsityksiä, joilla puolestaan on merkittävä rooli siinä, miten luonto kulloinkin käsitetään ja miten luontoa kohtaan kulloinkin suhtaudutaan ja toimitaan. Luontokäsitykset ilmentävät kussakin kulttuurissa ja kunakin historiallisena ajanjaksona vallitsevia käsityksiä inhimillisistä mahdollisuuksista eli siitä, millainen toiminta nähdään kulloinkin mahdollisena ja toisaalta mahdottomana luonnon asettamissa rajoissa.

Luontokäsitykset eivät näin ollen ainoastaan ilmennä ihmisten ja ihmisryhmien luontoa koskevia näkemyksiä tai pelkästään kuvaile luontoa tietyillä tavoilla, vaan niillä on myös konkreettiset vaikutuksensa siihen, millaisiksi ihmisten ja ihmisryhmien luontosuhteet muotoutuvat, miten omaa paikkaa ja toimintaa suhteessa luontoon selitetään ja miten käytännössä toimitaan luontoa kohtaan nyt ja tulevaisuudessa.²¹ (Haila & Lähde 2003, 9, 17, 19, 22; Macnaghten & Urry 1998; Valkonen & Saaristo 2010a, 10–12.) Luontokäsitykset sisältävät aina jonkin näkemyksen yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta ja pyrkivät rajaamaan vaihtoehtoisia näkökulmia ja yhteiskunnallisia kehityskulkuja pois (Valkonen 2003, 12). Politisoituaan erilaisilla luontokäsityksillä voi olla suurtakin vaikutusta ihmisen toimintaan ja yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä henkilökohtaisella mutta myös kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, ja näin luontotulkinnat ovat myös poliittista toimintaa (Haila & Lähde 2003, 17, 22). Esimerkiksi länsimaaisessa ajattelussa luonto ja kulttuuri on perinteisesti nähty toisilleen vastakohtaisina, ja ihminen luonnosta erillisenä ja riippumattomana, muuta luontoa ylempänä olevana olentona, joka saa käyttää luontoa rajattomasti hyväkseen. Tämä luontokäsitys ja sen mukainen toiminta luontoa kohtaan ovat puolestaan johtaneet myös ihmisen hyvinvointia uhkaavaan ekologiseen kriisiin. (Haila & Lähde 2003, 19.)

Ympäristösosiologiassa korostetaankin, että ympäristöongelmiin ja ympäristökonflikteihin ratkaisuja etsittäessä tärkeää on huomioida ilmiöiden yhteiskunnallisuus ja poliittisuus eli se, että vaikka ympäristöongelmilla on ekologinen ja biologinen perustansa, ne ovat seurausta myös tietyistä yhteiskunnallisista ja kulttuurisista kehityskuluista, valinnoista ja päätöksenteosta, jotka puolestaan perustuvat tiettyihin käsityksiin ihmisen ja luonnon välisistä suhteista ja yhteiskunnallisen toiminnan mahdollisuuksista. Esimerkiksi teknisen kehityksen myötä ihmiset ovat vaikuttaneet perustavanlaatuisella tavalla luonnon prosesseihin, ja luontoa ja yhteiskuntaa on yhä vaikeampi erottaa toisistaan ja löytää ihmisen toimista vapaata luontoa. Ihmiset ovat jättäneet tavalla tai toisella jälkensä lähes kaikkiin luonnonympäristöihin, mikä puolestaan haastaa dualistista kulttuuri-luonto-erottelua. Näin ollen ratkaisuja ympäristöongelmiin on haettava myös niistä yhteiskunnallisista ja kulttuurisista käytännöistä sekä poliittisesta päätöksenteosta, joissa erilaiset ympäristöongelmat rakentuvat, ei vain luonnosta. Toisaalta kulttuuriset merkityksenannot vaikuttavat ratkaisevasti ympäristöongelmien tunnistamiseen ja ratkaisemisyrityksiin.²² Tästä näkökulmasta mielenkiintoista onkin nimenomaan sen tutkiminen, millaisia luontokäsityksiä

21 Luonto ja luontokäsitykset eivät tietenkään ole sama asia, vaan ihmisen asuttamalla luonnolla on ”kaksinainen luonne”. Ensinnäkin luonto on erilaisista luontokäsityksistä ja ihmiselle luonnolle antamista määrittelyistä riippumaton yhteisöjen olemassaolon aineellis-biologinen perusta (nk. ensimmäinen luonto), joka määrittää ihmisen toiminnan edellytyksiä ja rajoituksia. Luonnon ihmistoiminnalle asettamiin ehtoihin vaikuttavat kuitenkin myös aiempien yhteisöjen toiminta luonnossa ja luonnon muokkaaminen (nk. toinen luonto). (Haila 2004, 34–35, 189; Haila & Lähde 2003, 9–10.)

22 Valkonen & Saaristo 2010a, 12–14; Valkonen 2010a, 37–38; vrt. Haila 2004, 114–115, 205.

ihmisyhteisöissä ja kulttuureissa kulloinkin on vallalla sekä millaisia käytäntöjä näillä luonnon erilaisilla määrittelyillä pyritään oikeuttamaan ja millaista taas sulkemaan pois. Näin voidaan päästä kiinni ihmisyhteisöjen ja kulttuurien luontosuhteisiin ja pohtia myös vaihtoehtoisia tapoja järjestää yhteiskunnan ja luonnon välistä suhdetta (Valkonen 2010a, 30–31, 49).

Luontokäsitysten poliittisuutta ilmentävät käytännössä esimerkiksi luonnonkäyttöön liittyvät konfliktit, jotka rakentuvat nimenomaan erilaisten luontokäsitysten välisten jännitteisten suhteiden varaan. Erilaisilla luontokäsityksillä pyritään vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon ja oikeuttamaan tietynlaisia yhteiskunnallisen kehityksen suuntia määrittelemällä esimerkiksi jokin luonnonolio, luonnon prosessi tai luontokohde tietyllä tavalla.²³ (Valkonen & Saaristo 2010b, 110–113; ks. myös esim. Suopajarvi 2001.) Myös tutkimusaineistosta paikantamani tasapainoista luontosuhdetta määrittelevät ristiriitaiset tavat, jotka jokainen perustuvat omanlaisensa käsitykseen ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta ja inhimillisen toiminnan mahdollisuuksista ja joissa kussakin luonto ja ympäristöongelmat käsitteellistetään tietyllä tavalla, voidaan tästä näkökulmasta tulkita erilaisiksi näkökulmiksi siihen, miten ja minkälaisen käytäntöjen kautta yhteiskuntaa tulisi kehittää ekologisempaan suuntaan. Näin näennäisesti samasta asiasta voidaan erilaisten luontokäsitysten kautta keskustella hyvinkin erilaisista näkökulmista.

Käytännön esimerkkeinä erilaista luontokäsityksistä ja niiden poliittisuudesta toimivat myös antroposentrinen ja ekosentrinen luontokäsitys, jotka edustavat erilaisten, toisilleen vastakkaisten luontokäsitysten ääripäitä ja antavat hyvin erilaiset vastaukset siihen, miten luontoa kohtaan tulisi käytännössä toimia ja yhteiskunnallista kehitystä tulevaisuudessa suunnata. Antroposentrisessä luontokäsityksessä lähtökohtana ovat nimenomaan ihmisen tarpeet, ja luonnon ajatellaan olevan ihmisestä ja kulttuurista erillinen materiaali- ja energiavarasto, jota ihminen voi käyttää miltei rajattomasti hyväkseen. Esimerkiksi monet luonnon teollista hyötykäyttöä ajavat tahot tukevat argumenttejaan antroposentrisillä luontokäsityksillä (Valkonen 2010a, 46; Catton & Dunlap 1978, 42–43). Esimerkkinä antroposentriseen luontokäsitykseen perustuvasta luontosuhteesta voidaan pitää luonnonvarojen kestävämpään käyttöön perustavia länsimaisia elämäntapoja ja kulutusmalleja, jotka uhkaavat koko maapallon ja sen ekosysteemien hyvinvointia. Ekologisemman yhteiskunnan edellytyksenä onkin usein pidetty tästä kestävämmästä luontosuhteesta luopumista (ks. esim. Worldwatch-instituutti 2013; Barry 2002, 29–31).

23 Tärkeää on huomata, että luonto on osallisena poliittisissa keskusteluissa nimenomaan tiettyjen luonnonoloiden ja luonnon prosessien muodossa, joiden poliittinen merkitys liittyy siihen, että niiden kautta käydään keskustelua ihmisyhteisöjen toiminnan mahdollisuuksista. Luonnonoliot ja prosessit eivät siis ole mukana poliittisissa keskusteluissa sellaisenaan, ”puhtaina” tosiasioina, vaan nimenomaan niille annettujen merkitysten kautta, joiden avulla tiettyjä poliittisia tarkoituksia, kuten oikeutta tietyn elinkeinon harjoittamiseen pyritään edistämään. (Haila & Lähde 2003, 9–10.)

Siinä, missä antroposentrinen luontokäsitys korostaa ihmiskeskeisyyttä, ihmisen arvoa ja tarpeita, ekosentrinen luontokäsitys puolestaan kyseenalaistaa ihmisen etuolisuuden suhteessa luontoon ja painottaa luontokeskeistä ajattelua, joka perustuu luonnon itseisarvon korostamiseen (ks. esim. Pietarinen 1997, 7). Ekosentrinen käsitys korostaa luontosuhteen ekologista ulottuvuutta eli ajatusta siitä, että kaikki inhimillinen toiminta on riippuvainen luonnosta, luonnon prosesseista ja luonnon kantokyvyn rajoista.²⁴ Esimerkiksi syväekologialiike (ks. esim. Naess 1987; 2008; Linkola 1972) perustaa toimintansa luontokeskeiseen ajatteluun. Antroposentrisen ja ekosentrisen luontokäsityksen vertailu tuo hyvin esille sen, miten luontoa koskevilla keskusteluilla on itse asiassa kyse ihmisen ja luonnon sekä yhteiskunnan ja luonnon välisten suhteiden määrittelyistä ja yhteiskunnallisen kehittämisen suunnista, eikä niinkään luonnosta pelkkänä aineellis-biologisena kokonaisuutena (Valkonen & Saaristo 2010b, 112; Valkonen 2003). Onkin kirjoitettu, että esimerkiksi ympäristökonflikteissa ei oteta kantaa pelkästään jonkin tietyn luonnonympäristön käyttöön, vaan keskustellaan itse asiassa laajemmin koko yhteiskunnan kehittämisen moraalista perustasta ja siitä, mikä olisi hyvä yhteiskunta (ks. esim. Eder 1996; Valkonen & Saaristo 2010b, 111–112).

Luontokäsitykset eivät ole muuttumattomia ja pysyviä, vaan ne vaihtelevat eri aikoina ja eri tilanteissa. Niitä voidaan tarpeen tullen myös muotoilla uudelleen, jolloin uusien tulkintojen myötä luonto saa uusia merkityksiä, millä puolestaan on käytännön vaikutuksensa ihmisten ja ihmisyyhteisöjen toimintaan luontoa kohtaan. (Valkonen 2010a, 41; ks. esim. Massa 1994.) Luontokäsitysten *historiallisuudella* viitataan siihen, että käsitykset luonnosta ja ympäristöstä sekä luonnolle annettu arvo ovat aina sidoksissa tiettyyn yhteiskunnalliseen ja historialliseen aikaan ja tilanteeseen ja että luonto ymmärretään tiettyjen, kulloinkin vallitsevien kulttuuristen merkitysjärjestelmien kautta. Näin myös se yhteiskunnallinen arvo, joka luonnolle kulloinkin annetaan, on sidoksissa aikansa vallitseviin luontokäsityksiin ja niitä vastaaviin käytäntöihin (Valkonen 2010a, 30–31). Esimerkiksi länsimaissa ajattelussa pitkään vallinnut näkemys luonnon ja kulttuurin vastakkaisuudesta ja ihmisestä ja kulttuurista luonnonlakeja noudattavasta luonnosta erillisenä on tietyn historiallisen kehityskulun tulosta (Haila & Lähde 2003, 19).

Tästä näkökulmasta katsottuna ei siis ole olemassa mitään yhtä, aina samana pysynyttä ”luontoa”, jonka löytäminen kertoisi, miten ihmisen ja luonnon välinen suhde tulisi järjestää. Päinvastoin on olemassa kullekin aikakaudelle ominaisia, muuttuvia ihanteita ja ideoita luonnosta, joita ihmiset kulloinkin käyttävät ymmärtääkseen ja kehystääkseen maailmaa ja joilla puolestaan on konkreettiset vaikutuksensa siihen, miten ihmiset kulloinkin toimivat luontoa kohtaan.²⁵ Tästä syystä luontokäsityksiä

24 Ks. esim. Dickens 1992; Barry 2002, 29–31; Haila & Levins 1992; Hirvilammi & Massa 2009, 107–108; Hirvilammi 2015, 99; Naess 2008, 85; Folke 2013, 35–43.

25 Väyrynen 2009, 68; Macnaghten & Urry 1998; Eder 1998; Williams 2003, 45; Haila & Lähde 2003, 21–22; Valkonen 2010a, 45–47; Valkonen 2003.

ja niiden oikeuttamia luontosuhteita ja käytäntöjä on tärkeää analysoida suhteessa niihin kulttuuriin ja historiallisiin käytäntöihin, joissa niitä tuotetaan ja uusinnetaan. (Valkonen 2010a, 39–41.)

Luontokäsitysten paikantuneisuus ja käytännöllisyys

Luontoon voidaan siis liittää hyvinkin erilaisia merkityksiä, joilla voidaan pyrkiä oikeuttamaan erilaisia pyrkimyksiä kulttuurista, ajankohdasta mutta myös tilanteesta ja paikasta riippuen, eivätkä luontokäsitykset näin ollen ole koskaan ristiriidattomia tai yksiselitteisiä (Macnaghten & Urry 1998; Haila & Levins 1992; Valkonen 2010a; 48–49). Ihmisten ja ihmisryhmien luontosuhteiden ymmärtämiseksi tulee kiinnittää huomiota luontokäsitysten poliittisuuden ja kulttuurisuuden lisäksi myös niihin tilannesidonnaisiin ja käytännöllisiin ulottuvuuksiin, joissa ihmiset luontosuhteitaan kulloinkin toteuttavat ja jotka luovat rajat heidän toiminnalleen ja vaikuttavat näin heidän luontokäsitystensä muotoutumiseen. Luontokäsityksien muutoksien pohjana ovat lopulta aina muutokset kulttuurien käytännöllisissä ja paikantuneissa luontosuhteissa (Haila & Lähde 2003, 20).

Luontokäsitykset ja niihin liittyvät käytännöt ovat esimerkiksi sidoksissa kunkin alueen kansalliseen historiaan. Esimerkiksi Suomessa metsien ja metsäluonnon rooli on ollut kulttuurissa hyvin keskeisellä sijalla. Maassamme metsää pidetään luonnon symbolina, ja suomalaisessa historiallisessa ”arvomentaalisuudessa” metsäluonto mielletään yleisesti tutuksi, kotoiseksi ja turvalliseksi, metsä nähdään virkistytymisen, hyvinvoinnin ja rentoutumisen lähteenä ja puhutaan suomalaisten erityislaatuista metsäsuhteesta. Tällainen luontokäsitys puolestaan suuntaa ihmisten käytännön luontosuhteita metsäluontoa kohtaan määrättyyn suuntaan, esimerkiksi liikkumaan metsässä myös vapaa-ajalla, vaikka mikään normi ei sinällään pakota suomalaisia menemään metsään. Toisaalta metsien teollinen hyödyntäminen on liitetty Suomessa vahvasti kansalliseen hyvinvointiin ja menestykseen, mikä taas suuntaa hyödyntämään metsäluontoa toisin, taloudellisesti.²⁶ Vastaavia ”kansallisia luontoja” historiallisina konstruktioina on löydettävissä myös muista maista; esimerkiksi norjalaisilla on vuononsa ja ruotsalaisilla saaristonsa (Haila 2004, 50).

Pienemmässä mittakaavassa myös erilaiset osakulttuurit, viiteryhvät ja yhteisöt, joiden moraalijärjestysten piirissä ihmiset toimivat, välittävät erilaisia luontokäsityksiä, joiden pohjalta ihmiset ja ihmisryhmät luontosuhteitaan rakentavat ja käytännön toimiaan luontoa kohtaan suuntaavat.²⁷ Yrjö Hailan (2004, 38) mukaan ihmisten kokemat luonnot ovat yhteiskunnallisesti kerrostuneita, millä hän viittaa siihen, että esimerkiksi henkilölle, joka saa elantonsa metsästä, metsä merkityksel-

²⁶ Väyrynen 2009, 71; Valkonen 2010a, 39; Väliaverron 1996.

²⁷ vrt. Milton 1996, 217; Ingold 2000; Myers & Russell 2003; Hänninen 1999, 51–52.

listyy erilaisena kuin henkilölle, jolle sama metsä on satunnaisten retkeilyn kohde. Nämä erilaiset metsäsuhteet heijastelevat puolestaan erilaisten ryhmien metsäsuh-teita/luontokäsityksiä ja korostavat erilaisia metsään suuntautuvia käytäntöjä (mt.). Metsätalousinsinöörien metsäluonnolle antamia merkityksiä väitöskirjassaan ana-lysoineen Tiina Suopajarven (2009, 336–337) mukaan metsäammattilaisille metsä merkitsi ennen kaikkea elinkeinoa, ja metsän arvo nähtiin etupäässä taloudellisena mutta myös virkistytymispaikkana.

Toisaalta puhe jonkin tietyn ihmisryhmän yhteisesti jakamasta luontokäsitykses-tä on aina yleistämistä ja jättää huomioimatta luontokäsitysten yhteydet ihmisten yksilöllisiin elämäkokemuksiin ja niihin paikantuneisiin luontoihin, joissa he toi-mivat. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että myös näennäisesti kulttuurisesti yhtenäisen ryhmän, kuten luonnonsuojelijoiden (ks. esim. Berglund 1998; Milton 1996), eri ammattiryhmien (Douglas 1992, 262) tai alkuperäiskansan (Valkonen 2005) keskinäisissä tavoissa määritellä, merkityksellistää ja arvottaa luontoa ja ym-päristöä on samankaltaisten merkityksenantojen ja mallien lisäksi myös kulttuurista kirjavuutta ja eroavaisuuksia. Luonto merkityksellistyy eri aikoina sekä eri ihmisten ja ihmisryhmien elämässä ja tarinoissa erilaiseksi, ja eri kulttuureilla, sosiaalisilla ryhmillä ja lopulta myös jokaisella yksilöllä on omanlaisensa luontosuhteet, jotka perustuvat omanlaisiinsa luontokäsityksiin ja luontoihin (Eder 1998; Haila 2004, 39–41; Valkonen 2005, 18; Valkonen 2010b, 212).

Haila (2004, 38) toteaa, että ”jokainen ihminen kohtaa metsässä oman metsän-sä”. Toisin sanoen ihmisen kohtaama luonto on aina myös radikaalisti paikantunut ja konkretisoituu tiettyyn paikkaan kiinnittyvien kokemusten kautta. Ihmisten elämäkokemukset muokkaavat heidän luontokäsityksiään, ja siksi ”sama luonto” voi eri toimijoille merkityksellistyä eri tavoin. Paitsi eri ihmisille, myös yksittäisille ihmisille tietty luonnonympäristö voi merkityksellistyä moninaisin eri tavoin.²⁸ Ihmiset merkityksellistävät luontoa ja ympäristöä jatkuvasti käytännöllisten ja pai-kantuneiden vuorovaikutussuhteiden kautta jokapäiväisessä elämässään ja elinym-päristöissään toimimisen ja tekemisen kautta (Macnaghten & Urry 1998; Valkonen & Suopajarvi 2003, 7). Näin ”luonto on kullekin ihmiselle se, jonka keskellä hän elää, ja sellainen, millaiseksi hän sen näkee”, kuten Haila (2004, 41) kirjoittaa. Myös Tim Ingold (2000) korostaa erilaisten kokemusten ja käytäntöjen merkitykselli-syyttä ihmisen ja luonnon välisten suhteiden tutkimuksessa. Ihminen elää vuoro-vaikutteisessa suhteessa ympäröivän luonnon kanssa, ja luonto on olennainen osa ihmisten elämää ja asettaa myös ehtoja ihmisen toiminnalle. Ingoldin (mt.) mukaan maailmasta tulee ihmisille merkityksellinen ympäristö nimenomaan tosiasiallisten elämäkäytäntöjen välityksellä. Toisin sanoen luonnossa toimiminen vaikuttaa osaltaan luonnon käsittämiseen ja arvottamiseen, mikä puolestaan vaikuttaa siihen,

28 Haila & Lähde 2003, 14; Haila 2004, 38–41, 90, 199; vrt. Macnaghten & Urry 1998; 2001; Macnaghten 2003, 69; Valkonen 2010a, 44; Milton 2002; Ingold 2000.

miten luontoa kohtaan toimitaan. Luontosuhdetta voikin kuvata prosessiksi, joka jatkuvasti rakentuu ja muokkautuu erilaisissa käytännöissä ja tekemisissä. (ks. Ingold & Kurttila 2001, 191–192.) Luonnolle annettujen määrittelyjen mielekkyys tulee haastetuksi nimenomaan erilaisissa paikantuneissa tekemisissä, ja käytännön tekemiset myös haastavat muotoilemaan luontokäsityksiä uudelleen. Esimerkiksi erilaiset luontoon suuntautuvat käytännöt, kuten puutarhanhoito, metsästys, lemmikkieläimen pitäminen ja retkeily merkityksellistävät kukin luontoa käytännöissään omilla tavoillaan ja muokkaavat näin tehdessään tapoja, joilla luonto ja luonnossa toimiminen voidaan ymmärtää, ja vaikuttavat osaltaan niiden parissa toimivien ihmisten luontokäsityksiin ja luontosuhteisiin. (Haila 2004, 38–40; Macnaghten & Urry 1998; Valkonen 2013, 7–8.)

Luontokäsitykset vaikuttavat myös konkreettisesti aineellisena voimana luontoon ja siten ihmisen toiminnan mahdollisuuksiin, koska ne saavat ihmiset pitämään joitakin asioita mahdollisina ja toisia mahdottomina ja näin muokkaamaan luontoa tietyllä tavalla. Luontoon kohdistuvilla muutoksilla puolestaan on vaikutuksensa ihmisyhteisöjen ja kulttuurien toimintaan ja toiminnan mahdollisuuksiin nyt ja tulevaisuudessa ja niin myös tulevaisuuden luontokäsityksien rakentumiseen.²⁹ Tietyn luontokäsityksen mukaisesti esimerkiksi jokin luonnon alue merkityksellistyy tietynlaiseksi, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, millaisia käytäntöjä alueella ajatellaan voitavan harjoittaa. Esimerkiksi jonkin luonnonympäristön nimeäminen luonnonsuojelualueeksi saa ajattelemaan aluetta vaikkapa retkeilyyn sopivana ympäristönä, josta on mahdollista löytää alkuperäistä luontoa. Toisin sanoen ihmiset suuntaavat toimiaan erilaisiin ympäristöihin ja luontoihin sen mukaisesti, millaisiksi he ne luontokäsitysten kautta näkevät ja millaisia toimintoja he niissä ajattelevat luontokäsityksensä mukaisesti mahdolliseksi harjoittaa. (Valkonen 2010a, 41–43.)

Toisaalta luonto ihmisten ja ihmisyhteisöjen olemassaolon aineellisena perustana vaikuttaa myös ratkaisevasti ihmisen toimintaan ja määrittää ihmistoiminnan edellytyksiä. Ihminen on kauttaaltaan riippuvainen luonnosta. Toisin sanoen tietyt luonnonympäristöt vaikuttavat konkreettisesti aineellisena voimana siihen, millaisia luontosuhteita ihmiset pystyvät käytännössä toteuttamaan ja muovaavat näin ihmisten luontokäsityksiä uudelleen. Toisaalta ihmisillä on myös, ainakin jossain määrin, mahdollisuus vaikuttaa luonnonoloihin, eivätkä ihmisen toiminnan mahdollisuudet ja rajat ole suoraan luonnosta johdettavissa. Luonto voi siis toisaalta puoltaa ja toisaalta rajoittaa tiettyjen käytäntöjen harjoittamista tietyllä alueella hyvinkin konkreettisesti. Luonto ei kuitenkaan suoraan kerro, miten jotakin käytäntöä tulisi harjoittaa tai miten ihmisen ja luonnon välinen suhde tulisi kulloinkin järjestää ja esimerkiksi ympäristöongelmat ratkaista.³⁰

29 Haila & Lähde 2003, 20–22, 28; Macnaghten & Urry 1998; Valkonen 2010a, 38–40.

30 Haila & Lähde 2003, 20–22, 28; Macnaghten & Urry 1998; Valkonen & Saaristo 2010a, 11–12; Valkonen 2010a, 38–40, 45.

Luontokäsityksillä ja luontosuhteilla on omat yhteiskunnalliset ja elinympäristöiset ehtonsa, jotka asettavat rajat sille, miten kukin voi ”luontoaan elää”. Esimerkiksi henkilöauton käyttäminen, johon vallitsevassa ympäristökeskustelussa suhtaudutaan hyvin kielteisesti ja josta luopuminen usein mielletään ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen edellytykseksi, on Lapissa pitkien välimatkojen ja joukkoliikenteen puuttumisen vuoksi usein välttämättömyys. Toisaalta elämisen luonnonläheisesti haja-asutusalueella voidaan ajatella tarjoavan mahdollisuuksia sellaisten elämäntapojen ja luontosuhteiden toteuttamiseen, joiden ekologisuus perustuu esimerkiksi luontoperustaisten käytäntöjen harjoittamiseen. (vrt. Suopajarvi 2003a, 16.)

Luontokäsitysten kulttuurisia ja käytännöllisiä ulottuvuuksia on mahdollista erotella teoreettisesti toisistaan, mutta todellisessa elämässä nämä eri ulottuudet kietoutuvat toisiinsa siten, että ihmisen luontosuhde konkretisoituu ja muotoutuu erilaisissa konkreettisissa käytännöissä, mutta toiminnan mieli on sidoksissa luontoa koskeviin käsityksiin ja arvoihin. Arvot myös osoittavat tietyn käytännön hyväksyttävyyden. Tästä syystä ihmisen suhdetta luontoon ei olekaan mielekästä tarkastella vain hänen toimintansa tai ajatustensa kautta.³¹ Luonnon ja luontokäsitysten välistä suhdetta voidaankin kutsua dynaamiseksi eli molemmat vaikuttavat toisiinsa (Haila & Lähde 2003, 21). Luontoa ja luontoa koskevia kulttuurisia tulkintoja ei ole helppoa erottaa toisistaan, eikä etukäteen ole mahdollista sanoa, millainen suhde luontokäsityksillä ja luontoon suuntautuvilla käytännöillä on ihmisten luontosuhteiden muotoutumisessa. Asian selvittämiseksi luontosuhteen kulttuurisia ja käytännöllisiä ulottuvuuksia tulee tarkastella erillään toisistaan. Näin tulee mahdolliseksi selvittää, mikä on se luonto, johon ihmiset kulloinkin muodostavat suhteitaan, ja missä suhteessa erilaiset käytännöt ja käsitykset ovat ihmisten luontosuhteiden muotoutumisen prosesseissa. (Valkonen 2013, 8; vrt. Haila & Lähde 2003, 21; Haila 2004, 38–41; Valkonen 2005, 18–19.) Tällöin tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteeksi tulee nimenomaan luontosuhteiden kulttuuristen ja käytännöllisten ulottuvuuksien yhteenkietoutumien selvittäminen ja avaaminen eri näkökulmista.

Tiina Suopajarven (2009, 41) mukaan luontosuhdetta tutkittaessa on tärkeää pitää mielessä, että sekä luonto että luontosuhde ovat aikaan ja paikkaan sidottuja ja siten jatkuvalle muutokselle alttiita käsitteitä. Ihmisen luontosuhde rakentuu monista erilaisista ja ristiriitaisistakin mutta samalla yhteenkietoutuneista merkityksistä, jotka liittyvät esimerkiksi arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja talouteen, ja luontosuhde muotoutuu eri toimijoiden välisissä vuorovaikutteisissa suhteissa, ei siis vain ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Luonto on myös itse yksi toimijoista. Se rajoittaa ja mahdollistaa ihmisten toimia ja toimeentuloa eri tavoin. (mt., 41.) Näin ”luonnon ihannoiti ja luonnon hyväksikäyttö, huoli luonnon hyvinvoinnista ja luonnon tuottama elämänilo sekoittuvat toisiinsa kokemustemme virrassa” (Haila

31 Haila & Lähde 2003, 21–22; Haila 2004, 38–41; Elonheimo 2002, 8–9; Valkonen 2013, 7–8; Valkonen 2005, 17–19; Willamo 2005; Valkonen & Suopajarvi 2003.

2004, 199), eivätkä ihmisten luontosuhteet näin ollen ole pelkästään hyviä tai pahoja, luontoa tuhoavia tai suojelevia, vaan heterogeenisiä ja moniulotteisia (Suopajarvi 2009, 43–44).

* * * *

Esitin luvun alussa kysymyksen, miksi ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja kannattaa tutkia nimenomaan ihmisten luontokäsitysten näkökulmasta. Mitä antia luontokäsitysten analysoimisesta voi siis olla ympäristöongelmiin ratkaisua etsittäessä ja ekologisempia elämisen malleja pohdittaessa? Luontokäsitysten tutkimisen merkityksellisyys ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen ymmärtämisessä liittyy nimenomaan luontokäsitysten moniulotteisuuteen: niiden poliittisuuteen, kulttuurisuuteen ja paikantuneisuuteen.

Ensinnäkin luontokäsitysten kautta voidaan päästä kiinni sekä ihmisten toiminnan taustalla vaikuttaviin kulttuurisiin merkityksenantoihin eli siihen, mitä ihmiset luonnosta ja ympäristöongelmista ajattelevat, mutta myös ihmisten luontosuhteiden konkreettisiin, paikantuneisiin ja tilannesidonnaisiin ulottuvuuksiin. Ihmisten luontokäsityksiä analysoimalla voidaan siis tarkastella, millaisilla erilaisilla tavoilla ihmiset käsittävät luonnon ja ympäristöongelmat, sekä miten nämä erilaiset määrittelyt vaikuttavat ihmisen käytännön toimiin luontoa kohtaan. Millainen toiminta luontoa kohtaan nähdään mahdollisena ja merkityksellisenä ja millainen puolestaan mahdottomana erilaisten luontokäsitysten valossa? Luontokäsitysten tutkiminen voi myös antaa eväitä löytää yhtymäkohtia näennäisesti hyvinkin eri tavoin luontoon suhtautuvien ja suuntautuvien ihmisten luontosuhteiden väliltä ja luoda tällä tavoin mahdollisuuksia keskusteluyhteyden löytymiseen ja sekä erilaisten näkökantojen ymmärtämiseen ja vastakkainasetteluiden lievittämiseen. Näin voidaan hahmotella vaihtoehtoisia, kulttuurisesti mahdollisia tapoja jäsenellä ihmisen ja luonnon välisellä suhdella sekä pohtia myös laajemman kulttuurisen muutoksen mahdollisuuksia.

Toiseksi, koska ihmisten luontokäsitykset muovautuvat jokapäiväisessä toiminnassa erilaisten käytäntöjen välityksellä, luontokäsityksiä analysoimalla voidaan myös konkreettisesti tarkastella sitä, millainen toiminta luontoa kohtaan esimerkiksi erilaisissa asuinympäristöissä ja elämäntilanteissa on mahdollista. Näin ollen luontokäsitysten analysoiminen ei ole vain filosofista pohdintaa, vaan sillä on myös vankat yhteytensä ihmisten arkisiin elämäntapakäytäntöihin ja erilaisten elämäntapakäytäntöjen mahdollisuuksien ja rajojen ymmärtämiseen. Luontokäsitysten analysoiminen antaa mahdollisuuden tarkastella moniulotteisesti ihmisten, ihmis-yhteisöjen sekä kulttuurien luontosuhteita ja elämäntapoja mutta myös tulevaisuuden yhteiskuntien mahdollisia suuntia ja vaihtoehtoisia tapoja järjestää ihmisten ja luonnon välinen suhde ekologisemmista lähtökohdista.

4. Tutkimusasetelma

Väitöstutkimuksessani tutkin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja Suomen Lapissa arjen ympäristöpolitiikan lähtökohdista (Massa & Haverinen 2001; Massa & Ahonen 2006). Tutkin ekologista elämäntapaa erityisesti lappilaisessa kontekstissa ja erilaisten elämäntilanteiden näkökulmista, jotka vielä toistaiseksi ovat aiemmissa, ekologista elämäntapaa käsitelleissä tutkimuksissa jääneet vähäiselle huomiolle. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, mistä ekologisessa elämäntavassa voisi olla kysymys: Millaisiin luontokäsityksiin ja elämäntapakäytäntöihin ekologinen elämäntapa perustuu? Näin voidaan pohtia ekologisen elämäntavan kulttuurisia ja käytännöllisiä mahdollisuuksia ja rajoja. Tutkin ekologisten elämäntapojen mahdollisuuksia ja rajoja nimenomaan luontokäsitysten näkökulmasta, joiden ajattelen olevan keskeisessä roolissa yksittäisten ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen ymmärtämisessä, mutta myös laajemman kulttuurisen muutoksen mahdollisuuksia pohdittaessa. Luontokäsityksiä analysoimalla on mahdollista tavoittaa niitä kulttuurisia merkityksenantoja, jotka suuntaavat ihmisen toimintaa luontoa kohtaan tietyllä tavalla, mutta tarkastella myös ihmisten luontosuhteiden muotoutumisen käytännöllisiä ja tilannesidonnaisia ulottuvuuksia, joilla niin ikään on vaikutuksensa ihmisten toimintaan luontoa kohtaan.

Yleinen tutkimustehtäväni on analysoida *ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja*. Tutkimukseni empiirisenä kohteena on ekologinen elämäntapa ja sen variaatiot Lapissa. Tarkennan tutkimustehtävääni neljän osakysymyksen kautta, joihin jokaiseen vastaan tutkimukseni erillisissä empiirisissä luvuissa.

Ensimmäisenä tutkimustehtävänäni on selvittää, *milllaisten kokemusten kautta tutkimukseeni osallistujat jäsentelevät polkujaan ekologiseen elämäntapaan*. Analyysin kohteena ovat siis kertojien henkilökohtaiset kokemukset, jotka he tulkitsevat merkitykselliseksi elämäntapansa muotoutumisen kannalta. Tällä tavoin pohdin ekologisen elämäntavan edistämisen mahdollisuuksia hieman laajemminkin yhteiskunnallisena ja kulttuurisena kysymyksenä.

Toisena tutkimustehtävänäni analysoin, *miten tutkimukseeni osallistujat jäsentelevät tarinoissaan ekologista elämäntapaa ja millaisia käsityksiä ja käytäntöjä he elämäntapaansa liittävät*. Näin analysoin ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen variaatioita ja kyseenalaistan vallitsevaa vähähiilistä elämäntapamallia ainoana ekologisen elämäntavan mallina.

Tutkimukseni kolmantena tehtävänä on pohtia, *millaisia vaikeuksia ja hankaluuksia kertojat kuvaavat ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamiseen*

liittyvän, ja tällä tavoin analysoin, millaisina näyttäytyvät ekologisen elämäntavan rajat erilaisissa asuinympäristöissä ja elämäntilanteissa.

Tutkimukseni neljäntenä tavoitteena on analysoida *ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita erityisesti lappilaisessa kontekstissa*.

Laajempana tutkimusteoreettisena kysymyksenä ja punaisena lankana työssäni kulkee sen pohtiminen, millainen merkitys erilaisilla luontokäsityksillä ja niiden tutkimisella voisi olla ympäristöpolitiikan mutta myös ekologisemman yhteiskunnan kehittämisessä. Millaisten lähtökohtien ja näkökulmien kautta ekologisemman elämäntavan ja yhteiskunnan mahdollisuuksia tällöin pohdittaisiin, ja miten vallitseva ympäristökeskustelu tähän suhteutuisi? Näihin kysymyksiin esitän vastaukseni tutkimukseni johtopäätös- ja pohdintaluvuissa.

5. Aineisto ja analyysi

Arjen ympäristöpolitiikan tutkimuksen keskeisintä aluetta on elämäntapojen tutkiminen. Tutkimussuuntauksen piirissä käytetään ekoelämäntavan tai ympäristöelämäntavan käsitteitä, joiden avulla halutaan korostaa elämäntapatutkimuksen ja ympäristöpolitiikan välisiä yhteyksiä ja tuoda myös ympäristöteemat mukaan elämäntapatutkimukseen (Massa & Ahonen 2006a, 13). Tutkimussuuntauksen piirissä ekologista elämäntapaa on tutkittu aiemmin esimerkiksi yksilöllisten ympäristötarinoiden, kirjoitettujen (eko)elämäkertojen, haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin kautta. Ympäristöelämäntapatutkimuksia on tehty enimmäkseen ympäristövastuullisen elämäntavan ”pioneerien” näkökulmasta ja lähinnä pro gradu-tasolla (ks. kuitenkin esim. Ahonen 2006; Kinnunen 2010; Elonheimo 2002). Valintaa on perusteltu esimerkiksi sillä, että ympäristöelämäkerran kirjoittaminen voi vaatia kirjoittajaltaan melko suurtakin tietämystä ympäristöasioista (Sojonen 2005, 64–65). Toisaalta ympäristöelämäntavan pioneerien on ajateltu edustavan muutoksen etujoukkoa ja heidän elämäntapojensa antavan vihjeitä siitä, miten ekologisempien elämäntapavalintojen toteuttaminen olisi käytännössä mahdollista (Saaristo 1994). Johanna Peiponen (2015) on käyttänyt pro gradu -työssään SKS:n ”Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni” -kirjoituskilpailuaineistoa, jossa tehtävänantona oli kirjoittaa ympäristöaiheinen omaelämäkerta, päiväkirja tai molemmat. Myös Peiponen (2015, 29) arvelee, että aineistossa painottuu luultavasti kilpailuun osallistumisen vapaaehtoisuuden vuoksi juuri ympäristöstään huolissaan olevien näkökulma. Aiemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi sitä, miten ekologistia elämäntapavalintoja tekevät henkilöt merkityksellistävät elämäntapavalintojaan, millaisia merkityksiä he antavat luonnolle, ympäristölle ja ympäristöongelmille, miten he rakentavat itsestään ympäristövastuullisia ja miksi jotkut ihmiset ovat tietoisesti valinneet ympäristövastuullisen elämäntavan.

Aiemmissa empiirisissä tutkimuksissa ekologista elämäntapaa elämäkerrallisella otteella on tutkittu kaupungissa asuvien ympäristöihmisten (esim. Mesimäki 2004; 2006), nuorten ympäristöpolitiikan opiskelijoiden (Massa & Haverinen 2001; Sojonen 2005), ekoyhteisöissä asuvien henkilöiden (esim. Hirvilampi 2004; Moisander & Pesonen 2002), maalle muuttaneiden ekoihmisten (Saaristo 1994) ja ympäristöaktivistien (Horton 2003, 2006a; Chawla 1999) näkökulmista. Toistaiseksi haja-asutusalueilla asuvat, eri-ikäiset ja erilaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset ovat jääneet ekologista elämäntapaa koskevissa tutkimuksissa vähäiselle huomiolle. Tutkimuksellani pyrin täyttämään tätä tutkimuksellista katvealuetta ja jatkamaan

orastavaa ympäristöelämäntapatutkimuksen perinnettä Suomessa tutkimalla ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja eri-ikäisiltä ekoihmisiltä Lapissa keräämäni ekoelämäkerta-aineiston kautta.

Tutkimuksen aineisto ja sen kerääminen

Tutkimukseni aineistona on joukko (18 kpl) haastatellen kerättyjä, temaattisia elämäntarinoita, joista kaksi on pariskuntien yhteishaastatteluja. Elämäkertahaastattelussa käydään läpi haastateltavan siihenastinen elämä tai tietyt osat tai tapahtumat siitä, jolloin tuloksena on haastateltavan elämäntarina, joka on muotoutunut haastateltavan ja haastattelijan välisessä suullisessa vuorovaikutustilanteessa (esim. Atkinson 2007, 224; 1998, 6, 13; Huotelin 1996, 14). Teema-elämäkerran avulla elämäkerran kertojaa pyritään ohjaamaan sellaisten teemojen pariin, jotka saattaisivat jäädä muuten elämäntarinassa vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi luontosuhde on asia, joka elämäntarinaa kerrottaessa saattaisi jäädä elämän suurempien murroskohtien, mullistusten ja tapahtumien varjoon.

Miksi sitten päätin kerätä tutkimukseni aineiston, ekoelämäkerrat nimenomaan Lapissa? Ensinnäkin arkielämän ympäristöpolitiikan tutkimuksen piirissä on kaivattu tietoa syrjäseudulla asuvien ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien henkilöiden kokemuksista ja elämäntavoista ja siitä, millaisia mahdollisuuksia heillä on tehdä arjen ympäristöpolitiikkaa eli toimia arkielämässään ympäristön laatua parantavalla tai sen heikentymistä ehkäisevillä tavoilla (Massa & Ahonen 2006b, 224; Massa & Haverinen 2001, 5). Toiseksi Lappi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä vaikuttaa vallitsevan ympäristöpoliittisen keskustelun tarjoaman elämäntapaideaalien toteuttamisen kannalta monellakin tapaa haasteelliselta; välimatkat ovat pitkiä, asutus harvaa ja ilmanala on kylmä. Mielenkiintoista onkin tutkia, miten ekologiset elämäntapavalinnat ovat tällaisessa asuinympäristössä mahdollisia. En voi myöskään kieltää, etteikö minulla olisi tutkimuksen aihepiiriin ja aineiston keräämiseen myös henkilökohtainen intressi. Koska olen itsekin kiinnostunut ekologisista elämäntapavalinnoista ja pyrin niitä arjessani toteuttamaan, oli hyvin mielenkiintoista lähteä selvittämään, miten muut samalla alueella asuvat ihmiset ekologisista elämäntapoja pystyvät toteuttamaan ja millaisia kokemuksia heillä on ekologisesta elämäntavasta lappilaisissa kontekstissa.

Tutkimuksessani tarkoitan Lapilla tiettyä maantieteellistä aluetta, Suomen Lapin maakuntaa eli entistä Lapin lääniä. Kaiken kaikkiaan Lapin alueella on 21 kuntaa, joista Rovaniemi, Kemi, Tornio ja Kemijärvi ovat kaupunkoja. Pinta-alaltaan Lappi on noin 100 000 km² laaja eli noin 30 %:a Suomen pinta-alasta, ja vuoden 2017 alussa Lapissa asui 180 197 henkilöä (Lapin liitto 2017). Lapissa on sekä tiheämmin asuttuja taajamia ja kaupunkoja että harvaan asuttuja syrjäseutuja. Näin ollen alueelta on mahdollista löytää potentiaalisesti hyvinkin erilaisissa asuinympäristöis-

sä asuvia, ekologisesti orientoituneita henkilöitä. Lapin voi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä olettaa tarjoavan uuden, mielenkiintoisen näkökulman arjen ympäristöpolitiikan tutkimukseen.

Tärkeinä kriteereinä haastateltavia valitessani oli, että he identifioivat itsensä ekotai ympäristöihmisiksi, että he asuvat eri puolilla Lappia, että he ovat eri-ikäisiä ja erilaisissa elämänvaiheissa olevia naisia ja miehiä ja että ekologist elämäntapavalinnat ovat heille tietoinen valinta. Pyrkiessäni löytämään tutkimukseeni mukaan eri-ikäisiä, eri vaiheessa elämäänsä olevia ja eri paikkakunnilla eläviä ekoihmisia tavoitteenani oli saada mahdollisimman rikas ja monipuolinen kuva ekologisen elämäntavan mahdollisuuksista ja rajoista erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä.

Tutkimukseeni osallistujat olen tavoittanut muutaman avainhenkilön sekä lumipallomenetelmän kautta: kysellen tutuilta ja tuttujen tutuilta tutkimukseeni sopivia, ”jollakin tapaa ekoja” tai ”ekologisesti eläviä” henkilöitä. Muutaman tutkimukseen osallistuneista tunsin ennakolta, mutta he päätyivät kuitenkin haastateltavien joukkoon muiden suosituksesta. Haastateltavien löytämisessä ei ollut ongelmia, ja miltei kaikki henkilöt, joilta kysyin, suostuivat mukaan tutkimukseeni. Tutkimukseeni osallistui 11 naista ja 9 miestä, ja koin tämän määrän olevan riittävä aineiston saturaation ja tutkimusasetelmani kannalta. Huomasin samojen teemojen toistuvan haastatteluissa jo joitakin haastatteluja tehtyäni, vaikka toisaalta, niin kuin elämänarinoissa aina, haastatteluissa oli myös paljon yksilöllisiä piirteitä.

Haastattelut olen tehnyt syksyn 2008 ja kesän 2010 aikana eri puolilla Lappia. Tutkimukseen osallistujien joukossa on niin pienten kylien, kaupunkien, kuntakeskusten kuin syrjäseutujenkin asukkaita. Osa haastateltavista on syntyperäisiä lappilaisia, osa Lappiin muualta Suomesta muuttaneita. Koska eräänä valintakriteerinä oli haastateltavien eri-ikäisyys, on tutkimukseen osallistujien ikäjakauma suuri; nuorin haastateltava oli haastatteluhetkellä 18-vuotias, vanhin 75-vuotias. Kahdeksalla haastatellulla on pieniä lapsia, neljä on puolestaan jo eläkkeellä. Opiskelijoita tutkimukseen osallistuneiden joukossa on kolme ja yksi haastatelluista on lukiolainen. Ammattinimikkeiltään tutkimukseen osallistujat ovat heterogeeninen ryhmä. Joukossa on esimerkiksi puuseppä, biologian opettaja, ympäristösuunnittelija, metsätalousinsinööri, metsuri, eräopas, poromies, luontaishoitaja, lääkäri ja sairaanhoitaja. Muutamalla on sosiaalialan tutkinto, ja he ovat työskennelleet esimerkiksi lasten tai nuorten parissa päiväkodissa tai lastenkodissa. Tutkimukseeni osallistujien joukossa on sekä Suomen luonnonsuojeluliiton aktiiveja että rivijäseniä, Greenpeacen aktivisteja ja jäseniä, politiikassa mukana olevia sekä tiettyjen yksittäisten ympäristökysymysten ympärille muodostuneisiin liikkeisiin osallistuneita, ja ainakin yksi tutkimukseen osallistunut henkilö on myös ympäristöjärjestö Dodon jäsen. Lisäksi joukossa on vanhojen rakennusten suojelijoita ja ydinvoiman vastustajia sekä kyläyhdistysaktiiveja. Selvästi suosituinta haastateltavien keskuudessa oli Suomen luonnonsuojeluliittoon kuuluminen joko rivi- tai aktiivijäsenenä. Osa haastatelluista ei kuitenkaan kuulu mihinkään järjestöön tai poliittiseen puolueeseen.

Haastattelutilanteissa, mutta myös laajemmin koko tutkimusprosessin ajan työskentelyäni ovat ohjanneet laadullisen (haastattelu) tutkimuksen yleiset periaatteet ja eettiset ohjeistukset (esim. ks. King & Horrocks 2010, 117–120) sekä elämäkertatutkimuksen eettiset periaatteet, kuten luottamuksellisuus ja avoimuus (Huotelin 1996, 36–38). Keskeiset eettiset kysymykset tutkimuksessani ovat liittyneet erityisesti tutkimukseeni osallistujien asemaan ja oikeuksiin. Käytännössä tärkeää oli esimerkiksi varmistaa, että tutkimukseeni osallistujat ovat tietoisia tutkimukseni aiheesta ja tarkoituksesta, mutta toisaalta olla vaikuttamatta ja ohjailematta heidän kerrontaansa etukäteisohjeistuksen kautta liikaa. Tärkeä eettinen ohjenuorani oli myös tutkimukseeni osallistuvien kerronnan kunnioittaminen, heidän äänensä ja tulkintojensa kuuleminen ja kuuluminen sekä avoimuus heidän kertomaansa kohtaan. Näitä periaatteita olen pyrkinyt paitsi haastattelutilanteissa, mutta myös aineistoa analysoidessani ja tutkimusraporttia kirjoittaessani kunnioittamaan. Tutkimusprosessini aikana olen myös kiinnittänyt erityistä huomiota tutkimukseeni osallistujien anonymiteetin turvaamiseen ja esimerkiksi tutkimusaineiston säilyttämiseen liittyviin kysymyksiin. (Huotelin 1996, 36–38.)

Haastattelutilanteessa pyysin tutkimukseeni osallistujaa kertomaan minulle elämäntarinansa nimenomaan luonnon näkökulmasta ja näin kertomaan, miten heistä tuli ”ekoja” (vrt. Hyvärinen 1994, 49). Ohjasin heitä siis kertomaan itsestään, elämästään ja kokemuksistaan haastattelutilanteessa elämänkulullisesti ja kronologisesti. Tavoitteenani oli antaa haastateltavien kertoa mahdollisimman vapaasti elämäntarinaansa tietyn teeman puitteissa niin, että he saisivat itse jäsenellä ja merkityksellistää tarinaansa. Käytännössä haastattelutilanteessa useimmat tutkimukseen osallistujat alkoivat oma-aloitteisesti pohtia ja hahmotella, miten heille muotoutui tietynlainen luontosuhde, kuten haastattelutilanteen alussa heiltä pyysin. Pyrin myös siihen, että tutkimukseen osallistujat tuottaisivat itse haastatteluun teemoja ja jäsenyyksiä, eikä minulla ollut valmista haastattelurunkoa tai kysymyksiä mukanaan. Aineistoni keräämisen kannalta ensiarvoisen tärkeäksi muodostui ohjaajani neuvo antaa kertojien itse määritellä, mistä he haluavat puhua elämäkertahaastattelun aihepiirin puitteissa ja mitä teemoja he haluavat nostaa esille, koska muutoin omat käsitykseni ekologisesta elämäntavasta olisivat vaikuttaneet voimakkaammin aineistoon. Varsinkin tutkimuksen alkuvaiheessa liitin ekologisen elämäntavan ajatuksissani vallitsevan ympäristöpoliittisen keskustelun mukaisesti lähinnä kulutusvalintoihin, kuten joukkoliikenteen käyttämiseen ja kierrättämiseen. Olinkin hyvin ihmeissäni, kun tutkimukseeni osallistujat alkoivat hahmotella ekologista elämäntapaansa ja luontosuhdettaan luonnonsuojelutoiminnan tai luonnonläheisen maaseutuelämäntavan käytäntöjä kuvaamalla.

Kuitenkin haastattelutilanne oli usein myös keskusteleva, ja haastatteluja kuunnellessani huomasin aktiivisesti ottaneeni tiettyjä teemoja esille (usein juuri vallitseviin ympäristöpoliittisen keskustelun tuottamiin elämäntapanormeihin liittyen) ja tarjoavani haastateltavalle näin omaa tapaani hahmottaa ekologista elämäntapaa

ja luontosuhdetta. Tiedostankin omien ennakkoasenteideni ja käsitysteni sekä elämäkokemukseni merkityksen sekä haastatteluille että koko tutkimuksen muotoutumiselle, mutta en koe niitä ongelmallisiksi. Päinvastoin ajattelen, että vaikka haastattelijat tavoittelisi haastattelutilanteessa positiota, jossa hän hyödyntää mahdollisimman vähän esiymmärrystään, hän kulttuurisena toimijana tietää aina jotakin ja haastattelijan käsitykset, odotukset ja kokemukset vaikuttavat osaltaan haastattelussa tuotetun elämäntarinan muotoutumiseen (Juhila 1999).

Haastattelut on toteutettu pääsääntöisesti tutkimukseen osallistujien kodeissa, muutamia minun kodissani ja yksi erään haastateltavan työpaikalla. Jos nyt lähtisin tekemään haastatteluja uudelleen, pyrkisin ehdottomasti tekemään kaikki haastattelut tutkimukseen osallistujien kodeissa tai heille muuten merkityksellisissä paikoissa ja ottaisin mukaan myös etnografisia tutkimusmenetelmiä, kuten osallistuvaa havainnointia. Haastattelujen lopuksi kerroin vielä haastateltaville, että minuun saisi ottaa yhteyttä, jos mieleen tulisi myöhemmin asioita, joista he haluaisivat puhua. Samoin kerroin saattavani ottaa yhteyttä, jos itselläni nousisi lisäkysymyksiä mieleen. Ensimmäiselle haastateltavalleni tein uusintahaastattelun, koska hän itse otti yhteyttä ja kertoi haastattelun jälkeen mieleensä nousseita asioita, joita seuraavassa haastattelussa käsitelimme tarkemmin. Haastattelut kestivät keskimäärin noin kaksi tuntia, ja litteroituna kukin haastattelu on noin 20 sivua laaja. Olen litteroinut haastattelut melko yksinkertaisesti, sillä enhän ollut esimerkiksi kiinnostunut siitä, *miten* asioita sanotaan, vaan nimenomaan haastattelujen asiasisällöistä, ja tällöin ei Ruusuvooren (2010, 424–425) mukaan tarvita kovin yksityiskohtaista litterointitekniikkaa. Helpottaakseni tekstin luettavuutta olen poistanut tekstistä joitain täytesanoja, kuten *tuota* ja *niin kuin*, jos niitä oli tekstissä paljon.

Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt ovat tutkimusraportissani vahvasti läsnä runsaiden aineistositaattien kautta. Olen pyrkinyt turvaamaan heidän anonymiteettinsä jättämällä mainitsematta tarkemmin heidän asuinpaikkakuntansa ja nimensä sekä muita seikkoja, jotka voisivat johtaa henkilön tunnistamiseen. Tärkein ja itseäni eniten askarruttanut eettinen kysymys onkin työssäni ollut tutkimuksessa mukana olleiden henkilöiden anonymiteetin turvaaminen siten, etten tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyttä ”naamioidessani” kadottaisi joitain oleellisia teemoja ja elämäkertamenetelmällä tavoittelemaani kokemuksellisuutta. En esimerkiksi hyödynnä kokonaisia elämäntarinoita, vaan käytän aineistolainauksia yleisemmällä tasolla tai esitän analyysin tulokset elämäntapatyyppejen muodossa. Viimeistä empiiristä lukua (luku 9) ja siinä tekemiäni ratkaisuja olen eettisestä näkökulmasta pohtinut eniten. Kertojien anonymiteetin turvaamiseksi päädyin loppujen lopuksi muodostamaan aineiston tyypittelyn perusteella elämäntapatyyppejä, joiden kautta kuvaan ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen variaatioita, mahdollisuuksia ja rajoja Lapissa erilaisissa elinympäristöissä ja elämäntilanteissa.

Elämäkertahaastattelut ekologisen elämäntavan tutkimisen välineenä

Millaista tietoa ajattelen tutkimukseni aineiston, ekoelämäkertahaastattelujen, antavan tutkimukseeni osallistujien elämäntavoista ja luontosuhteista? Lähtökohtanani aineiston analyysissä on faktanäkökulma, mikä tarkoittaa sitä, että ajattelen elämäkertahaastattelujen olevan ikään kuin ”ikkunoita” tutkimukseeni osallistuneiden elämäntapahtumiin, -tilanteisiin ja kokemuksiin siten, kuin he itse ne hahmottavat (esim. Alasuutari 2011, 90; Roos 1987; 1994). Tutkimuksessani en siis kiinnitä huomiota esimerkiksi siihen, miten, miksi tai millaisten sanamuotojen ja ilmaisujen kautta haastateltavat elämäntarinaansa kertovat, eli en tutki aineistoa kielenkäytön näkökulmasta tai esimerkiksi narratiivisena identiteettityönä. Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, *mitä* tutkimukseeni osallistujat kertovat elämäntavoistaan ja luontosuhteistaan, niiden taustoista, mahdollisuuksista ja rajoista. Ajattelen aineiston heijastelevan tutkimukseeni osallistuneiden käsityksiä luonnosta sekä heidän luontosuhdettaan ja elämäntapojaan ainakin suhteellisen suorasti ja antavan minulle näin tietoa heille merkityksellisistä asioista ja kokemuksista siten, kuin he itse niistä tietoisesti haluavat kertoa. (Alasuutari 2011, 94; Hänninen 1999, 33.)

Valitsemani näkökulman kautta pyrin ymmärtämään tutkimukseeni osallistujien elämäntapoja ja luontosuhteita ”heidän silmin” ja heidän näkökulmistaan. Tutkin sitä, miten he kokevat toimintansa, mitkä ovat heidän motiivinsa ja miten he merkityksellistävät asioita, kuten luontoa, ympäristöongelmia ja ekologista elämäntapaa ja kokemuksiaan ja millaisina he näkevät elämäntapansa mahdollisuudet ja haasteet omista elämäntilanteistaan ja asuinympäristöistään käsin (vrt. Massa & Haverinen 2001, 9–10). Otan heidän kertomansa totena ja annan heidän itse määrittää, millaisia kokemuksia he nostavat esille elämäntarinaansa ympäristön ja luonnon näkökulmasta jäsennessään ja millaisia merkityksenantoja he asioille ja tapahtumille tarinoissaan antavat.

Sen lisäksi, että ajattelen elämäkerta-aineiston kautta tavoittavani kertojien yksilöllisiä kokemuksia ja subjektiivisia merkityksenantoja, ajattelen, että minulla on mahdollisuus kertojien elämäntarinoissaan avaamien ”ikkunoiden” eli heidän merkitystenantajensa ja kokemustensa kautta päästä kurkistamaan myös hieman laajemminkin siihen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen ja kontekstiin, jossa he elämäänsä elävät. Näin pyrin ymmärtämään ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen laajempia kulttuurisia mahdollisuuksia ja rajoja. Tutkimuksen aineiston avulla minulla on näin ollen mahdollisuus tavoittaa tietoa niistä luontosuhteista ja elämäntavoista, jotka tietyssä kulttuurissa, asuinympäristössä ja elämäntilanteessa kerrotaan mahdolliseksi tai mahdottomiksi ja pohtia näin myös laajemman kulttuurisen muutoksen mahdollisuuksia. Keräämäni ekoelämäkerrat voivat siis kertoa hieman laajemmin siitä, millaista on esimerkiksi toteuttaa ekologista elämäntapaa perheellisenä tai esimerkiksi tietyssä asuinympäristössä. Samoin voin tarkastella sitä,

miten tietyn ryhmän tai kulttuurin edustajien keskuudessa luontoa merkityksellistetään ja arvotetaan, mitä ympäristöongelmat heille merkitsevät ja millaisia luontokäsityksiä heillä on. Millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä heidän merkityksenantojensa väliltä löytyy? Näin voin osaltani lisätä ymmärrystä siitä, miksi ihmiset toimivat luontoa ja ympäristöä kohtaan, kuten toimivat, ja miten he esimerkiksi ympäristöongelmat ja niiden ratkaisut ymmärtävät. Toisin sanoen, vaikka ihmisten tarinat perustuvat elettyyn elämään ja yksilöllisiin kokemuksiin ja vaikka ne ovat subjektiivisia ja henkilökohtaisia, ne ovat aina myös kulttuurisidonnaisia. Niissä ilmenee myös yhteisössä vallitsevia normeja sekä moraalisia ja eettisiä periaatteita sekä kulttuurisia ideoaleja, myyttejä ja sääntöjärjestelmiä.³²

Elämäkerrallisen aineiston antina ihmisten elämäntapoja ja luontosuhteita tutkittaessa pidän erityisesti sitä, että niiden kautta voi tavoittaa pitkäaikaistietoa ihmisten elämästä ja niistä murros- ja siirtymäkohdista, jotka ovat vaikuttaneet heidän elämänsä kulkunsa ja esimerkiksi heidän luontosuhteensa muotoutumiseen (vrt. esim. Roos 1987; 12). Elämäkerrallisella menetelmällä kerätyn aineiston etuna on myös se, että niissä tulee esille, miten ihmiset itse näkevät elämänsä ja sen tapahtumat, koska he ovat saaneet itse päättää, millaisia asioita ja kokemuksia he nostavat elämänsä varrelta esille tarinaansa kertoessaan (Eskola & Suoranta 1998, 123–125). Elämänsä kulullisen tarkastelun kautta voi esimerkiksi tavoittaa sellaisia elämäntilanteita, jotka ekologisen elämäntavan kannalta ovat haasteellisia, kuten myös ajanjaksoja ja tilanteita, jotka vaikuttavat ”otollisilta” ekologisten elämäntapavaihtelujen tekemiselle. Yksittäisten ihmisten tarinat voivat tuoda esille myös sen, miten laajemmat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset ja murrokset kietoutuvat yhteen yksilöllisten elämäntapahtumien kanssa. Näin voidaan esimerkiksi selvittää, millainen rooli kollektiivisilla ”kriittisillä ekotapahtumilla” on ollut yksilöllisten luontosuhteiden rakentumisessa. Samoin voidaan saada tietoa henkilökohtaisista kriittisistä ympäristötapahtumista, jotka ovat olleet merkityksellisiä kertojien luontosuhteiden muotoutumiselle. (Elonheimo 2002, 18; Massa & Haverinen 2001, 20–21.) Tällaisia elämäntarinan jäsentämisen kannalta tärkeitä käännekohtia ja havahtumisen hetkiä kutsutaan elämäkertatutkijoiden piirissä ydinepisodeiksi tai epifaneiksi (ks. esim. Denzin 1989; Hyvärinen 1994, 50).

Eletyn elämän ja elämäkerran suhde ei tietenkään ole suoraviivainen, eikä elämäkerta voi suoraan samastaa itse elämään (Alasuutari 2011, 110; Eskola & Suoranta 1998, 124). Elämäntarinaansa kertoessaan kertoja merkityksellistää ja tulkitsee menneitä elämäntapahtumia ja kokemuksia kerrontahetkestä ja elämäntilanteestaan käsin, kulttuuristen esioletusten kautta, muistinsa varassa ja elämänsä kulullista kerrontaa ohjaavien kulttuuristen konventioiden raamittamana. Kertoja poimii mukaan tarinaansa elämänsä varrelta tapahtumia, jotka hän kerrontahetkellä kokee olevan

32 Huotelin 1996, 28–29, 39; Vilkkio 1997, 91–92; Elonheimo 2002, 18–19; Hänninen 1999, 18, 50–52; Hyvärinen 1994, 53; Suopajarvi 2009, 88–89.

merkityksellisiä elämänsä kululle, ja reflektoi näin elämänsä kulkua aina tietystä kerrontahetkestä käsin. Elämäntarina ei siis koskaan ole aukoton tai muuttumaton, kulttuurisista ja sosiaalisista konventioista ja merkityksenannoista vapaa kuvaus kertojan siihenastisesta elämästä ja kokemuksista. Elämänkerralliset kokemukset ja elämänhistoria muodostavat kertojalle kulttuurisen ja persoonallisen resurssin, jonka avulla kertoja voi kerrontahetkellä rakentaa kertomuksen menneestä, tulkita ympäröivää maailmaa ja merkityksellistää kokemuksiaan. (Huotelin 1996, 25, 30–31, 39; Vilkkio 1997, 91–93; Alasuutari 1997, 5, 7–10; Suopajarvi 2009, 88–89.)

Elämäkertojen situationalisuudella tai elämäntilanteisuudella viitataan siihen, että erilaiset tilanteet eli sosiaalis-materiaaliset rakenteet, joihin ihminen on kulloinkin suhteessa, vaikuttavat ja säätelevät hänen toimintaansa. Tällaisia tilanteellisia seikkoja ovat niin konkreettiset yksilölliset tilannetekijät, kuten asuinpaikka, työpaikka, perhesuhteet ja terveydentila sekä toimintaa säätelevät seikat, kuten sosiaaliset normit, säännöt ja lait. Nämä kaikki materiaallisen maailman olosuhteet rajoittavat mutta myös mahdollistavat ihmisten toimintaa ja käytöstä. Situaatioiden muodostaa siis ihmisen elämäntilanteen kokonaisuus, sen tarjoamat mahdollisuudet ja sen asettamat rajat. Situaatio on faktinen eli vain toiminnan voimalla muuttuva, mutta sille voidaan antaa elämäntarinassa vaihtelevia tulkintoja. (Hänninen 1999, 20–21; Rauhalainen 1993, 43–44.) Käytännössä esimerkiksi kertojien erilaiset elämäntilanteet vaikuttivat siihen, millaisesta näkökulmasta kukin kertoja tarinaansa jäsenteli. Esimerkiksi pienten lasten vanhempien haastattelussa painottuivat vanhemmuuden ja perhe-elämän mukanaan tuomat sekä positiiviset että negatiiviset muutokset ekologiseen elämäntapaan ja luontosuhteeseen liittyen.

Myös itse haastattelutilanne on kerrontaan ja elämäntarinan muotoutumiseen vaikuttava vuorovaikutuksellinen konteksti, jossa sekä haastattelija että haastateltava pyrkivät välittämään toisilleen sellaisia kulttuurisia merkityksiä ja tulkintoja, jotka molemmat osapuolet voivat ymmärtää (Huotelin 1996, 29). Se, että olen pyytänyt tutkimukseeni osallistujia kertomaan elämäntarinaansa nimenomaan ympäristön ja luonnon näkökulmasta, rajaa ja suuntaa heidän kerrontaansa ja elämänkulkunsa jäsentelyä tietyn teeman pariin ja sulkee toisia teemoja pois. Katsoin kuitenkin tällaisen rajauksen tarpeelliseksi tavoittaakseni kertojien kokemuksia ja jäsentelyjä nimenomaan liittyen heidän luontosuhteisiinsa, jotka muutoin olisivat voineet jäädä elämänsä suuren käännöskohdan ja murrosten varjoon (Massa & Haverinen 2001, 10). Tunnistankin sen, että tapa, miten olen rajannut kysymyksenasettelua, millaisia käsitteitä olen käyttänyt ja miten olen profiloitunut tutkimukseeni osallistujat jo haastattelupyynnöksi tehdessäni ”ekoihmiksi” tai ”ympäristöorientoituneiksi henkilöiksi”, on suunnannut heidän kerrontaansa tiettyjen jäsentelyjen ja teemojen pariin ja ohjannut heidän käsitystään heidän elämästään haastattelutilanteessa. (vrt Alasuutari 2011, 109; Suopajarvi 2009, 84, 88–89; Huotelin 1996, 28–31.) Jälkeenpäin huomaa myös tarjonneeni varsinkin ensimmäisissä haastattelutilanteissa omaa ekologisen elämäntavan ideaaliani tutkimukseeni osallistujille ekolo-

gisen elämäntavan ja luontosuhteen jäsentelymalliksi ja korostaneeni esimerkiksi autottomuuden merkityksellisyyttä. Haastattelutilanteessa tuotettu elämäkerta on näin ollen aina paitsi elämäkerran kertojan tiettyssä elämäntilanteessa tuottama, myös tiettyssä sosiaalisessa kontekstissa eli tässä tapauksessa vuorovaikutuksellisessa haastattelutilanteessa tuotettu. Jollakin muulla jäsentelyllä ja teemoittelulla ja jos-sakin muussa kontekstissa kertojan elämäntarina olisi voinut näin ollen muotoutua toisenlaiseksi. Elämäntarinaansa eri konteksteissa ja eri aikoina kertoessaan kertoja saattaa hyödyntää erilaisia merkityksiä ja vastaavasti jättää aiempia merkityksiä ja sisältöjä pois sekä tulkita ja merkityksellistää kokemuksiaan ja elämäntapahtumiaan uusista näkökulmista. (Linde 1993, 4; Suopajarvi 2009, 84, 88–89; Huotelin 1996, 31; Vilko 1997.)

Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineistoni analyysi on ollut pitkä, monivaiheinen ja polveileva prosessi, johon on sisältynyt vuosien mittaan monia sivupolkuja, yrityksiä ja erehdyksiä ja erilaisten analyysimenetelmien kokeilemistä. Aineiston analyysi on ollut pitkälti aineistolähtöistä, enkä ole esimerkiksi luokitellut kertojien erilaisia tapoja merkityksellistää luontoa ja ympäristöä tarinoissaan jonkin tietyn ennalta valitun teoreettisen viitekehyksen pohjalta, vaan aineistosta lähilukumenetelmällä paikantamani erilaiset luonnolle ja ympäristölle annetut merkitykset ovat aineistolähtöisiä. Olen näin halunnut turvata sen, että tutkimukseeni osallistujien ääni ja heidän tapansa merkityksellistää asioita ja kokemuksiaan kuuluisivat ja välittyisivät tutkimuksessani mahdollisimman hyvin. Tutkijana olen kuitenkin tehnyt tiettyjä valintoja aineiston suhteen ja tehdyt tulkinnat ovat nimenomaan minun subjektiivisia valintojani siitä, mitä olen halunnut nostaa aineistosta esille ja mitä vastaavasti on jäänyt tämän tutkimusraportin ulkopuolelle sisällöllisesti rikkaasta ja monipuolisesta aineistosta (vrt. Hänninen 1999, 34). Tutkimusprosessin edetessä olen myös perehtynyt yhä enemmän aihepiiristä käytyyn keskusteluun ja tutkimuksiin, jotka osaltaan ovat vaikuttaneet tekemiini tulkintoihin, ja tulkintani ovat näin ollen olleet myös tutkimuskirjallisuuden ja aineiston välistä keskustelua ja vuoropuhelua.

Anni Vilkon (1997, 102–104) mukaan elämäkerta-aineiston luenta on monivaiheinen prosessi, joka voidaan lopulta tiivistää kahteen vaiheeseen. Ensimmäisiä kertoja aineistoa lukiessaan tutkija kiinnittää huomiotaan silmiinpistäviin, huomiota herättäviin seikkoihin, kuten kerrontatapaan, ilmiöön tai asiaan. Itselläni tällainen silmiinpistävä ja hämmennystä aiheuttava seikka oli jo haastattelutilanteissa moninaiset tavat, joilla haastateltavat puhuivat elämäntavoistaan ja luontosuhteistaan useilla erilaisilla, toisilleen ristiriitaisillakin tavoilla ja jopa saman haastattelun aikana, mikä aiheutti hämmennystä ja kummastusta, ja muistan toistuvasti pohtineeni: mistä tässä nyt oikein on kyse? Miksi haastateltavat eivät kerrokaan elämäntavastaan

kuvaten ekologisia kulutustottumuksiaan ja niiden toteuttamisen vaikeuksia, kuten olin oletanut, vaan jäsentelivät elämäntapaansa ja luontosuhdettaan mitä moninaisimmilla tavoilla? Tämä on ollut kysymys, jota olen pitkin tutkimusprosessia pohtinut ja johon tässä tutkimusraportissa esitän vastaukseni.

Aineiston analyysin ja tutkimukseni lopullisen muodon kannalta tutkimukseni ensimmäinen empiirinen luku, jossa analysoin tutkimukseeni osallistujien polkuja ekologiseen elämäntapaan, on merkittävin. Tätä kappaletta kirjoittaessani muodostuneen ymmärryksen varaan rakentuu itse asiassa koko tutkimukseni idea. Kertojien jäsentelyjä heidän elämäntapaansa ja luontosuhteensa muotoutumiseen liittyvistä tapahtumista ja kokemuksista olen analysoinut ja tulkinnut elämäkertahaastattelusta muodostamieni *Miten minusta tuli* –tiivistelmien tai tarinoiden kautta. *Miten minusta tuli* -tarinoiden muodostamiseksi paikansin kustakin elämäntarinasta käänne- ja murroskohtia, joiden kuvaamisessa kertojat käyttivät tiheää, yksityiskohtaista kerrontaa ja jonka kuvaamalla tapahtumalla tai kokemuksella olen tulkinnut olevan kertojan tarinassa erityislaatuista merkitystä (vrt. Denzin 1989, 33; Riessman 2002, 706). Tulkintani mukaan tällaisia murros- ja käännekohtia aineistossa olivat esimerkiksi kuvaukset havahtumisen hetkistä ja lapsuuden vahvojen luontokokemusten kuvaukset. Yleensä luontosuhteen muotoutumiseen vaikuttaneet, kriittiset ekotapahtumat ja siirtymät olivat helposti paikannettavissa, mutta muutamissa tarinoissa kuvattiin enemmänkin jatkuvaa luontosuhteen muotoutumisen prosessia eikä niinkään yksittäisiä käänteentekeviä tapahtumia. Jatkoisin analyysia teemoittelemalla ja luokittelemalla kertojien tarinoissaan kuvaamia erilaisia kokemuksia, jotka he tulkintani mukaan merkityksellistivät tärkeiksi luontosuhteensa ja elämäntapaansa muotoutumisen kannalta. Analyysin tulokset esittelen väitöskirjani ensimmäisessä empiirisessä luvussa (luku 6).

Ekologisen elämäntavan variaatioita, joita analysoin luvussa 7, analysoimaan minut johdattivat monen mutkan kautta jo haastattelutilanteissa hämmennystä aiheuttaneet edellä kuvaamani ristiriitaiset ja moninaiset tavat, joita kertojat käyttivät elämäntapaansa merkityksellistäessään ja jäsennessään joskus jopa lyhyenkin haastattelupätkän aikana. Aluksi teemoittelin ja tyypittelin aineistosta erilaisia merkityksiä, joita kertojat luonnolle ja elämäntavalleen kertomuksissaan antoivat. Muodostin havaintojeni perusteella alustavia elämäntapa-/luontosuhdetyypppejä. Nimesin alustavasti tyypit seuraavasti: ”luonnonsuojelija”, ”luonnon pyhittäjä”, ”omassa elämässään ympäristövastuullinen”, ”terveen elämänmuodon kaipuu” ja ”ympäristö työnä”. Toisaalta aineistosta hahmottelemani tyypit vaikuttivat myös limittyvän toisiinsa, ja samasta haastattelusta saattoi löytyä useampikin eri tyyppi, mikä tuntui aluksi hämmäntävältä. Pohdin, mistä näkökulmasta havaintojani tarkastelin. Mistä havaintoni oikein kertovat? Mikä on niiden logiikka? Mikä niitä yhdistää ja erottaa? Kokeilin erilaisia tulkintoja ymmärtääkseni aineistohavaintojani.

Erilaisten ekologisten elämäntapamallien ja niitä toisistaan erottavien käsitysten ja käytäntöjen paikantaminen aineistosta oli toisaalta hyvin helppoa ja toisaalta hyvin

vaikeaa. Ensinnäkin omat kulttuuriset esioletukseni vaikuttivat vahvasti siihen, että katselin aineistoa ”kulttuuriset silmälaput” silmilläni pystymättä aluksi hahmottamaan kuluttajakansalaisen roolia painottavan ympäristöpoliittisen keskustelun tarjoaman elämäntapa- ja luontosuhdemallin kulttuurisesti dominoivaa asemaa, joka heijastui myös omaan ajatteluuni ja tulkintaani ja joka vaikeutti sen ymmärtämistä, että on myös muita mahdollisia tapoja jäsenellä ihmisen toimintaa sekä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista. Ihmettelin, miksi eräskin haastateltava kertoi tarinaansa keskittyen kuvaamaan työtään tai miksi toinen kuvasi tarinassaan toimiaan ympäristöaktivistina. Toisaalta erilaisten elämäntapamallien alustavat raakileet ”nousivat” aineistosta esille helposti, ja olin jo alustavasti eritellyt niitä aineistoa alkuvaiheessa tyypitellessäni.

Ristiriitaisten aineistohavaintojen ja tutkimuskirjallisuuteen perehtymisen myötä aloin ymmärtää, että vallitsevan ympäristöpoliittisen keskustelun tarjoaman elämäntapamallin lisäksi ihmisen ja luonnon välistä suhdetta on mahdollista jäsenellä ekologisesti myös muista lähtökohdista. Havaitsin, että kussakin hahmottelemassani elämäntapatyyppissä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta lähestyttiin omanlaisestaan näkökulmasta ja kukin tarjosi omanlaisensa version siitä, miten muutos kohti ekologisempaa yhteiskuntaa tulisi käytännössä toteuttaa ja johdatteli näin omanlaistensa elämäntapakäytäntöjen äärelle. Käytännössä erilaisten luontokäsitysten ja niiden mukaisten elämäntapojen ”löytäminen” aineistosta tapahtui monien lukukertojen kautta etsimällä aineistosta eroja ja yhtäläisyyksiä sekä teemoittelemalla aineistoa. Ryhmittelin aineistoa tarkemmin ja kiinnitin huomioni erityisesti siihen, millaisia erilaisia merkityksiä luonnolle ja ympäristölle, ympäristöongelmille ja niiden ratkaisuille aineistossa annettiin. Havaintojeni perusteella jäsentelin erilaisia luontokäsityksiä ja muokkasinkin niitä. Pitkälti tässä tutkimusraportissa esittelemäni, aineistosta muodostamani ihmisen ja luonnon välistä suhdetta eri tavoin jäsentelivät ja erilaisia käytäntöjä korostavat elämäntapamallit perustuvat kuitenkin niihin alustaviin elämäntapatyypeihin, jotka aineiston analyysin alkuvaiheessa olin muodostanut, mutta joiden analysointiin ja tulkintaan ajatus erilaisista luontokäsitysten keskeisestä roolista elämäntapojen ja luontosuhteiden muovaajina antoi uuden näkökulman. Aineistosta identifioimiani erilaisia ekologia elämäntapavariaatioita avaan tarkemmin tutkimukseni toisessa empiirisessä luvussa (luku 7).

Tutkimukseni kahdessa viimeisessä empiirisessä luvussa (luvut 8 & 9) olen analysoinut ekologisen elämäntavan toteuttamisen vaikeuksia ja mahdollisuuksia erilaissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä. Analyysin lähtökohtana ja innoittajana on toiminut kertojien tarinoissa esiintyvä ilmeinen ristiriita, jossa Lapissa asumisen toisaalta kerrotaan tuottavan monia vaikeuksia ja ristiriitoja ekologisen elämäntavan toteuttamiseen, mutta jossa Lappia toisaalta kuvataan ihanteelliseksi ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamisympäristöksi, jossa ainoana vaivana ovat korvan juuressa inisivät hyttyset ja kasvimaalle pyrkivät porot. Ylipäättään tutkimuskirjallisuudessa ekologisen elämäntavan toteuttamista kuvataan usein vaikeaksi ja

toteuttamisen olevan mahdollista lähinnä joissakin elämäntilanteissa ja kaupunkimaisessa elinympäristössä.

Kolmannessa empiirisessä luvussa (luku 8) analysoin tarkemmin vaikeuksia ja hankaluuksia, joita kertojat ekologisen elämäntapansa ja luontosuhteensa kertovat kohtaavan erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristössä. Käytännössä olen lähilukumenetelmän avulla kategorisoinut ja ryhmitellyt aineistoa kertojien kuvaamien erilaisten vaikeuksien ja niiden välisten erojen ja yhtäläisyyksien näkökulmasta. Muodostamieni kategorioiden (lapsiperheaika, institutionaaliset seikat, kulttuurisen tuen puute, ajan rajallisuus, leimautuminen) pohjalta ja niitä aiempaa tutkimuskirjallisuuteen vertaamalla kirjoitin ensimmäisen luonnoksen tästä luvusta.

Viimeisessä eli neljännessä empiirisessä luvussa (luku 9) analysoin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia Lapissa ja esitän analyysini tulokset elämäntapatyyppien muodossa. Olen rakentanut aineistoa tyypittelemällä neljä elämäntapatyyppiä, jotka kukin kuvaavat lappilaista ekologista elämäntapaa omanlaisistaan lähtökohdista ja tuovat esille ekologisten elämäntapojen ja luontosuhteiden moninaisuutta. Aineiston tyypittelyllä tarkoitetaan sitä, että aineistoa ryhmitellään tyypeiksi eli ryhmiksi samankaltaisia tarinoita (Eskola ja Suoranta 1998, 182). Olen lajitellut kaikki eko-elämäkerrat johonkin tyyppiin kuuluviksi sillä perusteella, mitä luontokäsitystä ja sen mukaisia luontosuhteita ja käytäntöjä niissä vallitsevasti painotetaan. Vaikka kertojien tarinoissa on elementtejä useammasta eri luontokäsityksestä ja sen mukaisesta elämäntapaihanteesta, on jokin luontokäsitys ja sen mukainen elämäntapa yleensä kerronnassa vallitsevin. Aineiston tyypittelyn perusteella muodostin neljä eri elämäntapatyyppiä, jotka kukin pohjautuvat tietyn, ihmisen ja luonnon välistä suhdetta omanlaisestaan näkökulmasta jäsentelevän luontokäsityksen varaan ja korostavat omanlaisiaan luontosuhteita, ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja käytäntöjä. (ks. Alasuutari 2011, 94.) Kukin esimerkkitarina on konstruoitu alun perin yksittäisen elämäntarinan pohjalta, jossa tietyn luontokäsityksen mukainen elämäntapa näyttäytyi mielestäni selkeänä. Olen kuitenkin tiivistänyt ja tyypillistänyt kutakin tarinaa ja muuttanut konstruoimieni esimerkkitarinoiden faktoja (kuten kertojien nimet, asuinpaikat, lapsiluku yms. ilmeisemmin tunnistettavat seikat) kertojien tunnistettavuuden vähentämiseksi. Niiden keskeistä logiikkaa ei ole kuitenkaan muutettu, ja ne noudattelevat kertojien tarinoiden sisältämiä tosiasioita. (Vrt. Hänninen 1999, 99.) Muodostamieni esimerkkitarinoiden kautta kuvaan ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita Lapissa.

Eettinen pohdinta

Luvun lopuksi jäsentelen tutkimuksen toteuttamiseen liittyneitä eettisiä kysymyksiä, joita olen tutkimusprosessin aikana pohtinut. Tutkimukseni tavoitteena on ollut kuvata tutkimaani ilmiötä eli ekologista elämäntapaa niin kuin tutkimukseeni osal-

listujat sen kertovat ja merkityksellistävät kertomuksissaan. Tavoitteeni on vaatinut minulta tarkkaavaisuutta ja kriittistäkin reflektiota koko tutkimusprosessin ajan etenkin sen suhteen, miten haastateltavien ääni kuuluisi parhaiten tutkimusraporttissani ja miten annan heille tarpeeksi tilaa tulkinnoissani. Ensinnäkin, pohdin haastatteluja suunnitellessani, *keneltä* kysyn, *mitä* kysyn ja *miten* kysyn, etteivät omat etukäteisoletukseni ja tulkintani ekologisesta elämäntavasta määrittäisi liiaksi sitä, ketkä tutkimukseeni osallistuisivat. Haastateltavia rekrytoidessani käytin lumipallopäätelmää ja muutamien avainhenkilöiden apua ekologisesti orientoituneita henkilöitä löytääkseni, eli en itse valikoinut, keitä haastateltaviksi pyytäisin. Myöskään haastateltavia rekrytoidessani en esittänyt ennalta tulkintoja ekologisesta elämäntavasta, vaan kerroin lyhyesti, että olen kuullut haastateltavan elävän ekologisesti, ja kysyin, haluaisiko hän osallistua tutkimukseeni, jossa tutkin ekologisten elämäntavien mahdollisuuksia ja rajoja Lapissa. Haastateltavien rekrytointi tutkimukseen sujui hyvin, eikä haastateltavien löytäminen tuottanut ongelmia. Avoin elämäkertaorientoitunut haastattelu, jossa pyysin haastattelutilanteen aluksi haastateltavaa kertomaan minulle elämästään erityisesti luonnon/ympäristön näkökulmasta ilman, että minulla oli käytössäni valmiita haastattelurunkoa tai kysymyslistoja, osoittautui eettisesti toimivaksi haastatteluorientaatioksi.

Itse haastattelutilanteet, joiden kulkua jo aiemmin tässä luvussa kuvasin, olivat vuorovaikutustilanteita, joissa pääpaino oli luonnollisesti haastateltavan kerronnassa. Jälkeenpäin huomaan, että haastattelutilanteissa myös neuvottelemme haastateltavan kanssa yhdessä siitä, mitä ekologinen elämäntapa voisi olla, ja näin myös teemme yhdessä alustavia tulkintoja tutkimuksen aihepiiriin liittyen. Ensimmäisissä haastatteluissa huomaan myös ehdottavani haastateltaville vähähiilistä elämäntapamallia ekologisten elämäntavien ideaalina ja tulkintakehikkona. Tämä johtui varmaankin sekä yhteiskunnallisista keskusteluista, joissa vähähiilisiä elämäntapakäytäntöjä korostettiin, että omista elämäntapaihanteistani, joissa vähähiiliset elämäntapaaidealit olivat tuolloin keskeisessä roolissa. Myös esimerkiksi opiskelutalustallani ja omalla elämänhistoriallani on ollut vaikutuksensa siihen, miten tutkittavaa ilmiötä jäsensin (Suopajarvi 2009, 70). Tunnistin itsessäni myös tiettyä arvolutautuneisuutta erilaisten elämäntapamallien ja niiden arvojärjestyksen suhteen erityisesti elämäntapakäytäntöjen vähähiilisyyden näkökulmasta. Onnekseni haastateltavat kuitenkin lähtivät haastattelutilanteissa kuvaamaan elämäntapaansa ja luontosuhdettaan omista lähtökohdistaan ja myös kyseenalaistivat ja haastoivat kerronnallaan minun tulkintojani ja ennakkokäsityksiäni ekologisesta elämäntavasta. Aineistonkeruupäätelmä jättikin paljon tilaa kertojan tulkinnoille ja vapaalle kerronnalle, kuten myös se, ettei tutkimusasetelmani ollut kiinnittynyt ennalta mihinkään teoreettiseen tulkintakehikkoon arjen ympäristöpolitiikkaa lukuun ottamatta.

Tutkimukseen osallistuvien anonymiteetin turvaamista olen koko tutkimusprosessin ajan ja tutkimusraporttia kirjoittaessani miettinyt paljon. Kaikille haastateltaville heidän anonymiteettinsä suojelemisella ei tuntunut olevan yhtä suurta

merkitystä. Kun kerroin haastattelun aluksi tutkimuksen eettisistä lähtökohdista ja mainitsin tässä yhteydessä myös anonymiteetin turvaamisesta, useampi haastateltava totesi, että ei yhtään haittaa, vaikka nimi näkyisi tutkimusraportissa tai hänet voitaisiin siitä muuten tunnistaa. Tätä toivetta en kuitenkaan toteuttanut, vaan olen tutkimusraportissani pyrkinyt turvaamaan haastateltavien anonymiteetin säilymisen mahdollisimman hyvin. Olen pitäytynyt tutkimusraportissa yleisellä tasolla ja esittänyt analyysin tulokset muun muassa tyyppitarinoina ja jättänyt pois yksityiskohtia, joista tutkimukseen osallistuneita voitaisiin tunnistaa. Tyyppitarinoiden suhteen eniten eettistä pohdintaa on aiheuttanut se, miten voin käyttää yksittäisten ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia yhdistelemällä niitä tyyppitarinoiksi. Mitä tyyppittely tekee kirjoittajien kokemusten yksilöllisyydelle ja ainutlaatuisuudelle? Miltä tuntuu lukea omia kokemuksiaan kuvitteellisen henkilön tarinaan upotettuina? (vrt. Hänninen 1999, 34–35.) Tutkimusraportin kirjoittamisessa onkin aina läsnä myös vallankäytön ulottuvuus, mikä tutkijan on tärkeä tiedostaa. Kenen ääni tutkimuksessani kuuluu? Minkälaista maailmankuvaa tekstilläni rakennan? Tärkeä osa tutkimuseettistä pohdintaa on omien tulkintojen paikantuneisuuden, rajoittuneisuuden ja henkilökohtaisuuden myöntäminen. (Suopajarvi 2009, 78.)

Asia, jonka suhteen varsinkin tutkimusprosessin alkuvaiheessa jouduin tekemään melko paljon töitä ja jota olen kriittisesti reflektoinut, olivat omat, melko vahvat näkemykseni siitä, mitä ekologisen elämäntavan tulisi olla. Asuin itse aineistokeruuvaiheessa kaupungin keskustassa kerrostalossa, olin pitkälti kasvissyöjä, en ajanut autoa ja nimenomaan elämäntavan vähähiilisyys oli minulle hyvin keskeinen ideaali ja keino jäsenellä omaa ja perheen elämäntapaa. Yllätykseni olikin suuri, kun kaikki tutkimukseeni osallistujat eivät korostaneetkaan samanlaisia ideaaleja ja käytäntöjä haastattelutilanteissa. Haastattelutilanteet olivatkin ensimmäisillä kerroilla melko hämmäntäviä, mutta myös silmiä avaavia. Muistan pohtineeni: ai näinkin tätä asiaa voi jäsenellä ja ihmetelleeni mielessäni, miten ekologisesti orientoitunut ihminen voi ajella henkilöautolla päivittäin kymmeniä kilometrejä. Toisaalta paljon useammin muistan kuitenkin ihmetelleeni ja ihastelleeni tutkimukseeni osallistujien iloa, viitseliäisyyttä ja taitoja ja pohtineeni, miten he jaksavat tämän kaiken. Miten he osaavat ja jaksavat opetella uutta? Pohdin, mistä heillä riittää intoa ja jaksamista, kun itselle pikkulapsiperheen arki ekologisine pyrkimyksineen näyttäytyi välillä hyvinkin uuvuttavana.

Erilaisten analyysimenetelmien käyttäminen, tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen ja aika auttoivat ottamaan tarvittavaa etäisyyttä omaan ennako-oletuksiini ja näkemään aineistoni kirkkaammin ja monipuolisemmin. Tutkimustani hyödytti myös varmasti aineistokeruu melko pitkällä ajanjaksolla, jolloin pystyin kriittisesti tarkastelemaan aiemmin tekemiäni tulkintoja. Myös pitkähkön tutkimusprosessin ajan kertynyt elämäkokemus ja sen myötä tapahtuneet muutokset omissa ajattelutavoissani ovat varmasti vieneet omalla tavallaan aineiston analyysia eteenpäin. Vaikka tutkimuksen aihepiiri on edelleen itselleni erittäin tärkeä, ei ajatteluni ole

enää niin mustavalkoista kuin tutkimusprosessin alussa, ja ymmärrän paremmin aineiston monia vivahteita ja esimerkiksi ihmisten erilaisia elämätilanteita.

Ajattelen, että aihepiirin tärkeys ja läheisyys itselle ovat olleet sekä haaste että mahdollisuus. Toisaalta se on vaatinut aktiivista reflektointia ja työstämistä sekä etäisyyden ottamista aiheen läheisyyden vuoksi. Toisaalta taas, koska olen jakanut tutkittavieni kanssa samankaltaisen arvomaailman, minun on ollut helppo tunnistaa esimerkiksi tiettyjä ekologiseen elämäntapaan liittyviä normeja, kipupisteitä tai kysyä tiettyjä kysymyksiä, olla ikään kuin yksi heistä, mikä on ehkä osaltaan auttanut luottamuksellisen ilmapirin rakentumisessa ja vapauttanut haastattelutilanteen ilmapiiriä. He ikään kuin puhuivat kieltä ja kuvasivat kulttuuria, joka oli minulle ainakin osittain tuttu, mutta jonka erilaisia vivahteita haastattelut avasivat. Lisäksi asun samalla maantieteellisellä alueella kuin tutkimukseeni osallistujat, ja monet luontoperustaiset käytännöt, kuten metsästyks, marjastus ja kalastus, joita he haastatteluissaan kuvasivat, ovat minulle lapsuudenkodistani tuttuja, vaikka en niitä itse harjoitakaan. Voinkin todeta, että tutkimusprosessi sekä haastoi että muutti minun luontokäsitystäni ja avasi silmiäni myös oman luontosuhteeni eri ulottuvuuksille ja niiden merkityksille.

Vaikka pyrin tutkimusraportissani välittämään mahdollisimman monipuolisesti niitä merkityksiä ja tapoja, joilla tutkimukseeni osallistujat elämäntapojaan ja luontosuhteitaan jäsentelevät, tunnistan ja tunnustan, että tutkimusraportti on kirjoitettu lopulta minun tulkintojeni pohjalta, minun tekemieni rajausten perusteella, ja tulkintani peittää väistämättä alleen osan aineiston rikkaudesta ja sen monista mahdollisista ulottuvuuksista (Hänninen 1999, 34). Toivon kuitenkin, että oppimisprosessini tuloksena on tutkimusraportti, joka kunnioittaa tutkimukseeni osallistuneita ja heidän tapojaan kuvata ja jäsennellä elämäntapojaan ja luontosuhteitaan ja kuvaa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä mahdollisimman moniulotteisesti ja monivivahteisesti, kuten tutkimukseni tavoitteena on ollut.

6. Polkuja ekologiseen elämäntapaan

Suhde luontoon ekologisen elämäntavan perustana

Mie oon ihan mietiskellyt sitä, että mitä siinä on taustalla, kun minä koen, että on oman näkönsä se suhde luontoon, kun vertailee ympäristössä. (Mies, 60)

Vertailllessani elämäkertahaastatteluista muodostamiani *Miten minusta tuli* -tarinoita toisiinsa havaitsin, että ne kaikki perustuvat samankaltaiseen logiikkaan tai selitysmalliin, ajatukseen siitä, että kertojan elämäntapa pohjautuu jollakin tapaa erityislaatuiseen ja merkitykselliseen luontosuhteeseen, joka tarinoissa kerrotaan ekologisiin elämäntapavalintoihin motivoivaksi tekijäksi. Selkeyden vuoksi kutsum tätä luontosuhdetta *ekologiseksi luontosuhteeksi* painottaen kuitenkin, että kertojen tarinoissa ekologinen luontosuhde ja elämäntapa saavat monenlaisia, toisistaan poikkeavia merkityksiä, jotka puolestaan korostavat omanlaisiaan käytäntöjä ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi. Toisin sanoen ekologinen elämäntapa osoittautui kertojen tarinoiden perusteella tietynlaiseen moraali- ja arvojärjestykseen perustuvaksi normatiiviseksi kokonaisuudeksi, joka käytännössä ilmenee heidän elämäntapakäytäntöjensä kautta ja jossa luonto pyritään ottamaan huomioon kattavasti elämän eri osa-alueilla (ks. myös Thomashow 1995, 3; Clayton & Opatow 2003b, 2). Tämä havaintoni saa tukea myös aiemmista ympäristövästuuillisuutta, vihreää elämäntapaa ja ekoihmisiä koskevista sekä teoreettisista että empiirisistä tutkimuksista³³, jotka jakavat samankaltaisen ajatuksen tietynlaisen *maailmankatsomuksen* kehittymisen tärkeydestä ekologisen elämäntavan selittäjänä³⁴. Tämän tulkinнан mukaan luonto merkityksellistyy jollakin tapaa arvokkaaksi ja elämäntapavalintoja määrittäväksi moraaliseksi ja eettiseksi tekijäksi, joka antaa elämälle myös kokonaisvaltaisemmin järjestyksen ja mielen (vrt. Saaristo 1994, 6).

33 Esim. Saaristo 1994; Konttinen 1999; Kollmuss & Agyeman 2010, 249–253; Milton 2002; Thomashow 1995; Järvelä 1996; Chawla 1998; 1999; Horwitz 1996; Ojala 2012; Khan 1999; Clayton & Opatow 2003b, 20; Clayton 2003, 60; Dobson 2000.

34 Eri tutkijat käyttävät hieman erilaisia termejä, kuten ympäristösensitiivisyyttä (esim. Thomashow 1995), ekologista tietoisuutta (esim. Devall & Sessions 1985), ympäristömyönteistä tietoisuutta (Kollmuss & Agyeman 2010) ympäristöetiikkaa (Horwitz 1996) ja empatiaa (Chawla 1998) ”ekologista maailmankatsomusta” kuvattaessaan.

Sosiologi Kimmo Saaristo (1994)³⁵ on pro gradu -työssään analysoinut merkityksiä, joita hänen haastattelemansa ekosentrit eli ”ekot” antoivat elämäntavalleen. Saaristo (1994, 6–7) kuvaa ekosentrejä moraaliseksi toimijoiksi, jotka eivät vain ajatus-ten tasolla kannata ekologiaa arvoja, vaan toimivat näiden arvojen mukaisesti myös arkielämässään. Ekosentrien elämäntapa on Saariston (mt.) mukaan nimenomaan moraalinen kannanotto luonnon puolesta ja perustuu ekologiseen rationaalisuuteen. Ekologisuuden ohella elämälle haettiin elämäntapavalintojen kautta laajempaa mielekkyyttä. Myös Tuuli Hirvilampi (2003) on sosiaalipolitiikan pro gradussaan tutkinut ekoyhteisöihmisiä, joita hän nimittää kulutuskarkureiksi. Saariston (1994) tutkimien ekosentrien tapaan myös Hirvilammen (2003, 4) kulutuskarkurit ovat tehneet omiin arvoihinsa ja moraaliinsa perustuvan elämäntapavalinnan kulutusyhteiskunnasta ”karkaamalla”. Kulutuskarkureiden elämäntapa osoittautui Saariston (1994) ekosentrien tapaan kokonaisvaltaiseksi elämäntavaksi, joka ei jäsennyt pelkästään kuluttamattomuuden ympärille. Myös esimerkiksi kulttuuriantropologi Kay Milton (2002) painottaa luonnonsuojelijoiden luontosuhteita käsitellessä tutkimuksessaan, että luonnonsuojelutoimintaan osallistumisen taustalta on löydetävissä tietynlaisen arvomaailman ja moraalien kehittyminen.

Empiiristen tutkimusten tuloksia vahvistavat myös aihepiiriä teoreettisemmin pohtineiden kirjoittajien ajatukset. Sosiologi Marja Järvelän (1996, 104–105) mukaan arkielämän pysyvät ratkaisut, kuten ympäristönsuojelun laajempi yhteiskunnallinen oikeuttaminen, vaikuttavat edellyttävän sisäisen hallinnan perinpohjaista uudelleenarviointia, jolloin ympäristövastuullisuutta ei enää pidettäisi, kuten yleinen ajattelutapa on, jostakin luopumisena tai pidättäytymisenä, vaan päinvastoin sosiaalisena voimavarana ja mahdollisuutena. Hänen (mt., 105) mukaansa ”ympäristönsuojelu ei voi olla vain rationaalisen valinnan asia, vaan se on myös esteettinen ja emotionaalinen kysymys.” Järvelän (1996) pohdintoja tukevat esimerkiksi Arne Leopoldin (2017, 246–261) ajatukset siitä, että ilman sisäistä muutosta älyllisissä painotuksissamme, sitoumuksissamme, mieltymyksissämme ja vakaumuksissamme ei merkittävää muutosta eettisessä suhtautumisessamme voi tapahtua. Kun olemme pyrkineet tekemään luonnonsuojelusta helppoa, olemme itse asiassa tehneet siitä yhdentekevää ja tyhjämpäiväistä (mt.). Niin ikään Andrew Dobson (2000, 133) painottaa, että vaaditut muutokset kohti kestävämpää elämäntapaa ja yhteiskuntaa ovat niin perustavanlaatuisia, että niitä tulee käsitellä psyyken eikä esimerkiksi vain poliittisten areenoiden tasolla. Hänen (mt., 17) mukaansa vihreyden ymmärtämiseen liittyy olennaisesti sen henkinen (spiritual) ulottuvuus. Ekologisessa elämäntavassa näyttäisi siis olevan kyse paljon kokonaisvaltaisemmasta ja monitasoisemmasta

35 Saariston julkaistu pro gradu – työ ”Henkilökohtainen ekologia” (1994), jossa hän on haastatellut maaseudulla puoliomavaraistaloudessa eläviä ihmisiä, joiden tavoitteena on toteuttaa ympäristövastuullisuutta nimenomaan arkielämässään, on yksi ensimmäisistä ympäristövastuullista elämäntapaa käsittelevistä suomalaisista tutkimuksista.

asiasta kuin vain yksittäisten ekotekojen tekemisestä, jona ekologinen elämäntapa vallitsevassa ympäristökeskustelussa usein esitetään. Ekologiset elämäntapavalinnat liitetään pikemminkin moraaliin ja etiikan piiriin kuuluviksi, kysymyksiin hyvästä ja mielekkästä elämästä ja elämän tarkoituksen pohdinnasta ja etsimisestä.

Vaikka *Miten minusta tuli* -tarinoissa selitetään ekologisen elämäntavan olevan tietynlaisen ekologisen luontosuhteen kehittymisen seurausta, tarinoiden välillä on kuitenkin eroavaisuuksia sen suhteen, miten ekologisen luontosuhteen kerrotaan kehittyvän ja millaisia kokemuksia kussakin tarinassa merkityksellistetään tärkeiksi ekologisen luontosuhteen muotoutumisen kannalta. Analysoinkin seuraavaksi tarkemmin erilaisia kokemuksia ja tapahtumia, joita tutkimukseeni osallistujat merkityksellistivät tärkeiksi luontosuhteensa rakentumista jäsennellessään. Pohdin samalla myös hieman laajemmin sitä, miten ekologisen elämäntavan edistäminen voisi olla mahdollista kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme. Teoreettisena apuvälineenäni tässä luvussa toimii luontosuhteen moniulotteinen jäsennysmalli, jossa keskeisenä ajatuksena on ihmisen luontoa ja ympäristöä koskevan ymmärryksen muotoutuminen sekä sosiokulttuuristen että käytännöllisten ulottuvuuksien kautta (esim. Haila 2004; Valkonen & Suopajarvi 2003).

Luontosuhteen lapsuuslähtöisyys

Kertojien tarinoiden joukossa verrattain yleistä on jäsenellä luontosuhteen rakentumista lineaarisena, lapsuuslähtöisenä kehityskulkuna. Kuvataan, kuten eräs kertoja, kuinka jo lapsuudesta asti on oltu kiinnostuneita luonnosta ja kuinka luonnossa on vietetty aikaa, ja luontosuhteen kuvataan olevan tämän lapsuudessa syntyneen luonnonrakkauden jatkumoa. Kuvataan esimerkiksi erään kertojan tapaan, kuinka lapsuus ”vanhan metsän idyllissä”, puoliomavaraisella maatilalla johti luonnonsuojelijan uraan tai kuinka kertoja jo lapsesta lähtien ”tunsi vetoa” luontoon. Seuraavat aineistolainaukset ilmentävät hyvin tätä luontosuhteen muotoutumisen lapsuuslähtöisyyttä korostavaa kerrontaa.

Mä oon kouluajoista lähtien ollu aktiivinen luontokerholainen ja luonnonsuojelu on kyllä ollut aina lähellä sydäntä jo ihan pienestä pitäen. Kyllä se on myötäsyntystä -- et sitä asettuu automaattisesti sen pienemmän ja luonnon puolelle joka asiassa. (Mies, 52)

Aina mulle on ollu ympäristöarvot tärkeitä. Mä oon pienestä asti rakastanut luonnossa liikkumista ja kalastellu ja aktiivisesti mennyt metsään. Ja mulla on aina ensimmäisestä asunnosta asti ollu itsestään selvää, että kaikki mitä voi kierrättää niin kierrätetään ja niin edelleen. (Mies, 29)

Joo, no jos alusta lähtien lähetään, koska se kuitenkin selittää varmaan aika paljon tätä myöhempää elämäänikin. (Mies, 50)

Lapsuuden kokemusten merkitystä luontosuhteensa muotoutumiselle korostavat kertojat kuvaavat niin positiivisia ja negatiivisia luontokokemuksiaan mutta painottavat myös lapsuudenkotinsa ”otollisuutta” ekologisen luontosuhteen rakentumiselle.

Lapsuuden luontokokemukset. Seuraava kertoja, pitkän linjan luonnonsuojelija-aktiivi pohtii luontosuhteensa alkuperää, jonka arvelee olevan vahvasti lapsuuslähtöinen ja paikantuvan konkreettisesti erityisesti vanhoihin metsiin, joissa hän kertoo viettäneensä paljon aikaa lapsuudessaan ja nuoruudessaan.

Ehkä se oli, kun sai semmosessa, tavallaan vanhan metsän idyllissä kasvaa. Kun nehän oli tosiaan yks niitä Suomen arvokkaimpia vanhoja metsiä, nyt myöhemmin paljastu. (Mies, 50)

Kertojien tulkinnot luontosuhteensa lapsuuslähtöisyydestä saavat tukea myös aihepiiriä käsittelevästä aiemmasta tutkimuksesta, jossa korostetaan lapsuudessa ja nuoruudessa koettujen luontokokemusten merkittävyyttä aikuisiän luontosuhteen muotoutumiselle. Esimerkiksi ympäristöaktivistien elämänpolkuja ja heidän reittejään luonnonsuojelijoiksi tutkimuksissaan analysoineet ympäristöpsykologi Louise Chawla (1998; 1999) ja kulttuuriantropologi Kay Milton (2002) painottavat molemmat tunnepitoisen, empaattisen suhtautumisen merkitystä luontosuhteen taustalla, ja molempien mukaan nimenomaan lapsuudessa koetuilla suorilla, tunteita herättäneillä luontokokemuksilla on tässä tunnesitoutumisessa merkittävä rooli. Myös ympäristökasvattaja Hannele Cantell (2011, 332) kirjoittaa, kuinka myönteinen luontosuhde rakennetaan jo lapsena ja hänen mukaansa hyvän luontosuhteen muodostumiselle on olennaista, että lapsi saa omakohtaisia, positiivisia luontokokemuksia. Luontosuhde syntyy nimenomaan luontoa ja luonnonilmiöitä tutkimalla ja havainnoimalla, luonnossa leikkimällä sekä luonnossa liikkumalla (Cantell 2011). Ympäristöihmisten identiteetti projekteja tutkinut ympäristöpsykologi Mitchell Thomashow (1995) kertoo haastattelemansa ympäristöväen kuvanneen samankaltaisia, tiettyihin merkityksellisiin paikkoihin liittyviä lapsuudenaikaisia tunnekokemuksia, joiden kautta he ovat kiinnittyneet ja kiintyneet luontoon, ympäristöön ja maailmaan.

Ympäristöaktivistien elämäntutkimuksia heidän ympäristöetiikkansa muotoutumisen näkökulmasta tutkineen Wendy Horwitzin (1996, 33–34) mukaan lapsuuden luontokokemuksilla, kuten luonnossa leikkimisellä ja retkeilemisellä, mutta myös luonnon havainnoimisella oli merkittävä rooli hänen tutkimiansa aktivistien ympäristöhuolen ja luontoyhteyden muotoutumisessa. Lapsuuden luontokokemuk-

silla oli hänen (mt.) haastattelemilleen aktivisteille useita vaikutuksia: he oppivat tuntemaan luontoa ja ihmisen luonnolle aiheuttamia ongelmia, luontokokemukset juurruttivat heihin arvostuksen, mielenkiinnon ja rakkauden luontoa kohtaan ja ne saivat heissä aikaan halun työskennellä luonnossa myös aikuisina. Lisäksi luontokokemukset toimivat myös inspiraation ja virkistykseen lähteenä.

Erityisen voimakkaasti lapsuuden luontokokemusten merkitystä luontosuhteen muotoutumisessa korostetaan luonnonläheisesti maatilalla lapsuutensa viettäneiden keski-ikäisten ja sitä vanhempien kertojien *Miten minusta tuli* -tarinoissa. Näiden kertojien mukaan nimenomaan maalla asuminen lapsena on ollut olennaista heidän luontosuhteensa muotoutumiselle, ja he kuvaavat luonnonläheisen asuinympäristön tarjonneen ”monia mahdollisuuksia luonnon kokemiseen”. Luontoa kunnioittavan ja kestävä elämäntavan kerrotaan siis olevan nimenomaan lapsuuden kasvuympäristön peruja. Seuraavassa aineistolainauksessa luontosuhteensa alkuperää jäsentelee puoliovavaraisella maatilalla metsän keskellä lapsuus- ja nuoruusvuotensa viettänyt kertoja.

Mie oon ihan mietiskelly sitä, että mitä siinä on taustalla, kun minä koen, että on oman näköisensä se suhde luontoon, kun vertailee ympäristössä. Että se on, olisin itekin valmis väittämään ja näkemään, että se on pitkäaikainen ja aika varhainen se suhde luontoon. Sitä on ihmetellen joskus itsekin kelaillut, että todella löytyy kyllä vahvoja kokemuksia ihan varhaislapsuudesta, jotka selkeästi — No, lähinnä siinä on kysymys siitä, että on kotiympäristö ollu tässä suhteessa otollinen. Siellä kotikylällä mejän kotipaikka oli tosi kaunis ja otollinen. Tarjosi monenlaisia myönteisiä lähtökohtia luonnon kokemiseen. Ennen kaikkea kysymys oli siitä, että se oli kylän laidalla järven niemi, ainoana talona, että molemmilla puolilla kotitankuvia näky järvi ja järven takana kylän taloja, että se vaikutti. Ja koulupolku tuli sieltä, ja siihen aikaan vielä niin semmosta kärrytietä käveltiin autolla ei päässy koko kentälle — Mutta erityisen voimakkaana olen kokenut pikkupoikana, lapsena sen ympäristön, vielä koulupoikanakin.

Yks asia, minkä minä muistan, epäilemättä liittyy sitten siihen luontosuhteeseen, oli se, että aivan pikkusesta, siitä kun alkaa muistamaan sen kotiympäristön ensimmäisiä siinä niemessä oli, sen niemen poikki oli aita ja siinä portti, jonka kautta vain pääsi pois siitä kotipihalta. Se oli aidattu, niin kun siihen aikaan oli. Ja ne ensimmäiset luontokokemukset oli sitä, että siitä portista mentiin enempi tai vähempi luvatta ja kovalla jännityksellä aina sitten, että kuinka kaukana uskalsi käyä tutkimassa ja seuraavana päivänä sitten, että mä vielä tuon mutkan, tuolla täytyy olla jotakin eksoottista, mitähän tuolta löytyy? Tämä oli erityisen voimakas kokemus ja ensimmäisiä niin sanottuja luontokokemuksia. — Veden välkkeestä näki joka aamu, kun heräs, et minkälainen säätila on tulossa tälle päivälle. Se oli kaikkea semmosta, siihen liittyy paljon yksityiskohtia, jotka jostakin syystä on kovertuneet mieleen. Oma nukkumapaikka, niin siitä näky taivas

ja hennot koivun oksat, riippakoivun oksat, yksi ihmetyksen aihe ollut koko elämän. Ja erityisesti se lehdettömän puun aika, siihen liittyy paljon tämmöstä esteettistä. (Mies, 60)

Hieman nuorempi kertoja puolestaan kertoo viettäneensä lapsuutensa kesät sukulaistensa maatilalla ”lehmänhajussa” ja olleensa myös hevosharrastuksensa vuoksi maataloilla. Erilaiset luonnonympäristöt ovat olleet kertojille myös leikki- ja pelipaikkoja, joissa on vietetty lapsena paljon aikaa. Muutamat kertojat kokevat luontosuhteensa kannalta merkitykselliseksi partiotoimintaan osallistumisen, jotkut myös kertovat viettäneensä lapsuudessaan aikaa mökillä luonnonläheisessä ympäristössä.

Luontokokemusten merkittävyyttä tutkimuksissaan korostaneet tutkijat, kuten Chawla (1998, 19) joka on haastatellut norjalaisia ja yhdysvaltalaisia ympäristöaktivisteja ja tutkinut heidän ympäristöön sitoutumisensa alkuperää, ovat ilmaisseet huolensa siitä, millaisia mahdollisuuksia monen nykylapsen kasvuympäristönä oleva kaupunkiympäristö tarjoaa luonnon kokemiselle ja luontosuhteen kehittymiselle.³⁶ Epäilyksiä kaupunkiympäristön ”luonnottomuudesta” ja epäsopivuudesta ekologisen luontosuhteen kehittymiselle esittävät myös tutkimukseeni osallistujat. Ajatus tiettyjen ympäristöjen ja luontojen ”paremmuudesta” ekologisen luontosuhteen muotoutumiselle onkin mitä ilmeisemmin myös laajempi kulttuurinen esioletus, jota vastaan jotkut kertojat tarinassaan myös asettuvat. Esimerkiksi seuraava, kaupunkiympäristössä kasvanut kertoja kertoo joutuneensa todistelemaan läpi elämänsä sitä, että kaupunkiympäristössäkin voi kokea luontosuhteen rakentumisen kannalta olennaisia luontokokemuksia ja että luontoa voi löytää myös kaupungista.

Mä oon kaiken elämäni todistellut sitä, että kaupunkilaislapsella voi olla paljon parempi luontosuhde, kun monella maalaislapsella. Mä oon elävä esimerkki siitä.

Mä oon kuitenkin kolmannen polven kaupunkilainen, mulla ei oo sillä lailla siteitä maahan tai luontoon. Mutta se luontoon kiinnittyminen on alkanut siellä lähiömetsässä ja sitten semmoinen elämänkunnioittaminen on -- Mä muistan varmaan kansakoulun alaluokalla, mä yritin kesyttää oravia, niitä oli siinä kerrostalon ympäristössä. Ja vein pähkinöitä ja iloitsin, et joku orava käy syömässä, kunnes mulle valkeni, et se oli naapurin poika, joka ne kävi sieltä vohkimassa. Ja sitten muistan semmosia tosi mieleenpainuvia juttuja. Samassa talossa oli yks täti, joka hoiti mua joskus, kun mä olin sairas ja sitten tutustuin häneen ja sitten joskus käytiin tädin kanssa hautausmaalla ja syötettiin kädestä -- tiainen lensi kädestä syömään murusia, niin mä muistan ikäni sen, miltä

36 ks. myös Horwitz 1996, 43; Kahn 1999; Kals & Ittner 2003.

se tuntu kun mua jännitti niin — mä osasin olla niin hiljaa. Mummin kanssa käytiin hautausmaalla syöttämässä kesyjä oravia ja ne tuli syömään kädestä.

Mulla oli parhaat kaverit siinä talossa pari poikaa, käytiin pyytämässä kaupoista vanhoja leipiä ja menttiin syöttämään sorsia. Mä muistan, tuntikausia istuttiin siellä ja yritettiin kesyttää niitä ja saada tulemaan syömään kädestä. Se oli joku tämmönen tyyppifantasia, että joku luonnoneläin ottaa ystäväkseen. (Nainen, 46)

Kertojan mukaan myös kaupungista voi löytää luontoa ja toisaalta kaupunkiympäristöjä on monenlaisia. Kaupungeissakin kotitarveviljellään ja esimerkiksi lähiöt sijaitsevat usein miltei metsän keskellä. Puhe kaupunkiympäristön ”luonnottomuudesta” viittaakin ennen kaikkea tiettyihin ympäristöihin ja luontoihin kulttuurisesti liitettyihin stereotypioihin ja tulkintoihin, jotka puolestaan ohjaavat konkreettisesti sitä, miten tiettyssä luonnossa ja ympäristössä ajatellaan käytännössä voitavan toimia (Macnaghten & Urry 1998). Tällöin ekologisen luontosuhteen edistämisen haasteeksi muodostuu nimenomaan se, miten erilaisiin ympäristöihin ja luontoihin liitettyjä vahvoja mielikuvia saataisiin haastettua ja voitaisiin nähdä erilaisten ympäristöjen ja luontojen mahdollistamia toisistaan poikkeavia luonnon kokemisen tapoja. Miten esimerkiksi kaupunkiympäristöistä rakennettaisiin sellaisia, että ne tarjoaisivat entistä paremmin mahdollisuuksia luonnon kokemiseen? Eräälle ympäristöaktivistikertojalle esimerkiksi kaupungin keskustan lähetytyillä sijaitseva vaara on ollut lapsuudessa ja nuoruudessa paikka, johon liittyy monenlaisia kokemuksia koululiikunnasta aina vapaa-ajan viettoon saakka. Näiden kokemusten hän näkee olevan merkityksellisiä luontosuhteensa muotoutumiselle.

Kertojat kuvaavat luontosuhteensa rakentumisen kannalta merkitykselliseksi kodin lähiympäristöön suuntautuneita tutkimusretkiä, kohtaamisia lähiluonnon eläinten kanssa sekä esimerkiksi kalareissuja, mutta myös luonnon kokemisen esteettisiä ulottuvuuksia, kuten kauniita maisemia ja luonnon yksityiskohtien havainnointia. Nämä kokemukset ovat tiettyyn paikkaan ja luonnonympäristöön, kuten kotivaaraan tai lähiömetsiin kiinnittyviä, ja niissä liikutaan usein kodin pihapiirin ja lähimetsän alueella, joihin kertojat kuvaavat kiinnittyneensä aistihavaintojensa ja jokapäiväisten kokemustensa kautta (katso myös Horwitz 1996, 35; Ingold 2000; Holmes 2003, 29–31).

Vaikka kertojat liittävät lapsuuden luontokokemuksiinsa mukaan myös muita ihmisiä, kuten lapsuudenperheidensä jäseniä, isovanhempia tai naapurin lapsia, he kuitenkin painottavat kerronnassaan nimenomaan omia kokemuksiaan ja omaa haluaan ja mielenkiintoaan olla luonnossa. He korostavat, että luonnossa oleminen on ollut heidän oma henkilökohtainen valintansa; heille jotenkin ”myötäsyttyistä” ja ”luontaista”, mihin heillä on ”ollut vetoa”. Se on ollut jotain sellaista, mitä esimerkiksi perheen muut lapset eivät välttämättä ole vapaaehtoisesti valinneet ja tehneet, mutta mihin otollinen kasvuympäristö on tarjonnut tilaisuuden.

Mutta että me asuttiin sillä tavalla niin luonnonkauniilla paikalla, että siinä oli sitä kalastamista ja metsät oli lähellä ja oli vaan veto siihen semmoseen. — Mä saatoin lähteä rajavartioston veneellä, mä tiesin, että veneet on aina menossa, niin mä jo aamulla viiden aikoihin nousin ja mä olin alta kymmenen silloin. Niin kiireesti vaan, että ehdin sen veneen ottaa ja menin sitten siihen lahteen ongelle. Mä olin jo katsonut madot valmiiksi siinä iltasella ja mä paljon vietin päiviä siellä. — Mä oikeestaan aika paljon tein itse näitä hommia. Mut se, että en mä sillä tavalla yksin oleva ollut, vaan mä otin itelleni joskus aikaa, et mä lähdin tekemään tommosia asioita. Mä otin tällöisiä irtiottoja, että tein ja lähdin ihan itsekin tuonne metsään. — Enkä mä muista, että mä oisin kenenkään muun kaverin kanssa sillä tavalla, 'et lähdetään retkelle' tai tekemään mettään jotakin, tai että mä oisin siellä törmänny kavereihin, jotka ois vastaavasti siellä —. (mies, 55)

Lapsuuden luontokokemusten kuvauksiin sisältyy myös kuvauksia luontoon identifioitumisesta ja samastumisesta; luontoa ja luonnonolioita kuvataan ystäviksi ja leikkitovereiksi ja suhdetta luontoon ja luonnonolioihin empaattiseksi.³⁷ Miltonin (2002) mukaan nimenomaan luontoon identifioituminen, samankaltaisuuden kokeminen luonnon ja sen olioiden kanssa sekä luonnon identifiointi persoonaksi (esim. eläimet ystävinä) ovat tärkeitä tekijöitä luontosuhteen kehittymisessä. Eräs kertoja kuvaa lapsuuden animistisiakin piirteitä omaavaa luontosuhdettaan seuraavaan tapaan:

Mä olin aika yksinäinen lapsi ja paljon vietin aikaa itsekseen, semmonen yhteenguuluvuus luonnon kanssa ja varsinkin eläinten kanssa on ollu pienestä pitäen mukana ja tuntunu kauheen tärkeiltä. — mä olin paljon sitten kotona yksinään, niin mulle ne eläimet ja kirjat oli ystävät ja sitten eläimet, että kirjoista luki, fantasioi, aina haaveili eläimistä. (Nainen, 46)

Lapsuuden animismia pidetään aiemmissa tutkimuksissa (esim. Chawla 1998) eräänä ympäristömyönteisen luontosuhteen muotoutumisen selittäjänä. Chawlan ja Hartin (1995) mukaan ympäristöempaattisuuden kehittymisen juuria voidaan löytää pienten lasten intuitiivisesta, empaattisesta maailmankuvasta, jossa lapset ovat vastavuoroisessa ja tasavertaisessa suhteessa maailman sekä sen erilaisten olioiden ja paikkojen kanssa. Vanhemmat ja muut aikuiset voivat puolestaan tukea ja vahvistaa tätä maailmankuvaa ja tukea sitä opettamalla lapsille esimerkiksi elämän eri prosessien keskinäisriippuvuutta ja vastavuoroisuutta sekä opettamalla heille empaattista suhtautumista luontoon ja luonnonolioihin ja auttaa heitä käsittelemään luontoon

³⁷ ks. myös Horwitz 1996, 33; lapsuuden antropomorfismista katso tarkemmin esim. Gebhard & muut 2003.

liittyviä surun ja menetyksen tunteitaan, joita esimerkiksi lapselle tärkeän pihapuun kaataminen tai lemmikkieläimen kuolema voi herättää (Chawla & Hart 1995; Pihkala 2017, 37). Laajemmin ajatus tietyn maailmankuvan tärkeydestä ekologisen luontosuhteen kehittyemisessä herättää ajatuksen ja huolen siitä, millaista suhtautumista luontoon ja ympäristöön vallitseva kulttuuri välittää lapsille ja nuorille. Chawlan (1998, 18–19) mukaan ympäristöempatian alkuperän paikantamisen kannalta onkin tärkeää huomioida ulkoisen ja sisäisen luonnon välinen vuorovaikutus, jonka seurauksena tietynlainen suhtautuminen luontoon ja ympäristöön kehittyy, ja pohdittua, millaisten prosessien kautta tämä vuorovaikutus tapahtuu ja miten sitä voitaisiin tukea.

Tarinoissa merkityksellistetään myös television luontodokumenttien sekä eläin- ja luontokirjojen tarjoamia luontokokemuksia eräänä luontosuhteen muotoutumiseen lapsuudessa vaikuttaneiksi tekijöiksi, jotka ovat välittäneet omanalaisiaan tapoja suhtautua luontoon ja luonnonolioihin.

Mä muistan, kun mä sain aikuisten hyllystä lainata eläinkirjoja, kun mä olin niin epätoivoisen kiinnostunut niistä ja ne oli kaikki oikein isoja elämyksiä. Tämmösiä eläintarinoita kuten Molli – maailman viisain koira ja sitten nämä Elsa-kirjat, leijonakirjat, niistä tehtiin aikanaan elokuvia. Sellasia luonnonsuojelusanomaa, tämmösiä Afrikan otukset – ja sitten oli näitä, Yrjö Kokon kirjat vähän isompana, E.T. Setonin klassikot muun muassa. Vasta ostin Huutonetistä kirjan, jonka olin saanut joskus kaksivuotiaana: Paul Eipperin Eläimet katselevat sinua. (Nainen, 46)

Negatiiviset luontokokemukset. Kertojat liittävät tarinoissaan luontokokemuksiinsa positiivisia tunteita, kuten jännitystä, rakkautta ja iloa, mutta myös esimerkiksi surua ja pelkoa, joita negatiiviset luontokokemukset ovat aiheuttaneet. Kertojien tarinoissa yleisemmin esiintyviä negatiivisia luontokokemuksia ovat lähimetsän puiden kaataminen sekä hakkuuaukiot, joihin he ovat luonnossa liikkeudessaan törmänneet ja joihin kertojat kuvaavat liittyvän surun ja menetyksen tunteita, joita suomalaiset varmasti myös yleisemmin jakavat. Yleisiä aineistossa ovatkin nostalgisia sävyjä saavat kuvaukset lapsuuden elinympäristön muuttumisesta. Esimerkiksi lähimetsän, lapsuuden tärkeän leikkipaikan, tilalle on rakennettu omakotitaloalue, kuten eräs kertoja harmittelee.

Myös aiempien tutkimuksien³⁸ mukaan negatiivisilla luontokokemuksilla, kuten omakohtaisilla kokemuksilla luonnon saastumisesta, on merkityksensä luontosuhteen muotoutumisessa. Macnaghtenin ja Urryn (1998, 220–232) mukaan yksilö käsittää ympäristöongelmat parhaiten omakohtaisten havaintojensa ja kokemustensa kautta ja esimerkiksi juuri silloin, kun ne uhkaavat hänen omaa terveyttään (ks.

38 ks. esim. Chawla 1998, 19; Horwitz 1996, 38; Macnaghten 2003, 80.

myös Berglund 1998, 146; Ojala 2012). Pihkala (2017, 76) puolestaan kirjoittaa, että ”silta laajempiin asioihin käy lähimaaston kautta” ja kuvaa ihmismielen olevan sellainen, että ”lähellä tapahtuvat asiat värittävät myös ymmärrystä laajemmista muutoksista”. Vastaavanlaisiin tutkimustuloksiin on päätynyt myös sosiaalipsykologi Ann Ojala (2012), jonka mukaan tärkeää moraalin ja empatian ja siten ympäristöystävällisyyden kehittymisen kannalta olisi, että ihmiset ymmärtäisivät ympäristöongelmien yhteyden heidän arkielämäänsä ja terveyteensä sekä kokisivat myönteisiä luontokokemuksia, positiivisia tunteita luonnossa (mt., 56). Tätä ympäristöuhkien omakohtaisen kokemisen merkityksellisyyttä luontosuhteen muotoutumiselle korostaa myös seuraava kertoja.

Harva edes oikeestaan tajuaa, jos ne lähtevät semmoseen mukaan, että mitä se on, mitä ne yrittää tehdä, että se on enemmänkin semmonen ideaalitaso. Että jos asuu jossain kauempana, niin ei se oo yhtään niin läheinen tietenkään, ei sitä ajattele samalla tavalla. Et ei ne trooppiset myrskyt paljon hetkauta, kun ne on kuitenkin niin kaukana. (Nainen, 18)

Edellinen kertoja korostaa ympäristön ja ympäristöongelmien kokemisen ja ymmärtämisen tilanteisuutta ja paikantuneisuutta eli sitä, että ei ole olemassa ympäristöongelmaa, joka merkityksellistyisi kaikille maapallon ihmisille samalla tavoin (vrt. Haila & Lähde 2003, 33–34). Kertoja viittaa esimerkiksi siihen, että Tyynenmeren pienten saarivaltioiden asukkailla ilmastonmuutos on koko heidän olemassaoloaan uhkaava tekijä, kun taas esimerkiksi Suomessa asuvalle se saattaa konkretisoitua lähinnä vain vaikeasti havaittavina pitkän aikavälin muutoksina lämpötiloissa ja sademäärissä.

Myös ympäristökasvattajien ympäristöherkkyyden kehittymistä merkittävien elämäkokemusten näkökulmasta Isossa-Britanniassa tutkineen Palmerin (1993, 27) tutkimuksessa kävi ilmi negatiivisten luontokokemusten, kuten saastumisen, ympäristökatastrofen ja eläimiin kohdistuvien julmuuksien merkitys yksilön ympäristöherkkyyden kehittymiselle. Samankaltaisia kokemuksia kuvaavat myös tutkimukseeni osallistuvat muistellessaan esimerkiksi saastuneita järvivesiä tai sitä, miten he kauhistuivat ulkomaanmatkallaan sitä, millaisissa olosuhteissa eläimiä pidettiin ja miten niitä kohdeltiin. Luontoon liittyvät tunnekokemukset ja siten luontoon samastuminen voivat myös saada aikaan tuntemuksen, että luontoon kohdistuvat uhat ovat uhka myös itseä kohtaan, mikä voi edesauttaa empaattisen luontosuhteen muotoutumista (Horwitz 1996, 44).

Omakohaisten aistihavaintojen ja kokemusten lisäksi kertojat kuvaavat myös esimerkiksi television välityksellä kokemiaan negatiivisia, tunteita herättäneitä luontokokemuksia, jotka he kokevat merkitykselliseksi luontosuhteensa muotoutumiselle ja ympäristöheräämiselleen.

Sit mä muistan, mä katoin telkkarista Persianlahden sota, niin sit mä muistan, kun siellä näky niitä merimetsoja, kun ne oli ihan öljyssä, mä olin aika nuori silloin. Mä itkin, kun mä katoin niitä lintuja. Sekin oli semmonen, joka vähän herätti. — Sit mä oon ollu nuorena töissä tuolla hakkuuaukealla istuttamassa puita, tai niitten siemeniä, niin oli ne aika hurjia ne aukiot. — mulla jäi mieleen ne merimetsot, ja sitten sitä alkoi miettiä, että mitä sitä vois ite tehdä. (Nainen, 35).

Öljyläivat kun ovat ajaneet karille ja on Suomenkin rannoilta kerätty öljyä ja nää öljyssä räpiköivät linnut. Että se on havahduttanut siihen, se on niin selkeesti semmonen ihmisen synty, ihmisen aiheuttama, mihin voi vaikuttaa. Vaan niinku ryhtyy vaikuttamaan. Hyvin konkreettinen asia. (Mies, 29)

Pihkalan (2017) mukaan ihmisten olisi tärkeää saada tukea ja keskusteluapua negatiivisten luontokokemusten käsittelyyn. Käytännössä vanhemmat voisivat tukea lapsiaan esimerkiksi lemmikin kuolemaan tai rakkaan pihapuun kaatamiseen liittyvässä surussa, ja joissakin paikoissa on pidetty muistotilaisuuksia kaadetun lähimetsän muistoksi, jossa ihmiset ovat saaneet jakaa puiden kaatamiseen liittyviä tunteitaan ja suruaan. Toistaiseksi ympäristötuhoon liittyvä suru on kuitenkin yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme usein vaiettua ja vaiennettua. Luontoa ei useinkaan pidetä suremisen arvoisena.

Lapsuuden kodin otollisuus. Joidenkin kertojien tarinoissa lapsuuden koti ja vanhemmat merkityksellistyvät keskeiseksi heidän luontosuhteensa ja elämäntapaansa rakentumiseen vaikuttaneiksi tekijöiksi. Lapsuudenkodin ja vanhempien kerrotaan välittäneen ja opettaneen tietynlaista arvo- ja ajatusmaailmaa luontoa ja ympäristöä kohtaan tajunnan, mutta myös toiminnan tasolla. Esimerkiksi eräs kertoja arvelee saaneensa luontosuhteensa ”verenperintönä”: hän kuvaa, kuinka hänen lapsuudenperheessään ja suvussaan asioita on ajateltu aina ”metsästä kaupunkiin päin” ja asetuttu automaattisesti ”heikomman ja pienemmän puolelle”, ja tätä linjaa hän on jatkanut omassa ajattelussaan ja elämässään. Toinen taas kertoo äitinsä olleen ihminen, ”joka ei olisi tehnyt pahaa kärpäsellekään”. Erään kertojan lapsuudenkodissa ei puolestaan ollut henkilöautoa, ja hänen äidillään oli hyvin kielteinen asennoituminen esimerkiksi metsähakkuihin. Merkityksellisenä joidenkin kertojien tarinoissa kuvataan nimenomaan sitä, että vanhemmat ovat vieneet lapsiaan luontoon retkeilemään, opettaneet heitä tunnistamaan erilaisia kasveja ja näin herättäneet mielenkiinnon luontoa kohtaan.

Myös aiemmissa empiirisissä tutkimuksissa on painotettu lapsuuden perheen roolia luontosuhteen rakentumisessa. Esimerkiksi Miltonin (2002, 68–72) mukaan läheisten ihmisten, kuten vanhempien ja sukulaisten tapa suhtautua tiettyihin asioihin ja heidän tunnereaktionsa vaikuttavat siihen, miten lapset oppivat suhtau-

tumaan ja reagoivat tiettyihin asioihin, kuten eläimiin tai luontoon. Tämä pätee hänen mukaansa (mt.) kyllä myös muihinkin kuin ainoastaan lapsiin, mutta toisten tunteisiin samastuminen on voimakkaimmillaan lapsuudessa, jolloin opetellaan maailmassa toimimista. Myös Horwitzin (1996) tutkimille ympäristöaktivisteille perheenjäsenten esimerkki on ollut eräs keskeinen vaikutin heidän ympäristöetiikkansa syntyyn. Niin vanhempien reaktiot ympäristöongelmiin, heidän luonnonrakautensa, heidän ammatinvalintansa, heidän kiinnostuksensa luontoa, mutta myös laajemmin esimerkiksi yhteiskunnallisia asioita kohtaan ovat Horwitzin (mt., 36) mukaan sytyttäneet mielenkiinnon luontoa kohtaan myös heidän lapsissaan. Tärkeää ympäristöempatian kehittymisen kannalta on myös se, että lapsille annettaisiin mahdollisuus ilmaista sekä positiivisia että negatiivisia luontoon liittyviä tunteitaan ja jaettaisiin heidän surunsa ja ilonsa (vrt. Pihkala 2017, 37).

Paitsi, että lapsuuden kodista on opittu tiettyjä ajattelutapoja luontoa kohtaan, lapsuuden kodista ja vanhempien toimista on myös saatu konkreettisesti mallia siihen, miten luontoa kohtaan toimitaan. Lapsuuden kodista on opittu esimerkiksi ”perinteistä suomalaista ekologisuuutta” ja säästäväisyyttä ja niiden mukaista toimintaa luontoa kohtaan, jotka ovat sittemmin siirtyneet osaksi kertojien omaa elämäntapaa tai ainakin muodostuneet heidän elämäntapaihanteikseen, vaikka niitä lapsuuden kodissa ei ekologisista syistä olisi tehtykään (ks. myös Saaristo 1994, 30). Vanhemmilta on myös konkreettisesti opittu erilaisia luontoperustaisia käytäntöjä, kuten marjastusta, retkeilyä ja kotitarveviljelyä, joita sitten myöhemmin myös omassa elämässä ja oman perheen kanssa harjoitetaan, mutta jotka omassa elämäntavassa saavat uusia merkityksiä.

Maatilalla asuttiin, niin kyllä sitä kestävän kehityksen ajattelua tuli sieltä. Ja sitten kyllä on jäänyt mieleen joitakin edelleen kantavia, edelleen mielessä olevia vastauksia, luontoon liittyviä, jotka yllättäen löytyy sieltä. (Mies, 60)

Siinä oli sitten pikkunen tila. Juuri ja juuri kaks, kolme lehmää. Oli sika, lampaita, kanoja, se oli semmonen sen ajan. Et piti itsekseen pärjätä. — luonnosta piti saada se elanto ja että sitten sitä luontoa ei tuhottu. Se oli hyvin tarkkaan varjeltu se luontosuhde siihen. Ilmeisesti se on kuitenkin lapsuuslähtöinen. Että se on se elämäntapa syöpynyt niin syvälle, että sitä ei itekseen tajuakaan, mikä se nyt on se juju. Mutta sieltä se tietenkin on lähtenyt. (Mies, 75)

Ite kudottiin matot. Sitä perua nämäkin räsymatot on, mun täällä kansalaisopistossa kutomia. Et sitä on saanu eväät ompelemiseen, neulomiseen, matonkutomiseen, leipomiseen. Leivinuuni oli, tehtiin jatkuvasti pullat, leivät. Ei meillä kotona ollu ostoleivonnaisia. Leipää ostettiin kyllä talvella, siinä ei kyllä leipää ite leivottu kaupunkiololoissa, ei ollu leivinuunia. Kesällä tehtiin leipääkin. Ikinä ei mitään pullaa, pikkuleipää, kakkua ostettu, ei koskaan mun lapsuudessa. Et

toi puuhella on kyllä hyvin paljon peruja siitä, että lapsuuden kesät oli tosiaan, hillot ja mehut keitettiin omalla puuhellalla maalla. (Nainen, 55)

Lapsuuden koti merkityksellistyy kertojien tarinoissa myös paikkana, joka on mahdollistanut heidän oman kriittisen ajattelunsa kehittymisen. Kotona on esimerkiksi seurattu maailman tapahtumia ja keskusteltu yhteiskunnallisista asioista, ja vanhempien ja/tai sukulaisten yhteiskunnallinen aktiivisuus on ”tarttunut” myös lapsiin ja antanut eväitä heidän ajattelunsa kehittymiselle. Erään kertojan äiti on ottanut aktiivisesti kantaa luonnonsuojeluun liittyviin kysymyksiin, ja toisen vanhemmat puolestaan korostaneet yhteiskunnallisen vastuun kantamisen merkityksellisyyttä. Tarinoissaan kertojat tulkitsevat luontosuhteensa muotoutumisen myös osaksi laajempia eettisiä ja moraalisia pohdintojaan, jotka liittyvät esimerkiksi sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa koskeviin kysymyksiin.

Mä heräsin siihen yhteiskunnallisuuteen, kun mun enot asu meillä silloin kun mä olin lapsi. Sitten niillä kulki kavereita ja se oli just tätä 1960-luvun loppuaikaa. — Meillä oli jatkuvasti oikein värikkäitä keskusteluja, ja se 1960-luvun loppu oli yhteiskunnallisesti semmosta heräämisen aikaa. Telkkarissa oli tää Jatko aika-ohjelma, joka on kulttimaineessa. Ja meillä katottiin sitä ja keskusteltiin paljon ja mä keskustelin myös. — Äidille oli tää naisasia hyvin tärkeä. Että oli ay-aktiivi pankissa ja naisten oikeuksia ja tämmösiä, et sitä puolta on kyllä kotoa tullu. Ja sitten liberaareilla oli just tämä yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. (Nainen, 46)

Luontosuhteen rakentumisen prosessinomaisuus

Luontosuhteen rakentumisprosessia ei kuitenkaan voi *Miten minusta tuli* -tarinoiden perusteella määrittää lapsuuslähtöiseksi läheskään aina. Luontosuhteen muotoutuminen ei ole edennyt suoraviivaisena, lineaarisena prosessina kaikkien kertojien kohdalla, vaan aineiston analyysi paljastaa myös katkoksia ja muutoksia kertojien luontosuhteiden rakentumisprosesseissa. Erään kertojan lapsuudesta ei löydy ”mitään ekologisuuteen viittaavaa”, toinen kertoja taas kuvaa opiskeluaikanaan ”vähät välittäneensä” ympäristöasioista, mutta löytäneensä sittemmin tiensä takaisin luonnon pariin. Eräs kertoja puolestaan kuvaa luonnonsuojelijan uransa alkaneen miltei ”vahingossa”, kun hän sattui istumaan erääseen kahvipöytään. Yhden kertojan ympäristöherätys on ollut ”sattuman kauppaa”, toinen taas arvelee ympäristötiedon olleen merkittävässä roolissa luontosuhteensa muotoutumiselle. Luontosuhteen muodostumista kuvataan aineistossa myös ”heräämisenä”, jonka on voinut aiheuttaa esimerkiksi voimakas luontokokemus tai lisääntynyt ympäristötieto, joka on saanut henkilön tarkastelemaan arjen toimiaan uudesta näkökulmasta. Ekologisen luonto-

suhteen muodostumisessa voi olla kyse myös poisoppimisesta tai vastaavasti uusien käytäntöjen opettelemisesta. Kulutuskulttuurissa kasvaneelle henkilölle ekologisen luontosuhteen rakentuminen voi edellyttää pois kulutuskulttuurin ajattelutavoista ja käytännöistä oppimista ja niiden korvaamista vaihtoehtoisilla ekologisilla arvoilla ja käytännöillä.

Myös Horwitzin (1996, 34) tutkimukseen osallistuneiden ympäristöaktivistien välillä oli eroja sen suhteen, missä määrin he selittivät lapsuuden luontokokemuksillaan ympäristöetiikkansa kehittymistä. Samankaltaisen havainnon voi tehdä myös tämän tutkimuksen aineiston perusteella: joidenkin kertojien tarinoissa lapsuuden luontokokemukset ja lapsuudessa syttynyt luonnonrakkaus, luontoyhteys ja mielenkiinto luontoa kohtaan kerrotaan selkeästi nykyisen luontosuhteen perustaksi. Toisille lapsuuden luontokokemukset eivät taas ole olleet niin ”käänteentekeviä”, että niillä voisi selittää laajemmin tietyn maailmankatsomuksen muotoutumista, vaan luontosuhde on pikemminkin rakentunut vähitellen monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta, eivätkä kaikki kertojat mainitsekaan vain yhtä alkupistettä luontosuhteen rakentumiselle. Lapsuuden luontokokemukset tai lapsuuden perheen elämäntapa voidaan myös vasta myöhemmässä elämänvaiheessa tulkita merkityksellisiksi omalle luontosuhteelle esimerkiksi opiskelujen tai koetun ympäristöuhan seurauksena, jolloin aiemmat tapahtumat ja kokemukset sekä käytännöt saavat uusia merkityksiä (ks. myös Horwitz 1996, 47). Eräs kertoja kuvaa, kuinka hänen lapsuudenkodissaan ”kaikki mitä syötiin tuli luonnosta” ja luonnolla oli perheen elämäntavassa suuri merkitys. Kuitenkin vasta aikuisiällä tapahtuneen ympäristöheräämisensä myötä nämä lapsuudenkodin luontoperustaiset käytännöt, kuten marjojen ja sienten kerääminen, saivat syvemmän merkityksen kertojan elämässä, ja esimerkiksi ruokaan liittyvät valinnat merkityksellistyivät eri tavoin kuin aiemmin. Luontosuhteen kehittymistä voikin kuvata myös jatkuvaksi prosessiksi, ja luontosuhde voi myös vaihdella eri elämänvaiheissa. Aineiston analyysi tuo myös esille monet erilaiset luonnot ja ympäristöt, joihin ihmiset ovat elämänsä eri vaiheissa suhteessa ja joiden perusteella he luontosuhteitaan kulloinkin rakentavat sekä joihin he erilaisten käytäntöjen kautta kiinnittyvät.

Littusen ja Lähteen (2001, 231) mukaan yksilön käsitykset normatiivisesta järjestyksestä muuttuvat hänen elämäntilanteensa muuttuessa, mikä vaikuttaa hänen toimintatapoihinsa. Tällainen muuttunut elämäntilanne voi olla esimerkiksi lapsen syntymä, joka on tuonut muutoksia myös tutkimukseni kertojien luontosuhteeseen. Käytännössä vanhemmaksi tulo on esimerkiksi saattanut vähentää mahdollisuuksia luonnossa liikkumiseen ja muuttanut kulutuskäyttäytymistä. Toisaalta lapsen syntymän myötä esimerkiksi ruokavalioon liittyvät eettiset kysymykset ovat nousseet pohdinnan ja tarkastelun kohteiksi, kuten esimerkiksi se, millaista ruokaa halua lapselleen tarjota.

Seuraava kertoja arvelee luontosuhteensa alkuperän löytyvän nuoruutensa retkeilyharrastuksesta ja mainitsee tärkeäksi luontosuhdeihmiseen retkeilykerhonsa

vetäjän. Perheen perustamisen myötä kertoja kuvaa luontosuhteensa muuttaneen muotoaan.

Pinnan alla toteutettiin silleen siinä omassa elämässä. Et niin kauan kuin lapset oli, niin se oli semmosta tiivistä. Et me oltiin siinä pihassa, et meillä oli hirveen isot kasvimaat ja siinä touhuttiin lasten kanssa, perheen kanssa. Et ite kasvatettiin kaikki kasvit ja ite ompelin kaikki vaatteet ja mulla oli lapsia siinä hoidossa, et semmosta luonnonläheistä. (Nainen, 57)

Sittemmin lasten kasvettua hän kuvaa aikaa jääneen taas oman luontosuhteen ja luontoharrastuksen ”elvyttämiseksi” ja hän kuvaa kokeneensa heräämisen pari viikkoa kestäneellä vaelluksella ja osallistuttuaan intiaaniopettajan kurssille, minkä kautta hän tutustui ihmisiin, joilla oli vaikutuksensa hänen luontosuhteensa ”elvyttämiseksi”. Tätä kokemustaan kertoja myös seuraavassa aineistolainauksessa kuvaa. Nyt kyseinen kertoja asuu miehensä kanssa metsän keskellä hyvin luonnonläheisesti ja pyrkii elämään mahdollisimman ekologisesti (vrt. Konttinen 1999, 189).

Meillä oli vahva innoittaja oikeastaan vuotta aikaisemmin, kun me muutettiin, tai pantiin se talo myyntiin, niin me oltiin tämmösen Amerikasta tulleen intiaanikouluttajan Rainbow Eagle. Niin me häneen tutustuttiin. Rainbow Eagle on käynyt sen jälkeen joka vuosi Suomessa koulutusvierailulla, et hän on oikeen arvostettu kouluttaja, kasvatustieteen maisteri koulutukseltaan, mutta nyt eläkkeellä. Semmosen intiaanien rauhankilven opettaja. Että hän semmosta, sitä perinnettä. Niin se varmaan käynnisti meillä jonkun prosessin, kun me oltiin viikko hänen kanssaan Et se käynnisti sen, et me sen jälkeen tutustuttiin hirveen paljon uusiin ihmisiin, meillä oli hirveen hyvä porukka siellä. Ja sitten lappilaisiin tutustuttiin, erilaisiin näihin ihmisiin. Ja myös sieltähän, intiaaneillahan on se luontosuhde, niin se joku sieltä se tuli hirveen vahva se virike siihen luontoon. Että tuntu, että se tuli entistä tärkeemmäksi, että se sai nämä vanhat retkeilykerhoasiat sieltä nousemaan uudestaan tärkeiksi. — Just se luontosuhde heräs uudestaan ja se on minusta alkuperäiskansoilla, on se luontosuhde ollu niin vahva ja semmonen kokonaisuus, et silloin on eletty ja oltu osa luontoo. Me ollaan jotenkin unohettu se. Mut tää Rainbow Eagle osasi jotenkin tuoda sen esille sitten. Niin se varmaan käynnisti sen prosessin (Nainen, 57)

Toinen kertoja puolestaan kuvaa lapsuuden maatilalla vietettyihin kesiin perustuvan luontosuhteensa muuttuneen opiskeluaikana hyvinkin abstraktiksi ympäristötiedon myötä ja luonnon olleen pitkään ”numeroita ja laskelmia”, mutta äidiksi tultuaan hän kuvaa löytäneensä itsensä ”jälleen biologisena olentona”.

Luontosuhteen rakentumisprosessissa voi olla myös katkoksia, kuten myös seuraavan kertojan kohdalla tapahtui aikuistumisen ja perheen perustamisen myötä.

Kertojan luontosuhde oli lapsuudessa ja nuoruudessa kiinnittynyt voimakkaasti nimenomaan kodin luonnonläheiseen ympäristöön ja tiettyihin käytäntöihin, kuten kalastamiseen ja lähiluonnossa liikkumiseen, jotka uuden elämäntilanteen myötä kuitenkin kyseenalaistuivat. Aineistolainaus kuvaakin hyvin luontosuhteen rakentumista eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa erilaisten luontojen ja luonnossa toimimisen käytäntöjen kautta, kun lapsuuden ja nuoruuden luontoperustaiset käytännöt vaihtuivat aikuisiässä luontokuvaamiseen, retkeilyyn ja luonnonsuojelutoimintaan.

No siinä varmaan tuli selvää katkoa sitten siinä vaiheessa, kun alko työelämään ja tietenkin siinä oli, jos ajattelee sitä puberteetti-ikää. — siinä vaiheessa, kun tuli se irtaantuminen sieltä ja siinä oli tämmösiä dramaattisia vaiheita. Toisaalta se käytännössä sitten tarkoitti sitä, että mä irtaannuin, oli perheen perustaminen ja vaimon opiskelut. Niin se oli erittäin semmosta aikaa, et mä muistan ajatelleeni, et miten on mahdollista irrottautua siitä, pääseekö siitä irti? Ja niissä ajatuksissa joskus kiersin sitä järveä, sitä niemeä ympäri. — Siinä tuli semmosta välivaihetta, semmosta välikautta, semmosta etsimistä ja sillä tavalla. Ja sitten kun tänne tultiin, niin ei meille perheessä kummallakaan meistä vanhemmista ollut mitään vaikeuksia suuntautua luontoon, sitä alettiin retkeilemään. Sitten mulla tuli tosiaan se valokuvaus ja tein sitä sitten yksin tai alaa harrastavien kavereiden kanssa. Ja tällä lailla se sitten tuli. Ja siinä yhtenä voimakkaana oli se, no yhtä aikaa kun tänne tulin, niin myös näin aiheelliseksi liittyä paikalliseen luonnonsuojeluyhdistykseen. Olin kovasti ollut kiinnostunut Koilliskaira-kysymyksestä, se oli yks asia, mikä houkutti sinne. Sillä lailla siitä se lähti. (Mies, 60)

Toisaalta maatilalla luonnonläheisesti kasvaminen ei välttämättä takaa ekologisen elämäntavan perustana olevan luontosuhteen muotoutumista, eikä kaikista samalaisissa kasvuympäristöissä tai samassa perheessä kasvaneista henkilöistä tule luonnonsuojelijoita. Sen ovat myös kertojat havainneet. (ks. myös Horwitz 1996, 36.) Tämä tuo hyvin esille sen, että luontosuhteen muotoutumisessa on mukana myös muita elementtejä kasvuympäristön vaikutusten lisäksi. Myöskään ”ei-ekologinen” lapsuudenkoti ei tarkoita, etteikö henkilölle voisi myöhemmin kehittyä ekologinen maailmankatsomus (vrt. Horwitz 1996, 47), eivätkä toisaalta kaikki lapsuudessaan vanhempiensa mukana marjametsissä kulkeneet jatka tätä käytäntöä aikuisiällä oman perheensä kanssa. Saman perheen lasten erilaiset luontosuhteet aikuisiällä ja toisaalta ei-ympäristöystävällisessä kodissa kasvaneiden kertojien ekologiset luontosuhteet kuvaavatkin hyvin luontosuhteen, kuten minkä tahansa muunkin asian arvottamaan oppimisen kehittymistä yksilöllisenä, uniikkina ja jatkuvana prosessina, jossa sekä kulttuurisilla mutta myös tilannesidonnaisilla ja paikantuneilla ulottuvuuksilla ja tekijöillä on merkityksensä. Ne voivat saada samankaltaisessa kasvuympäristössä

kasvaneet ihmiset ymmärtämään ihmisen ja luonnon välisen suhteen hyvinkin erilaisista näkökulmista.³⁹

Kertojen mukaan ihmiset myös toimivat luontoa kohtaan usein hyvin epäjohdonmukaisesti, toisaalta luontoa arvostaen, mutta toisaalta vähät välittäen luonnon tuhoutumisesta, eivätkä he välttämättä osaa yhdistää tekojensa vaikutuksia luonnon tilaan. Näitä ristiriitaisuuksia pohditaan myös seuraavissa aineistolainauksissa.

Mie luulen, että täällä ihmiset arvostaa luontoa ja tämmösiä aika yksinkertaisia asioita ja monet jopa ihan puhuukin siitä. Tosin kaikki ei ajattele ollenkaan sitä, miten se liittyy mihinkään ekologiseen selkäreppuun tai että se on vaan kivaa ja mahtavaa — että ihmisten syyt toimia luonnonmukaisesti ei välttämättä oo ollenkaan semmosia, että ne aattelis, että tietoisesti aattelis, että mie teen maailmanlaajuisesti jotakin ekologista tekoa, vaan se on sitä luonnollista tapaa, elämäntapaa. Ja sitten saatetaan elää hyvinkin ekologisesti näin, mutta sitten saatetaan, ei yhtään ajatella tietoisesti sitä, että jos käy vaikka neljä kertaa vuodessa Thaimaassa taikka mitä tahansa, että se ei ole millään tavallaan ristiriidassa. (Nainen, 32).

Tietyllä tavalla ihmisellähän on, jos se koskettaa sitä omaa takapihaa, se joku oma lempipaikka vaikka saastuu, niin reagoidaan tosi vahvasti. Mut sitten taas ei ehkä nähä semmosta yhteyttä sille, että jollakin omilla, vaikka joku autolla ajo, mikä on täällä melko elinehto, niin sitä ei välttämättä haluta, eikä ees pystytäkään näkemään, et sillä ois jotain yhteyttä sitten sen kanssa oikeasti. (Nainen, 27)

Näitä ristiriitaisuuksia ihmisten käyttäytymisessä voidaan selittää erilaisten luontokäsitysten kautta, jolloin samankaltainen toiminta voi saada hyvinkin erilaisia merkityksiä ja tulkintoja. Elämäntapaan, joka vaikuttaa ekologiselta, ei välttämättä motivoi ekologinen arvomaailma, vaan esimerkiksi säästäväisyys tai ”perinteinen suomalainen ekologisuus”, joka sisältää tiettyjä ekologiseenkin maailmankatsomukseen sopivia käytäntöjä, mutta jonka taustalla voi kuitenkin olla erilainen arvomaailma (ks. Linneweber 2003, 231). Se puolestaan voi saada ihmisen toiminnan vaikuttamaan irrationaaliselta, jos sitä pyrkii tulkitsemaan ekologisten maailmankatsomuksen kautta. Myös ihmisen elämäntilanne esimerkiksi opiskelijana voi ”pakottaa” ympäristöä vähän kuormittavaan elämäntapaan, kun varaa kuluttaa ei yksinkertaisesti ole (Valkonen & Litmanen 2010, 162).

Seuraavaksi erittelen tarkemmin niitä kokemuksia ja tapahtumia, joita kertojat lapsuuskokemusten lisäksi merkityksellistävät tärkeiksi luontosuhteensa rakentumista jäsennellessään.

39 Ks. Milton 2002, 118, 148; Ingold 1993; 2000; Berglung 1998; Clayton & Opatow 2003.

Luontokokemusten merkityksellisyys

Heräämiskokemukset. Lapsuus- ja nuoruusiän luontokokemusten lisäksi kertojat kuvaavat myös aikuisiän luontokokemuksiaan, joilla on ollut merkittävä rooli heidän luontosuhteensa muotoutumisen kannalta. Kulttuuriantropologi Norman Denzin (1992) kirjoittaa käännekohtakokemuksista, merkittävistä oppimiskokemuksista, jotka voivat muuttaa yksilön normatiivista perusjärjestystä. Tällaisia käännekohtakokemuksia tutkimukseni kertojille ovat olleet esimerkiksi lapsen syntymä tai suorassa luontokosketuksessa vietetty pidempi ajanjakso, jonka aikana kertojat kuvaavat kokeneensa voimakasta yhteyttä luonnon kanssa sekä fyysisesti että psyykkisesti.

Tarinoissaan kertojat kuvaavat uskoon tulemisen kaltaisia, havahtumisen tai heräämisen hetkiä, jotka voimakas, tunteita herättävä luontokokemus on saanut aikaan. Näiden kokemusten myötä he kertovat luonnon saaneen uusia merkityksiä: luonnosta on tullut pyhä, luonto on ”saanut sielun” ja kertoja on esimerkiksi tajunnut olevansa perustavanlaatuisesti osa luontoa voimakkaan luontoyhteyden kokemisen kautta (ks. myös esim. Naess 1989; Clayton 2003, 50–51). Tämä havahtuminen on puolestaan johtanut arkipäiväisten rutiinien kriittiseen uudelleenarviointiin ja elämänmuutokseen. Luonnon pyhyiden kokemuksen merkittävyyttä ekologiselle elämäntavalle on pohtinut myös Saaristo (1994; ks. myös esim. Dobson 2000). Myös Järvelä (1996, 105) kirjoittaa, ettei ympäristönsuojelu henkilökohtaisena valintana voi olla vain rationaalisen valinnan asia, vaan myös esteettinen ja emotionaalinen kysymys, ”kokemus pyhästä”. Niin ikään Horwitzin (1996, 41) haastattelemien ympäristöaktivistien mukaan henkiset ja mystiset kokemukset ja harjoitukset ovat auttaneet heidän ympäristöetiikkansa muotoutumisessa. Saman huomion on tehnyt myös ympäristöaktivisteja Saksassa tutkinut sosiaaliantropologi Eeva Berglund (1998, 149–150).

Voimakas luontokokemus on myös saattanut herättää ”uinuneen” luontosuhteen, jonka seurauksena kokija on alkanut kriittisesti tarkastella elämäntapojaan. Massan ja Haverisen (2001, 12) mukaan ekoelämäntavan löytäminen näyttäisikin edellyttävän kriittisiä ekotapahtumia ja ekoelämäntavan omaksuminen jonkinlaista irrottautumista arkielämän rutiineista. Tällaista heräämisen ja luonnon uudelleen merkityksellistymisen hetkeä kuvaa myös seuraava kertoja, kun hän osallistui erämaavaellukselle, jonka aikana hän oli luonnossa yhtäjaksoisesti useamman viikon ajan ja jolla oli merkittävä vaikutus hänen luontosuhteensa muotoutumiseen (ks. myös Ojala 2012).

Se oli se ehkä se suurin, mikä minulla käynnisti, kun rupee miettimään. Niin se oli varmaan se, et mä olin kolme viikkoa semmosella vaelluksella tuolla Pohjois-Karjalassa. Se oli nimeltään Taigavaellus. Eli se tarkoitti sitä, että mentiin itärajalla sitä taigametsävyöhykettä. Et me kolme viikkoa vaellettiin koko ajan rinkat selässä ja yöt teltassa. Ja se oli siinä, luonto hoiti, se oli niin vahva kokemus, kun sai olla koko ajan luonnossa. Se niin herätti. -- Ja mulla tunteet herkisty. Niin se just se luonto oli se, joka herätti. Se oli se. (Nainen, 57)

Kertojien tarinoissa myös esimerkiksi äidiksi tulemistä kuvataan heräämisen ja elämänmuutoksen hetkeksi. Eräs kertoja kuvaa menneensä äitiyden myötä ”syvälle itseensä biologisena olentona”, löytäneensä luonnon itsestään. Seuraava kertoja puolestaan kuvaa törmäneensä luonnon mystiseen ja pyhään puoleen sekä luonnon ”saaneen sielun” ja syvemmän merkityksen, kun hän etsi apua lapsensa uniongelmiin paikantamalla vesisuonia talonsa alta.

Ja sit kun mie otin sen langan ja sen sormuksen ja menin siihen vesisuonen kohdalle, niin sit mie tunsin sen — Siinä tuntuu semmonen jännä magneetti ja se alko liikkua ja mie tunsin sen. Ja sen jälkeen mulla meni elämä aivan ympäri. Että mulla tuntu niinkö mulla ois verhot veetty eestä pois. Ja mie jotenkin koin, että mie näin koko maailman ihan erillä tavalla. Mie ymmärsin kaikki asiat ihan erillä tavalla. Se oli ihan hillittömän suuri, ihan semmonen järkyttävä. Ja mie olin monta kuukautta aivan jalat irti maasta, et mie olin jotenkin semmosessa ihme euforiassa. Ja siinä vaiheessa mie sitten lähin näihin kaikkiin vaihtoehtoihin, kiinnostuin niistä ja luin niistä ja opiskelin. Mut sit se siitä pikkubiljaa rauhottu, mut se kuitenkin jäi isoksi osaksi elämää ja se on sitä edelleen koko ajan. Se oli hirveen mullistava kokemus. — Se sai tavallaan syvemmän merkityksen, et siihen tuli ihan erilainen. Alko näytellä myöskin ne valinnat suurta roolia. Että kun aikaisemmin se oli ollut tärkeää, mutta sitä oli vaan elänyt, että se on nyt siinä. Niin se tavallaan sai tosi paljon syvemmän merkityksen se luonto. Et jos näin voi sanoa, niin sille tavallaan tuli sielu sille luonnolle siinä vaiheessa. Ja silloin se muuttu jotenki niin paljon arvokkaammaksi, että siihen tuli se, et alko tavallaan eri valinnoilla —. (Nainen, 27)

Heräämistarinoissa voimakkaan luontoyhteyden kokeminen tavalla tai toisella käynnistää prosessin, joka johtaa arvomaailman muuttumiseen, jonka seurauksena myös arkiset käytännöt merkityksellistyvät uudella tavalla, kuten myös edellisen sitaatin kertoja kuvaa. Kuten myös Saaristo (1994) toteaa, pyhän ulottuvuuden kokeminen luonnossa ja omien sisäisten arvojärjestyksien muuttuminen tai tarkistaminen johtavat lopulta hyvin rationaaliin toimiiin, Saariston (mt.) sanoin ”ekologiseen rationalismiin”. Toisin sanoen muuttunut suhtautuminen luontoon ilmenee käytännössä arkipäiväisten toimien kautta, joilla on kuitenkin syvempi ja pyhempi merkityksensä (ks. myös Linneweber & muut 2003, 228).

Luonnossa toimiminen. Kertojat kuvaavat luontosuhteidensa rakentumisen tapahtuneen myös tietyissä luonnoissa ja ympäristöissä toimimisen kautta.⁴⁰ Tällöin nimenomaan konkreettinen ja säännöllinen luonnossa eri tavoin toimiminen ja

40 Ks. Macnaghten 2003; Ingold 1996; 2000; Kilpijärvi 2013, 94; Ingold & Kurttila 2001, 191–192; Holmes 2003, 29–31; Myers & Russell 2003.

tekeminen nähdään olennaisena luontosuhteen muotoutumisen ja ”ylläpitämisen” kannalta. Luontosuhteen muotoutuminen onkin tästä näkökulmasta jotain, mitä täytyy muistaa vaalia ja ylläpitää eli jatkuva prosessi. Säännöllisen luontoyhteyden ja luonnossa olemisen merkittävyyttä luontosuhteelleen korostaa myös seuraava kertoja.

Mulla tuli kesällä oikein semmonen tosi ahistus, kun mää hoksasin, että kun mää yritin opiskella ja olin töissä ja sitten oli näitä vapaaehtoishommia ja ne oli kuitenkin kirjallista ja sähköpostissa ja autoin tekemään lausuntoja ja tän tyyppistä, ja sit mä hoksasin, et mulla on kaikki aika mennyt näihin, et mä en ehi ees koskaan käymään tuolla luonnossa kuin ihan nopeasti koiran kanssa lenkillä ja nekin lenkit mä saatoin puhua puhelimesta koko ajan. Sitten mulla tuli semmonen olo, et ei tää näin voi mennä. Et silloin tuli semmonen väsyminen ja unohtu vähäks aikaa se, et miks mä oon tätä tekemässä. Kun tavallaan itellä katos se yhteys siihen luontoon konkreettisesti. (Nainen, 26).

Kertojat merkityksellistävät tarinoissaan monia erilaisia luonnossa toimimisen muotoja, jotka he kokevat olennaisiksi luontosuhteensa kannalta. Niin kalastaminen, metsästäminen, marjastaminen, retkeily ja ylipäätään luonnossa liikkuminen, kasvimaan hoito ja kotitarveviljely sekä kierrättäminen, mutta myös kokonaisvaltaisempi, luonnonläheinen maaseutuelämäntapa liitetään osaksi luontosuhteen rakentumisprosessia. Olennaisena luontosuhteen rakentumisen kannalta nähdään nimenomaan luonnossa tekeminen ja toiminen ja siten mielenkiinnon herääminen luontoa kohtaan. Esimerkiksi ravinnon itse kasvattamisen on myös aiemmissa tutkimuksissa todettu vahvistavan ihmisten luontosuhdetta, koska niin ihmiset konkreettisesti näkevät, mistä heidän kuluttamansa tuotteet ja elintarvikkeet tulevat (ks. esim. Hirvilammi 2015, 93).

Minusta esimerkiksi tuo sienten, marjojen, yrttien ja muitten kerääminen mitä on jutellu nuitten ihmisten kanssa, kun mie pidän sienikursseja ja yrttikursseja ja muita, niin siinä vaiheessa, kun ne itse kerää ja käyttää niitä ja ne koluua sitä luontoa ja löytää sen mielenkiinnon sieltä, niin silloin se on se kiinnostuksen kohde siinä. (Nainen, 27)

Joillekin kertojille tärkeä osa heidän luontosuhdettaan, sen rakentumista ja ylläpitämistä, on ajoittainen luonnossa toimiminen, kuten retkeily. Tällöin luontoa kuvataan arjesta erilliseksi rentoutumisen ja hyvän olon lähteeksi, joka herättää positiivisia tunteita, voimaannuttaa ja näin vahvistaa kokijansa luontosuhdetta.⁴¹

⁴¹ ks. esim. Kilpijärvi 2013, 94; Macnaghten & Urry 2001, 2, 7; Berglund 1998, 150.

Luontosuhteensa kannalta merkitykselliseksi lyhyempien luonnossaolojaksojen lisäksi kertojat kuitenkin korostavat myös kokonaisvaltaisempaa luonnossa toimimista, jossa luonto ja luontoperustaiset käytännöt ovat keskeisessä roolissa kertojan koko elämäntavassa ja arkisessa elämässä (Macnaghten & Urry 2001). Luonto ei tällöin ole erillinen paikka, johon mennään ”piipahtamaan ja rentoutumaan”, vaan se on olennainen osa päivittäistä elämää. Erään kertojan mukaan, joka kuvaa elämäntapansa ja luontosuhteensa kiertyvän vahvasti luontoperustaisten käytäntöjen, kuten kalastamisen, kasvimaan hoidon ja marjastamisen ympärille, ”tuntuu jotenkin vieraalta puhua luonnosta harrastuksena, kun se on vaan osa elämää”. Tällöin luonnon ja luontoperustaisten käytäntöjen kerrotaan olevan osa kertojien arkea ja elämää ja kertojat ovat ”kuin kotonaan luonnossa” ja luontoyhteyden ylläpitäminen on helppoa.

Ei se oo ollut mitään iskostumis iskostumista, vaan enemminkin se on kaikki luonnossa liikkumiset ja tämmöset ollut vaan osana elämää, että ei sitä edes osaa ajatella, että ne ei kuuluis jonkun jokapäiväiseen elämään. Vähän hassua. (Nainen, 18)

Säännöllistä luonnossa olemista ja luonnossa toimimista kuvataan aineistossa laajemmin myös onnellisuuden takeeksi ja hyvän elämän lähtökohdaksi. Eräs kertoja arvelee, että hän olisi ”maailman onnettomin ihminen”, jos hänen elämässään ei olisi mahdollisuutta luontoaktiviteettien harjoittamiseen.

Luontokokemusten ja luontoon suuntautuvien käytäntöjen lisäksi kertojat merkityksellistävät tarinoissaan myös sosiokulttuurisia tekijöitä luontosuhteensa alkuperää jäsennessään. Keskeisenä ajatuksena tästä näkökulmasta on, että tietynlaisen luontokäsityksen ja arvo- ja ajatusmaailman omaksuminen on tapahtunut sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, ”altistumalla” tietyn kulttuurin tai yhteisön moraalijärjestykseen, joka korostaa omanlaisiaan käsityksiä, arvoja ja toimintatapoja luontoa kohtaan (Clayton & Opatow, 2003a; Horton 2006a, 133–134). Jäsentelen seuraavaksi tarkemmin niitä erilaisia sosiokulttuurisia konteksteja ja luontosuhdeihmisiä, joiden kertojat kuvaavat olevan merkittävässä roolissa luontosuhteensa muotoutumisessa.

Luontosuhteen rakentumisen sosiokulttuurisuus

Luontosuhdeihmiset Lapsuuden kodin ja perheen lisäksi kertojat mainitsevat tarinoissaan myös muita merkittäviä luontosuhdeihmisiä, joilla he kokevat olleen tärkeän roolin heidän luontosuhteensa kehittymiselle. Nämä merkittävät luontosuhdeihmiset ovat kertojien mukaan toimineet roolimalleina ja opettaneet luontosuhteen tajunnallisia ja toiminnallisia ulottuvuuksia sekä sytyttäneet omal-

la toiminnallaan kipinän luonnon puolesta eri tavoin toimimiseen. Thomashow (1995, 30) kuvaa roolimallia henkilöksi, jonka toiminta, sitoutuminen, elämänvalinnat ja moraali toimivat esimerkkinä muillekin heidän omilla elämänpoluillaan. Esimerkkeinä roolimalleista hän (mt., 29) mainitsee omassa ympäristökasvattajien ekoidentiteettien kehittämisestä käsittelevässä tutkimuksessaan ympäristönsuojelun ikonit John Muirin, Rachel Carsonin ja Henry David Thoreau, joita hän nimittää ”amerikkalaisen ympäristöliikkeen arkkityypeiksi”.

Tutkimukseeni osallistujat nimeävät vastaaviksi luontosuhteensa muotoutumiseen vaikuttaneiksi roolimalleiksi läheisiään, ystäviään ja tuttaviaan, mutta myös esimerkiksi Pentti Linkolan, jonka ajattelusta ja elämäntavasta moni muukin suomalainen ympäristöihminen on varmasti saanut vaikutteita.

Mutta hän on uskaltanut aina ellää. Ja hän on tuolla luonnossa ollu ja kulkenut ja tehnyt. Että me just huomattiin miehen kanssa, että Pekka on ollut meidän suurin vaikuttaja, vaikka ei hän ite sitä tiedä. Ei hän oo koskaan meitä opettanut, mutta se, että hänen elämänsä. Hän on elänyt ja me on siitä otettu se. (Nainen, 57)

mulla on isä ollut semmonen hyvin luontoihminen kans. — Ja se oli hirveen hyvä se meidän retkeilykerhossa se nuoriso-ohjaaja, et hän on ollu kauheen tärkeä, semmonen vaikuttaja. Et jotenkin sai sytytettyä semmosen kipinän. (Nainen, 57)

Äitin sisko, mun täti, niinku veljen vaimo sano, et se on hänen mielestään naispuolinen Franciscus Assisilainen, että se asuu äidin lapsuuden kodissa, hieno puutarha ja siellä oravat tulee ja linnut tulee syömään kädestä. Hän on sinkkuihminen, nyt jo seitsemänkymppinen, mutta hyvin semmosta luonnonläheistä elämää viettää ja tuottaa ite kasvimailla ruokansa. Semmonen luomuihminen, perussuomalainen luomuihminen. (Nainen, 29)

Mä löysin sitten yhden tutun kirjahyllystä Pentti Linkolan ’Unelmat paremmasta maailmasta’ ja se kolahti silloin murrosikäisenä ja sitten tuli tuo Rooman klubin raportti ’Kasvun rajat’, joka anto sanat ja keinot käsitellä semmosia asioita, että meillä on tämä yksi planeetta, joka ei ole rajaton. Ja ehkä se oli semmonen suurempikin yhteiskunnallinen juttu silloin 1970-luvulla. (Nainen, 46)

Merkittäviksi roolimalleiksi aineistossa mainitaan myös opettajat, joilla on mahdollisuus vaikuttaa luokkansa kulttuuriin ja siten oppilaiden arvoihin ja asenteisiin, mutta myös käytännön toimintatapoihin luontoa ja ympäristöä kohtaan. Myös Horwitz (1996, 37) mainitsee opettajien merkityksen tutkimiensä ympäristöaktivistien ympäristöetiikan rakentumiselle. Eräs kertoja kuvaa haavettaan toimia tule-

vaisuudessa ympäristökasvattajana ja edistää sillä tavoin ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan leviämistä.

Mä toivon, et mä tulevaisuudessa pystyn tekemään elämäni suurimman eko-teon tuomalla kasvatustyön kautta sen ympäristöajattelun lapsien elämään läsnä olevaksi. On se lukiossa tai on se peruskoulussa alaluokilla, ihan miten vaan. -- Että pitäis ympäristökasvatus olla hyvin vahvasti peruskoulun ekoilta luokilta ihan sinne loppuun asti. Ja tosiaan se ympäristökasvatus, kun siitä tulee vahva osa peruskoulutusta kaikilla luokka-asteilla läpäisevästi ja myös omana aineenaan vois olla. Niin ehkä se, valistuksen kautta tulee uusia toimintatapoja. Luokan kulttuuriin voi tehdä paljon, kun luokkaan luo semmosen toimintaympäristön, mikä on ympäristöystävällinen ja kestävä, niin opettaja voi kyllä sitä kautta viedä eteenpäin monia asioita. Mutta se, että pienistä asioista kasvaa suuri, pienistä puroista tulee suuri joki jossain vaiheessa, jos saa sen luokan ilma-piirin, sehän on vaan toimintatavallinen asia. Et se nyt tietysti toimii, mut se on aika pitkälti opettajasta itsestä kiinni. (Mies, 29)

Jotkut kertojat kokevat myös itse kyenneensä toimimaan esimerkkeinä ja roolimalleina läheisilleen ja pystyneensä vaikuttamaan heidän toimintaansa seuraavan kertojan tapaan.

Mä oon huomannu sen, et ihmiset ottaa toisistaan mallia, että yksistään se, kun mä oon alkanut toimimaan ja puhumaan. Tietysti sitten puheenaiheet saattaa olla semmosia ympäristöön liittyviä enemmän, ja sitten oon pystynyt antaan heille neuvoja. Niin kyllä mun perhe ja siskot ja muuta, ne on alkaneet kierrättää ja ne ovat kaikki ympäristöjärjestöjen jäseniä ja niin edespäin. Ja sukulaiset ovat alkaneet, mummo ja pappa, jotka ei oo koskaan ajatelleet näitä asioita, vaikka elävätkin tosiekologisesti. Mut se on ollu lähinnä tämmöstä rahan säästöä --. (Nainen, 26)

Aina oppi ei kuitenkaan tartu. Eräs kertoja kuvaa useampaan kertaan valistaneensa äitiään kierrättämään jätteensä ja jopa laittaneensa hänelle kierrätysastiat valmiiksi keittiön alakaappiin. Ponnisteluista huolimatta jätteet kuitenkin päätyvät edelleen samaan pussiin ja sekajätteeseen.

Vihreät verkostot. Brittiläisten ympäristöaktivistien elämäntapoja ja identiteettejä heidän arkielämänsä näkökulmasta tutkinut sosiologi Dave Horton (2003; 2006a) korostaa samanhenkisten sosiaalisten yhteisöjen, ”vihreiden verkostojen” merkitystä ekologisen identiteetin ja elämäntavan muodostumiselle, harjoittamiselle ja ylläpitämiselle. Hänen (mt.) mukaansa nimenomaan otollisten kulttuuristen olosuhteiden edistäminen on olennaista, kun halutaan vahvistaa kestävän elämäntavan mahdolli-

suuksia. Yksi osa otollisia olosuhteita ovat Hortonin (2006a) mukaan materiaalis-
ten, ajallisten ja tilallisten olosuhteiden⁴² lisäksi vihreät viiteryhvät, joissa ihmiset
voivat turvallisesti ja hyväksytysti omaksua ja harjoittaa vihreää identiteettiä ja elä-
mäntapaa. Myös sosiologi Stephen Zavestoski (2003) painottaa sosiaalisen ryhmän
(hänen tutkimuksessaan erityisesti syväekologia-liike) merkitystä ekoidentiteetin ja
ekologisen elämäntavan kehittymiselle. Tutkimuskirjallisuudessa myös esimerkiksi
ympäristöliikkeessä toimimisen on todettu tarjoavan mahdollisuuden rakentaa,
ilmentää ja uusintaa luontosuhdetta ja ekoidentiteettiä (ks. esim. Konttinen 1999,
21; Kals & Ittner 2003, 136). Esimerkiksi osallistumalla luonnon monimuotoisuutta
painottavaan luonnonsuojelutoimintaan ihmiset oppivat arvostamaan luonnon
monimuotoisuutta (Milton 2002, 111). Thomashown (1995, 29) mukaan ympä-
ristötoiminnan laaja kirjo tarjoaa potentiaalisesti monia ryhmiä ja organisaatioita,
joihin liittyä ja joiden periaatteiden ja lähtökohtien varaan omaan luontosuhdettaan
rakentaa.

Myös kertojien tarinoissa osallistuminen vihreisiin viiteryhmiin, kuten luon-
nonsuojelujärjestöjen ja Vihreiden toimintaan, mutta myös esimerkiksi luonto- ja
retkeilykerhoon merkityksellistetään luontosuhteen muotoutumisen kannalta tär-
keiksi. Jotkut kertojat ovat tutustuneet myös opintojensa kautta samanhenkisiin ih-
misiin. Luontosuhteen rakentumisen kannalta olennaiseksi nähdään nimenomaan
viiteryhmiin tarjoama mahdollisuus tavata muita vihreästi ajattelevia ja saada tukea
luontosuhteensa rakentamiseen sekä tajunnallisella että toiminnallisella tasolla. Seu-
raava kertoja kuvaa euforisiakin kokemuksiaan ja intoaan, joita hän koki lähtiessään
mukaan vihreään toimintaan asuinpaikkakunnallaan.

*Täällä pääsi mukaan kaiken maailmaan luonnonsuojeluyhdistykseen ja –piiriin
silloin heti. Ja perustettiin kehitysmaakauppa ja siinä olin mukana ja tuntu,
että täällä on sellasta porukkaa, että pääsi mukaan. Ja sitte itse oli kauheen
aktiivinen silloin nuorena ja innoissaan kaikesta. Sehän oli kauheen hauskaa,
sehän on aina, kun joku alkaa, niin sitä on semmosen euforian vallassa.
Ja sit oli semmosta henkeä, kaikkea tehtiin ilman mitään rahoitusta. Ja kun ei
ollut puoluetta, ei ollut mitään valtakunnallista olemassa, et se oli kaikki täällä.
(Nainen, 46)*

42 Hortonin (2003) keskeinen tutkimustulos on, että vihreää identiteettiä ja elämäntapaa mahdollis-
tavat aktivistien muodostamat vihreät verkostot ja näihin liittyvät vihreät tilat (esim. kasvisravintolat ja
kahvilat), vihreä materiaalisuus (joidenkin objektien, kuten pyörän, omistaminen ja joidenkin objektien
omistamattomuus, kuten auto) ja vihreä ajallisuus (joidenkin ajanjaksojen ja elämäntilanteiden sopivuus
vihreälle elämäntyyliille), joiden muodostamaa kokonaisuutta Horton nimittää ”vihreäksi arkkitehtuu-
riksi”.

Toimiminen ympäristöjärjestöissä on, kuten eräs kertoja toteaa, opettanut myös, ”miten muuttaa vihreät ajatuksensa sanoista teoiksi” ja tukenut näin ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan omaksumista myös käytännön tasolla (ks. myös Horwitz 1996, 37).

Mä luulen, et se osittain johtuu siitä, et mä oon tavannu sellaisia, jotka on ympäristötietoisia ja ne on omalla esimerkillään näyttäny mulle, et näinkin voi toimia ja tosiaan puhunu ihmisten kanssa. (Mies, 29)

Vihreässä viiteryhmässä toimiminen ja johonkin ryhmään ja yhteisöön identifioituminen myös ”pakottavat” tarkastelemaan omia toimia kriittisesti ja esimerkiksi muuttamaan tiettyjä kulutustottumuksia, kuten ruokavaliota ”oikeaan” suuntaan. Elämään siis myös käytännössä niin kuin opettaa.

Niin sitten kun on mukana tuossa toiminnassa, niin se tavallaan itseäänkin pakottaa toimimaan vähän paremmin, koska ei voi puhua muillekaan siitä oikein mitään, jos ei —. (Nainen, 26)

Kulutuskulttuurissa kasvaneille ekologisen luontosuhteen omaksuminen voikin tarkoittaa poisoppimista tietyistä epäsovivista, ei-ekologisista käytännöistä, kuten shoppailemisesta, ja uudenlaisten, ekologisten elämäntapakäytäntöjen opettelemista. Tähän oppimisprosessiin voi liittyä kertojien mukaan myös luopumisen tunteita. Epäsovivat käytännöt saattavat kuitenkin istua yllättävän tiukassa, kuten seuraava kertoja kuvaa.

— jotkut tavat on tosi hankalia kitkeä pois. Ja sitten jotkut tämmöset kulusasiat, niin joutuu painiskelemaan niitten omien valintojen kanssa. Et ei ne todellakaan oo mitenkään helppoja tai itsestään selviä. Että kyllä mä yritän ihan tietoisestikin aina pyrkiä parempaan. Varsinkin ostaminen, et mä yritän kuitenkin välttää semmosta turhaa kulutusta ja enkä mä hirveesti yleensä ostele mitään turhaa. Mut sitten jos eksyy jonnekin tonne kaupungille kaverin kanssa, niin tekis mieli ostaa vaikka kuinka paljon semmosta ihan turhaa krääsää, mitä ei oikeesti tarvi. (Nainen, 26)

Vastaavanlaisia havaintoja materiaista luopumisen ja vähäisen omistamisen merkityksellisyydestä liittyen vaatimattoman elämäntyylin harjoittamiseen ja ihmisten identiteettiprojekteihin on tehty myös aiemmissa tutkimuksissa. Ballantinen ja Cree-ryn (2010) mukaan vapaaehtoisesti vaatimattoman elämäntyylin omaksujille edellä mainitut käytännöt, kuten pyrkimys turhasta tavarasta luopumiseen, ovat tärkeitä

ensiaskelia⁴³. Myös downshiftareita haastatelleiden Cherrierin ja Murrayn (1997) tutkimustulosten mukaan uusien identiteettien ja elämäntapojen muotoutumiseen liittyy voimakkaasti juuri tavaroista luopuminen. Cherrierin (2009, 331–332) haastattelemat, vapaaehtoisesti vaatimattoman elämäntyylin valinneet henkilöt kokivat tietynlaisten tavaroiden omistamisen minuuttaan vahingoittaviksi ja ristiriitaiseksi heidän identiteettinsä kanssa ja yhdistävän heidät sellaisiin arvoihin, normeihin ja kulttuuriin, joihin he eivät tunteneet kuuluvansa.

Yhteiskunnallinen ilmapiiri. Kertojat liittävät luontosuhteensa ja maailmankatsomuksensa rakentumiseen vaikuttaneiden sosiaalisten kokemusten joukkoon myös laajemmin tietyn yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ilmapiirin vaikutukset, mikä ilmentää hyvin ihmisten, ihmisyhteisöjen ja kulttuurien luontokäsitysten historiallisuutta (Valkonen 2010a, 30–31). Kertojat kuvaavat esimerkiksi ”ajanhenkeä”, tiettyjä ajanjaksoja, jolloin luonto ja ympäristö ovat saaneet uusia merkityksiä yhteiskunnallisesti ja joilla on puolestaan ollut sekä tajunnallisia että toiminnallisia vaikutuksia ihmisten ja yhteiskuntien luontosuhteisiin. Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa ympäristöaiheet ja ympäristöhuoli sekä ihmisten ja yhteiskuntien rooli ympäristöongelmien aiheuttajina nousivat esille yhteiskunnallisissa keskusteluissa laajemmin ja saivat ihmiset pohtimaan, mitä he itse voisivat tehdä ympäristöongelmien torjumiseksi (Haila 2001a, 9; 2001b, 22–23; ks. myös Horwitz 1996, 41). Tästä näkökulmasta yksilön luontosuhteen kehittyminen kulkee ikään kuin rinnakkain laajempien yhteiskunnallisten kehityskulkujen, kuten yhteiskunnallisen ympäristöheräämisen kanssa. Luontosuhteen muotoutumista voikin tästä näkökulmasta tulkita myös sukupolvikokemuksena, esimerkiksi ”vihreään sukupolveen” kuulumisena, jota yhdistävät samanlainen yhteiskunnallinen kokemus, ympäristötietoisuuden herääminen, mutta myös muut kysymykset, kuten naisasia ja ydinvoiman vastustaminen (ks. Määttä 2006).

Myös Horwitzin (1996, 30) mukaan aktivistisukupolvien yhteiskunnallisten kokemusten välillä on eroja, ja saman huomion voi tehdä myös tutkimukseni aineiston perusteella. Hieman vanhemmat kertojat liittävät ympäristöheräämisensä laajempaan 1960- ja 1970-lukujen taitteessa tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen ympäristöheräämiseen. Eräs kertoja kuvaa, kuinka yhteiskunnallisen ympäristöherää-

43 Vapaaehtoista vaatimattomuutta kuluttamisen näkökulmasta tutkinut Etzioni (1998) on skaalannut elämäntyylin edustajia vapaaehtoisen vaatimattomuuden harjoittamisen intensiteetin mukaan. Skaalan toisessa päässä ovat downshiftaajat ja toisessa ääripäässä kokonaisvaltaiset yksinkertaistajat, näiden kahden väliin jäävät ’vahvat yksinkertaistajat’. Eri tyyppisiä erottaa toisistaan se, miten niiden harjoittajat ovat kiinnittyneet kulutusyhteiskuntaan. Downshiftaajat ovat vielä mukana kulutusyhteiskunnassa ja korvaavat esimerkiksi omistamiaan asioita paremmin heidän uuteen elämäntyyliinsä sopivilla, kokonaisvaltaiset yksinkertaistajat taas sopeuttavat heidän koko elämäntyyliinsä sopimaan yhteen vapaaehtoisen vaatimattomuuden etiikan kanssa. Esimerkkinä kokonaisvaltaisten yksinkertaistajien elämäntapavalinnoista Etzioni (1998) mainitsee muuton maaseudulle.

misen myötä hänen aiemmin itsekseen miettimänsä ja tiedostamansa huolenaiheet nousivat yleisempään tietoisuuteen ja julkisuuteen. Hänen mukaansa oli hienoa huomata muidenkin pohtineen samankaltaisia asioita. Ympäristöheräämisen ajanjaksona ilmestyi paljon sekä kotimaisia että ulkomaisia ”herätyskirjoja”, joita eri alojen asiantuntijat kirjoittivat. Tällaisia herätyskirjoja olivat esimerkiksi biologi Rachel Carsonin kirjoittama ”Äänetön kevät” (Carson, 1964, alkuteos *Silent Spring* 1962) ja Rooman Klubin raportti ”Kasvun rajat” (1973), joiden kautta ympäristöä koskevat mitä moninaisimmat uhat, kuten ympäristön kemikalisoituminen, vesien rehevöityminen, öljyvuodot ja ilmansaasteet nousivat laajempaan tietoisuuteen. (Haila 2001a, 10; 2001b, 23.) Hailan (2001b, 23, 28) mukaan ympäristöherätyksen myötä ympäristöstä tuli mitä moninaisimpia ihmisen ja luonnon välisen suhteen ongelmia luonnehtiva, yhteinen nimittäjä, ja ympäristön ja yhteiskunnan välillä koettiin olevan kaiken kattava ekologinen kriisi, jossa oli kyse ihmiskunnan eloonjäämisestä sekä maapallon sietokyvyn ja resurssien rajallisuudesta.

Seuraava kertoja pohtii ympäristöheräämisensä kietoutumista yhteen laajemman yhteiskunnallisen ympäristöheräämisen kanssa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Hän kuvaa osuvasti ympäristökysymysten nousua yleiseksi yhteiskunnalliseksi huolenaiheeksi ja moraaliseksi protestiksi silloista yhteiskunnallista kehitystä vastaan, joka koettiin luonnolle mutta myös ihmisille vaaralliseksi. Protestin lähtökohtana oli nimenomaan ympäristön tuhoutumista ja ympäristöongelmia koskeva tieteellinen tieto, johon reagoitiin alkamalla etsiä uusia tapoja toimia suhteessa luontoon ja ympäristöön. (ks. Haila 2001b, 23; 2001c.)

— sitten se herätys tuli sillä tavalla, että pikkuhiljaa tajus, että mitä itse ajattelee, se ei ookaan vaan semmosta lapsen ajattelua, vaan että on olemassa ihmisiä, jotka oikeesti on ajateltu sellasia. Ja yks semmonen juttu, minkä mä muistan on, kun kuviksen ope, oppikoulun alaluokilla se oli, no se oli vuonna, eiks se ollu vuonna 1970, kun oli nää ympäristövuosi, ympäristönsuojeluvuosi, vai mikä se oli, niin kaikki tämmönen asia tuli yhtäkkiä suurempaan tietoisuuteen. Oli näitä ”maailma hukkuu paskaan” –lauluja ja kaikkea tämmöstä. Ja mä olin silloin yhentoista ja kuviksen ope, mä muistan sitten kun se sano meille semmoisia kummallisia tekstejä esim. että pesuaineiden fosfaatit pilaavat vesistöjä ja tämmösiä, ja mä jäin miettimään niitä tekstien sisältöjä.

— et ehkä se oli semmonen suurempikin yhteiskunnallinen juttu silloin 1970-luvulla, koska se on vähän sama kuin pienemmissä ympyröissä niin kuin Lapissa on nähnyt pitkään, että on heitelty muovikanisterit olan yli, kun ennen heiteltiin poronsarvet ja sinnehän ne jäi. Niin sehän on se sama ajattelu, että aikamme dumpattiin kaikkia jätettä, meret oli rajattomat ja nieli mitä hyvänsä ja ilmakehä söi mitä hyvänsä ja sitten se kaikki rupes tulemaankin päin pläsiä 1970-luvulla — saastuminen ja likaantuminen, niinku missä tilassa Suomen

vesistöt oli. -- Et mehän elettiin pommin varjossa, että ydinaseet roikku koko ajan niskassa ja kolmannen maailmansodan uhka ja atomisota. Elinympäristön kemikalisoituminen.

Sitten rupes kattomaan, et mitä ihmettä tapahtuu, kun nämä vaihtoehtoliikkeet tuli esiin. Kompostilehteä ja kasvisravintolaa, ja sitten alkoi näkyä lehdistä juttuja näistä Heidistä ja kumppaneista -- Se oli jotenki semmosta, joka tuli just. Että itse oon varmaan sitä samaa sukupolvea, että niinhän näille aatteille ja ajatuksille käy, että yhtäkkiä alkaa olla ja mistä ne sitten tulee, ajanhenki. (Nainen, 46)

Nuoremmat kertojat puolestaan kuvaavat kasvaneensa koko elämänsä ympäristötietoisuuden aikakaudella, siis ympäristöhuolen läpäisemässä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, jota esimerkiksi media vahvasti tuottaa. Nuoremmat kertojat kuuluvat sukupolveen, jolle ympäristöongelmien yhteiskunnallisuus on ollut osa arkipäiväistä kokemusmaailmaa (Määttä 2006, 152). Seuraava kertoja kuvaa, kuinka ihmisiä syyllistetään esimerkiksi median välityksellä ympäristöongelmien, kuten ilmastonmuutoksen aiheuttamisesta, ja tämän syyllistämisen hän tulkitsee nimenomaan ympäristötoimintaan motivoivaksi tekijäksi. Kyseisen kertojan kohdalla syyllisydentunne johti pohtimaan sitä, mitä hän itse voisi tehdä ympäristön hyväksi ja miten hän voisi korjata toimintaansa ja poistaa syyllisyyden tunnettaan. Syyllisydentunne ei siis hänen tapauksessaan toiminut ympäristötoimintaa estävänä tekijänä (vrt. Massa 1998; 2006, 121)⁴⁴. Tietoisuus ympäristöongelmista sai kertojan myös pohtimaan, miksi hänen omat vanhempansa, mutta myös laajemmin koko yhteiskunta, eivät olleet muuttaneet elämäntapojaan ekologisemmiksi ympäristötiedosta huolimatta.

-- mie muistan niin hyvin sen, ehkä se on hyvin yleistäkin, ehkä meidän sukupolvikin silloin 1970–1980-luvulla, kun itse on ollut lapsi, kun alettiin televisiossa ja muualla ja ylipäättään yhteiskunnassa ymmärtää, että mihin tämä modernisaatio on johtanut ja kaikkea tämmöstä. Että on ollut jotenkin hirveän vahva tahto, että pitää jotenkin elää toisella lailla ja pitäis jotenkin pelastaa tämä maailma. -- ehkä silloin oli telkkarissa kauheesti semmosta syyllistämistä ja oikeen niinkö herätti. Se oli jotenki; lapsi kuunteli semmosia juttuja telkkarista, niin tavallaan koko yhteiskunta oli vasta heräämässä siihen, että mihin me ollaan menossa, että mikä tää suunta on, että ei ookaan välttämättä hyvä. -- Siinä vaiheessa oon ruvennu kuunteleen niitä niin tuntuu, että ei haluais tehdä niitä -- että haluais jotenkin olla kehittämässä jotaki kestävämpää tapaa elää. (Nainen, 32)

⁴⁴ Ympäristökriisin herättämistä tunteista ja ahdistuksesta sekä niiden vaikutuksista ihmisen toimintaan ks. lisää esim. Pihkala 2017.

Jotkut kertojat puolestaan arvelevat, seuraavan kertojan tapaan, erityisesti yhteiskunnallisen, globaaleja ympäristöongelmia koskevan ympäristökeskustelun ja sen tuottamien mielikuvien erilaisista globaaleista ympäristöuhista ja hauraasta, suojeltavasta maapallosta rajallisine resursseineen olevan tärkeä selittäjä heidän ympäristöhuolensa kehittymiselle.⁴⁵ Eräs kertoja toteaa, että ympäristötietoutta tuntuu tulevan joskus jopa vähän liikaakin.

Ja ehkä se on myös tää yhteiskunnallinen ilmapiiri. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on ollut nyt 2000-luvulla, se on tää ilmastonmuutos, se on lyönyt itensä ihan läpi. Niin sitä kautta sitten se lisää vettä myllyyn myös mun osaltani. Kyllä mä kuitenkin nään tässä ilmastonmuutoskeskustelussa hirveän paljon hyvää siinä, et sehän ei oo pelkästään ilmastonmuutos mikä nyt on noussu, vaan se on niinkun yks osa sitä kaikkea. Että tämän asian tajuaminen, että me käytetään maapallon luonnonvaroja niin paljon, että tähän meillä ei ole, meillä on tämä yksi planeetta ja sen rajalliset luonnonvarat. Nyt pitäis semmosia isompia päätöksiä ja isompia suunnanmuutoksia saada aikaan. (Mies, 29)

Kertojen tarinoiden perusteella globaalit ympäristöongelmat vaikuttavat olevan merkittävässä roolissa ekologisen luontosuhteen kehittämisessä nimenomaan silloin, kun yksilö ympäristötiedon kautta pystyy kytkemään globaalit kehityskulut osaksi omia elämäntapavalintojaan ja elinpiiriään siten, että ne jollakin tapaa koskevat hänen tekemiään valintoja ja että niiden ratkaisut ovat ainakin osittain hänen toimijuutensa ulottuvissa. Samaa tematiikkaa korostaa myös seuraava ympäristötiedon roolin merkitystä luontosuhteen kehittämisessä koskeva alaluku. (Ks. myös Macnaghten 2003, 82; Clayton & Opatow 2003.)

Ympäristötiedon merkitys

Luontokokemusten, luontoon suuntautuvien käytäntöjen ja sosiokulttuuristen kontekstien lisäksi myös ympäristötiedolla on merkityksensä kertojen luontosuhteiden rakentumisen prosesseissa. *Miten minusta tuli* -tarinoissa ympäristötiedon merkitys liittyy nimenomaan siihen, että tietämys ympäristöstä ja luonnosta, luonnon prosesseista ja esimerkiksi ympäristöongelmien yhteiskunnallisista ulottuvuuksista on auttanut ymmärtämään omien tekojen vaikutuksia myös laajemmin. Niin on syntynyt ymmärrys siitä, mikä yhteys omalla toiminnalla ja omilla valinnoilla on esimerkiksi globaaleihin ympäristöongelmiin. Omien tekojen ja ympäristöongelmien välisen yhteyden ymmärtämisestä on myös aiemmissa tutkimuksissa pidetty merkityksellisinä ympäristövastuullisen toiminnan edistämisessä (vrt. Macnaghten

⁴⁵ Ks. globaalin perspektiivin kritiikkiä esim. Macnaghten 2003; Ingold 1993.

2003; ks. myös Newhouse 1991). Tieto ympäristöongelmien ja arkipäiväisten valintojen välisistä yhteyksistä ei siis ainakaan tutkimukseni aineiston perusteella lannista ja johda syylistymiskilven nostamiseen, vaan se näyttäytyy päinvastoin ympäristövastuulliseen toimintaan motivoivana tekijänä (vrt. Massa 1998; 2010). Tosin tutkimukseen osallistuvat tunnistavat myös riskit, joita ympäristöongelmien globaaliin mittakaavaan sekä niiden aiheuttamiin syylistymisen ja toivottomuuden tunteisiin voi liittyä.

Silloin kun mä ilmastonmuutokseen oikein kunnolla perehdyin opiskeluaikana ja olin niissä koulutuksissa ja sitten kävin näitä kauhuskenaarioitakin läpi, niin kyllähän siinä tuli, että jos oikeesti pääsee käymään noin — Ja tietenkin se antaa semmosta pontta tehdä vaan asioitten eteen entistä enemmän. Mut kyllä monet tuudittautuvat siihen, että ei mitään kannata tehdä. (Nainen, 29)

Keskeisiä ympäristötiedon lähteitä, joita kertojat mainitsevat, ovat koulu ja yleensäkin opinnot, ympäristöjärjestöjen toimintaan osallistuminen, ympäristökirjallisuus ja media⁴⁶. Myös Horwitzin (1996, 39) tutkimuksessa luonto- ja ympäristötieto ja opiskelu (esimerkiksi biologia, maantiede, ekologia, luonnontiede, filosofia) olivat luontokokemusten lisäksi tärkeitä vaikuttimia hänen tutkimiansa ympäristöaktivistien ympäristöetiikan synnylle erityisesti nuoruuden ja aikuistumisen aikana. Kulluttajatutkijoiden Eva Heiskasen ja Päivi Timosen (1996) mukaan ympäristötieto kasvattaa yksilön ympäristötietoisuuden tasoa etenkin silloin, kun hänellä on tietynasteiset luonnontieteelliset perustiedot ja hän pystyy muodostamaan mielekkään kokonaisuuden saamastaan informaatiosta. Muutoin vaarana voi olla, että ympäristötieto jää irralliseksi. Erään kertojan mukaan yhteiskuntatieteelliset ympäristöopinnot ovat auttaneet tarkastelemaan ympäristötiedon lähteitä aiempaa kriittisemmin ja ymmärtämään, että ei ole olemassa vain yhtä objektiivista totuutta.

Biologian opinnot ovat olleet merkityksellisiä seuraavien kertojen luontosuhteen muotoutumiselle.

— et jotenkin sen luonnon kanssa on jonkun asteisesti elänyt, mut mikään intohimonen lintujen, kasvien tai minkään semmosen harrastaja minä en ollut. Mut hirveen äkkiä siinä se oli, kun aattelee, et mä aloitin opinnot 1971, niin se hän oli sitä ympäristöaktiivismin aikaa. Niin kun biologiaa lähti opiskelemaan, niin siitä tuli semmonen hirveen vahva ympäristöherääminen ja sen mukaisesti ne opinnot suuntautu ympäristönsuojelullisesti, vesiensuojelullisesti.

⁴⁶ Mielenkiintoinen esimerkki ilmastojournalismista on Hanna Nikkasen ja Tampereen yliopiston journalistiikan opiskelijoista koostuvan työryhmän kirjoittama teos ”Hyvän sään aikana” (2017), joka käsittelee ilmastonmuutosta nyky-Suomessa erilaisista näkökulmista.

Kasvitieteen puolella mun opettaja oli Rauno Ruuhijärvi, joka oli pitkään luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja ja hänhän sitten loi tän ympäristötiedeopintokokonaisuuden, jonka mäkin suoritin. Hän oli semmonen pitkän linjan suotutkija ja todella semmonen saappaat mudassa luontoa kiertänyt äärimmäisen hyvin suomalaista luontoa tunteva ja tosiaan proffa, kasvitieteen proffa ja Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja. Rauno Ruuhijärvi puhui silloin omilla kasviekologian luennoillaan kasvihuoneilmästä. Tavallaan se semmonen hiilidioksidin määrän lisääntyminen ja ilmastonmuutosajattelu tuli mun tietoisuuteen silloin. (Nainen, 55)

Myös toisten ympäristöaktivistien merkitys ympäristötiedon välittäjinä nähdään merkityksellisenä kertojien tarinoissa (ks. myös Berglund 1998).

— lähinnä ne on nää vanhat konkarit sitten briiffannu, kun matkustetaan aina kerran kuukaudessa yhdessä yöjunalla Helsinkiin ja siellä ravintolavaunussa jutellaan illalla, et on ollu hirvee briiffaus päällä —. (Nainen, 26)

Eräs kertoja kuvaa isänsä opettaneen hänelle paljon luontotietoutta, kuten tunnistamaan eri sammallajeja ja lintuja. Toinen kertoja taas arvelee luontosuhteensa muotoutumisen kannalta merkityksellisiksi lapsena lukemansa eläin- ja tietokirjat, jotka ennestään lisäsivät hänen kiinnostustaan luontoa ja eläimiä kohtaan. Horwitzin (1996) tutkimuksessa eräänä ympäristöetiikan kehittymisen kimmokkeena toimi myös toisten opettaminen ja opetuskokemusten myötä syntynyt halu tietää ja oppia itsekin lisää.

Ympäristövastuullisten kaupunkilaisten elämäntapavalintoja tutkinut Marja Mesimäki (2006, 91–95) kirjoittaa ympäristökaupunkilaisen ”tietokehästä”, jossa nimenomaan ympäristötiedolla ja omakohtaisella vastuuntunteen kehittymisellä on merkittävä rooli ympäristövastuullisten elämäntapavalintojen selittäjinä. Mesimäen (mt.) haastattelemille ympäristökaupunkilaisille opiskeluaika oli ollut merkittävä henkisen kasvun vaihe. Ympäristökaupunkilaisten tapa käyttää tietoa muodostaa hänen mukaansa (mt.) kehän, jossa ei ole selvästi osoitettavaa alku- eikä loppupistettä eikä lopullista totuutta, jota kohti elämäntapavalinnoilla pyrittiin. Kehä lähtee liikkeelle yhteiskunnallisesta valvutuneisuudesta, jonka jälkeen tietoa ruvetaan aktiivisesti hankkimaan ja prosessoimaan. Tiedon prosessoinnin kautta pystytään esimerkiksi hahmottamaan syy-seuraussuhteita ja luomaan yhteyksiä omiin valintoihin sekä vertailemaan ja suhteuttamaan tietoa. Keskustelut samanhenkisten ihmisten kanssa ovat olennainen osa tiedon prosessointia, vaikka perimmäinen motiivi onkin jokaisella henkilökohtainen. Oppimisprosessin kautta saavutetaan ymmärrys, joka rohkaisee omakohtaisiin elämäntapavalintoihin ja valintojen rutinoitumiseen. Uusi ympäristötieto puolestaan pitää tietokehän jatkuvasti liikkeellä.

Vastaavalaista tietokehää kuvataan myös seuraavassa kertomuksessa. Kertoja kuvaa kiinnostuneensa kesätyönsä kautta ympäristöasioista ”entistä enemmän” ja saaneensa ympäristöasioista enemmän tietoa ja ryhtyneensä tämän seurauksena toimimaan aktiivisesti luonnonsuojelujärjestössä, mikä puolestaan lisäsi hänen ympäristötietouttaan entisestään. Hän kertoo alkaneensa ympäristötiedon omaksumisen myötä kiinnittää entistä enemmän huomiota myös arkipäiväisiin valintoihinsa ja luonnosta tulleen ”henkilökohtainen asia”. Kertoja kuvaa luontosuhteensa muuttuneen ja syventyneen tämän oppimisprosessin aikana.

Mutta se oikeestaan alko ihan kunnolla kesätyöstä. Elikkä sitä ennen kyllä mulla sillä lailla kiinnosti ja mä aloin vähän kiinnittämään huomiota, että miten mä elän ja miten mä pystyn vaikuttamaan. Mut en silleen niin kauheesti. Ja tuossa, onko siitä nyt kolme vuotta, kolme vuotta sitten, tuli ihan kunnolla niin, että Suomen luonnonsuojeluliitolla haettiin face to face -työntekijöitä eli jäsenhankkijoita ja mä hain sitten siihen kesätyöhön. Niin kuitenkin sitten sain kesätöitä ja sitä kautta sitten aloin saamaan, kun meitä koulutettiin, niin lisää tietoa ja sitten kiinnostuin vielä enemmän. Ja sitten mä kiinnostuinkin siitä vapaaehtoistyöstä silloin samalla ja sen kesätyön jälkeen mä jatkoin sitten vapaaehtoistyöllä ihan samassa järjestössä. Ja aloin tekemään aika paljonkin — mut mä en pystyis sitä tällä hetkellä enää niin hyvin tekemään, koska mitä syvemmällä on ite siinä asiassa ja siis semmonen henkilökohtainen asia, niin sitä vaikeemmaks se tulee ja siitä tulee melkein henkilökohtainen loukkaus. (Nainen, 26)

Kertojat kuvaavat omaksuneensa tietoa ympäristöstä, luonnosta ja ympäristöongelmista myös omakohtaisen luonnon tutkailemisen ja kokemisen kautta, Eräs kertoja kuvaa Kiinan matkaansa ja kesätyötään hakkuuaukealla ”silmiä avaaviksi”, ja muutamat kertojat puolestaan mainitsevat kokemuksiaan saastuneista vesistöistä, kuten ”raparperiisseliä” muistuttavasta järvivedestä. Seuraava kertoja kuvaa lukioaikaisia kokemuksiaan, joiden hän ajattelee olevan merkityksellisiä luontosuhteensa kehittymiselle ja luonnonsuojelijana toimimiselle laajemman yhteiskunnallisen ilmapiirin ohella.

Mutta kyllä varmaan joskus lukioaikana tuli tämmönen omakohtaisempi suhde niihin asioihin. Kun meillä oli semmonen ekolukio, jossa puhuttiin niistä asioista ja muutenkin ehkä siihen aikaan ruvettiin niitä enemmän käsittelemään. Kävin mittailemassa järven happamuuksia ja kaikkee tällästä. (Nainen, 37)

Samankaltaisia tuloksia kenttätöön vaikutuksista ekologisen maailmankuvan muotoutumiseen ilmenee myös Horwitzin (1996, 39) tutkimuksesta. Kun omakohtaiset kokemukset ympäristöongelmista yhdistyvät teoreettisempaan ympäristötietoon, syntyy entistä kokonaisvaltaisempi käsitys ympäristöongelmista. Näin kävi myös seuraavalle kertojalle.

Ja sitä mä oon joskus miettinytkin, et miten minusta tuli luonnonsuojelija. — Niin ehkä se johtuu siitä, että mä oon kasvanut paikassa, joka on tehtaan paskalammen rannalla semmonen vaara ja mä oon nuorena siellä kuljeskellu ja katellu sitä paskalampea — Vaikka sehän oli kiellettyä aluetta. Ja sit mä muistan lukeneeni aikoinaan jostain Greenpeacen propagandalehdestä, että metsäteollisuus tuottaa dioksiinia ja mä oon uinut siinä, kun siinä on se puhistuskanava, se näyttää kyllä aika tehottomalta, sit se päättyy puhtaampana, siinä ei oo sitä vaahtoa enää, niin se päättyy sitten vähitellen semmoseen rantaan missä minä oon uinut. (Nainen, 36)

Ekologisen identiteetin kehittymistä tutkineen Thomashown (1995, 19–20) mukaan olennaista ekologisen tietoisuuden kehittymisen kannalta on ymmärtää sekä erilaisia keskinäisriippuvaisia ekologisia prosesseja, kuten veden tai hiilen kiertokulkua, mutta myös sitä, miten nämä prosessit liittyvät yksilön omaan elämään ja ympäristöön. Hänen (mt., 20) mukaansa ekologisen tietoisuuden kehittymisen kannalta olennaista tietoa voi saada kirjoista, esimerkiksi opiskelemalla ympäristötieteitä, mutta myös omakohtaisen luonnon havainnoinnin kautta, jolloin omakohtaisten kokemusten kautta ymmärretään ekologisia syyseuraussuhteita ja oma paikka luonnon kiertokulussa. Nimenomaan itsensä hahmottaminen osana luonnon prosesseja ja kiertokulkua saa ihmiset tajuamaan, että he ovat osa luontoa, eivät luonnosta erillisiä (mt., 20–21.) Tätä luontoon identifioitumista myös muut kirjoittajat Thomashown (mt.) lisäksi pitävät tärkeänä tekijänä ekologisen tietoisuuden tai ekosentrismin kehittämisessä⁴⁷.

Kertojen tarinoiden perusteella luontosuhteen muotoutumiselle merkittävänä näyttäytyy nimenomaan ympäristötiedon ja tunteiden välinen synergia, ja samankaltaisia havaintoja on tehty myös muissa tutkimuksissa (ks. esim. Horwitz 1996, 51). Tätä tiedon ja tunteiden roolia luontosuhteen muotoutumisessa pohtii myös seuraava kertoja, kun hän miettii jo aikuisten lastensa luontosuhdetta ja sen rakentumista.

Kyllä niiltä ei ainakaan tietoa puutu tietenkään, sitähan nyt ei puutu nykyajan lapsilta ollenkaan. Mut mä toivon myös, et me on saatu herätettyä tunnesuhtautuminen, et se tietohan ei riitä, että se on kanssa mulle ollu iso oivallus, kun mä oon ite kauheen asiakeskeinen. Itselle riittää ne asiat, mä en pidä mistään tunnevyörytyksistä ja suhtaudun niihin torjuvasti, mutta on pitänyt tajuta tässä, että asiat ei mene sillä tavalla, et että ne pitää tunteen tasolla, ihmisellä pitää liikahtaa jotakin. Oli tosi mukava nyt, poika on intissä ja se on leirillä metsässä ja se eilen soitti sieltä, kun se oli yövartiossa toissa yönä kahdesta neljään ja oli ollut aivan kirkasta ja se sano, että hän meni ulos kolmen aikaan kattomaan, että tähdetkö on noin kirkkaita ja sitten hän vaan katto niitä. Mä

⁴⁷ Ks. esim. Naess 1989; Macy 1991; Dobson 2000; Eckersley 1992.

sitten miehelle sanoin, et kuulosti tosi hyvältä, että se osas ihailla sitä ja vielä otti sen puheeksi. Tietenkin sillä oli ihan muuta asiaa siinä myös, mutta tämän kerto. Musta se kuvaa sitä, että on joku luontosuhde, että osaa ihailla jotakin, pitää jotakin asiaa arvossa ja hienona. Kun tähtikirkas yö on nykyään katoavaa kansanperinnettä, koska et sä kaupungissa kauheesti voi ihailla. (Nainen, 46)

Kertojan mukaan on tärkeää, ympäristöuhkista kertomisten lisäksi, välittää lapsille myös toivoa epätoivon ja uhkakuvien lisäksi. Myös Pihkala (2017, 143) korostaa toivon merkityksellisyyttä eräänä tärkeänä tekijänä kriiseistä selviytymisen kannalta. Toivo on tarpeen, jotta ihminen jaksaa kokea elämänsä mielekkääksi ja kykenee näkemään erilaisia positiivisiakin vaihtoehtoja eläessään esimerkiksi median välittämien uhkakuvien värittämässä todellisuudessa. Pihkala (2017, 148–150) kirjoittaa ”kahden tason näkökyvystä”, jolla hän tarkoittaa sitä, että toivon löytämiseksi ja ylläpitämiseksi tulee ymmärtää, että samaan aikaan tapahtuu sekä hyvää että pahaa. Hän painottaa myös kriittistä medialukutaitoa median välittämien uhkakuvien suhteen. Vaikka jätteitä heitetään edelleen luontoon, jätekäytännöt ovat myös viime vuosina ottaneet isoja edistysaskeleita. Vaikka lajeja kuolee sukupuuttoon, lajeja on myös saatu pelastettua ihmisen toiminnan avulla. Toivoa välittävät esimerkiksi jo saavutetut edistysaskeleet, ihmiset, jotka jaksavat yrittää, osallisuuden kokemukset sekä erilaiset luonnonympäristöt ja luonnonoliot. (mt.)

Mä oon paljon kelannu sitä sen Jokelan koulun ampumisjutun yhteydessä kans, että kuinka suuressa vastuussa on suhteessa lapsiin. Kadun syvästi sitä, että varmaan se on monesti sitä, että on välittäny vaan sen huolestumisen ja sen, että asiat menee huonompaan suuntaan, eikä sitä toivoa. Että se on aika kliseinen juttu, että niin kauan kuin on elämää, on toivoa, mutta niinhän meidän pitää ajatella. Että itellänikin on lapsia, niin eihän mulla olis, jos mä en näkis mitään toivoa. Ja sit silloin murkkuikäisenä oli tietenkin tosi varma, että maailmanloppu tulee viimeistään ensi kuussa tai tämmöstä. Niin sitä on kuitenkin nähny, että ihminen pystyy halutessaan, ja nytkin musta on paljon semmoisia toivon merkkejäkin. Ja sitä paitsi maapallo näyttää myös kestävän paljon enemmän kuin mitä kuvittelis. (Nainen, 46)

Minusta kun puhutaan noista valinnoista, niin pitäis puhua myös niin päin, että niitä valintoja on mahollista tehdä myös toisella lailla. Et on myös mahdollisuus ottaa vastuuta ja valita myös sillä lailla ja toisella lailla ja näin. Että ei se aina oo niin, että oot valinnut kerran jonkun tien, on lupa muuttua ja tehdä asioita toisin että — Mulla on ystäviä, jotka on hirveen tiedostavia, mutta ne on vaan lapsesta asti kokeneet, että ympäristökatastrofi on totta ja se tulee ja sille ei voi enää mitään, niin sitten on tavallaan peli menetetty. (Nainen, 27)

Sillä, miten ympäristöasioista keskustellaan ja millä tyylillä tietoa välitetään, on kertojien mukaan keskeinen merkitys siihen, miten keskustelukumppani ympäristötiedon ottaa vastaan. Syyllistämistä ja viholliskuvien rakentamista kertojat eivät koe toimiviksi keinoiksi ekologisen maailmankatsomuksen herättelyyn, vaan eräs kertoja kuvaa itsekin ärsyyntyneensä, kun hän ystävänsä kanssa kaupassa ollessaan osti muovikassin, mitä ystävä paheksui voimakkaasti. Kertojan mukaan ystävän paheksunta herätti halun ostaa kolme muovipussia lisää. Hän korostaakin positiivisen viestinnän merkitystä ympäristöasioista puhuttaessa.

Et kun luonnontieteilijänä aikasemmin ajatteli, että asiat on fakta, fakta ja fakta, ja sillä selvä. Mut ei ne elävässä elämässä olekaan. Ja että miten saat ihmiselle syötetyksi asioita, et sillä on hirveen suuri merkitys, et miten ne esitetään ja kuka ne esittää. Et siinä on itellä ollut paljon opettelemista, koska olen hyvin jyrkkä ihminen ja semmonen. Jatkuvasti edelleen törmää sellaseen, et aiheuttaa turhia antipatioita, kun vois jotenkin lievemmin. (Nainen, 46)

Ekologisen elämäntavan monet polut

Luvun lopuksi on tullut aika pohtia ekologisen elämäntavan polkuja myös hieman laajemmin kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kysymyksenä. Miten siis ekologia elämäntapavalintoja voitaisiin edistää ja miten ihmisiä motivoitaisiin ekologiseen elämäntapaan? *Miten minusta tuli* -tarinoiden perusteella ekologinen elämäntapa osoittautui kokonaisvaltaiseksi elämäntavaksi, joka pohjautuu tietynlaiseen maailmankatsomukseen ja luontokäsitykseen, jonka olen nimennyt *ekologiseksi luontosuhteeksi*, jossa luonto määrittyy arvokkaaksi, tärkeäksi ja ihmisen toimintaa kokonaisvaltaisesti ohjaavaksi tekijäksi. Tästä näkökulmasta ekologisen elämäntavan muotoutumisen mahdollisuuksia tarkasteltaessa mielenkiintoiseksi tulee nimenomaan sen pohtiminen, miten ekologisen elämäntavan perustana olevan luontosuhteen rakentumista voitaisiin edistää ja tukea. Tässä luvussa olen analysoinut tarkemmin kokemuksia ja tapahtumia, jotka kertojat ovat kokeneet merkitykselliseksi luontosuhteensa rakentumisen alkuperää jäsennellessään.

Reitit ekologiseen luontosuhteeseen osoittautuivat moninaisiksi. Sekä luontokokemuksilla, luonnossa toimimisella ja tekemisellä että sosiokulttuurisilla konteksteilla mutta myös ympäristötiedolla on omat roolinsa ja merkityksensä ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan muotoutumisessa. *Miten minusta tuli* -tarinoiden luenta tukeekin aiempien tutkimusten havaintoja ihmisen ja ihmisyhteisöjen luontosuhteiden rakentumisen moniulotteisuudesta: sekä niiden kulttuurisuudesta ja historiallisuudesta että niiden käytännöllisyydestä, tilannesidonnaisuudesta ja paikantuneisuudesta (mm. Valkonen & Suopajarvi 2003; Haila & Lähde 2003; Haila 2004).

Ensinnäkin ihmisten ja ihmisyhteisöjen luontosuhteiden rakentumisen kulttuurisuus ja historiallisuus kannustavat pohtimaan sitä, millaisia luontokäsityksiä kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme on tarjolla ja millaisia luontokäsityksiä esimerkiksi perheet ja koulut lapsille ja nuorille välittävät. Miten luonto ja ympäristö sekä ympäristöongelmat ymmärretään ja millaisena ihmisen ja luonnon välinen suhde nähdään yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme, mutta myös esimerkiksi perheissä ja muissa arjen sosiokulttuurisissa konteksteissa? Ne ovat tärkeitä kysymyksiä pohdittaviksi, koska erilaiset luontokäsitykset, joita sosiaalisesti välitetään, vaikuttavat konkreettisesti siihen, miten luontoa ja ympäristöä kohtaan ajatellaan käytännössä voitavan toimia, ja näin ne vaikuttavat ihmisten luontosuhteiden muotoutumiseen.

Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteen ympäristöherääminen edusti uudenlaista, aikanaan kulttuurisesti vaihtoehtoista tapaa suhtautua luontoon ja ympäristöön. Sillä puolestaan oli vaikutuksensa joidenkin tutkimukseeni osallistuneiden luontosuhteiden rakentumiselle. Vaihtoehtoisia tapoja jäsenellä ihmisen ja luonnon suhdetta välittävät myös esimerkiksi luonnonsuojelujärjestöt ja ympäristöopinnot. Toistaiseksi ekologiset luontokäsitykset ovat kuitenkin vielä jääneet yhteiskunnallisesti marginaalisiksi, mikä osaltaan vaikeuttaa ekologisten luontosuhteiden ja elämäntapojen leviämistä ja omaksumista. Tärkeää olisikin, että yhteiskunnallisesti vallitsevien luontokäsitysten lisäksi myös vaihtoehtoiset, ekologisemmat tavat jäsenellä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta tulisivat nykyistä paremmin kuulluiksi.

Miten minusta tuli -tarinoiden perusteella luontoa ja ympäristöä kohtaan koetut tunteet toimivat tärkeinä ekologisen luontosuhteen herättelijöinä. Tärkeinä nähtiin nimenomaan luontokokemusten herättämät sekä negatiiviset että positiiviset tunteet ja siten muodostunut tunneside luontoa kohtaan. Aineistohavainnot kannustavatkin pohtimaan, miten luontokokemusten mahdollisuuksia voitaisiin lisätä erilaisissa asuinympäristöissä ja eri-ikäisten ihmisten keskuudessa. Merkitykselliseltä luontosuhteen rakentumisen kannalta vaikuttaa, että luonnosta ja ympäristöstä tulee jollakin tapaa arvokas ja merkityksellinen nimenomaan henkilökohtaisella tasolla. Tällaisen suhteen muotoutumiselle myös ympäristötiedolla on oma merkittävä roolinsa. Ympäristötiedon merkitys liittyy aineiston analyysin perusteella nimenomaan siihen, että sen kautta on mahdollista ymmärtää omien tekojen vaikutukset esimerkiksi globaaleihin ympäristöongelmiin. Myös omakohtaiset havainnot ympäristötuhoista ovat toimineet herättävinä kokemuksina. *Miten minusta tuli* -tarinoissa merkitykselliseksi ekologisen luontosuhteen rakentumisen kannalta muodostui myös oman luontoyhteyden tajuaminen eli se, että myös itse on osa luontoa ja luonnon prosesseja.

Aineiston analyysin perusteella ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen edistämisen mahdollisuuksia pohdittaessa on tärkeää kiinnittää huomiota ihmisten luontosuhteiden rakentumisen tilanteisuuteen, paikantuneisuuteen ja käytännöllisyyteen. Ihmiset rakentavat luontosuhteitaan erilaisissa paikantuneissa luonnoissa ja ympäristöissä sekä erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa, jotka mahdollistavat kukin

omanlaisiaan luonnossa toimimisen tapoja. Ne vaikuttavat osaltaan siihen, miten ihmiset luonnon ja ympäristön ymmärtävät ja miten he luontoa kohtaan ajattelevat käytännössä voitavan toimia. Tämä havainto korostaa ihmisten luontosuhteiden muotoutumisen tilannesidonnaisuuden ja moninaisuuden tutkimisen tärkeyttä ja sen ymmärtämistä, että vaikka esimerkiksi tietyn kulttuurisen ryhmän jäsenten luontosuhteiden välillä on yhteneväisyyksiä, luontosuhteen rakentuminen on aina myös tilannesidonnainen ja uniikki prosessi, johon monet eri tekijät vaikuttavat ja joka sisältää omanlaisiaan ihmisen yksilölliseen elämänkulkuun kietoutuvia merkityksenantoja ja kokemuksia. Luontosuhteella voi ihmisen elämässä olla monta alkupistettä ja luontosuhde voi myös elämänsä aikana muuttaa muotoaan. Tästä syystä yhtä polkua tai reittiä ekologisen elämäntavan perustana olevaan luontosuhteeseen on mahdotonta viitoittaa. Tärkeää yhden polun etsimisen sijaan onkin tutkia mahdollisimman monipuolisesti niitä erilaisia konteksteja ja elämäntilanteita, joissa ihmiset luontosuhteitaan rakentavat. Täten voidaan pohtia, millaisia mahdollisuuksia erilaisissa elämäntilanteissa ja erilaisissa asuinympäristöissä avautuu ekologisen luontosuhteen rakentamiseen ja millaisia merkityksiä luonto ja ympäristö eri konteksteissa saavat. Näin voidaan etsiä perustaa ekologisemman elämäntavan vahvistamiselle kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme.

7. Ekologisen elämäntavan ulottuvuudet

Mun elämää suurempi ajatus on, että ihminen voi olla onnellinen vaan, jos se elää tasapainossa, jotenki edes tasapainossa, luonnon kanssa, ja mitä kauemmas siitä mennään, niin sitä onnettomammaksi yhteiskunta ja kaikki tulee. Että kaikki lähtee luonnosta. Että monet asiat menee paljon parempaan suuntaan, jos paremmin otetaan luonto huomioon. (Nainen, 26)

Vaikka kertojien *Miten minusta tuli* –tarinat perustuvat samankaltaiselle logiikalle eli ajatukselle siitä, että ekologisen elämäntavan perustana on tietynlainen maailmankatsomus, *ekologinen luontosuhde*, itsestään selvää ei kuitenkaan ole, että kaikki tutkimukseeni osallistujat merkityksellistäisivät luontoa sekä ympäristöongelmia samalla tavoin tai korostaisivat samanlaisia käytännön toimintatapoja ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Tässä luvussa analysoinkin tarkemmin, millaisia erilaisia merkityksiä luonto kertojien tarinoissa saa ja millaisten käytäntöjen ja käsitysten kautta he luontosuhdettaan tarinoissaan jäsentelevät. Vaikka en pidäkään mahdollisena ihmisen luontosuhteen määrittelmistä ”tyhjentävästi” (vrt. Valkonen & Suopajarvi 2003, 8), ajattelen kuitenkin, että mahdollista on yleisemmällä tasolla jäsenellä sitä, millaisille käsityksille ja käytännöille ekologinen luontosuhde kertojien tarinoiden perusteella pohjautuu, ja hahmotella tällä tavoin ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan erilaisia ulottuvuuksia.

Vaikka kertojat tarinoissaan jäsentelevät luontoa ja luontosuhdettaan monin eri tavoin, heidän tarinoitaan kuitenkin yhdistää ajatus siitä, että jopa radikaalikin muutos ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa ja ihmisten ja yhteiskuntien toiminnassa luontoa kohtaan on tarpeen ekologisemman elämäntavan ja yhteiskunnan saavuttamiseksi. Kertojien mukaan ympäristöongelmat ovat seurausta nimenomaan *ihmisen* toiminnasta ja tajunnallisista, mutta myös konkreettisista ongelmista ihmisen ja luonnon välisissä suhteissa ja että muutoksen toteuttaminen, tavalla tai toisella, on myös yksilöiden vastuulla. Kertojien jakaman näkemyksen mukaan kulutusyhteiskunnassa ja koko yhteiskunnallisen kehityksen suunnassa on luontoa uhkaavia perustavanlaatuisia epäkohtia ja ongelmia, joihin ihmisten tulee pyrkiä toiminnallaan vaikuttamaan (vrt. Haila 2001b, 23–24). Voi siis sanoa, että kertojat jakavat yhteisen luontokäsityksen. Hailan (2001b) mukaan ”ympäristöhuolen ideologia” onkin ”perustavasti yhteiskunnallinen asenne, jonka omaksunut henkilö tulkitsee yksittäiset tapahtumat ja määrittelee niiden merkityksen sekä oman toimintansa niiden suhteen ympäristönäkökulmasta”. Se on oletamus tietynlaisesta yhteiskunnallisesta järjestyksestä. Ympäristöhuoli on kulttuurinen näkökanta, ajatus

siitä, että luonto tulisi ottaa tarkastelun keskiöön kaikessa inhimillisessä toiminnassa.⁴⁸

Kertojen tarinoista ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista näkökulmista hahmotellaan kuitenkin monin eri tavoin. Ei ole esimerkiksi lainkaan itsestään selvää, että kaikki kertojat määrittelisivät suhdettaan luontoon *ainoastaan* hiilijalanjälkensä kautta tai että he näkisivät luonnon vain pelastettavana ja hauraana, kuten globaali ympäristödiskurssi esittää.⁴⁹ Luontoa merkityksellistetään aineistossa myös esimerkiksi ihmisen hoivaajana ja ihmistä suurempana, mutta myös kestävästi hyödynnettävänä. Aineiston analyysi paljastaakin kulttuurin sisäisiä jännitteitä, joita erilaiset luontokäsitykset tuottavat ja joiden välillä käydään määrittelykamppailuja myös yksittäisen kertojan tarinassa (ks. esim. Valkonen 2003).

Luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena

Mutta tässä tosiaan joskus, kun netissäkin oli joku testi, testaa ekologinen jalanjälkesi, niin kyllä mä hämmästyin kuitenkin, että tälläkin elämäntyyllillä, miten valtavan pieni se kuitenkin oli verrattuna keskiarvoon. — Tietysti se lähtee siitä — et mä kuljen Helsinkiin kokouksiin, et meillä on kerran kuukaudessa Helsingissä kokous, niin mä kuljen sinne aina junalla ja linja-autolla, vaikka se onkin työlästä, mut se on mun tapani tavallaan sitten. — Joo siis paljon siinä ratkasi se, että meillä kun meillä on tää niin sanottu ekosähkö, tuulisähkö, valittu tähän lämmitykseksi. Ja sähkölaskutkin ollaan pidetty aika hyvin kurissa sillä, että meillä on tuo takkakaminasysteemi, joka näin kesälläkin lämmitetään pari kertaa päivässä. Ei meillä ole sähkölämmitys ollut päällä enää toukokuun jälkeen. — Sen mä oon katonu, et mä en tee mitään koneella, jos mä vaan suinkin pystyisin sen tekeen omalla kropalla. (Mies, 50)

Edellä kertoja jäsentää ihmisen ja luonnon välistä suhdetta numeroina ja laskelmina, hiiliaineenvaihduntasuhteena, joihin ekologisilla elämäntapavalinnoilla pyritään vaikuttamaan. Tämä luontokäsitys pohjautuu vallitsevaan ympäristöpoliittiseen keskusteluun, jota muun muassa poliittinen toiminta, luonnonsuojelujärjestöt, erilaiset elämäntapaoppaat, tutkimus ja media tuottavat ja jossa painotetaan vähähiilisiä, yksilöllisiä elämäntapavalintoja ratkaisuina ympäristöongelmiin. Vähähiilisyys tai hiilineutraalius on kirjattu esimerkiksi joidenkin valtioiden, kuntien ja yritysten tavoitteeksi (ks. esim. Valtioneuvoston selonteko... 2017). Nimitän tätä luontokäsitystä *hiiliaineenvaihduntasuhteeksi*.

48 Ks. Valkonen ja Saaristo 2010, 111–113: ympäristökiistoista luontopoliittisina kysymyksinä, Eder 1996; Valkonen 2003; Macgnaghten & Urry 1998.

49 Ks. esim. Milton 1996; Ingold 2003; Valkonen & Saaristo 2010; Suopajarvi 2001.

Tämä luontokäsitys perustuu ajatusmalliin, jonka mukaan syynä ympäristöongelmiin ovat runsashiiliset länsimaiset elämäntapakäytännöt, kuten yksityisautoilu, punaisen lihan syöminen, shoppailu ja lentomatkailu, joista luopumalla päästään kohti vähähiilisempää, ekologisempaa yhteiskuntaa. (Ks. esim. Urry 2013; Dobson 2003.) Ongelmaksi nähdään siis nimenomaan ihmisen ja luonnon, mutta myös laajemmin yhteiskunnan ja luonnon välisen hiiliaineenvaihduntasuhteen epäsuhta. Tämä luontokäsitys korostaa aktiivisen ja tiedostavan, rationaalisesti toimivan kuluttaja-kansalaisen roolia, jonka kaiken toiminnan tavoitteena tulisi olla pyrkimys mahdollisimman pienen ekologiseen jalanjälkeen. Tiedostavan kuluttaja-kansalaisen tulisi aktiivisesti hankkia tietoa elämäntapansa ympäristövaikutuksista, ja tällä tavoin hän itsenäisesti ja vapaaehtoisesti edistäisi elämäntapansa ekologisuutta (ks. esim. Moisander 2004; Moisander & Pesonen 2002, 329).

Keskeisenä elämäntavan ekologisuuden mittarina ja samalla ihmisen ja luonnon välisen suhteen tärkeimpänä määrittäjänä tässä luontokäsityksessä toimii hiilijalanjälki, jonka kautta huomio kiinnittyy nimenomaan ihmisyyksilön ja luonnon välisen hiiliaineenvaihduntasuhteen tarkasteluun. Luonnon synonyymeja tässä luontokäsityksessä ovat lukemat vesi-, sähkö- ja hiilijalanjälkimittareissa, kuten seuraava aineistolainaus kuvaa.

Silloin opiskeluaikana mä innostuin kauheesti näistä ekologisista selkärepuista ja jalanjäljistä ja muista, että vau, näitä asioitahan voidaan mitata, ne on helppo selittää kelle tahansa, että kohta on hintalappujen vieressä kaupoissa hiilidioksidipäästöt. Et jippii, jippii, et ihmiset voi oikeesti valita. Että luonto oli mulle pitkään numeroita ja laskelmia ja aika kylmää faktaa. (Nainen, 29)

Käytännössä vähähiilistä elämäntapaa pyritään edistämään esimerkiksi ruuan ilmastoystävällisyyttä kuvaavien hiilijalanjälkimerkintöjen avulla, joita on ilmestynyt elintarvikepakkauksiin. Internetistä löytyvillä laskureilla voi puolestaan vertailla arkisten tekojensa ilmastovaikutuksia. Elämäntapojen ekologisuus liittyy tästä näkökulmasta nimenomaan niiden vähähiilisyyteen, ja vähähiiliseksi elämäntapakäytännöiksi merkityksellistyvät esimerkiksi pyöräileminen, joukkoliikenteen käyttäminen, kierrättäminen ja lajittelu, vähähiiliset ruokavalinnat ja energiankulutuksen tarkkaileminen. Keskeisenä ajatuksena tässä luontokäsityksessä on, että mitä pienempi hiilijalanjälki yksilön elämäntavasta jää, sitä lähempänä ollaan ekologisen elämäntavan ideaalia eli hiilineutraaliutta. Elämäntapaideaaliksi muodostuu näin mahdollisimman vähähiilinen ja vähäkulutuksinen elämäntapa, jota seuraavissa aineisto-otteissa kuvataan.

Kulkuvälineenä on ollut aina ehdottomasti linja-auto tai polkupyörä. -- Koskaan en oo kauheesti hassannut vaatteisiin -- Koskaan en oo kauheesti harrastanut matkailua. Me ei olla lasten kanssa käyty kertaakaan ulkomailla. (Nainen, 55)

Henkilökohtaisessa kuluttamisessa yritän vähällä tulla toimeen, joka on kaiken A ja O. Riittävän pieni ja vaatimaton asunto, niin sehän se on niitä perusedellytyksiä. (Mies, 75)

Eräs keskeisimmistä luontokäsityksen mukaisen elämäntapaideaalien normeista on ruokavalion vähähiilisyys. Elintarvikkeita, kuten muitakin kulutushyödykkeitä luokitellaan ja kategorisoidaan niiden ympäristövaikutusten perusteella. Elintarvikkeisiin ja ruokaan liittyvät muut merkitykset, kuten terveellisyys, hinta ja maku jäävät puolestaan vähäisemmälle huomiolle. Runsashiiliseksi ravinnoksi määrittyvät esimerkiksi maitotaloustuotteet ja liha sekä kaukaa tuodut kasvikset ja hedelmät. Vähähiiliseksi ja täten vähähiiliseen elämäntapanormistoon sopiviksi vaihtoehtoiksi puolestaan luetaan kotimainen, lähellä tuotettu kasvispitoinen ruokavalio. Luomuruoka, sesonkisyöminen ja lähellä tuotetut raaka-aineet määrittyvät ekologisimmiksi vaihtoehtoiksi vähähiilisessä ruokavaliossa.

Se on itse asiassa ihan ehdoton mulla, että jos saa kotimaista, niin en osta ulkomaista, jos saa eurooppalaista, niin en osta muualta tuotua. Jos tulee hinnassa raja vastaan, niin sitten ei osteta. Mut mun mielestä on aika arveluttavaa tuoda luomua kaukaa. Ei ne ole sitten luomua sillä tavalla, kun ne on tuotu toiselta puolen maapalloa. En mä koe tekeväni ympäristötekoa ostamalla luomubananeja. Jotenki mulle se on kauheen iso asia, et miks sitä ruokaa tuodaan kaukaa. (Nainen, 55)

Mä ostan kotimaisia kasviksia, luomumaitoo, maitotuotteista valitsen kotimaisen, useimmiten luomun, jos semmonen on tarjolla ja rahat vaan riittää. Et mulle on järkytys, miten siellä on ranskalaista, puolalaista, virolaista, saksalaista, et kotimaista saa etsiä ja siitä saa maksaa ittensä kipeeksi, mut kyllä mä maksan. (Nainen, 29)

Ruokavalintojen lisäksi tietyillä asumiseen ja energiankulukseen liittyvillä normeilla ja käytännöillä on tämän luontokäsityksen mukaisessa elämäntapaideaalissa tärkeä merkitys. Tärkeää on esimerkiksi pyrkiä vähentämään asumisen hiilijalanjälkeä valitsemalla vähähiilisiä energiaratkaisuja valoja ja sähkölaitteita sammuttamalla, energiansäästölamppuja käyttämällä, luopumalla turhista sähkölaitteista, välttämällä turhaa veden kulutusta ja laskemalla kodin lämpötila suositusten mukaiselle tai sitä alemmalle tasolle. (ks. Horton 2003, 72.) Esimerkiksi päälle unohtunut tietokone on ”synti” tässä elämäntapaideaalissa.

Sopiviksi vähähiiliseksi energiamuodoiksi määrittyvät esimerkiksi uusiutuvilla luonnonvaroilla, kuten tuulivoimalla tuotettu vihreä sähkö sekä muut vähähiiliset energia- ja lämmitysratkaisut, kuten aurinkopaneelit, maalämpö ja puulämmitys.

Aurinkopaneelia käytän virran hankintaan ja puulämmitys on ja tuuligeneraattorikin mulla oli, mutta se malli ei oikein toiminut tässä. Et mä myin sen sitten pois ja mietin, että semmonen suomalainen ratkaisu voisi olla siinä parempi. Mulla on aggregaatti tossa varaston takana, kun talvi tulee, mutta mä en käytä sitä ollenkaan lämmitykseen, vaan lämmitykseen on tuo takka ja hella. Mutta aggregaattia käytän silloin, kun talvellaan ei aurinko paista, niin se ei lataa tuota akkua tuolla saunan eteisessä, niin minä sitten lataan sitä akkua aggregaatilla. Sähkö on lähinnä, niin kun tässä on tällainen lamppu, että joskus kun akulla ei ole virtaa, niin lataan sitä akkua ja samalla voin käyttää tätä sähköä. Ja tietokoneen tulostimet ja muut, niin mää tarvin kuitenkin niihin sitä virtaa, se ei toimi tällä kahdentoista voltin virralla. (Mies, 55)

Olennaista vähähiilisessä elämäntapamallissa on myös mahdollisimman vähäinen jätteen määrä sekä jätteiden kierrättäminen ja lajittelu.

Me kierrätetään kaikki mitä voi kierrättää. Meillä on kierrätyspiste tuossa ja sit tohon paperi ja biojäte. Ja näät varmaan kalusteistakin, et nää nyt ei oo. (Mies, 29)

Tossahan meillä on nyt roskiskaapissa, siinä on viisi jaetta. Siinä on lasit, sekajäte, biojäte, nestepakkauskartongit ja paristot. Metallinkeruu, niin se on tuolla liiterissä. (Nainen, 55)

Asumiseen ja ruokailuun liittyvien elämäntapanormien lisäksi kolmas ja ehkäpä keskeisin elämäntapanormi vähähiilisessä elämäntapaideaalissa ovat vähähiiliset liikkumisvalinnat. Autottomuus ja autosta riippumattomuus ovat eräs elämäntavan keskeisimmistä ideoista ja vähähiilisen elämäntavan symboli (ks. myös Horton 2006b, 44). Autottoman elämäntavan saavuttamiseksi tulee tarpeen vaatiessa ponnistellakin. Sallittuja vähähiilisiä liikkumismuotoja ovat kävely, pyöräily ja joukko liikenteen käyttäminen.

Autoa ei hommata, jos on vähänkään mahdollista mennä julkisilla. Et se on meidän semmonen elämänilosofinen juttu. (Mies, 29)

Mähän oon kulkenut työmatkat bussilla ja polkupyörällä ja niin paljon kuin mahdollista aion pyörällä kulkea, et siitä on se kymmenen kilometrin matka. — Ei se oo paha, kun siihen sillä tavalla asennoituu. Kovilla pakkasilla voi tietenkin olla vähän. (Nainen, 37)

Mulla ei oo ees ajokorttia. Mie oon hirveen tyytyväinen, että mie en aikoinaan ajanu sitä korttia. (Nainen, 32)

Myös Hortonin (2006b, 42) tutkimuksessa Iso-Britanniassa elävien ympäristöaktivistien elämäntavassa pyöräily oli keskeisessä roolissa. Hänen mukaansa (mt.) pyöräily on ensinnäkin ympäristöä tuhoavan, ei-vihreän autoilukulttuurin vastakohta ja kestävä vaihtoehto. Lisäksi pyöräilemällä ympäristöihmiset rakentavat uskottavuuttaan ja pyrkivät erottautumaan valtakulttuurista ja liittymään vaihtoehtoiseen vihreään kulttuuriin. Pyöräilemällä voi myös käytännössä näyttää, miten kestävässä yhteiskunnassa tulisi liikkua yksityisautoilun sijaan. Pyöräilemällä on mahdollista tuntea itsensä ”hyväksi” ympäristöihmiseksi, kun taas autoilu tuottaa syyllisyyden ja riittämättömyyden tunteita. ”Uskottava” ekoihminen ei tästä näkökulmasta voisi koskaan puhua yksityisautoilun puolesta (Horton 2003; Horton 2006b).

Runsashiilisin ja näin ollen paheellisin liikkumismuoto on lentomatkailu, jota tulee välttää viimeiseen asti, ja pidemmät matkat tulee taittaa joko junalla tai jättää kokonaan tekemättä. Säännöllinen lentomatkailu, kuten myös vapaaehtoinen, turha autolla ”rälläily” on vähähiilisen elämäntavan vakavaa alisuorittamista. Erityisen paheellisenä liikkumismuotona näyttäytyvät pitkät lomalennot, joiden tuottamat hiilidioksidipäästöt muodostuvat kestävämmän suuriksi elämäntapamallin idean liien ja normien näkökulmasta.

Periaatteessa yks Thaimaan matka, niin sillä lämmittää sitä modernia, nykyistä, isoa omakotitaloa kaks vuotta. (Mies, 42)

Vähähiiliset liikkumisen ideaalit myös haastavat ja kyseenalaistavat kulttuurisesti vallitsevat, hiiliriippuvaiset tavat viettää vapaa-aikaa ja lomailla mutta myös järjestää arkinen elämä (ks. Urry 2010; Horton 2006a; 2006b, 48). Ideaalisena korostetaan hiiliriippuvaiselle elämäntavalle vastakohtaista, paikallisesti järjestäytyntä elämäntapaa, jonka mukaan ihanteellista olisi, jos kaikki tarvittavat palvelut löytyisivät kävely- tai pyöräilyetäisyydeltä ja pidemmät matkat voitaisiin taittaa junalla tai linja-autolla. Koska ihanteena on autoilua ja lentomatkailua välttelevä elämäntapa, tulee keksiä joko vaihtoehtoisia vähähiilisiä tapoja matkailla tai olla kokonaan matkustamatta, kuten myös seuraava kertoja korostaa.

Aika vähän tulee käytyä etelässä just siksi, kun se on kalliimpaa kuin lentäminen tuo bussilla ja junalla meneminen, ja kaks päivää menee matkoihin ees taas. (Mies, 42)

Tämän luontokäsityksen mukaisen elämäntapamallin ideaalisena toteuttamis-ympäristönä on vähintäänkin vähähiilinen, mieluiten hiilineutraali yhteiskunta⁵⁰,

50 Vähähiilinen yhteiskunta tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa käytetään vain vähän fossiilisia polttoaineita ja kasvihuonekaasupäästöt ovat huomattavasti nykyistä pienemmät. Hiilineutraali yhteiskunta puolestaan tuottaa vain sen verran kasvihuonekaasuja kuin se pystyy sitomaan. (ks. Berninger 2012, 17.)

jossa edellä mainittujen vähähiilisten elämäntapakäytäntöjen toteuttaminen on tehty helpoksi ja yhteiskunnallinen ilmapiiri ja kulttuuri ovat vähähiilisiä elämäntapapyrkimyksiä tukevia. Vähähiiliset elämäntapakäytännöt ovat normaaleja, ja niihin kannustetaan esimerkiksi valistuksen ja erilaisten ohjauskeinojen kuten verotuksen avulla. Tässä luontokäsityksessä ei siis tarjota ympäristöongelmien ratkaisukeinoksi esimerkiksi ”paluuta luontoon”, vaan halutaan saada jo olemassa olevia yhteiskunnallisia rakenteita muuttumaan ekologisemmiksi ja uskotaan seuraavien kertojen tapaan teknologisiin innovaatioihin ja valistukseen, jotka tukevat ja kannustavat yksilöitä vähähiilisen elämäntavan toteuttamisessa. Tämän luontokäsityksen voidaankin ajatella edustavan teknosentristä näkökulmaa, jossa päämääränä on tehdä yhteiskunnasta ympäristöystävällisempi teknologian avulla (ks. O’Riordan 1981, 1–19 jaottelu teknosentrismi/ekosentrismi). Tärkeäksi ekologisemman yhteiskunnan edistämisen ja toteutumisen kannalta nähdään kuitenkin myös yksilöiden ponnistelut ja aktiivisuus sekä yksilöiden toteuttamat elämäntapamuutokset.

Mun mielestä meidän yhteiskunta toimii nyt niin teknisesti, että me ei voida, meillä ei oo sellasta vaihtoehtoa, kun takasin luontoon. Meitä on liikaa täällä ja me ollaan riippuvaisia siitä, mutta tekniikka pitää osata panna palvelemaan ihmisiä ja tulevaisuutta ja elämää enemmän. (Nainen, 46)

Mä oon aika teknologiamyönteinen ja mä uskon siihen, että hyvällä rakennustekniikalla ja rakennusteknologialla saadaan kestäviä ratkasuja. Ja sehän on ihan fakta, että niillä saadaan ekotaloja aikaseksi. Ja paremmalla tekniikalla tehtäessä saadaan aikaan parempi hyötysuhde aikaseksi autoissa ja näin pois päin. Mä uskon siihen, mut en mä usko ainoastaan siihen. Kyllä omien tekojen kautta pystyy vaikuttamaan. Se on kulttuurinen kysymys yhtä paljon kuin tekniikan kysymys. — Näin valistuksen ihmisenä se on valistuksen kysymys. (Mies, 28)

Toimivat yhteiskunnalliset rakenteet, teknologiset innovaatiot, valistus ja kasvatust, mutta myös yksilöiden henkilökohtainen panos ja aktiivisuus mahdollistavat tämän luontokäsityksen mukaisen ideaalin eli vähähiilisen, ekologisemman yhteiskunnan toteutumisen.

Perinteinen luonto

Toinen kertojen tarinoissa esiin tuleva luontokäsitys on *perinteinen luonto*. Tässä luontokäsityksessä syyksi ympäristöongelmiin ja ihmisen ja luonnon välisen suhteen tasapainon järkkymiseen ei nähdä epäsuhtaa ihmisen ja luonnon välisessä hiiliaineen-vaihduntasuhteessa. Syypäänä ajatellaan laajemmin olevan koko kulutuskeskeinen,

teollistunut yhteiskunta sekä modernisoituminen, yksilökeskeisyys ja urbanisoituminen ja niiden aiheuttamat muutokset ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa, minkä seurauksena ihmisten ajatellaan vieraantuneen luonnosta (ks. Dobson 2000, 29; Milton 1996; Saaristo 1994, 84–85). Kun kaupungistumisen myötä luonto ei enää ole osa ihmisten jokapäiväistä arkea ja elämää, ihmiset menettävät yhteyden luontoon, ja luonnosta tulee heille merkityksetön. Luonto on jotain, mitä katsellaan esimerkiksi televisiosta tai valokuvista. Se on kuin kaunis kuva, jota ”ihastellaan ja hämmästellään”. Toisaalta se on jotain, mitä voimakkaasti hyödynnetään ja muokataan taloudellisiin tarkoituksiin. (vrt. Rannikko 1995, 78–79; Suopajarvi 2001, 148.)

Ratkaisuksi luonnosta vieraantumiseen ja siitä seurauksena oleviin ympäristöongelmiin tarjotaan tässä luontokäsityksessä siirtymistä luonnonmukaiseen ja luonnonläheiseen luontosuhteeseen ja elämäntapaan, joiden esikuvana toimii perinteinen, puoliomavarainen maaseutuelämäntapa. Kun edellisen luontokäsityksen mukaisen luontosuhteen ja elämäntavan ideaaliseksi toteuttamisympäristöksi määrittyi tiivis, kaupunkimainen asuminen, on tämän luontokäsityksen korostama ideaali vastakohtainen: maaseudulla väljästi asuminen. Kaupungissa on kiirettä ja melua, maaseudulla hiljaisuutta, rauhaa ja mielekästä tekemistä. Kaupungissa eläminen estäisi ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan toteuttamisen (vrt. Saaristo 1994, 84–85). Kaupunkiasumista ja sen mahdollistamaa luontosuhdetta kuvataankin tästä näkökulmasta ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan vastakohtana. Tämän luontokäsityksen mukainen ideaalinen asuinpaikka on esimerkiksi perinteisin menetelmin rakennettu hirsitalo luonnon keskellä.

Ympäristöajattelun traditiomyönteisyydellä, siis ajatuksella perinteisten maaseutuyhteisöjen elämäntapojen ja luontosuhteiden luontaisesta ekologisuudesta, aitoudesta ja luonnollisuudesta verrattuna kaupunkimaiseen elämäntapaan, on siis myös tämän tutkimuksen aineiston perusteella edelleen sijansa ympäristökeskusteluissa.⁵¹ Seuraava kertoja ironisoikin vähähiilistä luontosuhdetta, jossa pyrkimykset pitää oma hiilijalanjälki mahdollisimman pienenä jättävät huomioimatta luontosuhteen muut ulottuvuudet, kuten konkreettisen luonnonläheisyyden merkityksen.

Jos aatellaan ekologiaa tällasen helsinkiläisen kasvisyöjäkaupunkilaisen näkökulmasta, niin silloinhan mahdollisimman mitätön elämä on ekologista. Siis sellanen, jossa ei käydä luonnossa eikä — Kyllä tietenkin, jos tekee itsemurhan, niin se on kaikkien ekologisinta. Ja toiseksi ekologisinta on se, että ei syö mitään, eikä ajattele mitään, eikä hengitä ollenkaan. (Mies, 52)

Ekologisen elämäntavan ideaalina tässä luontokäsityksessä nähdään siis perinteinen maaseutuelämäntapa ja luontosuhde ja katseet suunnataan 1950-luvulle

51 Ks. esim. Leopold 1970; Muir 1976; Thomashow 1995; Milton 1996, 31, 109, 134; Valkonen 2003, 189.

ja sitä edeltävään aikaan, josta mallia ja oppia ekologiselle elämäntavalle ja yhteiskunnalliselle muutokselle haetaan. Tämän luontokäsityksen logiikan mukaisesti nimenomaan luonnosta ja luonnon rytmeistä löytyvät oikeanlainen elämisen tapa ja rytmi, jotka nähdään olennaisina kestäville luontosuhteelle ja elämäntavalle ja joihin ihmiset ovat modernisoitumisen ja urbanisoitumisen myötä menettäneet yhteytensä. Ihanteena on elää konkreettisesti luonnossa ja luonnosta, harmonisessa suhteessa ympäröivän luonnon kanssa siten, että vuodenajat ja säänvaihtelut määrittävät ihmisen elämän ja arkisten toimien rytmiä.

Silloin pitää mennä suurin piirtein 1950-luvun toiselle puolelle ja ruveta miettiä elämää, millaista se on ollut silloin, kun on aidosti eletty luonnosta, eli siis luonnon ehdoilla, siis vuotuisrytmin, säätilojen ja monien muiden seikkojen sanelemana täysin. Ja vuotuisrytmi on sanellut, mitä tehdään milloinkin ja minkälainen on menemisen laatu tänään ja tuolloin. Et vähän se on surullista tää nykyisen systeemi, kun ei oo tietookaan tän tyylisestä. (Mies, 50)

Kun mennee 1960-luvulle, niin miten valtavasti on sieltä muuttunut. Miten paljon on tullu lissää. Ja silloin oltiin ihan onnellisia, että eihän meidän onnellisuus oo lisääntynyt yhtään siitä. Ja mies muisteli, että kun 1950-luvun lopulla oli rakennettu se talo missä hänkin asui, että just esimerkiksi keittiössä ei oo yhtään pistorasiaa, että ei ollut kodinkoneita. Että se on hirveen vauhdilla tapahtunut tää kaikki. Ja ongelmat on kasautunut. Minä yhtenä päivänä just mietin sitä, että kun valitaan väärä tie, niin sitä mennään, niin koko ajan se vie kauemmaksi harhaan. Kun on lähetty miettimään, että minä en jaksa pestä pyykkiä, no ostetaan kone. Että silloin kun mulla tulee joku tunne, että tää ei oo hyvä juttu, että minä tarvitsisin jotain helpotusta, niin me on lähetty sille tielle, että se helpotus tulee, että minä hommaan jotain lissää. Jotakin uutta. Kun me on nyt ruvettu miettiä niin päin, että kun minä en halua pestä pyykkiä niin paljon, niin voisko sitä vähentää. Että jos lähtiskin sille tielle, että vähentäis aina, eli tavallaan se yksinkertaistaminen, niin se on meidän periaate ollut. Niin me on nyt mietitty, että miten sitä vois vähentää.

Minähän pesen käsin pyykin, mut meillä liotetaan. Meillä ei konetta käytetä muuta kuin linkoamiseen ja meillä ei oo myrkkyjä käytetty kohta kahteen vuoteen, mitään pesuaineita. Ja se on niin helppoa pyykinpesu, kun pannee ne aina vaan likoamaan saaviin ja se on meidän liikuntaa kans. Meillä merisuolavedessä liotetaan pyykki ja sitten vaan pestään käsin. Ja talvella me pietään villavaatteita ja minä pesen lumella ne ja tuuletan ne. Että silleen, että meillä on hirveen yksinkertaiseksi mennyt elämä. Ja astiat pestään kans ilman pesuainetta. Minä pesen paljaalla kädellä. Tää on, tiedätkö, kuin säämiskä. Ja se on ihanaa terapiaa. Ja silleen kun me mietitään, että no en jaksa tiskata astioita, no

ostetaan kone. Mutta eihän se helpota meidän elämää, että tavallaan se vie aina monimutkaisemmaksi ja lisää laitteita ja lisää hankitaan ja tarvitaan rahaa. Mut kun miettii taas, et miten minä voisin yksinkertaistaa sitä pesemistä. Et ei minun pidä pestä sitä niin monimutkaisesti. (Nainen, 57)

Perinteisestä maaseutuelämäntavasta ajatellaan löytyvän modernille, luonnon voimaperustaista hyödyntämistä korostavalle luontokäsitykselle vastakohtainen luontosuhde, arvomaailma ja elämäntapa eli ekologisempi tapa hyödyntää ympäröivää luontoa ja olla vuorovaikutuksessa ympäröivän luonnon kanssa, mitä myös seuraava, lapsuutensa puoliomavaraisella maatilalla kasvanut kertoja korostaa.

Maatilalla asuttiin, niin kyllä siihen sisälty, sitä kestävän kehityksen ajattelua tuli sieltä. Tämmöset ajatukset, jotka tulee varmaan kans sieltä lapsuuden kotiympäristöstä, se semmonen tietynlainen terveen elämänmuodon kaipuu. Terveet arvot ja terveelliset elämäntavat ja terveellinen ravinto. — En määh hyväksy enkä usko, että se on ainoa tie, että nää kylät tyhjenetään, siirrytään näihin vähän suurempiin keskuksiin. Ja olen sitä mieltä, että löytyy vielä asukkaat näihin kyliin eikä ne arvot, jotka siellä on, niin ei ne häviä mihinkään. (Mies, 60)

Päivittäisellä luonnonläheisyydellä ja luonnossa konkreettisesti toimimisella ja tekemisellä ajatellaan tämän luontokäsityksen mukaisesti olevan olennainen merkitys aikuisten, mutta myös lasten luontosuhteen muotoutumiselle ja siten ekologisen luontosuhteen ja elämäntavan edistämiseksi (ks. esim. Tourula & Rautio 2014). Luonnonläheisen elämäntavan nähdään vaikuttavan positiivisesti lasten luontosuhteen kehittymiseen sekä toiminnallisesti että tajunnallisesti. Luonnonläheisen elämäntavan, luontokokemusten sekä luonnossa toimimisen ja tekemisen myötä lapset oppivat kunnioittamaan ja ymmärtämään luontoa ja sen prosesseja, ja näin siitä tulee heille arvokas ja merkityksellinen. He myös oppivat ymmärtämään konkreettisesti sen, mistä ruoka tulee. Vastaavasti kaupungissa asuessa tällaista suoraa kosketusta luontoon ja sen mahdollistamaa oppimista ei pääsisi samalla tavoin tapahtumaan. Seuraavassa sitaatissa eräs kertoja, kolmen pienen lapsen äiti, korostaa luonnonläheisen maaseutuasumisen hyviä puolia nimenomaan lastensa luontosuhteen rakentumisen näkökulmasta.

Niin esimerkiksi se kompostointi, niin on me ihan kerrottu lapsille kompostoinnista, et miten se menee, et kun tänne laittaa niin se muuttuu mullaksi. Ja nehan on koko ajan matkassa siinä, niin onhan ne sen nähny, et siitä tulee multaa ja se viiään sinne pellolle. Ja sit siellä kasvaa herneitä, joita voi syyä. Et kyllähän se on hirveän tärkeä niille se. Ja sitten tuolla mettässä, niin on me paljon, kun miehän kerään yrttejä ja muuta, niin nehan on mulla paljon matkassa ne

lapset, niin neidän oppii siinä. Minun isä on opettanut mulle kauhean määrän eri sammaleita mettässä, niin totta kai mie semmosia pyrin omille lapsillekin kertomaan. (Nainen, 27)

Nimenomaan konkreettinen, säännöllinen luonnossa tekeminen ja toimiminen, kuten viljely, kompostoiminen, marjastaminen, halonhakkuu ja kalastaminen, mutta myös perinteiset puu- ja käsityöt nähdään luontosuhteen rakentumisen ja luontoon kiinnittymisen kannalta olennaisen tärkeiksi. Olennaista on, että luonto on läsnä yksilön jokapäiväisessä elämismaailmassa erilaisten arkisten käytäntöjen kautta. (ks. Rannikko 1995, 78–79; Ingold 2003, 166; Macnaghten 2003.) Tässä luontokäsityksessä luonto määrittyy paitsi elämän ja arjen rytmittäjäksi myös toiminnalliseksi ympäristöksi, paikaksi ja tilaksi, joka mahdollistaa erilaisten käytäntöjen tekemisen ja tätä kautta ekologisen luontosuhteen rakentumisen.

Kun haluaa oikein syvästi olla luonnossa, luonnon ehdoilla, niin mä oon havainnu sen, että oikeasti se voi tapahtua ainoastaan tekemällä siellä jotain. Et ei se onnistu sillä lailla, että sinne mennään oleilemaan ja hämmästelemään, ihastelemaan. (Mies 52)

Että ois siinä pihapiirissä kaikkea mukavaa puuhaa: ois kasvimaan, kota missä vois savustaa lihoja ja pitää tulia ja laitella siellä ruokia, pihasauna. Siitä me ollaan päästy miehen kanssa yhteisymmärrykseen, että me ei tarvita sisäsaunaa, et se vie vaan turhia lämmitettäviä neliöitä. Meille riittää kantovesi ja vaikka kynttilöillä valaistu pihasauna. (Nainen, 29)

Tässä luontokäsityksessä korostuu siis hyvin toiminnallinen ja kokemuksellinen luontosuhde, joka kiinnittyy paikalliseen luontoon ja rakentuu sen kanssa vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Konkreettisesti tavoitteena on elää niin lähellä luontoa, että luontoperustaiset käytännöt, kuten viljely, luonnon antimien hyödyntäminen ja kompostoiminen ovat jokapäiväistä ja vaivatonta.

Eräs ekologisen elämäntavan ideaali tämän luontokäsityksen mukaisessa elämäntapamallissa on ruoan itse tuottaminen ja ainakin osittainen omavaraisuus sekä paikallisten luonnonantimien kestävä hyödyntäminen. Keskeisenä ajatuksena on, että jonkun on myös kyettävä tuottamaan ruokaa itse ja tiedettävä, mistä ruoka tulee, eivätkä kaikki voi olla ”kädettömiä”. Kasvattamalla ruokaa itse ja hoitamalla esimerkiksi kotieläimiä, kuten kanoja sekä hyödyntämällä paikallisen lähiluonnon antimia myös ajatellaan kiinnittyvän tiettyyn luonnonympäristöön ja opittavan kantamaan vastuuta siitä, koska lähiluonto on konkreettisesti myös oman ravinnon lähde. Tärkeänä osana elämäntapaa nähdään myös perinteisten käytäntöjen ja kädentaitojen, kuten puu- ja käsitöiden opetteleminen ja harjoittaminen ja sillä tavoin perinteisen kulttuurin säilyttäminen ja vaaliminen. Myös perinteisiin menetelmiin

nojaavat vaihtoehtoiset hoitomuodot, kuten kalevalainen jäsenkorjaus sekä yrtti- ja luonnonlääkintä kuuluvat tämän elämäntapamallin ihanteisiin.

Se ois semmonen haaste, et tehdä tämmönen kotiapteekki — semmonen muuttaman perustuotteen kotiapteekki. Ja sitten kun sen kerran tekee, niin se on toisen kerran jo paljon helpompi tehdä. Et nyt ootan, että nuo kuusenkerkät täällä kasvaa, niin tehdä muurahaissalvaa, kokeilen sitä nyt ensimmäistä kertaa kyllä. — Pihkasalvaa olen tehnyt ja semmosta tervasalvaa olen tehnyt ja nyt kokeilen tuota muurahaishapolla tehdä. (Mies, 52)

Idealisena näyttäytyy myös mahdollisuus järjestää jätahuoltonsa omatoimisesti ja kompostoida jätteensä ja olla myös näin osa luonnon kiertokulkua. Seuraavassa aineisto-otteessa tiivistyvät useat luontokäsityksen keskeiset elementit ja ideaalit.

mä haaveilen hyvin yksinkertaisesta ja maanläheisestä elämästä nyt. Että mulla on hoitovapaalla ollessa kulunut aivan mainiosti aika just kaikkeen peruselämään. — lämmitettiin sauna, pestiin vaipat käsin, mä keräsin, opin viime kesänä pikkuhiljaa keräämään salaattiaineksia sieltä luonnosta ja kaikkee tämmöstä. (Nainen, 29)

Eräs keskeinen ideaali on myös elämän yksinkertaistaminen ja hidastaminen, joihin maaseutumaisen elinympäristön ajatellaan tarjoavan kaupunkiympäristöä paremmat edellytykset. Elämää yksinkertaistamalla ja omavaraisuuteen pyrkimällä tavoitteena on irrottautua ainakin jossain määrin vallitsevasta kulutuskeskeisestä elämäntavasta ja kulttuurista, jotka nähdään syypäinä sekä ympäristöongelmiin, että moniin muihinkin nykyajan ongelmiin.⁵² (ks. myös Moisander ja Pesonen 2002, 335–336; Hirvilammi 2003.)

Jossain vaiheessa sitä vaan alko ajattelemaan, että miten tämäkin asia tehtäis, jos ei ois tämmösiä keinotekosia asioita. Jotenki mä tiedostin, että auto ja sähkö, ne on jotenkin semmosia keinotekosia, et ne ei oo semmosia kestäviä asioita. Oikeestaan teini-ikäsenä mä rupesin, joskus yläasteikäsenä rupesin vähän miettimään, että miten tää homma tehtäis, jos ei ois tota ja tota ja miten pärjättäis ilman. — mä oon jonkun verran kiitollinen tekniikasta ja sähköstä. Sen, et sen pystyy tuottaa vaikka jollain tuulivoimalla ja näillä, mut sekin tietenkin vaatii sitä tekniikkaa ja Kaukoidässä valmistettuja osia, ehkä. En tiedä. Mut onhan sota-aikana ollut häikäpönttöautot ja muut. (Nainen, 29)

52 Vaikka elämäntapaihanteena onkin perinteinen, puoliomavarainen elämäntapa, ei tarkoituksena ole kuitenkaan hylätä kaikkia modernin elämän mukavuuksia ja elää, kuten eräs kertoja kuvailee: ”sormet verillä routasesta maasta jäkälää kiskoen” (ks. myös Saaristo 1994, 56–67).

Tämän luontokäsityksen mukaisesta elämäntapaihanteesta on löydettävissä monia yhtymäkohtia vapaaehtoinen vaatimattomuus –suuntauksen kanssa, kuten ajatukset omavaraisuudesta, luonnonläheisestä asumisesta, elämän materiaalisesta yksinkertaistamisesta, itsemääräämisoikeudesta, ”ihmisen kokoisesta” (human scale) elämänpiiristä, henkisestä kasvusta ja yhteisöllisyydestä (ks. esim. Shi 1986; Elgin 1993⁵³).

Samanhenkisellä yhteisöllä (esim. Lehtonen 1990, 197) ajatellaan olevan tärkeä merkitys sekä yksilön, ihmisyyhteisöjen että luonnon hyvinvoinnille. Esikuvana toimivat perinteiset kyläyhteisöt, joissa toisista välitettiin ja huolehdittiin, joissa naapurua tarvittaessa autettiin ja joissa kaikkea ei tarvinnut tehdä itse. Asioita myös vaihdettiin. Perinteinen yhteisöllisyys on kuitenkin kertojien mukaan vaihtunut yksinpärjäämisen ja yksilöllisyyden ihannoimiseen ja korostamiseen.

Täällä pitäis kehittää tämmösiä omaehtosempiakin elämäntapoja. Että varmaan joku tämmönen, kaikki kylätoiminta ja tämmönen ihmisten keskinäinen vaihtotalous ja auttaminen. Ja se, että pidetään porukalla huolta toisista ja semmosta. Että vois tosiaan vähän vaihtaakin erilaisia asioita, eikä vaan aina tehdä ite kaikkea alusta loppuun ite. (Mies, 43)

Idealiaisia käytännön esimerkkejä yhteisöllisyydestä perinteisten kyläyhteisöjen lisäksi ovat myös maaseudulle perustetut ekoyhteisöt, joita Suomessa on joitakin kymmeniä⁵⁴ (Shi 1986; Eräranta & muut 2009).

Joskus on ajatuksena käynyt, että mulle tuommonenkin asuminen, kuin jotku ekokylät vois olla ihan, siinä ois sitä yhteistä tekemistä ja siellä tuotetaan omilla tiloilla — Semmonen on joskus ollut ajatuksena, että lähteä kokeilemaan. Keuruulla nyt on tämmönen ekokyläsysteemi. (Mies, 55)

Myös pienimuotoinen luontoperustainen yritystoiminta, joka perustuu paikallisen luonnon kestävään hyödyntämiseen, on eräs elämäntapamallin ideaaleista. ”Ihmisen kokoisena”, paikallisia raaka-aineita hyödyntävän yritystoiminnan kautta ihmiset pystyisivät itse säätelemään työntekoaan, työllistymään kotikylälleen, noudattamaan luonnon rytmejä ja irtaantumaa kulutusyhteiskunnasta ja ulkoa-asetetuista pakoista ja kiireestä myös työelämän osalta.⁵⁵

53 Elgin (1993) kuitenkin erottelee toisistaan vapaaehtoinen vaatimattomuus -suuntauksen ja ”takaisin luontoon” -suuntauksen ja toteaa, että vapaaehtoista vaatimattomuutta voi harjoittaa hyvin myös urbaanissa kontekstissa, konkreettinen esimerkki tästä on esimerkiksi kaupunkiviljely. Hänen (mt.) mukaansa vapaaehtoinen vaatimattomuus -liikkeen kannattajajoukko on myös paljon laajempi kuin esimerkiksi vain joku tietty vaihtoehtoliike.

54 Maaseutuekoyhteisöjä Suomessa ovat tutkineet esimerkiksi Hirvilammi (2003) sekä Moisander & Pesonen (2002). Katso myös Haapamatin & Elon (2015) teos suomalaisista ekoyhteisöistä.

55 Ks. myös Saaristo 1994; Markkula 2009; Moisander & Pesonen 2002, 336; Elgin 1993.

Luonto pelastajana

Kolmannessa aineistosta paikantamassani ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisista lähtökohdista jäsentelevässä luontokäsityksessä korostetaan ihmisen sisäisen luonnon suojelemisen merkityksellisyyttä ekologisen kriisin ratkaisemisessa. Tämän luontokäsityksen logiikan mukaisesti syyksi ihmisen ja luonnon välisen suhteen epätasapainoon määrittyy se, että kiireen keskellä elävä nykyajan ihminen on kadottanut yhteyden luontoon ja siten myös omaan itseensä ja omiin tunteisiinsa ja voi tästä syystä huonosti. Yhteyden kadottamisella on puolestaan kohtalokkaat seurauksensa sille, miten ihminen kohtelee luontoa ja muita ihmisiä. Toisin sanoen yhteiskunnallisten ongelmien syyksi nähdään ihmisen sisäiset ongelmat ja niistä johtuva pahoinvointi, jotka puolestaan ovat seurausta luontoyhteyden kadottamisesta.

Sen takiahan tämän päivän ihmisillä on niin paha olla, kun niillä ei ole yhteyttä omiin tunteisiin. Kun ei voi enää reagoida, kun elää kiireessä, ei voi elää omien tunteiden mukaan. (Nainen, 57)

Tästä näkökulmasta kyetäkseen suojelemaan luontoa ihmisen olisi ensin kyettävä suojelemaan itseään ja löydettävä yhteys omaan itseensä ja omiin tunteisiinsa (vrt. Moisander & Pesonen, 2002, 340). Harmonia ja tasapaino ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa saavutetaan löytämällä uudelleen yhteys luontoon, ja avaimet ekologisen kriisin ratkaisemiseen löytyvät nimenomaan ihmisen sisäältä, henkisen tasapainon saavuttamisesta, oman sisäisen luonnon löytämisestä, vaalimisesta ja suojelemisesta.

Laajemman yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelun sijaan ihmisen tuleekin keskittyä oman itsensä hoitamiseen ja suojelemiseen sekä oman itsensä tutkailemiseen. Omien elämäntapavalintojen ajatellaan toimivan korkeintaan esimerkkinä muille.

Jos ei nyt muutta maailmaa, niin ainakin elää tasapainossa itsensä kanssa. Ja jos se malli toimii, niin se voi toimia jonkun toisenkin kohdalla. Joku toinen voi tehdä vähän samantyyppisiä ratkaisuja. Eihän nämä koskaan semmosia itsestään selviä ja helppoja ratkaisuja ole. Eihän mun pakko olisi täällä korvessa asua, tai eihän tää nyt korpea ole, mutta kuitenkin täällä mettässä, syrjässä. Mutta se vaan tuntuu niin oikealta itelle. (Mies, 52)

Ympäröivältä kulutusyhteiskunnalta ei ajatella saatavan vastauksia ja tukea esimerkiksi moraalisiin ja eettisiin kysymyksiin eli siihen, miten elämä tulisi elää, vaan ne jäävät yksilön itsensä pohdittaviksi (vrt. Giddens 1991). Tämän luontokäsityksen mukaista käsitystä ympäröivästä kulttuurista ja yhteiskunnasta voikin luonnehtia pessimistiseksi ja kulutuskulttuurin arvoja, normeja ja elämäntapaihan-

teita luontokäsityksen edustaman arvomaailman ja elämäntapaihanteen vastakohdiksi.⁵⁶

Keinoina luontoyhteyden palauttamiseen ja sisäisen luonnon löytämiseen nähdään luonnossa oleminen, elämän yksinkertaistaminen, itsetutkiskelu ja mietiskely, joiden ajatellaan onnistuvan parhaiten luonnonläheisessä, rauhallisessa ympäristössä. Henkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeää on nimenomaan eläminen tasapainoisessa suhteessa ympäröivän luonnon kanssa. Henkisyden ja itsetutkiskelun harjoittamiseen luonto on paras paikka, kuten seuraavat kertojat painottavat. (ks. myös Devall & Sessions 1985 sekä Zavestoski 2003, 306.)

Aina kun mulla tulee joku semmonen ongelma, niin mä ruppeen kirjottaa niin kauan että ja sitten mä lähen luontoon. Niin mä saan aina luonnosta vastauksen. Että se on jännä, miten uskomattomasti luonto antaa vastauksia. — se oli mulla niin vahvana se, että turha lähteä puhumaan asioista. Että mulla oli itelläni se ideaali ajatus, että kun mä ite näin, että kuinka valtavasti se vaikuttaa, että kun minä ite oon luonnossa. (Nainen, 57)

Täällä on puhdas luonto ympärillä. Musta tuntuu, et se vaikuttaa ihan mun ajatteluun ja hyvinvointiin. (Nainen, 29)

Myös monet tämän luontokäsityksen mukaisista elämäntapaihanteista ovat yhteneväisiä vapaaehtoinen vaatimattomuus -suuntauksen ihanteiden kanssa, joihin lukeutuu esimerkiksi juuri yksilöllisen, henkisen kasvun merkityksen korostaminen, jota tavoitellaan materialistisista käytännöistä irrottautumalla, luonnonläheisyydellä, kulutuksen minimoimisella ja henkisillä harjoituksilla (ks. esim. Shi 1986; Elgin 1993; Zavestoski 2002). Devallin ja Sessionssin (1985, 28) mukaan tällainen, vapaaehtoisesti vaatimaton elämäntyyli voi myötävaikuttaa sellaisen persoonallisuuden ja itsetuntemuksen kehittymiseen, jotka ovat olennaisia ekologiselle elämäntavalle.

Että silleen, että sitä joutuu itteensä kaivamaan. Mutta se on semmosta riisumista. Ja koko ajan se, että huomaa, että yksinkertaisempaa kohti. Että se onni tulee ja se ilo tulee ihan muusta kuin siitä ostamisesta ja lähtemisestä. (Nainen, 57)

⁵⁶ Esimerkkinä luontokäsityksen mukaisesta elämäntapaihanteesta voisi toimia esimerkiksi 1800-luvulla eläneen amerikkalaisen filosofi-runoilija Henry David Thoreau'n yksinkertainen, omavaraisuuteen pyrkivä elämäntapakokeilu metsämökissä 1800-luvun puolessa välissä. Hän kuvaa elämäntapaansa teoksessaan *Walden* (ilmestyi 1854, suomeksi 2010). Teoksessaan *Thoreau* ([1854] 2010) kuvaa kokemuksiaan metsässä asumisesta ja esimerkiksi kohtaamisistaan mökkinsä lähellä asuvien eläinten kanssa, joiden avulla hänen pyrkimyksensä oli oppia ja tutkailla omaa itseään ja omaa paikkaansa maailmassa (ks. myös Näss 1989; Björn 2000; Anker 2003; Devall & Sessions 1985).

Tämän luontokäsityksen mukaisessa elämäntapaihanteessa keskeisessä roolissa ovat materiasta luopuminen ja mahdollisimman vähäinen omistaminen, joiden ajatellaan edesauttavan henkisen tasapainon ja hyvinvoinnin saavuttamista. Kun hypätään pois oravanpyörästä, luovutaan ylimääräisestä materiasta ja turhanpäiväinen siivotaan elämästä pois, jää itsetutkiskelulle enemmän aikaa. Luontoyhteyden löytymiselle ja sitä kautta henkiselle hyvinvoinnille olennaiseksi nähdään myös konkreettisesti vetäytyminen pois kulutuskulttuurin piiristä, ja ihanteellinen toteuttamisympäristö tämän luontokäsityksen mukaiselle elämäntavalle voi löytyä esimerkiksi luonnon keskeltä syrjäisestä asuinpaikasta, joka mahdollistaa elämisen vuorovaikutuksessa ympäröivän luonnon kanssa, joka ”antaa vastauksia ja on ihmistä suurempi”. Luonnonläheisen asuinympäristön merkitystä omalla hyvinvoinnilla ja luontosuhteelle korostaa myös seuraava kertoja.

Täällä on ollu hirveen hyvä kattoo maailmanmenoa vähän ulkopuolelta. Että on riittävän kaukana. Ja sitten täällä on puhtaissa energioissa ja saa luonnossa olla. Että on tarvinnut tämmösen hiljaisuuden ja rauhan. Että me on tietosesti valittu nyt täällä, että me ei, että me ei haluta, että meitä leimataan. Me ei mittään leimaa oteta itelle. Että me on haluttu omana ittenämme, että me on tänne tultu omana ittenämme, että meillä ei oo titteliä, eikä ammattia, eikä arvoa, eikä rahhaa minkä takia meitä – Että me on silleen haluttu olla ihan. (Nainen, 57)

Idealisena nähdään kulutuskulttuurista ja sen käytännöistä irrottautuminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä on kulutuskulttuurin sijasta kiinnittyä johonkin tiettyyn luonnonympäristöön erilaisten luontoperustaisten käytäntöjen kautta. Käytännössä se tarkoittaa, että esimerkiksi jätehuolto ja energia-tuotanto pyritään järjestämään mahdollisimman omavaraisesti ja ravinto pyritään tuottamaan itse tai hankkimaan mahdollisimman lähellä tuotettuna.

Koitan pyrkiä sitten siihen, että täältä ei lähde kaatopaikalle mitään, vaan koi-tan hyödyntää, kompostoin ja voin polttaa sen, mikä on poltettavissa ja tuolla tavalla. Että täältä ei juurikaan – Että minä en juurikaan tuonne molokkiin mitään vie. (Mies, 55)

Vaikka elämäntapaideaalilla onkin yhteistä edellä kuvatun maaseutuelämäntavan kanssa, kuten pyrkimykset elämän yksinkertaistamiseen ja omavaraisuuteen, niitä erottaa toisistaan sekä yhteisöllisyyteen liittyvät ajatukset että usko laajemman yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksiin. Kun maaseutuelämäntapaa elämäntapaideaalina korostavassa luontokäsityksessä painotetaan yhteisöllisyyttä ja uskotaan ”eläviin ekologiisiin kyliin” ja maaseutuelämäntapaa tarjotaan ratkaisuna vallitsevalle yhteiskunnalliselle järjestykselle ja luontosuhteelle, suhtaudutaan tässä

luontokäsityksessä molempiin ajatuksiin paljon skeptisemmin. Sosiaalisen vuorovaikutuksen sijaan tässä luontokäsityksessä ja sen mukaisessa elämäntapaideaalissa korostetaan vuorovaikutusta nimenomaan ympäröivän luonnon kanssa, mikä nähdään avaimena henkiseen hyvinvointiin ja tasapainoon ja siten ekologisemman elämäntavan saavuttamiseen.

Suojeltava luonto

Neljäs kertojien tarinoissa esiintyvä luontokäsitys on *suojeltava luonto*, jossa luonto merkityksellistyy varjeltavaksi, hauraaksi ja pelastettavaksi. Ihmisten on asetettava suojelemaan luontoa ja ympäristöä sekä toimittava luonnon puolestapuhujina⁵⁷, koska luonto ei itse siihen kykene.⁵⁸ Suojeltaviksi ja pelastettaviksi määrittyvät monet erilaiset luonnot aina luonnontilaisista erämaa-alueista kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuksiin ja maapallon suojelemisesta aina ”kaikkien pienempiin ötököihin, mitä maapallo päällään kantaa”. (ks. myös Dobson 2000, 1; Littunen & Lähde 2001, 228–229.) Seuraavat aineistolainaukset kuvaavat suojeltavan ja pelastettavan luonnon erilaisia ulottuvuuksia, mittakaavoja ja merkityksiä.

Ne perkele mylläsi justinsa sen minun kotivaaran. Sen vaaran, justiin sen vaaran, missä mie oon opeteltu kävelemään ja kulkemaan. (Mies, 50)

Me käytetään maapallon luonnonvaroja niin paljon, että tähän meillä ei ole — Meillä on tämä yksi planeetta ja sen rajalliset luonnonvarat. Nyt pitäis semmosia isompia päätöksiä ja isompia suunnanmuutoksia saada aikaan. (Mies, 42)

Ehkä enemmän minua kiinnostaa semmoset, jotka vaikuttaa maailmanlaajuisesti, että minua ei sillä tavalla — Että mie näkisin paljon tähellisempänä keskustella vaikka lentämisen päästöistä, että ihmiset voi siinä valita, kuin semmosesta, jossa maata käännetään, et jos se hetken näyttää joltakin, mutta jos siitä ei aiheudu mitään semmosta maapallolle, tulevaisuudelle — Mun mielestä maapallo on semmosessa tilassa, että mitä järkeä on riidellä. Vaikka kyllä mie ymmärrän tavallaan, että siinäkin on — Mie en oo keskittynyt niin siihen luonnonsuojeluun, mikä suojelee alueiden säilyttämistä sellaisenaan tai jotenkin näin. Että mie oon jotenkin enemmän, maapallo on semmosessa tilassa, tai

57 Vastaavanlaisia merkityksiä toiminnalleen antoivat myös Konttisen (1999, 97) haastattelemat Suomen luonnonsuojeluliiton paikallisyhdistysten puheenjohtajat, jotka määrittivät olevansa muun muassa ”luonnon edunvalvoja”, ”luonnon ääniä”, ”paikallisia vahtikoiria”, ”herättelijöitä” ja ”kasvattajia”.

58 Ks. myös Yearley 1993; Milton 1996, 124–126; Eder 1996.

että ite näkee sen jotenkin niin paljon tärkeämpänä, et oikeasti joitain semmosia ratkaisuja, joku uusiutuva energia tai — Et ei semmonen maankäytöstä riitely tai — se ei minusta ees. Se on ymmärrettävää, mut jos siinä ei selkeästi pilata sitä laajemmin, niin ei se minusta ole sillä tavalla edes niin kauheen kiinnostavaa. (Nainen, 32)

Luonnon suojelemisen tärkeys ei liity vain tiettyjen luontokohteiden suojelemiseen, vaan se liittyy laajemmin elämän ja elämän jatkumisen mahdollisuuksien turvaamiseen maapallolla. Kun suojellaan luontoa, suojellaan siis itse asiassa elämää ja elämisen mahdollisuuksia, koska luonto on elämän edellytys. Kaikki luonnon monimuotoisuutta ja luonnon elinvoimaa uhkaavat toimet näyttäytyvät puolestaan elämän ja sen monien eri muotojen alkuperää ja jatkumista uhkaavina ja näin myös ihmiselämää uhkaavina.⁵⁹ Seuraava kertoja käyttää biosentrisiä argumentteja luonnon suojelemisen merkityksellisyyttä korostaessaan.

musta semmonen elämän kunnioittaminen on semmonen perusprinsiippi, oli se sitten missä muodossa hyvänsä — Jos pitäis jumaluudesta puhua, tämä elämä on sitä, siis se, et on tämmönen. Tää on kaikki niin sattumankauppaa, että me ollaan tässä nyt, ja tämmönen maailma on kehittynyt kaikista mahdollisista ja mahdottomista asioista. Jos vähänkin perehtyy maapallon historiaan ja muuta niin tajuaa, kuinka älyttömän pienestä kaikki on kiinni. Että mitä kaikkea on tapahtunut tämän miljardivuotisen historian aikana ja mistä meän kehittyminen on ja koko evoluution ihme. Niin siihen nähden me kyllä käyttäydytään elämää kohtaan aivan sikamaisen huolimattomasti. Että kuinka kallisarvoinen asia se on ja kuinka harvinainen ja sitten, kuinka pieni pätkä ihmisen, edes ihmislajin aika on tästä kosmologisesta ajasta puhumattakaan, sitten yksilön ajasta ja sitten me ollaan olevinamme niin hirveen tärkeitä.

Mikään laji ei ole toista arvokkaampi. Et mä vastustan tämmöstä ihmiskeskeysyyttä, tietenkin me ollaan ihmiskeskeisiä, me ollaan ihmisiä, me ei voida päästä siitä mihinkään. Mutta meillä on myös mahdollisuus yrittää ajatella laajemmin, että muut lajitkin on tärkeitä. Musta on kertakaikkisen omituinen tämä näkökulma, mitä meille on paukutettu, että ihminen on joku luomakunnan kruunu ja kehityksen huippu. Ei me tiedetä, mikä on kehityksen huippu. Tää on yks piste siinä kehityksessä, mutta sitten siihen liittyy myös, että ei me tiedetä, et kaikki lajit on tärkeitä elämä kaikissa muodoissaan. Että ajattelee, jokaisen lajin menetys, sukupuuttoon kuoleminen, niin miten suuri vahinko se on,

59 Myös aiempien tutkimusten (mm. Milton 1996; Åkerman 2001, 108–113) mukaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen vetoaminen on eräs ympäristöaktivistien keskeisimmistä tekniikoista, kun he argumentoivat esimerkiksi tiettyjen lajien, luontotyyppien tai luontokohteiden suojelemisen puolesta.

jos ajattelee, miten miljoonien vuosien kehitys on johtanut johonkin ja sitä ei mistään saa takaisin. Jos on menetetty, niin se on menetetty. Et sitä tapahtuu luontaisesti, sehän on eri juttu, mutta että se, että ihminen aiheuttaa sellaisia asioita. (Nainen, 46)

Luonnon suojelemisen merkityksellisyys liittyy myös tulevien sukupolvien ja eri lajien mutta myös ihmisten väliseen tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen sekä kohtuullisuuteen (ks. myös Åkerman 2001, 114). ”Laskuja ei saa jättää tulevien sukupolvien maksettaviksi”, ”tulevien sukupolvien elinolosuhteita ei saa kurjistaa” eikä ”lapsilta viedä elinmahdollisuuksia” (ks. myös Horwitz 1996). Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus liittyvät esimerkiksi niin yksittäisten luontokohteiden kaa-voittamiseen vain muutamien ihmisten tai ihmisryhmän käyttöön, mutta myös laajemmin luonnon tuhoamiseen siten, ettei tuleville sukupolville jää kunnollisia elinmahdollisuuksia. Ympäristöongelmien seuraukset tulevat usein myös kaikista heikko-osaisimpien kannettaviksi. Paikallisten ihmisten näkökulmaa ja oikeuksia korostavassa argumentoinnissa luonnosta puhutaan nimenomaan elintilana ja elinympäristönä, ja tällöin luonnon suojeleminen kytkeytyy myös ihmisoikeuksien suojelemiseen.⁶⁰ Seuraava kertoja perustelee luonnon suojelemisen tärkeyttä sekä tulevien sukupolvien että globaalin epätasa-arvon näkökulmista.

Oma arvolähtökohhta on siis se, että ihminen käyttää liikaa fossiilisia ja että länsimainen ihminen ottaa itselleen liikaa etuoikeuksia, globaalisti aatellen ihan liikaa ja tulevia sukupolvia aatellen. (Mies, 42)

Luonnon pelastamisen ja suojelemisen keinoiksi merkityksellistetään tässä luontokäsityksessä yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja ympäristöaktivismiin toimet⁶¹, mutta myös henkilökohtaiset elämäntapavalinnat, jolloin nimenomaan henkilökohtainen vastuu ja yksilön rooli nähdään merkitykselliseksi ympäristöongelmien ratkaisemisessa (vrt. Berglund 1998, 37).

60 Miltonin (1996, 124) mukaan aktivistit perustavat argumentointinsa tieteelliseen tietoon, mutta myös moraalisiin argumentteihin, jotka perustuvat luontoon liitettyihin arvoihin (ks. myös Yearley 1992, 143–144; Berglund 1998; Åkerman 2001, 112–115).

61 Suomen luonnonsuojeluliiton aktiiveja tutkinut Esa Konttinen (1999, 5, 31) kuvaa ympäristöliikkeitä ”sekalaiseksi seurakunnaksi”, joiden joukossa on vahvoja tieteelliseen tietoon nojaavia kansainvälisiä organisaatioita, kuten Greenpeace ja WWF, vakiintuneita kansallisia luonnonsuojelujärjestöjä, kuten Suomen luonnonsuojeluliitto, yhden teeman ympärille keskittyneitä liikkeitä, kuten Vuotos-liike, rakennettua ympäristöä suojelevia ryhmittymiä sekä esimerkiksi eläinoikeusliikkeen kaltaisia uusia liikkeitä. Kalastaja, ekofilosofi Pentti Linkolaa (ks. esim. Linkola 1971; 2005) voidaan pitää suomalaisen ympäristöaktivismi uranuurtajana. Merkittäviksi toimijoiksi kansallisten ja paikallisten ympäristöliikkeiden rinnalle ovat globaalien ympäristöongelmien myötä tulleet kansainväliset, tieteelliseen asiantuntemukseen nojaavat organisaatiot, kuten Greenpeace ja WWF (Haila 2001b).

Jonkun pitää jotain tehdä, ja jos ei kukaan muu, niin mie se sitten varmaan oon. Että mieluummin tekee, kun jää kattomaan, että tekeekö joku muu. — Kaikille aina iskostetaan päähän, että yksilö ei voi tehdä mitään. Ja onhan se tietenkin niin, että jos yksin rupeaa jossain raivoamaan, niin ei kukaan kuitenkaan kuuntele. Mutta se, että yksinkin voi saada aikaan muissakin ihmisissä reaktioita ja sitten voi saada ne muut ihmiset siihen mukaan ja sit siitä voi tullakin jo jotakin. (Nainen, 18)

Sekä perinteiset että modernimmat luonnonsuojelun käytännöt ⁶² nähdään merkityksellisinä luonnon- ja ympäristönsuojelun keinoina ⁶³. Perinteisen yhdistysmuotoisen luonnonsuojelutoiminnan keinovalikoimaan lukeutuvat esimerkiksi järjestäytyminen ja yhdistyksiin kuuluminen sekä yhteiskunnalle esitetyt muutosvaatimukset (Siisiäinen 1998; Stranius 2008a; Konttinen 1999), joita myös seuraavassa sitaatissa kuvataan.

Kyllä se voima on näissä kansanliikkeissä ja vapaaehtoisissa kansalaisjärjestöissä ja se, että Suomen luonnonsuojeluliitto on nyt kuitenkin tällainen vahva kotimainen vaikuttaja. Meillä on 33000 jäsentä ja meillä on edustajat, no mitä tahansa ympäristölainsäädäntöä eduskunta tekee, niin kyllä meillä on siellä edustaja, yleensä valiokuntavaiheessa kuultavana käy. Ja lausuntoja annetaan sekä piiri- että liittotasolla, jonkun verran yhdistystasollakin, kaikkiin näihin kaavoihin ja lakiesityksiin ja kaiken maailman tulevaisuusskenaarioihin, mitä valtiolta tekee. (Mies, 51)

”Uuden ympäristöaktivismiin” toimintamalleihin taas lukeutuvat yksittäiset kampanjat ja tempaukset, yksilöllinen toiminta ja yksilöiden kyvyt sekä sosiaalinen media. (katso myös Stranius 2008a; 2008b)⁶⁴.

62 Peltonen (2008, 156) erottaa toisistaan kaksi keskeistä kansalaistoiminnan organisoitumisen tapaa: perinteisen yhdistysmuotoisen toiminnan, jossa pyritään vaikuttamaan edustuksellisen demokratian kanavien kautta vaikuttamalla, esimerkiksi lausuntoja ja muistutuksia antamalla, ja yhden asian ympärille keskittyneen ”löyhän” liikehdinnän. Ne edustavat kahta eri sukupolvea ja toimintakulttuuria (ks. myös Peltonen 2001).

63 Perinteisen luonnonsuojelun, joka oli vallitseva lähestymistapa 1960-luvulle asti, tavoitteena on luonnon ja luontoarvojen säilyttäminen mahdollisimman koskemattomina ja alkuperäisinä esimerkiksi suojelemalla vanhoja, hakkaamattomia metsiä (Milton 1996, 124). 1970- ja 1980-luvuilta peräisin olevan modernin ympäristönsuojelun perspektiivi luonnon- ja ympäristönsuojeluun on puolestaan perinteistä luonnonsuojelua laajempi. Modernissa ympäristönsuojelussa mitä moninaisemmat ongelmat kuten jätteet, kaavoittaminen ja liikenne määrittävät ympäristöongelmiksi tai oikeastaan saman ongelman erilaisiksi ulottuvuuksiksi, joiden perustana ajatellaan pohjimmiltaan olevan koko nyky-yhteiskunnan kehitys ja sen suunta (Haila 2001b, 23; ks. myös esim. Telkänranta 2008, 50; Määttä 2006; Konttinen 1999).

64 Suopajärven (2001, 153- 154) mukaan sukupolvien välinen ero luonnonsuojelijoiden välillä on havaittavissa etenkin menettelytavoissa. Kun ”vanhat konkarit” korostivat toimintansa laillisuutta ja maltillisuutta, nuoremmat toimijat puolestaan kokeilivat laillisuuden rajoja käyttäessään toimintamuotoinaan esimerkiksi passiivista vastarintaa.

Ympäristökeskusteluissa tavoitteena on edustaa ”järjen ääntä”, joka vaikuttaa päätöksentekijöiltä usein olevan hukassa, eikä virallisten tahojen, kuten virkamiesten rooliin ympäristöongelmien ratkaisemissa suhtauduta kovinkaan positiivisesti. Päättäjät eivät useinkaan tee tarpeeksi tai osoittautuvat epäluotettaviksi, ja jonkun on asetettava myös julkisesti luonnon puolelle.

Kyllä kun kattoo kunnan nykyisiä päättäjiä, kun niitten mielipiteitä peilaa, niin kyllä siellä on aivan vastustajia. Näitä menneen maailman miehiä ja naisia. (Mies, 50)

Semmonen tasapainon tai järjen haku, mikä tuntuu, että täällä se on välillä ihan hukassa. (Nainen, 18)

Henkilökohtaiset elämäntapavalinnat, kuten ruokailu-, asumis- ja liikkumisvalinnat merkityksellistyvät tästä näkökulmasta luonnon suojelemisen keinoiksi ja mahdollisuuksiksi edistää ja levittää kulutuskulttuurille vaihtoehtoisia, kestävämpiä elämäntapavaihtoehtoja myös laajempaan tietoisuuteen (Konttinen 1999, 133–134; Stranius 2008b, 56).⁶⁵ Myös ympäristökasvatus ja valistus, kuten kierrätysneuvonta, talkoilu ja retkeily merkityksellistyvät tämän luontokäsityksen logiikan mukaisesti luonnon suojelemisen keinoiksi. Tämä ”pedagoginen lähtökohta”, jossa tavoitteena on saada ihmiset mahdollisimman laajasti innostumaan ympäristönsuojelusta, on Konttisen (1999, 213–214) mukaan leimallista suomalaiselle ympäristöliikkeelle. Samoin on riittävän laajaan tieteelliseen tietoon perustuva tietopohja, jonka varaan argumentit luonnon puolesta on mahdollista rakentaa ja yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistua.⁶⁶

Ekologisen elämäntavan monet ulottuvuudet

Tässä luvussa olen analysoinut, millaisia vaihtoehtoisia, ihmisen ja luonnon välistä suhdetta omanlaisistaan lähtökohdista määrittäviä luontokäsityksiä tutkimukseni

⁶⁵ Määrän (2006, 138) mukaan arjen näkökulma on tullut mukaan ympäristökeskusteluun vahvasti 1970-luvulla. 1970-luvulta lähtien arkielämän käytännöt, kuten autoilu ovat olleet aktivistien kritiikin kohteena, ja siten on pyritty nostamaan esille ja vaikuttamaan esimerkiksi talous- ja energiapolitiisiin kysymyksiin (Konttinen 1999; Stranius 2008b. Katso pyöräilyn merkityksestä ympäristöliikkeessä: Horton 2006b).

⁶⁶ Konttinen (1999) kirjoittaa suomalaisen kollektiivisen toiminnan kansallisesta koodistosta, johon kuuluu valistuskeskeisyyden lisäksi myös esimerkiksi rationaalinen, tietoon perustuva argumentointi ja järjestäytyneen käyttäytymisen korostus suorien iskujen sijaan (ks. myös Siisiäinen 1998, 231–232; Ylönen 2010, 90; tieteen merkityksestä ympäristöliikkeessä Yearley 1991; Berglund 1998). Kulttuurisessa koodistossa on kuitenkin havaittavissa myös halkeamia, joita uudet kollektiivisen toiminnan muodot, kuten suorat iskut ilmentävät, ja joita nuoret aktivistit ovat tuoneet mukaan toimintaan (Konttinen 1999, 146).

aineistosta on löydettävissä. Luontokäsitysten analysoimiseen minut johdattivat jo haastatteluhetkellä hämmennystä aiheuttaneet havaintoni siitä, että tutkimukseeni osallistujat määrittivät jo yhdenkin haastattelun aikana elämäntapaansa ja luontosuhtettaan useammilla, keskenään ristiriitaisilla tavoilla.

Vaikka kertojien tarinoista paikantamiani luontokäsityksiä erottavat toisistaan niiden erilaiset tavat määrittää ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista, ne kaikki perustuvat kuitenkin samankaltaiselle logiikalle, jonka mukaan muutos ihmisen, ihmisyyhteisöjen ja luonnon välisessä suhteessa on tarpeen ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi ja ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Keskeistä kaikille luontokäsityksille on ajatus ihmisen ja luonnon välisen yhteyden palauttamisesta, joka nähdään avaimena ekologisempaan elämäntapaan ja yhteiskuntaan. Luontokäsitykset myös jakavat keskenään ajatuksen siitä, että kultusyhteiskunnassa ja laajemmin koko nykyisen yhteiskunnan kehityksen suunnassa on sellaisia epäkohtia, jotka uhkaavat luonnon ja siten myös ihmisen hyvinvointia. Näihin epäkohtiin myös yksilöiden on toimillaan eri tavoin puututtava. Aineiston analyysin perusteella ekologinen elämäntapa osoittautui kokonaisvaltaiseksi elämäntavaksi, jossa luonto pyritään ottamaan huomioon mahdollisimman laajasti kaikessa toiminnassa ja ulottamaan oma luontosuhde kattavasti eri elämänalueille.

Kertojen tarinoissa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta määritellään kuitenkin eri näkökulmista ja luonto sekä ympäristöongelmat saavat niissä erilaisia merkityksiä, joilla puolestaan on vaikutuksensa siihen, millaisia käytännön elämäntapavalintoja luontoyhteyden korjaamiseksi ja ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi kussakin tarinassa korostetaan. Aineiston analyysi paljastaa sen, miten jo näennäisesti kulttuurisesti yhtenäisen ihmisjoukon sisällä on toisistaan poikkeavia tapoja määritellä luontoa ja ympäristöongelmia. Ne puolestaan johtavat erilaisiin käytännön toimiin luontoa kohtaan ja tekevät mahdolliseksi sen, että luonnosta voidaan samankin teeman puitteissa puhua samankaltaisten merkityksenantojen lisäksi myös toisistaan poikkeavilla tavoilla. Jo yhdenkin elämäkertahaastattelun sisältä on mahdollista löytää erilaisia merkityksenantoja. Aineiston analyysi tuokin esille sen, miten ihmiset ammentavat aineksia elämäntapoihinsa kulttuurisista ja historiallisista luontokäsityksistä ja myyteistä.

Syyksi ympäristöongelmiin voidaan nähdä niin epäsuhta ihmisen ja luonnon välisessä hiiliaineenvaihduntasuhteessa, ihmisen konkreettinen vieraantuminen ravinnon tuotannosta ja luonnon rytmeistä mutta myös hänen henkisen luontoyhteytensä katkeaminen. Luonto voidaan nähdä niin pelastettavana kuin pelastajanakin ja ihmisen ja luonnon välistä suhdetta voidaan tarkastella paitsi numeroina ja laskelmina myös traditionaalisen maaseutuelämäntavan näkökulmasta. Nämä erilaiset määritelmät puolestaan korostavat hyvinkin erilaisia toimia ekologisen kriisin ratkaisemisessa, ja ne voivat tuoda myös ristiriitoja ja haasteita ekologista elämäntapaa elävälle. Ne myös tuovat esille kulttuuristen luontokäsitysten voimaa ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen muovaajina. Mielenkiintoista onkin

seuraavaksi analysoida tarkemmin, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita nämä erilaiset luontokäsitykset ja niiden mukaiset elämäntapaideaalit kohtaavat erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä ja miten toisaalta erilaiset elinympäristöt ja elämäntilanteet vaikuttavat ja muovaavat ihmisten luontosuhteita ja elämäntapoja.

8. Ekologisen elämäntavan rajat

Tässä luvussa analysoin, minkälaisia vaikeuksia ja haasteita ekologiset elämäntapapyrkimykset kohtaavat erilaisissa asuinympäristöissä ja elämäntilanteissa. Tavoitteenani on tuottaa lisätietoa ekologisen elämäntavan haasteista ja rajoista, joita juuri erilaiset ristiriitatilanteet ja ideaalien murtumakohdat voivat tuoda esille, ja pohtia, millaisena näyttäytyy ekoihmisen eettinen liikkumavara erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä. Analysoin aluksi ekologisen elämäntavan haasteita erilaisissa elämäntilanteissa ja sitten keskityn pohtimaan ekologisten elämäntapavalintojen institutionaalisia ja kulttuurisia esteitä. Lopuksi jäsentelen ekostressin ja ympäristöahdistuksen vaikutuksia ekologiseen elämäntapaan.

Ekologisen elämäntavan haasteet erilaisissa elämäntilanteissa

Perhe-elämä. Aiempien tutkimuksien mukaan niin perhe- kuin työelämäkin voivat muodostua ekologisten elämäntapavalintojen toteuttamisen esteiksi ⁶⁷. Puhutaan arjen terrorista ja tyranniasta eli siitä, kuinka arvot ja ideaalit murenevät perhe- ja arkielämän pyörteissä, eikä arkielämän pakkorako jätä tilaa omien arvojen mukaiselle elämäntavalle (ks. esim. Massa & Haverinen 2001). Myös tutkimukseeni osallistujat korostavat vanhemmuuden ja perhe-elämän tuovan muutoksia ja ristiriitoja ekologisen elämäntavan toteuttamiseen. Perhe-elämä tuo mukanaan kilpailevia intressejä, arvoja ja normeja, ja se vie aikaa muilta elämän osa-alueilta. Perhe-elämä ja etenkin pikkulapsiaika myös siirtävät huomion kotiin ja kodin piirissä tehtäviin käytäntöihin, arkielämän ekologisuuteen, joka voi muodostua haasteelliseksi etenkin sellaisille henkilöille, joiden luontosuhde ja ekologinen elämäntapa perustuvat esimerkiksi yhteiskunnallisen toiminnan, kuten luonnonsuojeluaktiivisuuden varaan. Perhe-elämää, vanhemmuutta ja pikkulapsiaikaa ei olekaan välttämättä aina helppoa sovittaa osaksi ekologista elämäntapaa. Mielenkiintoista on analysoida tarkemmin, miten kertojat pystyvät sovittamaan vanhemmuuden ja perhe-elämän tuomat muutokset osaksi ekologista elämäntapaansa.

Kertojat ovat yksimielisiä siitä, että vanhemmuus ja pikkulapsiaika ovat iso muutoks myös ekologista elämää elävälle. Perhe-elämä tuo mukanaan uusia kilpailevia normeja ja käytäntöjä, ja perhe-elämän myötä aiemmin itsestään selvänä pidetyt elämäntapakäytännöt saattavat joutua kyseenalaistetuiksi. Haastavaksi ekologisen

67 Ks. esim. Massa ja Haverinen 2001; Horton 2006a, 68; Klatch 2000; Peiponen 2015, 50–52, 55.

elämäntavan toteuttamisen perheellisenä tekee etenkin kulutuskulttuurin vyöryminen kotiin lelujen, vaippojen ja muiden kulutushyödykkeiden muodossa, vaikka sitä vastaan kuinka pyristelisi, kuten seuraava kertoja, kolmen pienen lapsen äiti kuvaa.

— toi lelumaailma, se on kauheen vaikee asia. Se on semmonen, mikä varmaan rassaa kaikkia lapsiperheitä. Miten tahansa muuten elätkin ekologisesti, niin sitten astuu mukaan nämä lelut, mitkä ei kestä ja menee rikki heti, ja roskaa tulee vaikka kuinka paljon. (Nainen, 27)

Niin ikään perhe-elämään liittyviksi haasteiksi kertojat mainitsevat myös liikkumisvalintoihin kohdistuvat muutokset. Vaikka ennen lapsia pidemmätkin matkat taittuivat pyörällä tai satunnaisilla kyydeillä, perheen perustamisen myötä auton hankkiminen on hyvin todennäköistä. Eräs kertoja kuvaa, kuinka ensimmäinen auto hankittiin heti ensimmäisen lapsen synnyttyä. Kertojat kuitenkin korostavat, kuinka he käyttävät autoa vain tarpeeseen eivätkä ajele turhia ja kuinka auton käyttö on elämäntilanteen mukanaan tuoma pakko. Autoilua myös pyritään kompensoimaan tekemällä muita ekotekoja (ks. myös Horton 2003, 73), kuten lentomatkailua välttämällä ja pyrkimällä pitämään ekologinen jalanjälki muutoin mahdollisemman pienenä. Kertojat korostavat esimerkiksi asumis- ja energiaratkaisujensa ekologisuutta ja lähiruoan merkitystä ruokavaliossaan. Seuraava kertoja painottaa, kuinka auton käyttäminen on taloudellinen, mutta myös elämäntilanteesta ja asuinympäristöstä aiheutuva pakko, jolle hän ei voi mitään.

Toi ekologisuus tässä on jatkuvasti uhan alla. Kun ensinnäkin semmonen faktahan on, että ilman autoa ei perhe tällaisessa lappilaisessa maalaistaajamasaakaan, se ei yksinkertaisesti tuu toimeen. Toi auto on semmonen kysymys, joka saa aina vähän miettimään sitä, että — Ehkä jossain suurkaupungissa se on helpompaa silloin, kun niitä menee niitä linja-autoja ja busseja ja muita. Se on oikeesti jotenki niin lapsellinen tää elämä täällä pohjosessa, että bensanhinta on kuitenkin sellanen ja sitten taas linja-autojen ja junien taksat sellasia, että on paljon edullisempaa lähteä perheen kans henkilöautolla etelään, kuin lähteä tällä laumalla ekologisesti meneen junalla tai linja-autolla. Se tulee vaan niin älyttömän paljon kalliimmaksi vaan yksinkertaisesti. Ja kun tässä muutenkin elää koko ajan kädestä suuhun. — mut tässä tosiaan oli joskus netissä testi, testaa ekologinen jalanjälkesi, niin kyllä mä hämmästyin kuitenkin, että tälläkin elämäntyylillä, miten valtavan pieni se on kuitenkin verrattuna keskiarvoon meikäläiselläkin. (Mies, 52)

Eräs pikkulapsiajan asettama kompastuskivi ekologiselle elämäntavalle voivat autoilun ja leluvuorten lisäksi olla vaipat. Kestovaippojen käyttö olisi ekologisen elämäntapanormiston mukaista toimintaa, mutta kestovaipparuljanssin pyörittämi-

nen on joidenkin kertojien mukaan työlästä ja uuvuttavaa. Toisena vaihtoehtona on epäekologinen vaippavuori, jossa vaipat ensin kannetaan kaupasta kotiin ja sitten kotoa roskikseen, mutta joka toisaalta saattaa auttaa jaksamaan läpi vauvavuoden. Tätä dilemmaa pohtii myös seuraava kertoja, joka perustelee kertakäyttövaippoihin siirtymistään lapsensa isokokoisuudella ja sideharsovaippojen epäkäytännöllisyydellä.

Kestovaipoista ei silloin puhuttu kans mitään, mut sideharsoja oli, ja mä yritin tytön kanssa harsovaipoilla pelata. Jaksoinkohan mä kolme kuukautta ja meni hermo, kun se oli iso lapsi syntyessään. Siinä ei ollu mitään, ne ei kyllä kestäny minkään vertaa. Neljä ja puoli kilonen ja sitten se vaipparuljanssi kyllä tuntu niin älyttömältä, kun, ethän sä tietenkään muista semmosia vaippojakaan, ne oli semmosia suorakaiteen muotosia, muovitaskuissa. Se vaippavuori ja se kahteen suuntaan se, että niitä aina roudas kaupasta ja sitte roudas roskiin, se tuntu niin älyttömältä. (Nainen, 46)

Myös pikkulapsiajan aiheuttama väsymys ja jaksamisongelmat voivat saada tekemään ekologisia laiminlyöntejä.

Et on semmonen kumuloitunut väsymys nykysin, niin ei siinä jaks sillai enää ajatella joitain tiettyjä periaatteita samalla lailla. Kun ei enää muutenkaan muista, mitä tänään piti tehdä ja elämä on sirpaloitunut täysin semmoseen epämääräiseen. Tää on niin sirpaloitunutta tää homma nykyisin, että mä en pysty keskittyyn mihinkään. --Sanotaan nyt, että kyllä mä vielä kymmenen vuotta sitten tietyllä tapaa olinkin rankka ekoihminen ihan siinä mielessä, että mä asuin metsässä suurimman osan vuodesta. (Mies, 52)

Perhe-elämän myötä aiempi tapa toteuttaa oman luontosuhteen mukaista elämäntapaa voikin kyseenalaistua. Esimerkiksi edellisen sitaatin kertoja kuvasi aiemmin olleensa ”rankka ekoihminen” ja asuneensa metsässä suurimman osan vuodesta. Sittemmin perheen perustamisen myötä hän kertoo lasten ja perhe-elämän alkaneen viedä hänen aikaansa, ja hän kertoo nykyisessä elämäntilanteessaan toteuttavansa ekologista maailmankatsomustaan lähinnä pyrkimällä pitämään hiilijalanjälkensä pienenä ja tekemällä arkisia ekotekoja.

Terveellisiin elämäntapoihin elämänculun näkökulmasta perehtynyt Elaine Wethington (2005, 117) kirjoittaa ”yhteenkietoutuneista elämisestä” (linked lives) ja siitä, kuinka suuri merkitys esimerkiksi puolisoilla on toistensa terveellisiin elämäntapoihin. Vastaavasti tutkimukseeni osallistujat korostavat puolisonsa merkitystä ekologisten elämäntapavalintojen tekemisessä, mutta toisaalta korostavat myös sitä, että puoliso voi aiheuttaa ristiriitoja ekologisen elämäntavan toteuttamiseen. Ristiriitoja syntyy kertojien mukaan etenkin silloin, jos puoliso ei jaa samanlaista arvo- ja ajatusmaailmaa (vrt. Klatch 2000; Peiponen 2015, 53–54).

Ideaalinen ekologisen elämäntavan toteuttamisen kannalta kertojien mukaan on sellainen tilanne, jossa puoliset jakavat samanlaisen arvomaailman. Samankaltaisen havainnon on tehnyt myös Rebecca Klatch (2000, 514), joka on tutkinut työn ja perhe-elämän vaikutuksia ympäristöaktiivisuuden harjoittamiseen. Tällöin puoliso auttaa jaksamaan ja mahdollistaa vaikkapa luonnonsuojelutoimintaan osallistumisen ja luontoperustaisten käytäntöjen harjoittamisen hoitamalla lapsia. Toisaalta samanhenkisen puolison kanssa on myös mahdollista toteuttaa yhdessä ekologisia elämäntapakäytäntöjä ja opettaa ekologisia arvoja ja käytäntöjä myös lapsille. Oma perhe ja puoliso voivatkin muodostaa eräänlaisen ympäristömyönteisen mikrokulttuurin, jossa omat arvot ja elämäntapavalinnat tulevat ymmärretyiksi ja joka osaltaan vahvistaa ja tukee omaa ekologista elämäntapaa ja luontosuhdetta, kuten myös seuraava kertoja kuvaa.

Onneksi miehellä on hyvin paljon sama arvomaailma. Se helpottaa paljon. Just se on ekkä tärkeä, että onnellisessa asemassa ollaan, että se koti, että se miehen kanssa muodostettu perhe, se on kuitenkin — että siellä voi kuitenkin puhua niistä asioista ja ne on ymmärrettäviä. Et totta kai se on tavallaan ihan hyväkin, että sitte voi ikään kuin, tai että puhutaan ja keskustellaan sillä tavalla. Ja sitten kuitenkin ite tiedetään se, että ei me olla todellakaan mitenkään täydellisiä ja voi toistakin arvostella, että no nytkin menit tuon tekemään — (Nainen, 32)

Seuraava kertoja puolestaan kuvaa päinvastaista tilannetta, jossa perhetilanne ja puoliso mutta myös perheen taloudellinen tilanne ja rakenteelliset tekijät vaikeuttavat ekologisia elämäntapapyrkimyksiä, kuten kasvisruokavalion noudattamista, energian säästämistä sekä luonnonsuojelutoimintaan osallistumista.

— en mä enää oo kasvisyöjä pelkästään — Kun mies on semmonen lihansyöjä, niin se on sitten aika vaikeaa, jos toinen on lihansyöjä ja toinen kasvisyöjä. Mut esimerkiksi mä suosin silleen kasvisruokaa, kun mä olin töissä, et yleensä otin kasvisruoan. — Mä kulutuksessa suosin edelleen luomutuotteita aina mahdollisuuksien mukaan. Täällä niitä mahdollisuuksia ei aina ole, ja sitten joskus ei ole rahaa. Mut yleensä aina kun mä käyn kaupassa, niin joku luomu ja sitten kestopaippoja käytän sen mukaan mitä jaksan. Mies ei käytä, vaikka mä yritän sitä houkutella. Niin ja öisin sit käytän vauvalla kertakäyttövaippaa. Et silleen ymmärrän erilaisia elämäntilanteita. Et ei joskus jaksaa. Ja sitten ymmärrän sen, toki sen varmaan aikaisemminkin ymmärsin, mut jotenkin enemmän ymmärrän sen, et ei yksi ihminen kuiteskaan voi ratkaista maailman ongelmia. Siihen tarvitaan enempi myös niitä poliittisia päätöksiä. Koska täälläkin on todella hankala olla ilman yksityisautoa, siihen tarvittais poliittisia päätöksiä. Täällä on todella huono joukkoliikenne.

Mies kyllä määrittää mun rajoja, koska mä haluaisin enempi kierrättää ja tehdä kasvisruokaa, mut se on yksin hirveen hankalaa välillä. Ja sit mä haluaisin käydä retkillä useammin, mut mies ajattelee, minä toimin. Sitä mä nyt yritin miehelle puhua, kun se on hoitanut sähköpuolen -- et ostetaan, mä voin maksaa ne lamput, että sillä on hirveesti elektroniikkaa, et sä saat maksaa sen sähkölaskun, mutta mä haluaisin myös, et sä ajattelet, et mihin sitä menee. Et se jättää aina valot joka paikkaan, televisio auki toisessa huoneessa, vaikka sitä ei kukaan kato ja -- Et se määrittelee mun rajoja. Ja sitten just tää, et se ostaa paljon helpommin lapsille jotakin ja tilaa lehtiä ja se enempi tekis ostoksia. -- Televisio on aina päällä ja tietokone päällä, eikä kukaan käytä, ja mua ärsyttää, mut jos se maksaa sen sähkölaskun --.

Mä ite haluaisin hirveesti enempi itse asiassa tähän luonnonsuojeluun elikkä näihin lintuhommiin perehtyä, mut en mä nyt voi oikein pienten lasten kans lähtee, se rajottaa. -- Mä haluaisin tehdä luonnonsuojelutyötä. Ihan luonnonsuojelutyötä kasvienkin suhteen, mä haluaisin kiertää alueita, et missä on mitäkin. Mut toki se ei nyt tule onnistuun tässä parin vuoden sisään, siihen tarvitaan miehen apua kyllä aika paljon. Mut mä en ihan luota siihen. Vaikka se lupaiskin. (Nainen, 36)

Yllä oleva aineistolainaus on hyvä esimerkki Massan (1998; 2006, 121) kuvaaman syyllistymiskilven käyttämisestä, kun yksilö joutuu toimimaan kulttuurinsa normien vastaisesti. Aineistolainauksessa ekologiset rikkeet kuvataan nimenomaan ulkoisista tekijöistä johtuviksi, joiden suhteen kertojalla ei tällä hetkellä paljonkaan liikkumavaraa ole. Kertoja esimerkiksi oikeuttaa ekonormeista lipsumistaan korostamalla rakenteiden merkitystä ja vähättelemällä yksittäisten ihmisten roolia ”maailman ongelmien” ratkaisemisessa. Hän mainitsee myös useaan otteeseen tuntevansa tietyt ekonormit ja käytännöt, ekokulttuurin pelisäännöt, joita hän toteuttaisi, jos elämäntilanne olisi toinen. Olosuhteiden pakosta, tässä tapauksessa perhetilanteestaan ja taloudellisista sekä rakenteellisista seikoista johtuen hän joutuu tekemään kompromisseja esimerkiksi tiettyjen kulutuskäytäntöjen ja luonnonsuojelutoimintaan osallistumisen suhteen. Näin tiettyyn elämäntilanteeseen liittyvä ”ekoelämäntavan pakkorako” (Massa & Haverinen 1998) on hänen kohdallaan hyvinkin totta. Vaikeudet ekologisten elämäntapavalintojen tekemisessä eivät kuitenkaan vaikuta lamauttavan kertojaa, vaan hän kuvaa kertomuksessaan tapoja, joilla hän pystyy tällä hetkellä toteuttamaan ekologisista pyrkimyksiään ja lieventämään syyllisyyttään. Aineistolainaus kuvaakin osuvasti ekologisten elämäntapapyrkimysten toteuttamisen mahdollisuuksien rajallisuutta ja linkittymistä yhteen ”otollisten” elämäntilanteiden ja elämäntapaa tukevien sosiaalisten suhteiden ja kontekstien kanssa.

Puolison merkitys ekologisen elämäntavan mahdollistajana korostuu etenkin naispuolisten kertojien tarinoissa, mikä saakin pohtimaan, jäävätkö ympäristövaikutustullisten valintojen toteuttamiset käytännössä perheiden arjessa naisten vastuulle, kuten jotkut tutkijat ovat arvelleet (esim. MacGregor 2006, 120; Cairns ym. 2013). Toisaalta Zavestoskin (2003) haastattelemien syväekologia-liikkeeseen kuuluvien henkilöiden joukossa oli naisia, jotka olivat myös lähteneet avioliitosta, joissa heidän puolisonsa eivät olleet jakaneet heidän huoltaan luonnon tilasta.

Kertojien tarinoissa perhe-elämää kuvataan myös luontosuhdetta ja ekologista elämäntapaa vahvistavana ja mahdollistavana tekijänä ja arkipäiväiset askareet, kuten ruoanlaitto ja pyykinpesu nähdään merkityksellisinä ja olennaisina oman elämäntavan toteuttamiselle. Näin kestovaippojen pesu merkityksellistyy keinona toimia luonnon puolesta, ja perheen ruokavalinnoilla koetaan olevan merkittävä rooli paitsi perheenjäsenten, myös luonnon hyvinvoinnille ja molempien eteen jaksetaan ponnistella kovastikin. Tiettyjen kodin piirissä tehtävien käytäntöjen kautta on kertojien mukaan myös mahdollista päästä lähellä luontoa ja osaksi luonnon kiertokulkua ja näin toteuttaa omaa elämäntapaideaaliaan.

Kun meillä oli semmonen ulkosauna, meillä ei tullut vesi sisälle siellä, niin se oli aina semmonen harrastustuokio, kun lähti sinne niitä harsoja pulsaattori-koneella pyykkäämään. Että ensin rannasta kantaa veden ja lämmittää sen ja sillä tavalla, että kyllä siinä kulu aina pari tuntia. (Nainen, 39)

Perhe-elämä ja vanhemmuus tarjoavat myös omanlaisiaan ekologisen elämäntavan ja ekoihmisen ideaaleja ja ihanteita, joista eräs on luomuäitiyden ihanne. Kanadalaisia, lapsiaan luonnonmukaisesti hoitamaan pyrkineitä äitejä tutkineet Cairns & muut (2013) kirjoittavat ”ideaalisen luomuäidin” suojelevan lapsiensa, mutta myös luonnon ja ympäristön puhtautta esimerkiksi ruokaostostensa kautta. Seuraavaksi eräs kertoja kuvaa luomuäitiyden ideaaleja.

Kaisa on ollut nyt kotiäitinä tosi monta vuotta, kaks tyttöä. Kaisa on kyllä tosiaan, sillai just tämmönen, sanosko arjen ekoihminen, et hyvä, jos lapsilla on edes kestovaippoja käyttänyt. Että miten se on jaksanut pissattaa niitä tyttöjä ja tämmösiä juttuja. Ja yhtenä päivänä sillä oli semmonen matokomposti sisätiloissa — ja on hyvin tämmönen lähiruoka ja oikeasti paljon ahkerampi ja viitseliäämpi kuin minä monessa asiassa. (Nainen, 32)

Perhe-elämä, vanhemmuus ja kodin piirissä tehtävät käytännöt voivat siis olla myös olennainen osa ekologista elämäntapaa ja oman luontosuhteen toteuttamista. Tällöin esimerkiksi ympäristöaktivismi määrittyy aiemmaksi elämänvaiheeksi ekologisella elämänpolulla, jonka tilalle ovat tulleet uudet tavat elää ja toteuttaa ekologista elämäntapaa. Tästä näkökulmasta perhe-elämä ei olekaan vain ohimenevä,

ekologista elämäntapaa haittaava välivaihe, jonka jälkeen palataan takaisin aiempaan ”oikeaan” elämäntapaan, esimerkiksi toimimaan luonnonsuojeluaktiivina tai viettämään enemmän aikaa luonnossa, kuten seuraava kertojakin kuvailee.

Se vaihe, kun lapset on pieniä ja vielä kun ne on isojakin, mutta siinä vaiheessa, kun ne muuttaa pois, niin on tilanne jo vähän toinen. Silloin voi aina jotenkin uudistaa sitä omaa elämäänsä ja lähteä tekemään sellaisia asioita, joita ei ihan perheellisenä ehdi tehdä. (Mies, 55)

Aiempien tutkimusten (esim. Konttinen 1999, 189) mukaan esimerkiksi eläkkeelle jääminen on elämänvaihe, jossa jotkut henkilöt aktivoituvat uudelleen esimerkiksi luonnonsuojelutoimintaan. Konttinen (mt.) pitää tähän osasyynä sitä, että eläkkeellä ollessa jää taas aikaa yhdistystoimintaan ja että vapautuessaan työelämän rajoitteista ja sidoksista ihminen on taas vapaampi arvojensa mukaiseen elämään. Massa (2010) puolestaan kirjoittaa ”kolmannesta elämästä”, jonka aika koittaa, kun lapset ovat muuttaneet pois kotoa ja ympäristöasenteiden ja -arvojen mukaisille elämäntapavalinnoille jää taas enemmän aikaa ja mahdollisuuksia.

Yleistä kertojien tarinoiden joukossa on ennen–jälkeen-kerronta, jossa kuvataan ekologista elämäntapaa ennen lapsia ja lasten syntymän jälkeen muun muassa ruokailutottumusten ja liikkumisvalintojen muutosten näkökulmasta. Se, millaisena tämä elämänmuutos nähdään, kuitenkin vaihtelee kertojien välillä. Kertojien yhteisesti jakama näkemys kuitenkin on, että etenkin pikkulapsiajan ja ekonormien yhteen sovittaminen on ainakin jossain määrin ristiriitaista ja haastavaa, ja sitä kuvataan yksilön eettistä liikkumavaraa jossain määrin kaventavana. Kaikille perhe-elämän mukanaan tuomille muutoksille ei yksinkertaisesti voi mitään, ja tällöin tilanteessa pitää toimia niin hyvin kuin pystyy.

Karkeaa kahtiajakoa käyttäen voi todeta, että kertojille perhe-elämä on joko luonteva osa ekologista elämäntapaa, tai sitten se kuvataan selkeästi ristiriitoja ja haasteita aiheuttavana elämänvaiheena. Erot kertojien suhtautumisessa vanhemmuuteen selittyvät ainakin osittain sillä, miten vanhemmuus sopii heidän ideaaliseen ekologiseen elämäntapaansa ja luontosuhteeseensa, eli millaiseen luontokäsitykseen heidän elämäntapansa pohjautuu ja miten kertojat pystyvät sovittamaan uuden elämäntilanteen osaksi elämäntapaansa. Jos luontosuhteen ja elämäntavan perustana on luonnonsuojelutoimintaan osallistuminen ja sillä tavoin ympäristöongelmiin vaikuttaminen, voi elämä pienten lasten vanhempana olla ristiriidassa aktiivisen luonnonsuojelijan roolin kanssa. Myös esimerkiksi luontoperustaisten käytäntöjen, kuten metsästämisen ja kalastamisen harjoittamiselle voi perhe-elämä tuoda omat haasteensa esimerkiksi ajan riittämättömyyden suhteen.

Vanhemmuus voi siis kertojien tarinoiden perusteella olla joko ekologista elämäntapaa ja luontosuhdetta vaikeuttava elämänvaihe, mutta myös elämänvaihe, joka mahdollistaa ja jopa herättelee ekologisempaan elämään, eikä vanhemmuutta

ja perhe-elämää kuvata aineistossa pelkästään negatiiviseen sävyyn (vrt. Klatch 2000, 514 –515). Joillekin kertojille parisuhde ja perhe-elämä ovat nimenomaan voimaannuttavia ja ekologista elämäntapaa mahdollistavia ja tukevia tekijöitä, jotka tosin tuovat mukanaan myös omia vaateitaan ja ideaalejaan.

Työ. Eräänä ekologisen elämäntavan ideaalina on oman luontosuhteen ulottaminen mahdollisimman laajasti elämän eri osa-alueille niin perhe-elämään, työhön kuin vapaa-aikaankin. Kertojien mukaan ideaalista olisi, jos oman luontosuhteensa pystyisi upottamaan työrooliinsa niin täydellisesti, ettei ristivetoa työn ja oman arvomaailman välillä juurikaan syntyisi. Myös esimerkiksi Zavestoskin (2003) haastattelemaat syväekologit kertoivat tavoittelevansa työtehtäviä, joissa ekologinen identiteetti on hyväksytty tai jopa toivottu ja jotka vahvistaisivat heidän ekoidentiteettiään. Hänen (mt.) tutkimansa syväekologit työskentelivät ympäristöaktivisteina, ympäristökon-sultteina, ympäristökasvattajina, tutkijoina ja luonnontieteilijöinä sekä terapeutteina, sairaanhoitajina ja opettajina. Myös muiden, esimerkiksi poliittista aktivismia (esim. Klatch 2000) ja ympäristöaktivismia (esim. Horton 2006a) tutkimuksissaan käsitelleiden tutkijoiden mukaan työpositio voi parhaimmillaan tarjota aktivisteille mahdollisuuden identiteettinsä säilyttämiseen, toteuttamiseen ja uusintamiseen aikuisiässä (Zavestoski 2003, 306).⁶⁸ Esimerkiksi vapaaehtoisessa luonnonsuoje-lutyössä hankittuja taitoja ja tietoja voi hyödyntää myös työelämässä. Ideaalisena työtehtävänä ympäristöaktivistille Horton (2006a, 142) mainitsee palkkatyön samaisessa järjestössä, jossa aktivisti on aiemmin tehnyt vapaaehtoistyötä. Tällaisia haaveita aktivismin ”ammattillistamisesta” on myös tutkimukseeni osallistuneilla aktivistikertojilla.

Eräs metsätalousinsinööriksi kouluttautunut vanhojen metsien suojelemiseen erikoistunut luonnonsuojeluaktivistikertoja kuvaa seuraavassa valmistumisensa jälkeen saamansa työpaikan herättämiä tunteita. Työtehtäviään hän sai aluksi to-teuttaa nimenomaan luontosuhteeseensa olennaisesti liittyvässä metsäluonnossa itsenäisesti työskennellen.

Pyrin metsäopistoon ja siinäkin juuri oli tämä yksi johtava juttu, että pääsee olemaan mettässä töissä. — Kyllä minä etenkin ensimmäisenä kesänä istuin kannon nokassa useamman kerran ja mietin, että voiko tämä olla tosi, että joku maksaa mulle tästä palkan, päivärahat, kilometrikorvaukset, että mie nyt kä-velen täällä omin päin, hortoilen omaan tahtiin, menen minne haluan. (Mies, 51)

⁶⁸ Suomen luonnonsuojeluliiton aktiiveja tutkineen Esa Konttisen (1999) mukaan yleisin ydinaktivis-tien ammatti oli opettaja, erityisesti biologian opettaja ja johtokunnan jäsenistä ainakin neljännes on myös ympäristöammattilaisia kuten jo edellä mainittuja biologian opettajia, metsänhoitajia, tutkijoita puutarhureita, luonto-oppaita, kalastajia, ympäristövirkamiehiä ja esimerkiksi kaavoitus suunnittelijoita.

Haasteeksi voi kertojien mukaan kuitenkin muodostua oman maailmankatsomuksen yhteensovittaminen työroolin kanssa, ja sen huomasi myös edellinen kertoja, jonka mukaan luonnonsuojelijan ja metsätalousinsinöörin luontokäsitysten yhteensovittaminen osoittautui käytännössä mahdottomaksi. Työ perustui loppujen lopuksi sellaisille arvoille ja luontokäsityksille, joita vannoutunut metsäluonnonsuojelija ei olisi koskaan voinut allekirjoittaa. Metsä merkitsi työnantajalle taloudellista, hyödynnettävää resurssia, kun se kertojalle oli lapsuudenkoti ja elinympäristö, jonka arvoa ei voinut rahalla mitata. Samankaltaisten ristiriitojen kanssa on osa muistakin tutkimukseen osallistuneista kipuillut, ja jotkut kertojat kuvaavat työuriaan töyssyisiksi ja katkonaisiksi. Monet tutkimukseen osallistuneista ovat opiskelleet useamman ammatin ja etsineet omaa ammatillista polkuaan pitkäänkin. Läheskään kaikki kertojat eivät jaa seuraavan kertojan kuvaamaa onnellista tilannetta, jossa ristivetoa oman vakaumuksen ja työtehtävien välillä ei juuri ole.

Mulla on tämä onnellinen tilanne, et mun työ on ollut näiden asioiden kanssa. Me on monesti jonkun työkaverin kanssa juteltu, et kuinka onnellisia ollaan, kun voi olla töissä, joissa voi kuitenkin ajatella tekevänsä aika vähän pahaa. (Nainen, 46)

Idealisessa ”luontotyössä” omaan luontosuhdetta voi toteuttaa niin tajunnan kuin toiminnankin tasolla ja mahdollisesti edistää ekologisen luontosuhteen leviämistä myös laajemmin. Kertojat kuvaavat edellyttävänsä työltään muutakin kuin vain taloudellista merkitystä. Työn ei myöskään haluta kuormittavan liikaa tai vievän kaikkea aikaa. Haasteeksi omaa arvomaailmaa vastaavissa työtehtävissä kertojat mainitsevatkin sen, että kun työtä tehdään itselle tärkeiden asioiden, kuten luonnonsuojelun parissa, voi rajojen asettaminen ja työajan rajaaminen olla vaikeaa. Työtä saatetaan tehdä täysillä ja kelloon katsomatta, jolloin vaarana voi olla uupuminen, josta muutamilla kertojilla on omakohtaista kokemusta. Jotkut kertojat ovatkin luopuneet itselleen merkityksellisistä työtehtävistä suojellakseen itseään ja tyytyneet esimerkiksi niukempaan elintasoon saadakseen tasapainoisemman ja kiireettömämmän elämän, jonka tavoittelu on heidän arvomaailmassaan keskeisellä sijalla.

Kaikkien kertojien kohdalla omaan maailmankatsomukseen sopivaa työtä ei ole ollut helppoa löytää, ja tietyt työtehtävät voivat myös olla täysin epäsopivia oman arvo- ja ajatusmaailman näkökulmasta. Seuraava, luonto-oppaaksi kouluttautunut kertoja määrittelee tällaiseksi ei-sopivaksi työksi esimerkiksi moottorikelkoilla tehtävät safarit, jotka ovat hänen maailmankatsomuksensa vastaisia sekä ideologialtaan että käytännöiltään.

Mut mä en pystyis olemaan semmosessa, jotka tulee vaan rellestämään ja ajetaan kelkalla tonne ja juodaan siellä ja -- Ei musta ois siihen -- Mä oon ve-

tänyt semmosia retkiä, että liikutaan omilla voimilla ja hevosilla, ja se on sitten asiakkaan oma asia, millä hän suoriutuu. (Nainen, 28)

Toinen kertoja puolestaan haluaisi työtehtävissään edistää hitaamman kehityksen leviämistä ja perinteisen elämäntavan säilyttämistä.

Ja sit mie oon kauheen ranttu siinä, et sen pitäis jotenkin vastata minun arvoja. Et mulla ois edes piilosuunnitelma siinä työssä, et mie pystyisin toteuttamaan näitä omia arvoja, taikka jotakin tämmöstä. Että mie en sitten kuitenkaan ihan mitä tahansa haluais tehdä. Et mie pystyisin tekemään jotakin mikä liittyy, on haasteellista, mutta joka liittyy minun mielestä johonkin tärkeään asiaan. Ja nimenomaan ekkä jotakin semmosta, mihin haluais sillä omalla työllä kiinnittää huomiota, nimenomaan semmoseen hitaampaan kehitykseen. Et siinä mielessä, et siinä kiinnitetään huomiota siihen historiaan ja semmoseen pysyvään ja semmoseen säilyttämiseen ja kuitenkin siihen elämään, mitä täällä on ollut. (Nainen, 32)

Kertojien mukaan työn ja oman arvomaailman välillä saattaa joutua tekemään myös kompromisseja, ja realistiseksi tavoitteeksi voikin muodostua se, että tekee työssään ”mahdollisimman vähän pahaa”, kuten eräs kertoja määrittelee. Työhön liittyviä käytäntöjä määrittävät myös työtehtävään ja -rooliin liittyvät normit, velvollisuudet ja tavoitteet ja esimerkiksi tietty työaika, eikä vain oma, subjektiivinen luontosuhde, kuten myös seuraava kertoja kuvaa. Työssä täytyy kyetä joustavuuteen ja objektiivisuuteen sekä tarkastelemaan luontoa joskus myös omalle arvomaailmalle vieraammista näkökulmista. ”Työ on työtä, eikä oman maailmankatsomuksen täytäntöönpanoa”, kuten seuraava kertoja toteaa.

Aika monta vuotta meni, kun tajusin, että työ on työtä ja se ei ole sama kuin oman maailmankatsomuksen täytäntöönpano. Et mä en voi edellyttää -- Työtä ei pitäis tehdä sillä asenteella, et tämä on mun harrastus ja kutsumus, koska sitä ei kukaan jaksa. Että jos alkuunsa lähti vähän sillä lailla, että monet asiat on vaikea erottaa. Jos itselle on kauheen tärkeetä jotkut asiat, niin sitten ei kestä sitä, kun törmää siihen, et muille ihmisille ne ei ookaan tärkeitä, tai ne ei luonnostaan ajattelekaan. Tai jos jossain strategiassa lukee joku tämmönen ”yleinen ympäristönsuojelu”, vaikka että ”energiansäästö on tavoitteemme”, niin sitten itse voi pillastua aivan puolikuoliaaksi semmosista asioista, kun näkee, että ihmiset ei joka hetki ajattelekaan, et tehdään jotain investointipäätöksiä tai jotain, eikä ajatellakaan, että piti ajatella sitä energiansäästöä. Tää reaali-ilmaan sopeutuminen on joskus hieman hankalaa, kun sitä tuppaa ihminen yksinkertaistamaan asioita. (Nainen, 46)

Työpositiosta käsin tiettyä luonnonympäristöä saatetaan tarkastella etupäässä toisten henkilöiden tai esimerkiksi erilaisten luonnonkäyttäjryhmien näkökulmasta, kuten luonto-oppaan työssä nimenomaan asiakkaalle tuotetun luonto-elämyksen ja asiakkaan turvallisuuden näkökulmasta. Tästä näkökulmasta tietty luonnonympäristö voi näyttäytyä ennen muuta paikkana, johon asiakkaat tulevat lomalle virkistäytymään ja kokemaan uusia kokemuksia ja elämyksiä. Heidän viihtymisensä ja turvallisuutensa varmistaminen on oppaan työtehtävänä, eikä opas ole luonnossa oman luontokokemuksensa vuoksi. (vrt. Valkonen 2011.) Samoin esimerkiksi vaikkapa kaavoituksesta vastaavana virkamiehenä toimiessaan on otettava huomioon hyvinkin erilaisten toimija- ja intressiryhmien näkemyksiä.

Että piti ajatella jokaista käyttäjäryhmää ja jokaisen etuja ja lakeja ja asetuksia ja järjestyssääntöjä ja asioita pitää hoitaa yhdessä. (Nainen, 46)

Mä oon myös ammattitaitoinen opettaja tai milloin mitäkin. Et enhän mä nyt siinä, niissä tehtävissä, ala saarnaamaan. (Mies, 52)

Ei tässä paljon omia kampanjoita ehdi ajattelemaan, kun on toisten kampanjat vedettävänä. (Mies, 28)

Erilaiset työtehtävät ja niihin liittyvät käytännöt ovat myös osaltaan muokanneet kertojien luontosuhteita. Esimerkiksi entinen luonnonsuojeluaktiivikertoja kertoo, että hän ei kokenut enää Metsähallitukselle töihin mentycään voineensa osallistua vapaaehtoiseen luonnonsuojelutoimintaan ja pyrkikin vaikuttamaan jatkossa työnsä kautta erilaisten luontokohteiden suojeluun. Työroolissa tärkeää oli ottaa huomioon erilaisten käyttäjäryhmien intressit, mikä puolestaan opetti tarkastelemaan luonnonkäyttöön liittyviä kysymyksiä eri näkökulmista ja ymmärtämään ympäristökysymyksiä myös vastakkaisten tahojen näkökulmista. Opettajana työskentelevä luonnonsuojeluaktivistikertoja puolestaan kertoo joutuneensa pohtimaan, minkälaisia vaikutelmia itsestään antaa. Eräs kertoja puolestaan kuvaa luontosuhteensa syventyneen, kun hän alkoi työskennellä palkkatyössä Luonnonsuojeluliitossa ja sai valistusta ja ympäristötietoa muilta aktivisteilta. Toiselle kertojalle puolison työ on puolestaan toiminut silmiä avaavana kokemuksena ja opettanut ymmärtämään tietyn ristiriitoja aiheuttaneen elinkeinon syvempiä, elämäntavallisia merkityksiä.

Ikääntyminen. Erilaisista elämäntilanteista myös ikääntyminen on ajanjakso, joka asettaa omia rajojaan ekologisille elämäntapapyrkimyksille. Monet ekologiset elämäntapakäytännöt, kuten viljeleminen ja kalastaminen, ovat fyysistä voimaa vaativia, ja iän karttuessa ei välttämättä jaksakaan enää niin paljon kuin ennen. Eräs iäkkäämpi kertoja kuvaa, kuinka ”puuhun ei enää pysty kiipeämään”. Ikääntyminen tuo tullessaan myös luopumisia ja muutoksia, kun esimerkiksi kasvimaan hoito voi

käydä haasteelliseksi. Muutamat kertojat pohtivat hieman haikein mielin ikääntymisen vaikutuksia jaksamiseensa ja ihmettelevät, miten aiemmin jaksoivat hoitaa esimerkiksi isot kasvimaat, lapset ja mahdolliset kotieläimetkin.

Myös sairaudet voivat vaikuttaa jaksamiseen ja vaativat sopeutumista. Eräs kertoja ei sairautensa vuoksi pysty enää tekemään luontosuhteelleen tärkeitä, pitkiä vaelluksia, ja hän on korvannut ne lyhemmillä kävelylenkeillä lähiluontoon. Hän kertoo, kuinka arkipäiväiset kävelyretket kaupunkiluonnossa ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Samoin eräs kertoja kuvaa sairautensa tuomia haasteita ”rakkaimmille harrastuksilleen” eli kalastamiselle ja luonnossa liikkumiselle.

No mulla nyt ensinnäkin on jalat menny aika huonoon kuntoon, et mulla on joku verenkiertohäiriö, että mie en pitkiä matkoja pysty kävelemään, mutta mulla on pelastus tuo järvi. (Mies, 51)

Toisaalta ikääntymistä kuvataan aineistossa myös elämänvaiheena, joka voi mahdollistaa isojakin elämänmuutoksia. Esimerkiksi eräs tutkimukseen osallistunut pariskunta on eläkkeelle jäätyään myynyt omaisuutensa ja asettunut asumaan syrjäiseen asuinpaikkaan metsäluonnon keskelle tavoitteinaan mahdollisimman vaatimaton elämäntapa ja kokonaisvaltainen hyvinvointi. Vanhemmilla ihmisillä voi olla myös merkittävä rooli ekologisten elämäntapakäytäntöjen ja luontosuhteiden siirtämisessä ja opettamisessa seuraaville sukupolville, kuten lapsenlapsilleen.

Ekologisen elämäntavan institutionaaliset ja kulttuuriset esteet

Autopakko. Yksi ekologista elämäntapaa haastava käytäntö on jo perhe-elämän yhteydessä mainittu autoilu. Autottomuuden normi on ”vihreässä kulttuurissa” vahva, ja autottomuus on yksi ekologisen elämäntavan kynnyskysymyksistä, kuului keskeisesti ekologisen elämäntavan eettiseen koodistoon (esim. Horton 2003, 2006b). Kertojille auton käyttämisen vaihtoehtottomuus ei ole mikään helppo asia. Sen osoittavat esimerkiksi lukuisat tavat, joilla kertojat selittelevät, harmittelevat ja perustelevat auton käyttöä tarinoissaan. Autoilua määritellään kertojien tarinoissa muun muassa *synniksi, paheeksi ja itsekkyydeksi*.

Mehän ollaan tosi syntisiä, me ajellaan autolla. Meillä on kaksi kappaletta autoja, joista me podetaan hirveää omantunnon tuskaa, kun me joudutaan kulkemaan. No nyt mä oon tehnyt tänä syksynä semmosen pienen parannuksen, että mie hommasin itselleni kunnon polkupyörän ja olen nyt välillä kuntoillut ees takasin. Mutta eihän se arjessa oikeesti ole realistista eikä mahdollista. (Nainen, 27)

Kertojien mukaan auto ei ole ”helppo asia”, mutta autoilun ja sen aiheuttaman syyllisyyden kanssa ”oppii elämään”, kuten eräs kertoja toteaa. Kertojat kuitenkin painottavat, että he olisivat valmiita luopumaan auton käytöstä, jos se vain jotenkin olisi mahdollista. Kertojien mukaan pystyäkseen elämään arkea Lapissa on oltava auto. Auto on osa lappilaista elämää, arkea ja todellisuutta myös ekologista elämäntapaa eläville ihmisille. Kertojat kuvaavatkin Lappia ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä hyvin erilaiseksi verrattuna esimerkiksi pääkaupunkiseutuun. Harvan asutuksen, pitkien välimatkojen ja joukkoliikenteen puuttumisen lisäksi lappilainen asenneilmastokaan ei ole joukkoliikennettä kovin vahvasti tukeva, vaan päinvastoin yksityisautoilu on Lapissa kulttuurisesti hyväksyttyä ja normaalia ja tietyn statuksen tuottavaa, kuten myös seuraavat kertojat kuvaavat.

Ainakaan kulttuuri ei oo kauheen semmosta, että kukaan ajattelis, että me tarvitaan mitään joukkoliikennettä. Se on ihmisille niin tärkeä se auto täälläkin. Tai täällä. Minusta enemmän vielä tärkeämpi kuin jossain monissa kaupungeissa. Miehillä se on vähän niinku semmonen itsenäinen itsen jatke, tai joku tämmönen. (Nainen, 32)

Ehkä ikävin asia täällä Lapissa on, että tää on harvaan asuttu alue ja ei oo julkisia ja on pakko olla se auto. (Mies, 29)

Useat kertojat mainitsevat käyttävänsä henkilöautoa lähes päivittäin tai ainakin istuvansa henkilöauton kyydissä säännöllisesti. Autoa tarvitaan päivittäiseen asiointiin, kuten työssä ja kaupassa käymiseen. Muutoin autoilu pyritään rajoittamaan minimiin, ”huvikseen” ei ajella ja jos on mahdollista, suositaan vähäpäästöisiä autoja. Joillakin kertojilla on myös suunnitelmissa hankkia tulevaisuudessa sähköauto, jos vain taloudellinen tilanne sen mahdollistaa. Kertojat myös kuvaavat huimapäisiäkin yrityksiään elää ilman autoa. Autolla kuljetaan vain välttämättömimmät matkat, ja esimerkiksi omat ja lasten harrastukset on pyritty järjestämään niin, että ne olisivat mahdollisia ilman autoa. Sama logiikka pätee myös muihin moottoriajoneuvoihin, kuten moottorikelkkaan, jota käytetään vain tarpeeseen ja tarkkaan harkiten. Esimerkiksi yksi kevätretki moottorikelkalla on erään kertojan mukaan sallittua.

Täällähän joutuu ajelemaan. Mää nyt oon valinnut tuommosen, se on dieseli ja se kuluttaa vähän ja hiilidioksidipäästöt on suhteellisen vähäset. Ja sit se on tuommonen auto, jossa voi koiraa hyvin kuljettaa. Mä nyt päädyin tuohon aikoinaan ja se on nyt sitten. Auto ei oo koskaan ollut mulle ihan helppo asia. Mä ajan sillä vaan työmatkat ja viikonloput niin kyllä mä pysyttelen täällä oikeestaan. Ja kun täällä ei ole minkäänlaisia muita menopelejä, et se on vaan — et jos kaupunkielämää eläsin, niin saattaspa olla, että panisin auton pois kokonaan. (Mies, 55)

Kyllähän Rovaniemen seudullakin ois voinut aika luonnonläheisen paikan löytää, et ois voinut edes jollakin lailla joukkoliikennettä käyttää, mut kun mulla oli sitten se pako tieliikenteen melusta. — Tämähän on yritetty tehdä, meillä on maalämpölämmitys. — Sitten tosiaan hillot ja mehut säilötään maakellarissa, joka ei kuluta yhtään mitään, paitsi, että on siellä sähkövalo ja on siellä pistorasias, koska näillä leveysasteilla saattaa olla niin kylmä, että pottujen paleltuminen on riskinä. (Nainen, 55)

Autoilun haittoja pyritään kompensoimaan toteuttamalla muita ekokäytäntöjä, kuten kierrättämällä, suosimalla lähiruokaa, tekemällä ekologisia energiaratkaisuja, välttämällä lentomatkailua ja shoppailua pyrkien pitämään näin ekologinen jälki autoilun aiheuttamista päästöistä huolimatta kohtuullisena. Lentomatkailu on kertojien mukaan autoiluun verrattuna helpommin vältettävissä oleva runsashiilinen liikkumiskäytäntö, joka on, kuten eräs kertoja kuvaa ”hallittavissa oleva” asia, jota ei tarvitse joka päivä miettiä uudelleen.

Jotku asiat on ollu tavallaan selkeitä, että missä kokee, että on. Että on esimerkiksi päättänyt, että lentäminen, että kun siitä kummiskin on tutkimustietoa, että se tuottaa liikkumismuodoista kaikista eniten saasteita, että mie oon viimeisen kymmenen vuoden aikana, niin viime talvena mie lensin minun pojan kanssa yhden ryhmän mukana. Mutta muuten en oo sitten lentänyt. Mutta se on kuitenkin semmonen yks asia, mistä tuntee, että on joku juttu, jonka mie pystyn tekemään. (Nainen, 32)

Liikkumisvälineen valinnassa myös raha ratkaisee, ja kertojien mukaan esimerkiksi junalla matkustaminen on harmillisesti autoilua kalliimpaa varsinkin, kun kyse on pidemmistä matkoista tai perheen kanssa matkustamisesta.

Ristiriitaisesti autoa tarvitaan usein myös luontoon pääsemiseksi, mikä puolestaan nähdään olennaiseksi oman luontosuhteen ja hyvinvoinnin kannalta.

Tää on siinä mielessä ikävä paikka, että tässä ei oo lähellä luontoa. Siis hämmästyttävän kauas saa mennä. Mä oon joskus sanonut, että polkupyöräetäisyydellä tästä ei pääse. Mutta autoakin voi käyttää niin monella lailla, enkä mä nyt siitä suurta syntiä tunne sillä lailla, vaikka mä joskus leuhkinki aina sillä, et mulla itselläni ei oo ajokorttia. (Mies, 52)

Autoilun ristiriitaisuus joidenkin omalle elämäntavalle olennaisten luontoperustaisten käytäntöjen mahdollistajana ja toisaalta autoilun epäekologisuus painavat erityisesti niiden kertojien harteilla, jotka ovat valinneet asuinpaikkansa vapaaehtoisesti kauempaa taajamasta tai kaupungista, mistä liikkuminen on erityisen vaikeaa ilman autoa. Näiden kertojien mukaan selvää on, että syrjässä asuminen ei välttämättä

näytä kovin ”järkevältä” ekologisesti tai että se voidaan tulkita itsekkääksi varsinkin, jos myös joukkoliikenneyhteyksien ja palvelujen läheltä olisi voinut löytyä luonnonläheinen asuinpaikka. Useat kertojat kertovat pohtineensa ja puntaroineensa asuinpaikan valintaa autoilun näkökulmasta. Perusteluna tällaiselle ”järjettömälle” autoriippuvuuteen johtaneelle valinnalle ainakin tiettyjen vähähiilisten elämäntapanormien ja -ideaalien näkökulmasta, kertojilla on *luonnonläheisyyden ja luontoperustaisten käytäntöjen tekemisen* merkityksellisyys. Luonnonläheinen asuinpaikka, jonne pääsee vain autolla, mahdollistaa monet luontoperustaiset käytännöt, joiden koetaan olevan olennaisia omalle elämäntavalle ja luontosuhteelle. Koska oman luontokäsityksen mukainen luontosuhde ja elämäntapa edellyttävät luonnonläheisyyttä, tästä näkökulmasta on täysin johdonmukaista ja järkevää, että myös konkreettisesti pyritään elämään mahdollisimman lähellä luontoa. Näin auto on itse asiassa, paradoksaalisesti, luontosuhteen ja ekologisen elämäntavan mahdollistaja.

Jotkut kertojat kertovat hyväksyneensä luonnonläheisen elämäntapansa hinnaksi sen, että autoa on käytettävä. Heidän ekologisen elämäntapansa ja luontosuhteensa keskeiset osa-alueet eivät toteutuisi ilman auton käyttöä, ja autoilu on osa heidän elämäänsä. Seuraavan kertojan tapaan tutkimukseen osallistujat eivät myöskään näe suuria mahdollisuuksia joukkoliikenteen kehittämisessä, ja lappilaista todellisuutta ja autoilusta luopumisen mahdollisuuksia kuvataan aineistossa melko vaihtoehdottomiksi.

Mutta kun se vaan kuuluu siihen, kun ei oo vaan vaihtoehtoja, niin sitä on ihan turha ruveta sitten kauheana spekulimaan. Ja sit se, että mie en usko, että jos Lapissa asuu luontoihmisiä ja ne muuttais tänne Rovaniemen keskusta, niin mie en usko, et se ois mikään palvelus tälle yhteiskunnalle. Vaan se, että ne elää siellä ja sitten tekee sitä omaa ympäristöään. (Nainen, 27)

Kierrättämisen vaikeus. Autottomuuden ohella jätteiden kierrättäminen ja lajittelu ovat ekologisen elämäntapanormiston kulmakiviä. Kaupunki-infran mahdollistamia kierrättämiskäytäntöjä kuvaavat vain muutamat, kaupungin keskustassa asuvat tutkimukseen osallistuneet henkilöt. Eräs kaupungin keskustassa asuva kertoja kuvaa kehittäneensä kierrätyksen elämäntavakseen, mutta toteaa samalla, että hänellä on siihen optimaaliset mahdollisuudet, kun kierrätyspiste sijaitsee kadun toisella puolella, vastapäätä kotitaloa. Kierrättämisen ja lajittelun suhteen on kuitenkin kertojen mukaan Lapissa vielä paljon parannettavaa.

Nää kierrätysasiat ei kuitenkaan toimi ja jätehuolto ei toimi niinku pitäis. Ja mulla itellä henkkoht ärsyttää se, että täällä, kun itellä ei oo kuitenkaan autoa, täl hetkellä mulla ei ole edes pyörää, niin yritäppä viii näitä eri kierrätyspisteisiin peltipurkkeja ja kartonkitölkkejä ja pahveja, kun ne joutuu viemään jonnekin ihan eri paikkoihin. (Nainen, 26)

Matkat kierrätyspisteille ovat usein pitkiä, ja autottomalle kierrättäminen saattaa muodostua haasteeksi jopa keskustassa tai taajamassa asuessa. Kierrättäminen Lapissa, kuten yleisemminkin haja-asutusalueella asuttaessa, vaatii usein auton käyttöä onnistuakseen.

Mä lainasin mun poikaystävän pyörää, että mä kävin niitä viemässä jätessäkilä. Mä keräsin niin paljon, että oli jätessäkki täynnä ja sitten kävin viemässä. Mutta joskus mä oon sitten, kun muutettiin — ja mä pidin itsestään selvänä, et siellä on kierrätyspiste, niin totta kai sinne voi viedä kartongit ja ruskean pahvin ja raahasin kaks jätessäkillistä sinne niitä. Ja sitten ei ollutkaan. Sitten mä olin niinku 'ei apua'. Mä en ees tiä, minne mä voin nämä viiä — Sitten mä yritin soitella, et tietääkö kukaan, minne ne ruskeet pahvit voi viiä. Ja sit siellä sattui olemaan mun poikaystävä kavereitten kanssa, olivat menossa autolla jonnekin, ja he kävivät sen hakemassa ja veivät Prismalle. (Nainen, 26)

Kertojien mukaan kierrättäminen edellyttää Lapissa usein erityistä viitseliäisyyttä ja omatoimisuutta. Kierrättämistä ja jätteiden lajittelua Lapin haja-asutusalueella kuvataan miltei vastakohtaiseksi kaupunkien tarjoamiin mahdollisuuksiin, joissa kierrätys- ja lajittelupisteitä on ”joka kulmalla”. Aineisto sisältääkin useampia sankaritarinoita siitä, kuinka kertojat huolehtivat omatoimisesti jätteistään, ovat taloyhtiöidensä kompostivastaavia ja asuinpaikkakuntansa epävirallisia kompostineuvoja, kuljettavat jätteitä pitkiä matkoja mukanaan ja ovat sinnikkäästi ajaneet kierrätyspisteitä asuinpaikkakunnilleen seuraavan kertojan tapaan. Eräs kertoja myös toteaa, kuinka ”kaikki romut” päätyvät yleensä lopulta heille.

Minä tappelin monta vuotta paperinkierrätyspisteen kans. No se on jo eläkkeellä pitkään ollu se äijä, teknisen toimiston päällikkö, niin kun mie sille kävin sitä sanomassa ja esittämässä, että ei tässä oo mitään järkeä kaatopaikalle ajaa niitä, niin se sano sitä, että paperinkeräys tässä pitäjässä ei ole ongelma, hän on vienyt jo vuosikausia omat paperinsa toiseen kukkakauppaan. Sanomalehdet ne käyttää siellä kukkien kääreenä. Ja jotkut muovitölkit, ne on maailmaa nähnyt niin, että ne on saattaneet olla tuhannen kilometriä auton peräkontissa ennen kuin ne on päätyneet oikeaan osoitteeseen. (Mies, 50)

Seuraavassa sitaatissa aiemmin pääkaupunkiseudulla asunut kertoja puolestaan vertailee entisen ja nykyisen asuinpaikkakuntansa kierrätys- ja lajittelumahdollisuuksia ja pohtii jätteiden kuljettamiseen liittyviä ristiriitoja.

Helsingissä ollessa laskin, et mulla on kymmenen jätelajiketta: palautuspullot, kierrätyslasi, jätepaperit, poltettava paperi ja muut poltettavat roskat, mulla oli sielläkin, rakennutin sinne puulla lämpiävän uunin, tietenkin paristot ja

muut vastaavat, biojäte, sekajäte, ongelmajäte, mitäs vielä, oli pahvi ja sitten nestepakkauskartonki erikseen. — Kierrätysähän on sitten taas täällä, kyllä sitä aina miettii, kun ennen kuin täällä aloitettiin metallinkeräys, niin me vietiin metallijätteet mökkiapaikkakunnalle metallinkeräykseen, koska siellä oli, ja sit kuitenkin ties, et se vietiin taas sieltä etelään päin. Siinä tuli semmonen olo, et onko tää järkevää. Mut toisaalta, kun mietti, et ajetaan kuitenkin. Et se ei ollu ylimääräinen kuljetus. (Nainen, 55)

Jotkut kertojat kertovat järjestäneensä jätehuoltonsa lähes omatoimisesti ja ovat luoneet näin vaihtoehtoisen mallin vallitseville jäte- ja kierrätyskäytännöille, joissa kunnat ja kaupungit ovat keskeisiä kierrätys- ja lajittelumahdollisuuksien tuottajia. Nimenomaan oma komposti ja sen toimivuus ovat monille kertojille kunnia-asia ja ylpeyden aihe ja jätteiden kierrättämisen edellytys. Omatoiminen jätehuolto myös auttaa kertojien mukaan ymmärtämään jätteiden määrän konkreettisesti. Joillakin on kompostikäymälä, ja he kertovat pyrkivänsä tuottamaan mahdollisimman vähän jätettä sekä kierrättämään ja hyödyntämään jätteensä mahdollisimman tarkasti. Eräs kertoja kuvaa mahdollisimman vähäistä jätemäärää ”tärkeimmäksi elämäntehtäväkseen”. Vaikka kertojat kauhistelevat yhteiskunnan lisääntyntä jätemäärää, he ovat toisaalta huomanneet myös valon pilkahduksia sen suhteen, miten jätehuolto on kehittynyt sekä Lapissa että laajemmin yhteiskunnassa. Muutosta on tapahtunut myös asenteissa eli siinä, miten jätteisiin kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti suhtaudutaan.

— et silloin muistan 1980-luvulla, kun luonnonsuojelupiirin tai yhistyksen nimissä käytiin joskus täällä ympäristötarkastajan tai mikähän sen virkamiehen nimi olikaan, keskustelemassa tästä jätetuolesta, ja se oli ihan mahdotonta järjestää mitään jätteiden erilliskeräystä ja lajittelua. Sehän nähtiin niin, että se on niin kallista. Siinä on kans yks juttu, mikä on oman elämän aikana nähnyt, et asiat on menny eteenpäin. — Kerrostalossa, niin ei siellä ollu mitään kuin toi jätetaperi. Mä muistan, silloin sitten 1980-luvun lopulla ruvettiin puhumaan niistä komposteista. Lehdissä saatto lukea, että jossain jotkut ylen innokkaat oli alkaneet kompostoida, ja me asuttiin silloin omistusasunnossa, niin mähän pohdiskelin ja saatoimpa jonku kanssa ottaa puheeksikin, niin kyllähän sitä pidettiin aika hulluna asiana, eikä kellään ollu mitään kokemusta siitä, et se oli niin outoa. (Nainen, 46)

Ekologisten energiaratkaisujen hankaluudet. Kertojien mukaan ekologiset energiavallinnat ja -ratkaisut jäävät useimmiten yksilön harteille ja maksettaviksi, ja tutkimukseen osallistujat ovatkin lukuisilla erilaisilla, innovatiivisillakin tavoilla pyrkineet järjestämään energiankäyttönsä mahdollisimman ekologisiksi. Yleisesti kertojat suosivat puulämmitystä, useilla on leivinuuni, joillakin on maalämpö, yhdellä aurinkopaneeli ja yleisiä ovat erilaisten energiantuotantomuotojen yhdistelmät. Eräs

tutkimukseen osallistunut pariskunta rakensi mahdollisimman energiatehokasta ekotaloa, jossa on leivinuuni, maalämpöpumppu, ekovillainen eristys ja tuulisähkö. Ekologisten energiaratkaisujen tekeminen ei kertojien mukaan ole kuitenkaan aina yksioikoista ja helppoa. Energiatehokkaiden valintojen tekemistä vaikeuttavat niin tiedon ja neuvonnan puute, ekologisten energiaratkaisujen hintavuus kuin niiden toteuttamiseen liittyvät yksilölliset, elämäntilanteiset ja institutionaalisetkin esteet.

Seuraava kertoja muistelee talonsa lämmitysjärjestelmän uusimiseen liittyviä pohdintojaan ja toivoo, että energianeuvontaa olisi nykyään paremmin saatavilla. Kertojan mukaan energianeuvontaa ei saanut kunnan virkamieheltä, vaan ratkaisuja piti pohtia itse ja yrittää kysellä esimerkiksi naapureilta neuvoja lämmitysjärjestelmän valinnan suhteen.

—Sitten kun siihen piti lämmitysjärjestelmä uusia siihen taloon, niin sen mä toivon, et on nyt muuttunu nykyään, kun niin paljon puhutaan. Kun yritti kunnan rakennustarkastajalta saada ohjeita ja neuvoja, et mitä kannattas tehdä, niin ei siihen tullu mitään ohjetta eikä mitään. Jälkikäteen oon sitä ajatellu, et ois pitäny selvittää kaukolämmön mahdollisuus siinäkin, koska paikkakunnalla on kaukolämpölaitos, mutta kun se on rakennettu varuskuntaa varten, niin siinä ei kauheesti yksityistaloja ole, ja mä en tiedä mistä saakka se ois pitänyt vetää sitten. Sitä lähinnä kyseli naapureilta, et mitä teillä on ja minkälaista. Ja mulla oli mielessä kaikkee, miten vois varautua, kun itellä oli se käsitys, että taatusti öljy, siinä oli ollu öljylämmitys alkujaan, mut se oli vaihdettu vesikiertosähkölämmitykseen, mut se lämpökattila oli aika vanha ja aikansa eläny. Se oli niinku varmaa, et öljyn hinta vaan nousee ja kaiken muunkin energian hinta nousee, ja mikä ois järkevää, mut ei siihen saanu, eikä sitten ollu sellaisia liikkeitäkään kauheesti, et olis osannu kauheesti kysellä. Et sit me pidettiin se vanha vesikiertolämmitys ja laitettiin siihen uus sähkökattila, eikä edes siihen puuta, koska itellä kun ei ollu mitään puuta, eikä metsää eikä muuta niin se. Ja siinä ei ollu sellaista tilaakaan, niin kuin et jos ois joku pellettisysteemi tai joku muu, niin se oikeestaan vaatis semmosen, et missä vois polttoainetta pitää. (Nainen, 46)

Joskus myös itsestä riippumattomat syyt voivat rajoittaa ekologisten energiavalintojen tekemistä, kuten seuraavan, kerrostalossa asuvan kertojan kohdalla on käynyt sähkötuotantomuodon valinnan suhteen. Asumisolosuhteet pakottavat hänet epäekologisen hiilisähkön käyttöön, eikä mahdollisuutta ekologisimman vaihtoehdon valintaan ole.

Mulla ei oo esimerkiksi sähköyhtiön sähköntuotantomuodon suhteen minkäänlaista liikkumavaraa, kun vuokrasopimuksessa lukee, et pitää X-energiayhtiöltä ostaa sähkö. Ja mä haluaisin tuulisähköä, mut isännöitsijä sanoi, et ei onnistu.

Ne mittarit on jossain tuolla koululla, ja se sähkö menee jotenkin koulun kautta. Et haluaisin, et sitä liikkumavaraa vois olla siihen suuntaan välillä enemmän. Tässä se tuli vastaan, että ei voi, et pitää käyttää hiilisähköä. (Mies, 29)

Kuten jo perhe-elämää käsittelevässä alaluvussa todettiin, myös toiset perheenjäsenet voivat aiheuttaa erilaisine energiankäyttötottumuksineen haasteita ja ristiriitoja energiankulutuksen vähentämiseen liittyviin tavoitteisiin. Puolisolle eivät välttämättä valojen sammuttaminen ja energiansäästölamppuihin siirtyminen ole merkityksellisiä, kuten eräs kertoja toteaa. Perheellisten energiatarve ja -kulutus on erilaista kuin yksin eläessä. Toisaalta jotkut kertojat näkevät parantamisen varaa myös omassa käyttäytymisessään esimerkiksi sähkölaitteiden, kuten tietokoneen käytön suhteen.

Ekologiset energiaratkaisut eivät useinkaan ole kaikkein halvimpia vaihtoehtoja, sillä esimerkiksi ekosähkö voi olla ”tavallista” sähköä kalliimpaa. Ekologisten valintojen esteeksi voivatkin muodostua myös taloudelliset tekijät, kuten seuraava, omasta tuulimyllystä haaveileva kertoja harmittelee.

Tavallaan mie toivon, et mie oisin saanut tämän herätyksen viis vuotta sitten, jolloin mie oisin voinut tehdä semmosia ratkasuja jotka — Niinku esimerkiksi mejän talon rakentaminen ja kaikki. Niin ois niin monta juttua, mitä mä oisin tehnyt toisin, mitä nyt ei taas anna yksinkertaisesti taloudelliset eikä muut resurssit myöten. — Niin kyllä me ehkä mietittäs nimenomaan se energiatehokkuus paremmin. Luultavasti mietittäs sitä maalämpöä sekä semmosta passiivista taloa, että pystys rakentamaan tiiviimmin. Et kyllä mie uskon, että me otettas aika paljon enemmän se huomioon. Nyt meillä on tarkoitus vaihtaa ilmalämpöpumppu kuitenkin semmoseksi, että siinä saatas se hukkalämpöenergia esimerkiksi saunasta veden lämmitykseen käytettyä. (Nainen, 27)

Kulttuurisen tuen puute. Sosiokulttuurisen tuen puute on eräs keskeinen vaikeus ja ongelma, jonka kertojat liittävät ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamiseen Lapissa, mutta myös laajemmin kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme. Sitä myös seuraavat kertojat kuvaavat.

Ehkä tavallaan semmonen joku laiskuus tai löysyys, jotenki turhautuminen koko yhteiskuntaan suurin piirtein. Että mie haluaisin, että me yhdessä keksittäis jotakin juttuja, mitkä ihan rakentavasti, ihan merkittävästi muuttais meidän elämää. Tai mie haluaisin kokea ehkä sitä, että ihmiset ois valmiita oikeasti tekemään jotakin, että se lähinnä. Tavallaan vaikea olla mukana semmosessa, että ei oo mitään trendiä tai semmosta, että kokis, että me yhdessä tehdään, vaikka semmostakin varmasti on. (Nainen, 32)

— koen, että olen aika yksin, et ei tää vaikuta mitään, että muut ei tee mitään, puuttuu tuki. — sitä on aika lailla yksin, tai sillä lailla vieressä. Mut se mitä näkee ympärillään, niin tietyssä mielessä kovin se ympäristö on vieras, sellainen johon ei voi sitoutua. Jotenki tosi mieleenpainuva tilanne muutaman vuoden takaa tuosta aamukahvipöydästä, kun työkaveri totesi, että ”ei sitä kannata noita maailman murheita ottaa huolekseen”, vaikka en ollut neuvoja pyytelemässäkään. (Mies, 60)

Kertojien mukaan ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri eivät juuri tue ekologista arvo- ja ajatusmaailmaa, saati ekologisista elämäntapavalintoja, vaan pikemminkin lannistavat ja kyseenalaistavat korostamalla päinvastaisia, kulutuskeskeisiä arvoja ja normeja.⁶⁹

Ei oikeastaan minkäänlaisia merkkejä ole siitä, että ihmiset rupeaisi sääntelemään kulutustaan. Koska tämä taloushurmos, joka päivä on jossain, että ”ostakaa, ostakaa nyt”. (Mies 75)

Ekologiset elämäntapanormit, arvot ja käytännöt eivät kertojien mukaan ole kulttuurisesti yhtä hyväksyttyjä ja normaaleja kuin kulutuskulttuurin normit ja käytännöt, mikä voi osaltaan vaikeuttaa ekologisen elämäntavan toteuttamista ja leviämistä.⁷⁰ Ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamista kuvataankin aineistossa yksilölliseksi kamppailuksi ja pyristelyksi irti kulutuskulttuurin arvoista ja normeista, joita vallitseva kulutuskeskeinen ilmapiiri tuottaa, uusintaa ja tukee.

— jotkut tavat on tosi hankalia kitkeä pois. Ja sitten jotkut tämmöset kulutusasiat, niin joutuu painiskelemaan niitten omien valintojen kanssa. Et ei ne todellakaan oo mitenkään helppoja tai itsestään selviä, että kyllä mä yritän ihan tietoisestikin aina pyrkiä parempaan. Varsinkin ostaminen, et mä yritän kuitenkin välttää semmosta turhaa kulutusta, ja enkä mä hirveesti yleensä ostele mitään turhaa. Mut sitten, jos eksyy jonnekin tonne kaupungille kaverin kanssa, niin tekis mieli ostaa vaikka kuinka paljon semmosta ihan turhaa krääsää, mitä ei oikeesti tarvi. (Nainen, 26)

Omia elämäntapavalintoja saattaa kertojien mukaan joutua perustelemaan yhä uudelleen ja uudelleen, ja ekologisten elämäntapavalintojen toteuttaminen voi olla työlästä ja vaikeaa sellaisessa sosiokulttuurisessa kontekstissa, joka ei tue ekologisista elämäntapapyrkimyksiä, vaan ne jäävät usein yksilön oman viitseliäisyyden ja har-

69 Ks. Kollmuss & Agyeman 2010, 249; vastaavista kokemuksista syväekologia-liikkeen edustajien keskuudessa ks. Zavestoski 2003, 304.

70 Shove 2003; Eräranta & Moisander 2006; Peiponen 2015, 64.

kinnan varaan (vrt. Giddens 1991). Kuten Horton (2006a, 144) kirjoittaa, ei ole olemassa valmiita polkuja, joita ekologiseen elämäntapaan pyrkivät yksilöt voisivat seurata. Ei siis ole olemassa ”ekologisen elämäntavan trendiä”, ja juuri sen kertojat kokevat ongelmaksi ja ekologisen elämäntavan toteuttamisen esteeksi. Kulttuurisen tuen puutteesta voi seurata myös yksinäisyyttä ja turhautumista. (ks. myös Zavestoski 2004.)

Ongelmaksi ekologisten kulutusvalintojen tekemisen suhteen kertojat kokevat myös sen, että ei ole olemassa yksiselitteisiä moraalिसääntöjä ja ohjeita, jotka koskisivat ekologista kuluttamista (vrt. Moisander 2004, 297–298), vaan yksilöiden tulisi itsenäisesti kyetä hankkimaan tarpeellinen määrä tietoa päätöksiensä tueksi. Ekologiseen kuluttajuuteen pyrkivät yksilöt jäävät kertojien mukaan usein yksin miettimään, miten heidän tulisi toimia ja miten valita tehdäkseen mahdollisimman ekologisia kulutusvalintoja. Tehdäkseen ”oikean valinnan” heidän on kuitenkin ensin selvitettävä, mikä on ”oikea valinta” (ks. Connolly & Prothero 2008, 141). Seuraava kertoja kuvaa osuvasti ”oikean valinnan” tekemisen vaikeutta.

Suomalaisia tomaatteja mä en osta, koska niihin kuluu niin kauheesti energiaa, kun niitä lämmitetään. Siinä on taas se vaikee kysymys, et kuka sen mittaa, et mikä on se ekologisempi. Et tomaatit kasvaa luonnonympäristössä siellä etelässä ja niitä tuodaan laivalla, mikä saastuttaa, tänne, tai sitten täällä käytetään kamalasti energiaa siihen. (Mies, 29)

Hieman absurdisti paikallista lähiruokaa ei myöskään ole kertojien mukaan välttämättä helposti saatavilla lähikaupoista, vaikka Lapissa luonnon keskellä eletäänkin, vaan kauppojen valikoimat ovat usein yhdenmukaiset asuinpaikasta riippumatta. Myös ekologisten elintarvikkeiden kalleus on yksi syy siihen, että niitä ei aina ole mahdollista hankkia. Kauppojen hyllyjen sijasta lähiruokaa saattaa saada helpommin metsistä, tuttavilta, paikallisilta kalastajilta ja metsästäjiltä, mutta myös lähi- ja luomuruokapiirien kautta. Ruokavalintojen suhteen kertojat korostavat ekologisen ulottuvuuden lisäksi myös esimerkiksi terveydellisiä, taloudellisia, eettisiä ja jaksamistekijöitä, jotka vaikuttavat ruokavalion koostamiseen.

Samanhenkisellä vertaisryhmällä on kertojien mukaan suuri merkitys ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen muodostumiselle ja toteuttamiselle (vrt. Giddens 1991). Näin olennainen osa tietyn elämäntavan toteutumisesta on osallistuminen ja kuuluminen kulttuuriin, jonka jäsenet jakavat samankaltaisen arvomaailman ja normit, ja jos tämä kulttuurinen osallistuminen ja identifioituminen ei toteudu, elämäntavan toteuttaminen vaikeutuu (vrt. Horton 2006a). Käytännössä jotkut kertojat ovat esimerkiksi pohtineet ekokylään muuttamista tai ekokylän perustamisesta samanhenkisten ihmisten ja vertaistuen löytämiseksi. Tällaista samanhenkistä vertaisryhmää saattaa kuitenkin kertojien mukaan vallitsevassa kulttuurisessa todellisuudessa olla vaikeaa löytää. Vaikka kulutuskulttuurin arvot, normit ja käy-

tännöt tuntuvat vierailta ja oudoilta, ei ole myöskään välttämättä mahdollisuutta kulutuskulttuurin sijasta liittyä ekologiseen kulttuuriin. Muutto luonnonläheiseen asuinympäristöön kauemmas ihmisyhteisöstä ja siten astuminen ulos kulutuskulttuurista, voikin tästä näkökulmasta olla yksi tapa reagoida niihin vierauden tunteisiin, joita vallitseva kulttuuri ja yhteiskunta tuottavat. Tärkeää tästä näkökulmasta olisikin lisätä sellaisten sosiaalisten yhteisöjen ja kontekstien roolia ja näkyvyyttä, joissa myös ekologisia elämänarvoja tuotaisiin esille ja jotka tukisivat ja edistäisivät ekologista maailmankatsomusta. Tällaisille yhteisöille mahdollisuuksia voivat tarjota myös esimerkiksi internet ja sosiaalinen media, joiden merkitystä ympäristöaktivistien elämässä vihreisiin viiteryhmiin osallistumisen näkökulmasta esimerkiksi Horton (2004) on tutkinut. Jotkut kertojat tuovat esille internetin merkitystä myös eräänä ympäristötiedon lähteenä.

Kertojen tarinoissa kuvataan toistuvasti ulkopuolisuuden tunteita, joita eläminen omalle arvomaailmalle vieraassa kulutuskulttuurissa voi tuottaa. Kertojen mukaan vallitsevien kulttuuristen käsitysten mukaan on esimerkiksi täysin hyväksyttyä lentää lomalle Thaimaahan ainakin kerran vuodessa, eikä ostamisessa ja kuluttamisessa ole mitään hävettävää, vaan päinvastoin niihin liitetään positiivisia sosiaalisia merkityksiä ja tietyn sosiaalisen statuksen saavuttaminen (ks. Zavestoski 2003, 301). Samoin täysin normaalia on miltei puhtaiden vaatteiden peseminen, ja muunlaiset pyykinpesukäytännöt voivat herättää ihmetystä. Kulutuskulttuurissa ”riittävän puhdas” on vain koneessa pesty astia tai vaate (Shove 2003).

Meidät on jotenkin saatu uskomaan -- Meidän pitäis jotenkin näitä käsityksiä purkaa, että hirveesti tulee pyykkiä ja että joka päivä pestään, vaihteitaan vaatteita, eihän ne oikeesti oo hirveen likasia. (Nainen, 62)

Kertojen mukaan vaikuttaa, että ihmisiä ei useinkaan kiinnosta oman hiilijalan jäljen seuraaminen, eivätkä he välttämättä tiedosta, miten heidän kulutuskäyttäytymisensä liittyy luonnon ja ympäristön hyvinvointiin. Ekologisiin elämäntapapyrkimykseen, kuten lentomatkailun välttämiseen saatetaan kertojen mukaan suhtautua ihmetellen ja heidän valintojaan voidaan myös kyseenalaistaa. Eräs kertoja kuvaa kokeneensa ryhmäpainetta lentämiseen opintoihinsa liittyvää matkaa yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa suunnitellessaan ja yrittäessään perustella, miksi matka Helsinkiin olisi järkevämpi taittaa junalla kuin lentäen. Lopulta hän kertoo päätyneensä lentämään yhdessä muun ryhmän kanssa.

Kertojen mukaan ihmisten käyttäytyminen vaikuttaa usein ristiriitaiselta. Toisaalta ihmiset arvostavat luontoa, mutta toisaalta he eivät vaikuta ajattelevan tekojensa ympäristövaikutuksia vaan elävät kulutusyhteiskunnan normien mukaisesti kuluttaen ja matkustellen vähät välittäen ekologisesta jalanjäljestään tai hiilikuormastaan.

Ihmisten syyt toimia luonnonmukaisesti ei välttämättä oo ollenkaan semmosia, että ne aattelis, että ne tietoisesti aattelis, että mie teen maailmanlaajuisesti jotakin ekologista tekoa. Vaan se on sitä luonnollista tapaa, elämäntapaa. Ja sitten saatetaan elää hyvinkin ekologisesti näin, mutta sitten saatetaan, ei yhtään ajatella tietoisesti sitä, että jos käy vaikka neljä kertaa vuodessa Thaimaassa taikka mitä tahansa, että se ei ole millään tavalla ristiriidassa. (Nainen, 32)

Lapissa asuessa voi kertojen mukaan myös tulla harha luonnon rajattoman hyödyntämisen ja kantokyvyn mahdollisuuksista, koska ”mettää on joka paikassa”. Myöskään jätteet eivät ole läsnä ja näkyvillä ihmisten jokapäiväisessä arjessa, vaan ne kuljetetaan jopa satojen kilometrien päähän. Samanlaista ristiriitaista suhtautumista välittävät kertojen mukaan myös ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta. Toisaalta painotetaan kierrättämisen ja valojen sammuttamisen merkitystä, toisaalta kannustetaan kuluttamaan mahdollisimman paljon. Ristiriitaiselta vaikuttaa erään kertojan mukaan myös se, että nykyajan ihmisellä olisi jo kaikki tarvittava tieto ekologisen kriisin torjumiseksi, mutta siltikään asialle ei tehdä mitään, vaan päinvastoin kulutetaan ja saastutetaan entistä enemmän. Syitä tähän hän löytää ”valitusta linjasta”, josta ihmiset eivät halua tai voi poiketa.

Erojaekologistenjakulttuurisestivallitsevienluontosuhteidenvälilläonkulutuskäyt-täytymisen lisäksi kertojen mukaan myös siinä, millaisten luonnonkäyttömuotojen kautta yhteiskuntaa ajatellaan voitavan kehittää. Kertojen yhteisesti jakaman luontokäsityksen mukaan luonto voi kyllä olla elinkeinojen ja toimeentulon perusta, mutta luonnon hyödyntämisen tulee perustua paikallista luontoa kunnioittavaan ja kestävään hyödyntämiseen, kuten luonnontuotteiden keräämiseen ja pienimuotoiseen jatkojalostukseen, porotalouteen ja puun jatkojalostukseen sekä kestävään matkailuun ja hyvinvointipalveluihin, joita kehitetään paikallisista ja kestävästä lähtökohdista. Vallitseva kulttuurinen näkemys puolestaan perustuu kertojen mukaan usein luonnon voimaperäiseen hyödyntämiseen muun muassa kaivannaisteollisuuden, matkailun ja metsätalouden kautta. (ks. myös Suopajärvi 2001, 157–158.)

Vallitsevia kulttuurisia käsityksiä vastaan asettuminen ja poikkeavien mielipiteiden julkituominen voivat kertojen mukaan aiheuttaa sen, että heidät leimataan yhteiskuntavastaisiksi kehityksen jarruiksi, mikä puolestaan voi johtaa siihen, että omia ajatuksia ja arvoja ei välttämättä halua tuoda esille kuin tarkoin valitussa seurassa, jos sellainen jostakin löytyy.⁷¹ Ympäristöasiat saattavat tuntua melko raskailta keskustelunaiheilta. Kuten seuraavat kertojat kuvaavat, tuntuu, että muut ihmiset eivät useinkaan ymmärrä heidän ekologisia elämäntapapyrkimyksiään ja luontosuhdettaan, ja usein onkin helpompi olla korostamatta omia arvojaan ja ajatuksiaan sekä omaa elämäntapaansa.

⁷¹ Vastaavanlaisista kokemuksista ympäristökasvattajien keskuudessa ks. esim. Thomashow 1995, 146–147.

Monesti tulee semmonen olo, ettei sillä oo mitään merkitystä tässä maailmassa. Ja loppujen lopuksi semmosia ihmisiä pietään aivan pöljinä, jotka tavallaan — Niinku esimerkiksi siitä lentämisestä, niin se on jännä juttu, että mie en yleensä puhu siitä ollenkaan, että mie en lennä, koska se aiheuttaa semmosta, että jos sen mainitsee, niin toinen tuntee, että mie oon moralisoimassa tai mie yritän jotenkin kertoa, että mie oon jotenkin parempi ihminen ja sitten muistutan siitä, että: hei, sie teet. Että musta tuntuu, että näistä valinnoista ei kauheesti puhu sen takia, että ei viitti pilata toisten Thaimaan matkoja eikä päivällisiä eikä muuta —. (Nainen, 32)

En mie oo vuosiin niistä enää kellekään puhunutkaan, kun ihan selvästi huomaa, että tällä asialla ei ole mitään ymmärrystä. — Siinä on muutamia henkilöitä, jotka on hyvinkin ekologisesti ajattelevia, mutta sitten suuri yleisöhan käyttäytyy niin kuin se elämisen linja on, silloin kun se on valittu, ne toteuttaa sitä. Ja tietenkin tämä kapitalistinen markkinatalous, tämä televisio pitää huolen siitä, että se viesti menee perille. (Mies, 75)

Mutta siinä on itensä kanssa ristiriita, että minä oon yhteiskuntavastainen, kun minä vastustan kehitystä. Että sen takia ei näistä viitti puhua, koska minä tiiän, että jos me lähetään puhumaan, niin se hirveen herkästi ärsyttää ja silloin se kääntyy itteensä vastaan. Niin sen takia mieluummin on puhumatta, kun tää on niin pyhä asia itelle ja tärkeitä asioita, että ei halua, että siitä kukaan ärsyyntyy. (Nainen, 57)

Toimimista vallitsevia kulttuurisia käsityksiä vastaan kuvataan välillä hyvin uuvuttavaksi ja yksinäiseksi, ja kertojat kuvaavatkin yrityksiään löytää samanhenkinen vertaisryhmä, joka jakaisi samankaltaisen arvo- ja ajatusmaailman⁷². Ryhmiä, joihin kertojat itseään voivat identifoida, ovat ystävät ja perhe. Toiset taas kuvaavat läheistensä arvomaailmaa vieraaksi ja lannistavaksi ja pyrkivät pikemminkin erottautumaan siitä. Ryhmiä, joihin kertojat pystyvät samastumaan, ovat esimerkiksi vihreä paikallisjärjestö, luonnonsuojelujärjestö tai ekoyhteisö, joiden arvot, ajatukset ja pyrkimykset ovat omaan ajatusmaailmaan sopivia (ks. myös Horton 2003a, 66). Eräs kertoja kertoo käyneensä ystävänsä kanssa katsomassa tyhjiällä olevia kyläkouluja, jotka voisivat mahdollistaa samanhenkisen, yhteisöllisen asumisen. Muutamat kertojat ovat myös käyneet tutustumassa jo olemassa oleviin ekoyhteisöihin. Myös esimerkiksi sosiaalinen media ja internet voivat tarjota mahdollisuuden vertaistukeen ja samanhenkisten ihmisten kanssa keskusteluun (Horton 2010; Pihkala 2017, 222).

Kertojen asuinpaikkakuntien välillä on kuitenkin myös eroja sen suhteen, miten he kokevat saavansa kulttuurista tukea elämäntapavalinnoilleen ja millainen ilmapiiri

72 Ks. esim. Giddens, 1991; Zavestoski 2003, 300–302; Opatow & Brook 2003, 250.

paikkakunnalla on. Kertojien mukaan asenteissa on tapahtunut vuosien mittaan myös muutoksia ja esimerkiksi kierrätysmahdollisuudet ovat kertojien asuinpaikkakunnilla parantuneet. Kuntien, kuten muidenkin isompien toimijoiden odotetaan kantavan vastuunsa sekä asenteiden että käytäntöjen tasoilla esimerkiksi ilmastonmuutoksen suhteen, näyttävän esimerkkiä ja vaikuttavan näin myös asukkaidensa asenteisiin.

Kyllä silläkin ois aika suuri merkitys, ihmiset kuitenkin kunnioittaa auktoriteetteja, ja kuitenkin kunta on kuntalaisille semmonen auktoriteetti. Ja jos se kunta ei tee yhtään mitään sen ympäristön hyväksi vaikka ilmastonmuutoksen vastustamiseksi tai muuta, niin ehkä ne ei sitten niin helposti ne kuntalaisetkaan. Et mä aattelen, et nyt ois tosi tarkeeta, että kunnassa aletaan tekeen tämmösiä päätöksiä. — just tämmönen ympäristökasvatusstrategia, mä en tiää kuinka monessa kunnassa se on, mut sen pitäis olla valmiina jo kaikissa kunnissa kohta. (Nainen, 27)

Myös toiset Lapissa asuvat ekoihmiset, jotka ”kamppailevat samojen asioiden kanssa” ja jotka jakavat samanlaisia normeja ja kipupisteitä, voivat olla tärkeä tuki ja vertaisryhmä. Toisille lappilaisille ekoihmisille esimerkiksi riistan syöminen ja metsästäminen, joihin ”etelän” ekoihmiset saattavat kertojien mukaan suhtautua kielteisesti, ovat kulttuurisesti ymmärrettyjä ja hyväksytyjä tekoja. Myöskään Etelä-Suomessa asuvat ekoihmiset eivät siis välttämättä tarjoa sopivaa samastumiskohdetta Lapissa asuville ekoihmisille erilaisten elinympäristöjen ja niiden mahdollistamien elämäntapakäytäntöjen ja luontosuhteiden vuoksi. Kuitenkaan esimerkiksi osallistumista luonnonsuojelutoimintaan tai politiikkaan, jonka kautta samanhenkistä seuraa voisi löytää, ei kertojien tarinoissa kuvata yksioikoiseksi tai helpoksi, kuten seuraavan alaluvun analyysi osoittaa, eikä sen kerrota automaattisesti poistavan yksinäisyyden ja erillisyyden tunteita, joita ekologiseen maailmankatsomukseen ja sen toteuttamiseen voi liittyä.

Luonnonsuojelijan stigma. Kuten seuraavat kertojat kuvaavat, voi luonnonsuojelijana toimiminen olla haasteellista Lapissa. Luonnonsuojelija-aktivistin rooliin asettuminen ei olekaan kertojien mukaan välttämättä helppoa tai houkuttelevaa, vaikka se ekokulttuurissa hyväksytty ja arvostettu rooli olisikin.

Monesti semmonen vibree täällä ymmärretään, että se on semmonen kaupunkilainen, joka ei ymmärrä näistä hommista yhtään mitään. Et se vaan tulee ja halailee puita ja haluaa suojella kaikki, et se on hyvin semmonen negatiivinen. (Nainen, 29)

Mun veli aina ivailee, on nuoresta pitäen ivaillut mulle, et kun mä oon luonnonsuojelija. Mut kyllä se nyt vitsaileekin silleen vähän, mut silloin aikoinaan,

et oonks mä kettingit hommannut valmiiksi? Varsinkin silloin, kun ajettiin Vuotosta. Et kyllä mä tiedän, et se vähän rajoittaa mun toimintaa, et se ei tavallaan hyväksy mua. (Nainen, 36)

Sillä luonnonsuojelulla on jotenkin sanana niin huono kaiku ja se on taas sitten tätä lappilaista mentaliteettia. Ja minä pidän, että joku herrojen, ja juuri joku Lapin liitto ja nämä, jos nyt nimeltä saa puolueita haukkua, niin keskusta, niin juuri se heidän propagandansa on sitten vienyt aika lailla. (Mies, 52)

Ympäristöaktivismiin harjoittaminen ja julkisesti luonnon puolelle asettuminen saattaa kertojien mukaan vaatia suuriakin ponnisteluja, yksinäisyyden sietämistä ja pitkäjänteistä työtä uskottavuuden ja toimija-aseman rakentamiseksi monin eri tavoin ja monille eri yleisöille. Luonnonsuojelija voi kohdata monia ennakkoluuloja ja leimautumista, ja siksi kaikki kertojat eivät haluaistaan ja kulttuurisista ihanteistaan huolimatta luonnonsuojelutoimintaan osallistukaan. Kertojien mukaan luonnon puolelle asettuvat saatetaan leimata ”mitään ymmärtämättömiksi puiden halailijoiksi”, jotka haluavat suojella koko Lapin. Vihreät arvonsa ja luontosuhteensa julkisesti ilmaiseva voi saada ”viherpiiperön” leiman otsaansa, ja luonnonsuojelija-sanaa on, kuten eräs kertoja kuvaa, käytetty ”iät ja ajat haukkumasanana”. Eräs ympäristöaktivistikertoja kertoo saaneensa jopa tappouhkauksen. Pihkalan (2017, 104) mukaan ympäristösuojelijan rooli ei ole helppo, koska häneen saatetaan kohdistaa monenlaisia, ihmisille tyypillisiä psykologisia reaktioita. Vastustamalla, vähättelemällä ja syyttelemällä ympäristösuojelijoita esimerkiksi moralisteiksi ja ilonpilaajiksi ihmiset itse asiassa heijastelevat ja käsittelevät omia vaikeita ympäristöongelmiin liittyviä tunteitaan, kuten hakattuun metsään liittyvää syyllisyyttään ja suruaan tai ilmastonmuutokseen liittyvää huoltaan (mt.).

Kertojien mukaan luonnonsuojelua pidetään Lapissa usein haihatteluna, jota luonnosta vieraantuneet, etelän luonnonsuojelijat tulevat Lappiin harjoittamaan (ks. myös Suopajärvi 2001, 153). Seuraavaksi kokemuksiaan kuvaa eräs luonnonsuojeluaktiivi.

Kyllähän jopa vihreässä ryhmässä ympäristöihmisten kanssa tuntee olevansa yksin ryhmänä, joukkiona. Et täällä Lapissa on hirveen vähän ihmisiä, jotka muuttaa vihreän ajattelunsa, ympäristöajattelunsa teoiksi ja sanoiksi. Et mä koen, et täällä nimenomaan on jonkinlainen kynnyks siihen, että lähtis yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen mukaan tuoden siihen vihreitä ajatuksia. Tää poliittinen ilmapiiri on konservatiivinen, ja täällä luonnosta on aina eletty ja luonnossa on aina liikuttu, ja koetaan hyvin vahvasti joissakin poliittisissa piireissä, kansan keskuudessa, että esimerkiksi luonnonsuojeluliike on junantuoma juttu. Et tavallaan siinä on jonkinlainen ristiriita. --Täällä poliittinen konservatiivisuus tavallaan luo sellasta ilmapiiriä tämmösille ihmisille niin

kuin esimerkiksi minä, liberaareille ympäristötietoisille ihmisille, niinkuin mä koen olevani semmonen, niin se luo kyllä kovin vahvasti sellasta yksinäisyyden tunnetta, jopa silloin, kun on tekemisessä vihreesti, ympäristötietoisten ihmisten kanssa, niin silloinkin tuntee olevansa yksin. Tää yleinen ilmapiiri täällä tavallaan luo semmosta ajattelua, et se on semmonen marginaalinen juttu. -- siellä on tosi paljon sellaisia ihmisiä, jotka ei halua sitoutua mihinkään tavallaan ja vähän arastelee sitä, että lähtee vai eikö lähe. Siellä se vihreänä ehdokkaana oleminen liitetään hyvin vahvasti joihinkin tiettyihin vihreän liikkeen juttuihin. (Mies, 29)

Sytä kertojienkin kuvaamaan luonnonsuojelijoiden kohtaamaan nuivaan kohteluun voi Suomen luonnonsuojeluliiton paikallisyhdistysten toimijoita haastatelleen Esa Konttisen (1999, 209–210) mukaan löytää esimerkiksi kulttuurisista ja elinkeinorakenteeseen liittyvistä syistä. Hänen mukaansa (mt.) kaupunkikulttuuri antaa enemmän tilaa ympäristöliikkeelle esimerkiksi siksi, että kaupunkikulttuurissa perinteiset yhteisöllis-kulttuuriset sidokset ovat menettäneet merkitystään alkutuotantokuntia enemmän. Konttisen (mt., 38) mukaan ympäristöaktiivisuuden toimintaympäristöinä maaseutu ja kaupunki poikkeavatkin fyysisesti ja sosiaalisesti toisistaan suuresti; suuren kaupungin ja maaseutupaikkakunnan ympäristöongelmat ovat erilaisia, ja esimerkiksi potentiaalisten aktivistien lukumäärässä on eroja. Samankaltaisia paikkakuntaakohtaisia eroavaisuuksia kuvataan myös tutkimukseeni osallistujien tarinoissa, joissa joitakin paikkakuntia luonnehditaan ympäristötoiminnan kannalta kulttuuriltaan suopeammiksi ja toisia taas ympäristöliikehdintään hyvin negatiivisesti suhtautuviksi. Konttisen ja Litmasen (1996) esittämä jaottelu ääripäiden ”ekokunnat” – ”ökykunnat” välillä luonnehtii kertojien tarinoiden perusteella hyvin kunnallisen ympäristönsuojelun tilannetta myös Lapissa. Lapissa on kertojien mukaan sekä ”konfliktikuntia”, joissa on vallalla keskenään ristiriitaisten näkökulmien kamppailu ympäristöasioiden suhteen, mutta myös ”elinkeinot ensin” -kuntia, joissa toiminnan keskeinen tavoite on lisätä työllisyyttä ja tuotantoa ja tukea taloudellista toimintaa ja yrittäjyyttä ja joissa muut kuin taloudelliset näkökulmat saattavat jäädä vähemmälle huomiolle.

Täällähän on aina oltu nokakkain kunta ja tämmöset idealistit siinä, että kunnan nyt koittaa aina ajaa alueen työllisyyttä ja taloudellista toimintaa, metsätalous on ollut esimerkiksi semmonen -- on kullankaivuu ja kaikki tämmöset asiat. -- Niin nämä tahtoo nämä elinkeinot aina jotenkin -- Tää ihmisen tapa elää kun on semmonen, että siinä aina luonto jää vähän heikommalle, kun ruvetaan näitä asioita puntaroimaan ja arvottamaan. (Mies, 52)

Toisaalta joillakin paikkakunnilla luonnonsuojelijat ja esimerkiksi matkailuyrittäjät ovat myös yhdistäneet voimansa molempia uhkaavaa elinkeinoa, kuten met-

sätaloutta tai kaivannaisteollisuutta vastustaakseen. Kertojien mukaan huoli oman elinkeinon säilymisestä voi saada muutkin toimijat luonnonsuojelijoiden lisäksi aktivoitumaan. Lisäksi, jos ympäristöongelmat koskettavat ihmisen omaa ”takapihaa” eli hänen lähiluontoaan ja elinympäristöään, he saattavat havahtua luonnon suojelemisen tärkeyteen, sen kertojat ovat havainneet (ks. myös esim. Macnaghten ja Urry 1998).

Valkosen (2003, 108–111) mukaan lappilaista luontokeskustelua on sotien jälkeisen ajan leimannut näkemys siitä, että lappilaiset ovat alakynnessä Lapin luonnon käytön, hallinnan ja suunnittelun suhteen, eikä heillä ole riittävästi mahdollisuuksia osallistua Lapin luonnonkäyttöä koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon.⁷³ Suopajärven (2003b, 137) mukaan pohjoisen ympäristökeskusteluissa ei olekaan kysymys ainoastaan ympäristön tilasta, vaan myös Lapin elinkeinoelämän perustasta, koska elämä Lapissa on perustunut ja perustuu edelleen luonnon hyötykäyttöön. Alueilla, joiden toimeentulo ja elinkeinot ovat vahvasti sidoksissa esimerkiksi puuteollisuuteen, on suhtautuminen luonnon voimaperäistä hyötykäyttöä kyseenalaistaviin ja vastustaviin tahoihin kertojien mukaan erityisen nihkeää. Konttisen (1999, 194) mukaan metsäteollisuuskeskuksissa työntekijöiden varovaisuutta luonnonsuojelua kohtaan vahvistaa työtilanteiden epävarmuus ja ympäristönsuojelulliset vaatimukset koetaan helposti uhkana työllisyydelle. Metsäteollisuuspaikkakuntien ilmapiiri on perinteisesti ollut industrialistinen, ja voi kriisitilanteissa aiheuttaa vahvaa ympäristönsuojelun vastaista ilmapiiriä. Seuraavaksi eräs pitkän linjan luonnonsuojeluaktiivi kertoo kokemuksistaan vanhojen metsien suojelusta paikkakunnalla, jonka elinkeinorakenne on vahvasti metsäluonnon hyödyntämisen ympärille kietoutunut niin metsätalouden kuin matkailunkin osalta.

— kyllä täällä silloin 20 vuotta sitten oli aika yksinäinen ja orpo olo näissä ympäristöjutuissa, että kyllä tässä on saanut äärimmäisten ennakkoluulojen kanssa saanut tapella. On hulluna ja utopistina pietty ja viherpiipertäjänä ja vaikka minä. Ja sitten jo aikoinaan tuo mettien suojelukin täällä oli kyllä aika yksinäistä hommaa, ja kaikki oli vaan sitä, että se raha tulee mettästä ja raha tulee mettästä ja ne pittää, ja kun aina ennenkin on tehty näin, niin jatkossakin tehdään näin. Ja kyllä se aika monta keskustelua ja tinkaa on vaatinut. (Mies, 52)

Joidenkin kertojien mukaan heidän tapaansa suhtautua Lapin luonnonkäyttöön, heidän käsityksiään luonnosta ja heidän luontosuhdettaan on pyritty vaientamaan

⁷³ Vuotoksen tekoaltaan rakentamisesta ja Ounasjoen valjastamisesta käydyt kamppailut toivat yleisen ympäristökeskustelun osaksi lappilaisten elämää ja elinpiiriä 1970–1980-lukujen vaihteessa. Vanhojen metsien suojelu on ollut puolestaan ympäristökamppailujen kohteena 1990-luvulla. (Suopajärvi 2003b, 137.) Sittemmin myös kaivannaisteollisuus on noussut ympäristökiistojen kohteeksi Lapissa.

vähättelemällä ja mitätöimällä, mutta myös konkreettisemmin tekemällä esimerkiksi työnsaanti vaikeaksi julkisesti luonnon puolelle asettavalta, kuten seuraavat kertojat kuvaavat.

Täällähän ei suvaita vielä tänäkään päivänä erilaista ajattelua, eikä erilaisia näkökulmia, eikä varsinkaan näissä asioissa. Että käytännössähän se tietää ilman muuta sitä, että jos sä poikkeavan mielipitees näistä asioista sanot, niin sinut on suljettu loppuiäksi monista paikoista. -- että monet työpaikat esimerkiksi oli suljettuja käytännössä. (Mies, 60)

Mä oon ollu joskus aika aktiivinen, kirjoittanu ihan yleisönosastoille ja enimmäkseen minä oon moittinu tuota metsien käyttöä ja sitä semmosta vähän riistonolosta toimintaa, mitä se on ollu. Et siinä jää niin kauheet raiskiöt aina niiden hakkuiden jäljiltä, et sitä minä kyllä aika usein motkotin kirjoituksissani kyllä. -- jotenki on tullu semmonen tuntu, että kyllä sitä niinku huutaa korpeen, eikä siellä kukaan kuule. (Mies, 52)

Kaikilla aktivistikertojilla ei kuitenkaan samankaltaisia kokemuksia esimerkiksi työnsaannin vaikeuksista ole, vaikka heilläkin pelkoja asian suhteen on julkivihreytensä vuoksi saattanut olla. Eräs kertoja pohtii, että on toisaalta itsekin jättänyt aktivistitaustansa vuoksi hakeutumatta tiettyihin työtehtäviin. Toisaalta hän arvelee, että työnsaantiin voi vaikuttaa myös se, että hän ei taustansa vuoksi kuulu tiettyihin metsäalan piireihin.

Myös Suopajärven (2001) väitöskirjan haastatteluaineistosta kävi ilmi, että luonnonsuojelulla on ollut Lapissa hyvin negatiivinen leima. Hänen haastattelemansa Vuotoksen ja Ounasjoen rakentamista vastustaneet henkilöt pyrkivätkin korostamaan paikallisuuttaan, paikallisen luonnon tuntemustaan ja lappilaista luontosuhdettaan ja erottautumaan ”etelän” luonnonsuojelijoista (Suopajärvi 2001, 152; ks. myös Konttinen 1999, 211). Samankaltaista, Lapin luonnon ja luontoperustaisten käytäntöjen sekä luontotuntemuksen merkityksellisyyttä elämäntavalleen korostavaa kerrontaa ja luontosuhdekuvausta voi löytää myös tutkimukseni aineistosta, jonka tulkitseen ilmentävän ihmisten ja ihmisryhmien luontosuhteiden rakentumisen paikantuneisuutta ja käytännöllisyyttä. (vrt. Rannikko 1995, 78–79, tyypittely maaseutuväestön ja kaupunkilaisten luontosuhteista.) Esimerkiksi kasvispainotteisen ruokavalion sijaan, jota vallitseva ympäristöpoliittinen keskustelu korostaa eräänä ratkaisuna ekologiseen kriisiin, useat kertojat painottavat paikallisen lähiruuan eli riistan, juuresten, marjojen ja kalan merkitystä ekologisen ruokavalionsa perustana.

Jotkut vallitsevan ympäristökeskustelun korostamat käytännöt tuntuvat puolestaan kertojien mukaan vierailta, eikä niitä ole mahdollista toteuttaa omassa elinympäristössä. Toisaalta joitakin omassa elinympäristössä normaaleja elämäntapakäytäntöjä, kuten metsästämistä ja kalastamista eivät kaikki muualla asuvat ym-

päristöihmiset voi kertojien mukaan välttämättä ymmärtää, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja ympäristöihmisten välille. Näin myös ympäristöihmisten luontokäsitysten välillä voi ilmetä ristiriitaisuuksia. Juuri edellä kuvattujen luontokäsitysten paikantuneiden ja käytännöllisten ulottuvuuksien vuoksi ”etelän” suojelijat eivät tarjoakaan aktivistikertojille välttämättä varteenotettavaa samastumiskohdetta ja ryhmää, johon identifioitua. Samastumiskohteita ja tukea saatetaankin löytää lapilaisista ja etenkin toisista Lapissa asuvista ympäristöihmisistä, jotka kamppailevat ”samojen ongelmien” kanssa ja elävät samankaltaisissa ympäristöissä, ja joille omat elämäntapakäytännöt ovat ymmärrettyjä, hyväksyttyjä ja normaaleja. Tämä puolestaan ilmentää hyvin ihmisten luontokäsitysten ja luontosuhteiden muotoutumisen tilannesidonnaisuutta ja käytäntöihin kiinnittyneisyyttä, jotka ympäristöpolitiikkaa kehitettäessä ja ympäristökriisiin ratkaisua etsittäessä tulisi ottaa entistä paremmin huomioon.

Ekostressi ja ympäristöuupumus

Ekologisen elämäntavan monet normit ja ideaalit tuottavat ekologiseen elämäntapaan pyrkivälle lukuisia käytäntöjä toteutettaviksi. Pitäisi ehtiä viljellä ja kompostoida, osallistua luonnonsuojelutoimintaan ja politiikkaan sekä taittaa matkansa pyörällä tai kävellen. Pitäisi myös ehtiä kuunnella itseään ja liikkua luonnossa sekä edistää luonnon ja ympäristön hyvinvointia myös työtehtävistään käsin. Eräs ekologisen elämäntavan ideaali onkin pyrkiä ulottamaan oma arvomaailma mahdollisimman kokonaisvaltaisesti elämän eri osa-alueille: niin kotiin, työhön kuin vapaa-aikaankin.⁷⁴ Kertojien mukaan pyrkimykset ulottaa oma maailmankatsomus elämän eri osa-alueille ja jo yhdenkin elämäntapaideaalin toteuttaminen, voi kuitenkin olla myös hyvin kuormittavaa ja uuvuttavaa. Kulttuuristen, rakenteellisten ja symbolisten esteiden lisäksi ristiriitoja ja vaikeuksia ekologisen elämäntavan toteuttamiseen saattavat siis kertojien mukaan aiheuttaa myös ekologisen elämäntavan monet ideaalit, mutta myös ekologisten elämäntapakäytäntöjen toteuttamisen konkreettinen vaativuus ja kuormittavuus. Erään kertojan mukaan stressiä eivät aiheuta niinkään ekologiset elämäntapavalinnat, vaan se, että ylipäätään ”haalii” elämäänsä liikaa kaikkea.

Myös aiemmat tutkimukset ovat tuoneet esille vastaavanlaisia, ekoihmisten uupumis- ja burn out -kokemuksia, joita esimerkiksi vapaaehtoistyön vaatima kova työmäärä on aiheuttanut ympäristöaktivisteille (ks. esim. Berglund 1998, 42–43). Vastaavista ympäristöihmisten stressin, ahdistuksen, epätoivon, uupumuksen ja loppuun palamisen kokemuksista kirjoittaa myös Thomashow (1995, 160–162), joka kuvaa tutkimuksessaan sekä jatkuviin poliittisiin kamppailuihin väsyneitä ak-

74 Ks. Devall & Sessions 1985; Devall 1988; Thomashow 1995, 52; Zavestoski 2003, 308.

tivistestä, ylikuormittuneita ympäristökasvattajia mutta myös huolestuneita ja ahdistuneita kansalaisia, jotka tuntevat voimattomuuden ja riittämättömyyden tunteita ympäristöongelmien massiivisuuden edessä. Pahimmillaan ympäristöahdistus voi johtaa jopa masennukseen, uupumukseen ja toivottomuuteen. Ympäristöahdistus ja muut ympäristöuhkien herättämät tunteet ja psyykkiset seuraukset ovatkin mielenkiintoinen ja tärkeä tutkimuskohde, josta suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta on ilmestynyt vasta vähän (ks. kuitenkin esimerkiksi Pihkala 2017). Vastaavanlaisista masennuksen ja turhautumisen tunteista puhuvat myös jotkut tutkimukseeni osallistujat, kuten eräs iäkäs kertoja, joka kertoo aikansa yrittäneensä mielialapiteensä julkisesti esiintuomalla vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kuluttamisen ihannoointiin. Hän kuitenkin kertoo kyllästytneensä, turhautuneensa ja ”väsyneensä kaikkeen”, koska koki, ettei saanut asialleen ymmärrystä, ja asiat vain etenivät huonompaan suuntaan, koska ”valitusta kehityksen linjasta” ei juuri kukaan halua tai voi poiketa, koska ”maailmahan nyt menee niinku enemmistö päättää”

Ympäristöaktivistien henkistä hyvinvointia tutkinut Sven Sohr (2001, 213) kirjoittaa aktivismiin liittyvistä flow-tunneista ja niiden positiivisista vaikutuksista yksilön henkiseen hyvinvointiin. Kuitenkin myös Sohrin (mt.) haastattelemat aktivistit olivat kokeneet aktivismin negatiivisia vaikutuksia, kuten loppuunpalamista, joka on hänen mukaansa seurausta esimerkiksi aktivistien vahvasta sitoutumisesta sekä ympäristöongelmien hankaluudesta ja monimutkaisuudesta. Erityisessä vaarassa aktivismin negatiivisten seurauksien suhteen ovat etenkin asialleen täysin omistautuneet ”hyperaktivistit”. Sohr (mt., 214) arvelee ympäristöaktivismin vaikuttavan positiivisesti yksilön henkiseen hyvinvointiin erityisesti silloin, kun ympärillä on muita samanhenkisiä ihmisiä. Myös Pihkala (2017, 221–222) korostaa samanhenkisen ryhmän merkityksellisuyttä esimerkiksi ympäristötuhon herättämien vaikeiden tunteiden käsittelyssä, mutta myös käytännön ympäristönsuojelutyössä, joka vaatii onnistuakseen yhteistointintaa ja taakkojen jakamista. Samoin jo edellisessä luvussa mainittu toivon merkitys ja toivon lähteiden löytyminen ovat merkityksellisiä ympäristöasioihin liittyvien negatiivisten tunteiden käsittelyssä. Kertojien tarinoissa tulee toistuvasti esille se, että jos aikaa luonnossa liikkumiselle, joka on tutkimusten mukaan eräs ympäristötoivon ja hyvinvoinnin lähde (ks. esim. Pihkala 2017), ei jää, negatiiviset tunteet, kuten toivottomuus ympäristöasioiden suhteen voivat lisääntyä. Ympäristöasioiden herättämien negatiivisten tunteiden ja kuormituksen kanssa eläminen ja selviytyminen vaativatkin selviytymistaitojen opettelemista: taakanjakoa, lepoa hetkiä ja sopivankokoisia kuormia kunkin kannettavaksi (Pihkala 2017, 217–218).

Mihin yksi elämä riittää? Myös ajan riittämättömyys moninaisten ekokäytäntöjen tekemiseen koetaan joidenkin kertojien tarinoissa stressiä ja kuormitusta aiheuttavaksi. Ajan riittämättömyyttä pohditaan aineistossa seuraavan kertojan tapaan myös laajemmin, koko elämän laajuusena kysymyksenä: Mihin yksi elämä riittää? Millaisia ideoita yhden elämän aikana loppujen lopuksi ehtii toteuttamaan?

Meillä on ollut pieni jännite tässä maailman parantamisen ja oman elämän taseen, ekotaseen, eettisen taseen täydellistämisen välillä. Että vaimo on edustanut vähän sitä elämäntapajuttua, ja mä oon taas ollut tämmönen, aika pitkään tämmönen maailmanparantajatyyppi. Ja sitten kun meillä on vielä tää maa-seutu- ja aitousteema mukana niin vahvasti, niin me on yritetty oppia tekemään kaikki ite. Ja senhän yhtäkkiä sitten huomaa, että siinä menee yks elämä, kun opettelee tekemään kaiken ite. Ja sitten kuitenkin se elämä ei edes riitä. Koska sitten on myös muita. On perhe lapsineen varsinkin ja sitten on muita aktiviteetteja —. (Mies, 42)

Ekologinen elämäntapa on usein konkreettisesti aikaa vievää; monet ekokäytännöt vaativat opettelua ja aikaa, viitseliäisyyttä ja vaivannäköä. Esimerkiksi jo pelkäänsä kasvimaan hoito vie paljon aikaa. Joitakin käytäntöjä varten pitää myös hankkia ensin paljon tietoa. Jos haluaa tehdä itse huonekaluja ja vaatteita tai vaikkapa värjätä perinteisin menetelmin lankoja, on nämä käytännöt yleensä ensin opetettava tai jopa mentävä alan kouluun, kuten jotkut kertojat ovat tehneet. Jos haluaa harjoittaa luonnonlääkintää, on opetettava tunnistamaan kasveja ja niiden käyttötarkoituksia. Myös esimerkiksi jätteiden lajittelu ja kompostin hoitaminen vievät oman aikansa ja vaativat viitseliäisyyttä ja opettelua ainakin aluksi. Seuraavaksi eräs kertoja kuvaa polkuaan kalevalaiseksi jäsenkorjaajaksi.

Se on kansanlääkintäseuran järjestämää koulutusta ja se kesti kolme vuotta. Se on semmonen, käydään teoretietoa hakemassa ja käytännön harjoittelua siellä koulutuspaikassa ja sitten tullaan kotiin. Ja sitten tehdään hoitoja niiden oppien mukaan ja niistä kirjataan aina ylös kaikki asiakastiedot ja mitä on ollu ja miten on hoidettu ja niin edelleen. Ja sitten taas mennään sinne koulutustilanteeseen ja siellä puretaan näitä, ja taas saadaan lisäoppia. Tämä kesti sen kolmisen vuotta. (Mies, 52)

Kertojien mukaan ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamista ei olekaan yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme tehty välttämättä helpoksi ja soljuvaksi. Ekokäytännöillä on omat rytminsä ja aikataulunsa, jotka pitää suhteuttaa muun elämisen ja arjen rytmiin. Arjessa ja perheenjäsenten erilaisten aikataulujen ristipaineessa esimerkiksi työmatkojen taittaminen pyörällä ei ole aina mahdollista. Lisäksi ihmisillä on muita rooleja kannettavanaan, kuten vanhemman ja työntekijän roolit, jotka vievät oman aikansa ja asettavat omat vaateensa (vrt. Eräranta & Moisander 2006, 27). Jotkut kertojat pyrkivät myös poliittisesti vaikuttamaan ekologisten arvojen leviämiseen ja toiset taas toimivat aktiivisesti esimerkiksi kyläyhdistyksissä. Kertojat kuvaavatkin ekologista elämää välillä tempoiluksi erilaisten velvoitteiden ja ihanteiden välillä rajallisin resurssein. Aktiivisesti vapaaehtoiseen luonnonsuojelutoimintaan opiskelun ja työssäkäynnin ohella osallistunut kertoja pohtii ekologisen

elämäntavan ongelmia nimenomaan ajankäytön ja oman jaksamisensa näkökulmasta seuraavaan tapaan:

Kyllä minusta on olemassa joitakin semmosia esteitä, ettei kaikkia pysty tekemään niinkun haluais tai niin hyvin tai ainakaan niin helposti. Et haluais, et se ois helppoa, et kun aika on niin kauheen rajallista. No sekin vielä sitten varmaan, että kun ei oo aikaa, niin ei aina pysty. — että kun aattelee tätä luonnonsuojelua, niin mulla tuli nyt kesällä oikeen semmonen tosi ahistus, kun määh hokasin, että kun mulla oli se, että kun määh yritin opiskella ja olin töissä ja sitten oli näitä vapaaehtoishommia ja ne oli kuitenkin tämmöstä kirjallista ja sähköpostissa ja autoin tekemään lausuntoja ja tän tyyppistä, ja sit mä hokasin, et mulla on kaikki aika mennyt näihin, et mä en ehdi ees koskaan käydä tuolla luonnossa. Niinku ihan nopeesti koiran kanssa lenkillä, ja nekin lenkit mä saatoin puhua puhelimesta koko ajan. Sitten mulla tuli semmonen olo, et ei tää näin voi mennä, et silloin tuli semmonen väsyminen ja unohtu vähäks aikaa se, et miks mä oon tätä tekemässä. Kun tavallaan itellä katos se yhteys siihen luontoon ihan konkreettisesti. (Nainen, 26)

Jotkut ekoprojektit saattavat myös viedä jopa vuosia ja olla tärkeitä tulevan ekolämän kannalta. Ekotalonrakennusprojektistaan kertoo seuraavaksi pariskunta, joka on rakentanut taloaan pääosin itse vanhemmuuden ja palkkatyön sekä muiden aktiviteettien, kuten luonnonsuojelutoimintaan osallistumisen ohella.

Tiina: Niin se talonrakennushan on nyt haukannut aika ison osan energiaa tässä viimeiset viis vuotta, että me ollaan sitä tosiaan aika pitkään rakennettu — Ja sitä on sitten, no silloin kun Lasse oli enemmän niissä aktivistihommissa mukana, niin silloin ei paljon jäänyt aikaa siihen rakentamiseen. Että se on sillä tavalla sitten venähtänyt, ja nyt ollaan sitten vähän niinku loppusuoralla siinä asiassa. Että yritetään saaha se kenties ennen seuraavia pakkasia asumiskuntoon.

Lasse: Kyllä viljely on jäänyt ja kalastaminen on jäänyt ja marjastaminen ja sienestäminen ja muut on jäänyt aika vähälle, kun on ollu aina — Mut nyt on kyllä tarkoitus —.

Tiina: Tässä nyt yritetään, sitten kun on tuo talo valmis, päästä siihen, palata siihen, minkä takia tänne alun perin muutettiin. Että on koko ajan huono omatunto siitä, että ei tarpeeksi niitten lasten (lisäys SO) kanssa liikuta tuolla. Että kyllähän me nyt ollaan käyty jossain tunturissa ja järvellä joskus, kun tilaisuus tulee. Mutta ei ollenkaan sillä tavalla, että niillä ois syntynyt semmonen todella hyvä ja kiinteä luontosuhde. Ja niille ois opetettu. Kyllähän sitä siinäkin, kun

rakennustyömaalla nuo tytöt on, niin kyllähän sitä siinäkin tutustuu ötököihin ja niin ees päin, mutta --.

*Lasse: Kyllä se tehdään loppuun, mutta on se ollu kyllä raskastakin, että taval-
laan siihen on sitten mennyt kaikki se aika.*

(Nainen, 37 ja Mies, 42)

Kuten edellisestä aineistolainauksesta ilmenee, ekotalon rakennus pääosin omin käsin on vienyt aikaa muilta pariskunnan tärkeäksi kokemilta asioilta, kuten heidän lastensa luontosuhteen rakentumisen tukemiselta sekä luontoperustaisten käytäntöjen harjoittamiselta, kuten marjastamiselta ja sienestämiseltä, jotka ovat olleet alun perin tärkeitä syitä heidän Lappiin muuttamiselleen. Näin jonkin tietyn ekologisen tavoitteen, kuten ekologisen hirsitalon rakentaminen vie konkreettisesti aikaa muilta ekologisilta käytännöiltä, ja eläminen erilaisten ihanteiden ristipaineessa voi tuntua kuormittavalta. Eräänä ratkaisuna ekologisen elämäntavan monien ideaalien tuottamiin ristiriitoihin ja paineisiin jotkut kertojat ovatkin tehneet kompromissin ja keskittyneet jonkin tietyn elämäntapamallin, sen ideaalien ja normien toteuttamiseen.

Pahimmillaan uhkina voivat monien ekologisen elämäntapaihanteiden ristipaineessa olla loppuunpalaminen ja uupuminen, kuten myös seuraavalle kertojalle tapahtui. Kyseinen kertoja oli aiemmin toiminut pitkään luonnonsuojeluaktiivina, ja sittemmin hänelle avautui mahdollisuus tehdä myös palkkatyötä luonnonsuojeluun liittyvien tehtävien parissa. Kertoja onkin hyvä esimerkki ”hyperaktivistista”, joka tunteja laskematta tekee työtä luonnon suojelemiseksi, jolloin aikaa ei enää välttämättä jää oman luontosuhteen ja hyvinvoinnin vaalimiselle.

Kyllä lamaannuskin tulee. Minä olen yhen käyny. Niinku pohjalla asti. -- Mie arvelin, että kun mie olen vapaaehtoisena tehny tätä, niin nyt ku mulle ruvetaan siitä vielä maksamaan, niin nythän minä pelastan koko maailman. Ja tehin aivan hulluna sitten. Ja mulla oli 80 prosenttinen työaika, esimies Helsingissä. Se sano että: ”sitten kolmen aikaan koneet kiinni”. Mie sanoin että: ”et sinä voi noin sanoa, että kun minä, tähän asti olen 30 vuotta, niinkun ainoa tai päälimmäinen harrastus on ollut vapaaehtoinen luonnonsuojelujärjestötyö, niin et sie voi kieltää minua harrastamasta. Että kun työaika loppuu, niin harrastus alkaa”. Ja miehän tehin aivan hulluna ja sitte laukoin pitkin maakuntaa. Ja sitten tuli uupumus, että se on siitä pirullinen tauti, että sitä ei huomaa ite. Ja mulla oli toimisto tuossa ja kone oli kuustoista tuntia auki, kakskytä tuntia auki ja minä yritin istua töröttää siinä ja sitten jossakin vaiheessa huomasin, että minä kolme vuotta sitten oisin viidessä minuutissa saanut enemmän aikaan, kun tänä päivänä koko päivänä --. (Mies, 50)

Thomashown (1995, 160–168) mukaan jaksamista monien ekologisten elämäntapaideaalien ja ympäristöongelmien massiivisuuden edessä kamppailtaessa edistävät nimenomaan luonnossa oleminen ja tekeminen ja luontoyhteyden vaaliminen sekä esimerkiksi mietiskely ja rauhoittuminen, siis nimenomaan ihmisen sisäisen luonnon suojelemiseen tähtäävät henkistä hyvinvointia ja tasapainoa edistävät toimet, jotka pitävät yllä ihmisen elämänlaatua ja toimintakykyä (ks. myös Pihkala 2017, 188–192; Arvonen 2017). Seuraavan kertojan mukaan luonnonsuojelijan tulisikin osata suojella ensin itseään ja tuntea omat rajansa jaksakseen suojella luontoa ja ympäristöä.

— ihmisellä on rajat. Ja sit kun on joka paikassa mukana eikä osaa mistään olla pois, niin tulee ylilyöntejä, rupee tulemaan. Kyllä meille ihmisille tämmönen erottelukyky on hirveen tärkeä, kun maailma on niin täynnä koko ajan, että jos sää et kykene olemaan pois mistään etkä kykene omia rajoja, että koska siitähän se luonnonsuojelu lähtee, että minä osaan kuunnella itteeni, että silloin jos minusta tuntuu, että minä en jaksa, niin minun täytyy kyetä elämään sen mukaan. (Nainen, 57)

Luonnon vaikutuksia hyvinvointiin on tutkittu paljon ja luontoympäristöissä olemista käytetään esimerkiksi eri tavoin osana terapioiden ja kuntoutusta ⁷⁵, joissa korostetaan nimenomaan luontoyhteyden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Toisaalta luontoyhteyden kokeminen voi edesauttaa myös luonnon tärkeyden ja arvon ymmärtämisessä, joka näin lisää eettistä ja kunnioittavaa suhtautumista luontoon kohtaan myös käytännössä. (Pihkala 2017, 189–190.)

Lopuksi

Tässä kappaleessa olen analysoinut ekologisen elämäntavan kohtaamia haasteita ja vaikeuksia. Olen pohtinut niin erilaisten elämäntilanteiden, kulttuuristen ja institutionaalisten tekijöiden mutta myös ajan rajallisuuden, monien erilaisten velvoitteiden ja roolien sekä stressin ja uupumuksen vaikutuksia ekologiseen elämäntapaan. Ekologisen elämäntavan toteuttamista kuvattiin kertojien tarinoissa sekä kulttuurisesti että käytännöllisesti haasteelliseksi monellakin tapaa, ja näin aineiston analyysi vahvisti aiempien tutkimuksien (ks. esim. Kolmuss & Agyeman 2010; Shove 2003; Suopajarvi 2003a; Lybäck 2002) samansuuntaisia tuloksia.

Erilaisista elämäntilanteista etenkin perhe-elämä ja pikkulapsiaika osoittautuivat kertojien tarinoissa ajanjaksoiksi, jotka voivat aiheuttaa ristiriitoja ja vaikeuksia

⁷⁵ Ekoterapiasta kt. lisää esim. Wahlström 2006; Buzzell & Chalquist 2009. Metsän terveysvaikutuksista ks. esim. Leppänen & Pajunen 2017.

ekologisille elämäntapapyrkimyksille. Ekokäytäntöjen tekemiselle saattaa jäädä vähemmän aikaa, ja kulutuskulttuuri voi ”vyöryä” kotiin lelujen ja kertakäyttövaippojen myötä. Tärkeäksi kertojien tarinoiden perusteella muodostui puolison rooli, joka saattaa olla joko ekologista elämäntapaa tukeva tai ekologista elämäntapapyrkimyksiä lannistava. Myös työn ja oman arvomaailman yhteensovittaminen koettiin joidenkin kertojien tarinoissa haasteelliseksi. Esimerkiksi halu työskennellä luonnossa ohjasi toimimaan luontoperustaisissa työtehtävissä, joiden perustana oleva arvo- ja ajatusmaailma eivät kuitenkaan välttämättä sopineet yhteen oman luontokäsityksen kanssa, ja joidenkin kertojien työurat olivatkin mutkikkaita ja katkonaisia.

Institutionaalisesti ja kulttuurisesti ekologiseen elämäntapaan voi kertojien tarinoiden perusteella kohdistua monenlaisia haasteita ja vaikeuksia. Käytännössä ekologisen elämäntavan haasteiksi saattavat muodostua auton käytön pakollisuus asuttaessa vähänkään kauempana keskustasta, kierrätyspisteiden puuttuminen tai niiden liian pitkä etäisyys asuinpaikasta sekä ekologisten energiaratkaisujen haasteellisuus. Ongelmaksi koettiin myös ympäristötiedon ristiriitaisuus ja puute, eli kertojat kaipaivat lisätietoa ekologisten valintojen tekemisen tueksi esimerkiksi sen suhteen, mikä olisi ekologisin energiavaihtoehto. Ekologiset tuotteet ovat usein ”normituotteita” kalliimpia, ja ekologisten valintojen esteeksi saattaakin muodostua niiden kalleus. Ongelmana ekologisen elämäntavan näkökulmasta nähtiin myös kulttuurisen tuen vähäisyys. Kertojien tarinoiden perusteella ekologiset elämäntapapyrkimykset jäävät valitettavan usein yksilöllisiksi, yksilöiden viitseliäisyyteen ja omatoimisuuteen perustuviksi projekteiksi, joihin ympäröivältä yhteiskunnalta ja kulttuurilta ei juuri tukea saa. Päinvastoin ympäröivä kulttuuri tarjoaa usein vastakkaista, kulutuskeskeistä ideologiaa ja sen mukaisia käytäntöjä, joita vastaan toimimista kuvattiin aineistossa myös uuvuttavaksi ja yksinäiseksi kamppailuksi sellaisessa sosiaalisessa todellisuudessa, jonka arvo- ja ajatusmaailma on oman maailmankatsomuksen vastainen ja itselle vieras. Ekologisten elämäntapapyrkimysten haasteeksi saattavat muodostua kertojien tarinoiden perusteella myös stressi ja uupuminen, joita esimerkiksi ekologisen elämäntavan monet ideaalit, ekologisten elämäntapojen yhteensovittamisen ongelmat muun elämän kanssa, ajan rajallisuus, kulttuurisen tuen puute, yksinäisyys ja ympäristöongelmien massiivisuus voivat aiheuttaa.

Aineiston analyysi tuo esille merkitystä ja voimaa, joita luontokäsityksillä sekä niiden kulttuurisuudella mutta myös niiden tilannesidonnaisuudella ja paikantuneisuudella on ihmisten mutta laajemmin myös yhteiskuntien luontosuhteiden ja elämäntapojen muotoutumisessa. Kun kulttuurisesti korostetaan tietynlaista suhtautumista luontoa kohtaan, se ohjaa myös käytännössä ihmisiä toimimaan tietyillä tavoin luontoa kohtaan ja pitämään tietynlaisia käytäntöjä normaaleina, hyväksytyinä ja mahdollisina, mikä voi vastaavasti tehdä toisenlaisten käytäntöjen toteuttamisen haasteelliseksi. Tällä hetkellä kulttuurimme perustuu vahvasti kulutuskulttuurin käytännöille ja arvoille ja sen mukaisille luontokäsityksille, jotka

ovat ristiriidassa ekologisen maailmankatsomuksen kanssa. Se voi aiheuttaa monia vaikeuksia ekologisille elämäntapapyrkimyksille yksinäisyyden tunteista ja kulttuurisen tuen puutteesta aina kierrättämisen vaikeuksiin saakka. Tästä näkökulmasta ekologisen elämäntavan edistämisen kannalta keskeiseksi muodostuvatkin kulutus-kulttuurin arvojen ja normien kyseenalaistaminen ja horjuttaminen sekä vaihtoehtoisten, ekologisempien näkökulmien ja vaihtoehtojen esiintuominen. Tärkeää on pohtia myös sitä, millaisia arvoja ja käytäntöjä sekä esikuvia nykyinen kulttuurinen ilmapiiri ja esimerkiksi media tarjoavat lapsille ja nuorille. Tämänhetkinen ilmapiiri on hyvin ristiriitainen; toisaalta hyvin kulutuskeskeinen ja materialistinen, mutta toisaalta esimerkiksi ilmastomuutoksen uhkaa ja yksilön velvollisuuksia ja roolia ympäristökriisiin ratkaisemisessa korostava.

Aineiston analyysin perusteella vallitsevan ympäristökeskustelun tarjoama vähihiilinen elämäntapamalli toimii nykyisenkaltaisena vain tietynlaisissa, kapeiksi rajautuvissa elinympäristöissä, eikä se ole kovinkaan hyvin sovellettavissa esimerkiksi haja-asutusalueella asuttaessa. Tämä tutkimustulos tuokin esille ihmisten luontosuhteiden rakentumisen tilannesidonnaisuuden huomioimisen tärkeyttä. Toisin sanoen ihmiset toteuttavat luontosuhteitaan erilaisissa paikantuneissa luonnoissa ja ympäristöissä, jotka luovat rajat ja mahdollisuudet heidän toiminnalleen ja vaikuttavat myös heidän luontokäsitystensä muotoutumiseen. Ympäröivä luonto myös asettaa konkreettisesti rajoituksia sille, miten ihminen voi ympäristössään toimia. Näin Lappi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä rajoittaa, mutta toisaalta myös mahdollistaa omanlaisiaan elämäntapakäytäntöjä ja tukee tietynlaisten luontosuhteiden muotoutumista. Samoin erilaiset elämäntilanteet vaikuttavat siihen, miten ihmiset voivat ”luontoaan elää” (vrt. Suopajarvi 2003a). Elämäntapamalli, joka jossakin kontekstissa voi olla hyvinkin helppo ja vaivaton toteuttaa, voi toisessa elämäntilanteessa ja asuinympäristössä osoittautua kohtuuttomaksi ja suuria ponnisteluja vaativaksi.

Tästä näkökulmasta ekologiseen kriisiin ratkaisua etsittäessä tärkeäksi muodostuu yhden ekologisen elämäntapamallin ja sen mukaisten käytäntöjen korostamisen sijaan sen pohtiminen, millaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja ekologisempien elämäntapavalintojen tekemiseen erilaisissa asuinympäristöissä ja elämäntilanteissa voi avautua ja toisaalta, millaisia kipupisteitä ekologinen elämäntapa erilaisissa elinympäristöissä kohtaa. Tällöin huomiota tulee kiinnittää siihen, miten erilaisissa elinympäristöissä ihmisten, ihmisyhteisöjen ja luonnon välinen suhde on järjestäytynyt ja millaisille arvoille ja käytännöille se perustuu, ja lähteä näin hahmottelemaan perustaa kulttuurisen muutoksen mahdollisuuksille. Osaltani vastaan tähän haasteeseen tutkimukseni seuraavassa empiirisessä luvussa, jossa pohdin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita erityisesti lappilaisessa kontekstissa.

9. Ekologisen elämäntavan mahdollisuudet Lapissa

Kyllä sitä voi sanoa, että sitä on aika etuoikeutettu, kun on nää kaikki mahdollisuudet. (Mies, 75)

Kuten edellisen luvun analyysi osoitti, ekologinen elämäntapa saattaa kohdata Lapissa monia sekä kulttuurisia että käytännöllisiä haasteita ja esteitä. Etenkin vähähiilisiä elämäntapaihanteita voi olla työlästä toteuttaa harvaan asutussa, pitkien välimatkojen Lapissa. Kun ekologista elämäntapaa tarkastellaan nimenomaan vähähiilisten elämäntapaihanteiden ja -normien näkökulmasta, vaikuttaa helposti siltä, ettei haja-asutusalueella asumisessa ole ekologisesta näkökulmasta paljonkaan järkeä. Toimivaa joukkoliikennettä ei ole ja kierrätyspisteet ovat harvassa. Lapin asenneilmastokaan ei ole aina ekologista elämäntapaa ja luontosuhdetta tukeva, vaan päinvastoin se voi olla lannistava ja lamauttava. Esimerkiksi luonnonsuojelijoihin saatetaan suhtautua kielteisesti, ja kertojien mukaan luonnonsuojelijan stigma voi vaikuttaa negatiivisesti muun muassa työnsaantiin.

Edellä kuvatuista, ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamiseen liittyvistä vaikeuksista ja haasteista huolimatta kukaan tutkimukseen osallistujista ei kuitenkaan kerro kaipaavansa kaupunkiympäristössä asumista tai harkitse muuttamista pois Lapista lukuun ottamatta yksittäisiä ekokylähaaveita tai työhön liittyviä muuttopohdintoja. Päinvastoin Lappi näyttäytyy kertojien tarinoissa moneltakin osin ihanteellisena ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä, jossa ainoana kiusana ovat ”joskus kasvimaalle pyrkivät porot ja korvan juuressa inisevät hyttyset”. Kuten eräs kertoja toteaa: ”Elämä ei voisi olla paljon ekompaa, kuin ehkä ekokylässä.” Tartun tutkimukseni viimeisessä empiirisessä luvussa tarkemmin tähän aineistossa esiintyvään ilmeiseen ristiriitaan ja kysyn: miten ja miksi sellaista elin- ja asuinympäristöä, joka on ekologisen elämäntavan toteuttamisen kannalta monellakin tapaa haasteellinen, voidaan samanaikaisesti nimittää ”ekoihmisen haavemaaksi”?

Tässä luvussa analysoin, miltä näyttävät ekologisen elämäntavan mahdollisuudet erityisesti lappilaisesta kontekstista käsin tarkasteltuina. Pohdin, millaisia erilaisia mahdollisuuksia kertojilla, Lapin maakunnassa asuvilla ekoihmisillä, on toteuttaa elämäntapaansa ja luontosuhdettaan ja millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä heidän kokemustensa väliltä löytyy. Esitän analyysin tulokset kertojien tarinoista konstruoimieni neljän esimerkkitarinan muodossa, jotka kukin kuvaavat ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita Lapissa omanlaisistaan lähtökohdista. Esimerkkitarinat olen rakentanut tyypittelemällä ja luokittelemalla kertojien tarinoita sen mukai-

sesti, minkä luontokäsityksen (ks. luku 7) mukaisesti niissä ekologista elämäntapaa vallitsevasti jäsenneltiin. Vaikka jokaisessa elämäkertahaastattelussa on elementtejä useammasta eri luontokäsityksestä ja niiden mukaisista elämäntapaihanteista, jokin niistä on yleensä kerronnassa vallitsevin. Jokainen seuraavista esimerkkitarinoista on konstruoitu yksittäisen elämäntarinan pohjalta, jossa tietty luontokäsitys ja sen mukainen elämäntapaideaali näyttäytyivät selkeinä. Muodostamieni esimerkkitarinoiden henkilöt ja tapahtumat eivät kuitenkaan ole yksi yhteen todellisuuden kanssa, vaan esimerkkitarinat on rakennettu tyypillistämällä ja tiivistämällä kutakin tarinaa sekä tarinan yksityiskohtia ja faktoja muuttamalla kertojien anonymiteetin suojaamiseksi. Olen kuitenkin pyrkinyt siihen, että tarinan keskeinen logiikka sekä kertojien itsensä antamat tulkinnat ja arviot ovat säilyneet. (vrt. Hänninen 1999, 33, 99.)

Enemmistönä kertojien tarinoiden joukossa ovat *perinteinen luonto* -luontokäsitykseen nojautuvat tarinat, joita oli viisi ja joiden pohjalta olen rakentanut *Minnan* tarinan. Toiseksi eniten aineistosta löytyi *luonto pelastajana* -luontokäsitykseen pohjautuvia tarinoita, joita oli kolme kappaletta ja joihin pohjautuen olen rakentanut *Heikin* tarinan. *Suojeltava luonto* -luontokäsityksen mukaisiin jäsentelyihin selkeästi kuuluviksi pystyin luokittelemaan kolme tarinaa, joihin *Pekan* tarina perustuu. *Luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena* -luontokäsityksen mukaisesti elämäntapaansa jäsentelivät kolme kertojaa, joiden tarinoihin *Maijan* tarina perustuu. Kaikkia tarinoita en pystynyt selkeästi luokittelemaan, vaan niiden jäsentelyt hajosivat useamman luontokäsityksen ja niiden mukaisten elämäntapaideaalien välille, mikä osaltaan kuvastaa ihmisten luontosuhteiden moniulotteisuutta ja erilaisten luontokäsitysten päällekkäisyyttä.

Oman puuhellan ääreen – Minnan tarina

Minna on kolmen alle kouluikäisen lapsen äiti, joka asuu perheineen haja-asutusalueella omakotitalossa. Luontaishoitajaksi kouluttautunut Minna on haastatteluhetkellä hoitovapaalla ja tekee satunnaisia työkeikkoja. Maallemuutto ja oman paikan löytäminen kauempaa kaupungista on ollut Minnan pitkäaikainen unelma, ja nykyinen asuinpaikka on Minnan mukaan monelta osin hänen ”haaveidensa täyttymys”. On oma leivinuuni ja puuhella, mahdollisuus pitää peruna- ja kasvimaata sekä järvi, joka mahdollistaisi kalastamisen, jos siihen vain aikaa löytyisi.

Tää asuinpaikka on semmonen haaveiden täyttymys. Ja että tässä tosiaankin on leivinuuni, puulla lämmitettävä leivinuuni ja tonttia sen verran, että omasta pihastakin saa, tältä tontilta on toistaseks saanu kaiken tarvittavan polttopuun. Et tälläkin hetkellä on puuliiterit niin täynnä — Oma puuhella, jolla voi keittää ne hillot ja mehut. Kohtuullisen kokonen pottumaa. Jos ei oo näin kylmiä

vuosia, niin saa koko vuoden perunat perheelle siitä. Ja sitte on juureksia: porkkanaa, naurista, palsternakkaa ja punajuurta. — Et kyllähän tässä tietyllä lailla — kun tähän muutettiin — Tossa on järvi, jossa voi kalastaa, siinä on ihan hyvin kalaa — joo — sitä ei oo kauheesti toteutettu.

Minna kertoo nuoruudestaan asti olleensa kiinnostunut vaihtoehtoista, maanläheisestä elämäntavasta ja pohtineensa jo teini-ikäisenä, miten voitaisiin tulla toimeen ilman ”keinotekoisia asioita”, kuten autoa ja sähköä, ja elää ekologisemmin. Yhdessä veljensä kanssa hän aloitti kompostoinnin ja kierrättämisen lapsuudenkodissaan ja pyrki valistamaan vanhempiaan, jotka eivät olleet ”ekologisesti suuntautuneita”. Minna kertoo lapsesta asti nauttineensa metsässä ”möyrimisestä”, ja hän on viettänyt lapsuuden kesiään sukulaistensa maatilalla. Luontaishoitajaksi opiskellessaan Minna kertoo tutustuneensa ihmisiin, jotka hän kokee merkityksellisiksi maailmankatsomuksensa syvenemisen kannalta.

Lapissa haja-asutusalueella asuminen näyttäytyy Minnan tarinassa moneltakin osin ideaalisena asuinympäristönä. Luonnonläheinen asuminen mahdollistaa monien Minnan elämäntavan kannalta olennaisten luontoperusteisten käytäntöjen, kuten kotitarveviljelyn harjoittamisen ja lähiluonnon antimien, kuten marjojen ja sienten hyödyntämisen. Minna arvioi pystyvänsä koostamaan perheensä ruokavalion pitkälti arvostamansa lähiruokaperiaatteen mukaisesti, ja ruokapöydässä on usein itse kasvatettuja juureksia ja vihanneksia sekä lähimetsistä kerättyjä marjoja ja hirvenlihaa. Marjastaminen, kasvimaan hoitaminen sekä laajemmin koko elämäntapa ovat ”koko perheen juttu”, ja Minna kertoo myös puolisonsa arvostavan lähimetsien antimia ja itse kasvatettua ravintoa ja osallistuvan elämäntavan toteuttamiseen myös käytännössä niin paljon kuin palkkatyöltään ehtii. Minnan mukaan puolisoiden välillä ei ”ristivetoa” ekologisten elämäntapapyrkimysten suhteen juuri ole.

Minna kertoo pohtineensa, miten parhaiten välittäisi luonnonrakkauden ja ajatuksen luonnon tärkeydestä lapsilleen, ja hänen mukaansa luonnonläheinen elämäntapa on avainasemassa lasten luontosuhteen muotoutumiselle. Luonnonläheisen elämäntavan hyviin puoliin Minna laskeekin kuuluvaksi myös sen, että maaseudulla asuminen tarjoaa aiempaan asuinympäristöön eli kaupunkiin verrattuna enemmän mahdollisuuksia lasten tasapainoisen luontosuhteen rakentumiselle. Lapset ovat mukana monissa luonnonläheisissä askareissa ja näkevät käytännössä mistä ruoka tulee. Perhe myös liikkuu paljon lähiluonnonssa. Luonto on osa perheen jokapäiväistä elämää ja lapsilla on mahdollisuus leikkiä metsässä päivittäin ja siten myös kiintyä ja kiinnittyä luontoon.

Totta kai se tieto on ja se semmonen asioista kertominen on tärkeää, mut kyllä mie pidän, että ihan oikeesti ne tietynlaiset elämykset, se, että on niitä muistoja siitä kuinka siistiä siellä oli ja kuinka siellä tehtiin sitä — Semmosia mukavia kokemuksia. Niin sillä tavalla se tulee merkitykselliseksi sille lapselle.

Nykyinen asuinympäristö ja elämäntapa mahdollistavat Minnan mukaan paitsi toiminnallisen, luonnonläheisen luontosuhteen toteutumisen, myös kokonaisvaltaisen psyykkis-fyysisen hyvinvoinnin. Ympäröivä ”puhdas luonto” vaikuttaa Minnan mielestä myös ajatteluun ja hyvinvointiin, ja selvän eron voinnissaan Minna kertoo huomaavansa heti, jos joutuu olemaan pidempiä aikoja kaupunkiympäristössä, jossa on liikaa ”kiirettä, melua ja likaa” ja jossa ”ihmiset juoksevat palkkatyön oravapyörässä.” Vanhempiensa sähkölämmitteisessä, vilkasliikenteisen kadun lähistöllä sijaitsevassa omakotitalossa yöpyessään Minnan mukaan on nykyisin vaikea saada edes nukuttua.

Luonnonläheisen elämäntapansa ristiriidaksi Minna kertoo henkilöauton käyttämisen pakollisuuden. Muutto luonnonläheiseen asuinympäristöön on tehnyt joukkoliikenteen käyttämisen ja työmatkapyöräilyn mahdolltomiksi Minnalle ja hänen puolisolleen. Perheen suurimmat ekologiset rikkeet ovatkin Minnan mukaan heidän kaksi autoaan, joista toisella Minnan puoliso kulkee työmatkansa ja toisella Minna kulkee satunnaiset työkeikkansa ja esimerkiksi kauppamatkat. Hän kuitenkin korostaa, että autolla ei liikuta kuin pakolliset työmatkat ja kaupassakäynnit. Muutoin ollaan paljon kotona ja esimerkiksi omat ja lasten harrastukset ovat kotikylällä. Minnan mukaan auton käyttäminen on haja-asutusalueella asuttaessa asia, jolle ei yksinkertaisesti voi mitään puutteellisen joukkoliikenteen ja pitkien välimatkojen vuoksi.

Kyllähän se käytäntö sanelee sen yleensä niin, että nää pyörällä kulkemiset, niin ihania kuin ne olisikin ja hienoa ja kaikkea, niin ei se käytännössä vaan toimi sillä lailla. — Mutta on me pyritty, kuitenkin siellä kun kerta ollaan ja eletään ja paikasta nautitaan, niin on me sitten pyritty — Mehän ei ajella sitten sieltä kyllä mihinkään turhaan. Meillä on harrastukset ja kaikki pyritty pitämään siellä. Ja just se kaikki, kyllä me kerätään hirmu paljon suoraan luonnosta ja pyydetään hirviä ja muuta vastaavaa —.

Auton käyttöön Minna tosin arvelee lasten kasvamisen tuovan aikanaan muutoksia, kun autolla liikkumista on luultavasti lisättävä lasten harrastusten ja menojen lisääntymisen myötä. Kuitenkin vielä nyt, kun lapset ovat pieniä, heille riittää mainiosti koti ja sen lähialue elinympäristöksi.

Perhe-elämä on tuonut jonkin verran ristiriitoja Minnan elämäntapaidealeihin. Ristiriitoja aiheuttavat esimerkiksi lisääntynyt kulutus ja kotiin ovista ja ikkunoista ”vyöryvät” muovilelut. Nykyinen elämäntilanne pakottaa välillä kompromissien tekemiseen, ja Minna kuvaa ”sielunsa joskus itkevän”, kun ekologisuus ei voi aina kaikissa päätöksissä painaa eniten, vaan myös esimerkiksi taloudelliset seikat, oma jaksaminen ja perheenjäsenten erilaiset tarpeet täytyy ottaa huomioon ratkaisuja tehtäessä. Perheen energiaratkaisuihin Minna ei ole vielä täysin tyytyväinen. Vaikka heillä on leivinuuni, he joutuvat lämmittämään myös sähköllä, eikä taloudellinen

tilanne mahdollista ainakaan tällä hetkellä ekologisten energiaratkaisujen, kuten maalämmön hankkimista. Myöskään kierrättäminen ei ole maalla kaikilta osin yhtä vaivatonta kuin aiemmin kaupungissa asuttaessa. Ekologinen jätehuolto vaatiikin Minnan mukaan omatoimisuutta ja viitseliäisyyttä, ja jätteitä joutuu myös kuljetamaan kauemmas, koska kierrätysmahdollisuudet kotikylässä ovat hyvin rajalliset. Toisaalta maalla asuessa on mahdollista kompostoida itse jätteensä ja hyödyntää kompostimultaa kasvimaalla ja olla näin osaltaan konkreettisesti mukana luonnon kiertokulussa. Minna on aktiivisesti ajanut kierrätysmahdollisuuksien parantamista kotikylällään ja kertoo myös onnistuneensa siinä jonkin verran. Minna kuitenkin painottaa myös isompien toimijoiden, kuten kuntien vastuuta esimerkiksi kierrätysmahdollisuuksien edistämisessä.

Monelta osin Minnan arvelee olevansa vasta ekologisen elämänpolkunsa alkupäässä, ja hänen mukaansa ekologinen elämäntapa onkin jatkuvaa uuden opettelua, eikä se ole koskaan valmis.

Haluaisin lisätä kalastusta, haluaisin oppia paremmin viljelemään kasvimaata. Haluaisin opettaa lapset syömään sieniiä. Nykyisin ne syö sieniiä kuivattuina ja jauhettuina ruoan joukossa, et ne ei huomaa.

Elämäntapaan sisältyvistä ristiriidoista huolimatta luonnonläheinen elämäntapa haja-asutusalueella on Minnan mukaan elämisen tapa, jossa hän pystyy luontosuhdettaan ja maailmankatsomustaan parhaiten toteuttamaan. Vaikka elämä kaupungissa olisikin ekotehokkaampaa esimerkiksi liikkumisen ja kierrättämisen näkökulmista tarkasteltuna, Minna ei usko, että kylien tyhjentäminen johtaisi ekologisempaan yhteiskuntaan. Hänen mielestään ekologinen kyläelämä voi olla yksi keino kestävämmän yhteiskunnan saavuttamiseksi. Minnan haave, ekotehokas kyläelämä, mahdollistaisi hänen mukaansa asumisen myös kauempana keskuksista ja loisi esimerkiksi työllistymismahdollisuuksia kylille etätöiden ja paikallisen luonnon kestävä hyödyntämisen kautta.

Mutta edelleenkin olisin varmaan niin kyläihminen ja niin itsekäs, että muuttaisin edelleen tänne, vaikka olis järkevämpää asua keskellä kaupunkia. Mutta toisaalta aina pitää olla niitä ihmisiä – Mie en usko siihen, että kaikki voi asua kaupungissa. Aina pitää olla ihmisiä, jotka tuottaa sen ruoan tuolta muualta --.

Että olis semmosia eläviä vihreitä kyliä, jotka ei kuitenkaan kuormittais niin paljoa, koska pystyttäisiin kulkemaan tehokkaasti julkisilla kulkuneuvoilla. Ja sit mie toivosin, et meillä ois päästy täällä tuon kierrätyksenkin kans jo aika pitkälle. Ja sit mie toivosin, et meillä ois otettu ihan kunnan sisällä huomioon tuo energiatehokkuus, että ois oikein panostettu siihen.

Minnan haaveena on pystyä tulevaisuudessa harjoittamaan ammattiaan kotikylälään, mikä vähentäisi auton käyttämisen tarvetta. Ekologisen kyläelämän lisäksi Minna haaveilee omasta tuulimyllystä, jonka avulla perheen energiankulutusta pystyttäisiin pienentämään. Myös kotieläimet, kuten omat kanat, kuuluvat Minnan tulevaisuuden haaveisiin. Minnan kertoo kuitenkin pohtivansa välillä vieläkin yksinkertaisemman, omavaraistumisen ja luonnonläheisemmän elämäntavan mahdollisuuksia.

Oon mie miljoonaa kertaa miettiny sitä, että jos mulla ois erilainen elämäntilanne, eikä sitä koskaan tiedä, vaikka se tulis se elämäntilanne, niin mie vois in aivan hyvin myös ajatella semmosta ääri-radikaalia ratkaisua ja muuttaa aivan muualle ihmisten ilmoilta.

Pois ihmisten ilmoilta – Heikin tarina

Muutama tutkimukseeni osallistunut on tehnyt ”ääri-radikaalin ratkaisun”, josta edellisen tarinan päähenkilö Minnakin aina välillä haaveilee, ja muuttanut syrjäiseen, metsäluonnon ympäröimään asuinpaikkaan, joko yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa. Tällainen ”metässä asuminen” on usean kertojan haaveena ja eräs ekologisen elämäntavan ideoista, mutta käytännössä sen ovat tutkimukseen osallistuneista toteuttaneet vain muutamat, joiden elämäntilanne on sen mahdollistanut. Korpifilosofin tarinan kertoo Heikki, joka joitakin vuosia sitten, eläkkeelle jäätyään, muutti yhdessä vaimonsa kanssa asumaan pariskunnan mökille, jossa he ovat siitä lähtien eläneet nauttien hiljaisuudesta ja rauhasta. Mökille muutto oli ollut pariskunnan haaveena jo pidemmän aikaa, ja kun elämäntilanne sen mahdollisti, muuttopäätös oli helppo tehdä. He myivät talonsa taajamasta, ja niin mökistä metsän keskellä tuli heidän ympärivuotinen kotinsa.

Heikki arvelee luontosuhteensa syntyneen ”omia aikojaan, kiinnostuksesta”. Hän kertoo liikkuneensa aina paljon luonnossa, ja lapsuuden kodin elämäntapa ja luonnonläheinen sijainti teki mahdolliseksi monien luontoperustaisten käytäntöjen, kuten kalastamisen oppimisen jo lapsena. Heikki kertoo liikkuneensa metsässä lapsena usein myös yksin ja tehneensä ”irtiottoja”, vaikka ulkopelit ja -leikit naapurin lasten ja omien sisarusten kanssa kuuluivat olennaisena osana hänen lapsuuteensa. Luontosuhteensa Heikki arvelee kuitenkin olleen jotenkin erityinen jo lapsuudesta lähtien, eikä hän esimerkiksi metsässä kulkiessaan törmännyt muihin, jotka siellä olisivat samalla tavoin aikaa viettäneet. Lisäksi Heikki kertoo olleensa jo nuoresta lähtien kiinnostunut seuraamaan ”maailman menoa” ja lukeneensa paljon. Maailman menoa hän seuraa nykyään radion ja tietokoneen välityksellä. Heikille ekologiset elämäntapakäytännöt, kuten kierrättäminen ja energiansäästäminen, ovat itsestään selviä ja ”luonnollisia asioita”, jotka kuuluu tehdä, koska ”ei ole oikein jättää luontoon jälkeä, joka sotkee.”

Luonnossa liikkuminen, puutöiden tekeminen sekä kasvimaan hoito ovat olleet Heikille tärkeimpiä tapoja viettää vapaa-aikaa aikuisiällä. Pariskunnan nyt jo aikuis-ten lasten ollessa pieniä perhe liikkui paljon luonnossa, retkeili, marjasti ja sienesti. Lasten ollessa pieniä Heikki kertoo perheen harjoittaneen ekologista elämäntapaa kodin piirissä. Heillä oli iso kasvima ja piha, jossa lasten oli hyvä leikkiä. Heikki myös nikkaroi monet perheen huonekaluista itse. Lasten kasvettua aikaa oman luontosuhteen vahvistamiselle sekä tajunnallisesti että toiminnallisesti tuli taas enemmän.

Kuten edellisen tarinan päähenkilölle Minnalle, myös Heikille ja hänen vaimolleen asuinpaikalla on keskeinen merkitys heidän elämäntapansa ja luontosuhteensa toteuttamisessa. ”Paljon ekompaa” paikkaa kuin nykyinen asuinpaikka ei Heikin mukaan voisi olla. Omasta ”riittävän kaukana” olevasta asuinpaikasta on hyvä katsoa maailmanmenoa ”vähän ulkopuolelta” ja elää itsensä ja ympäröivän luonnon kanssa tasapainossa ja sovussa sekä irtaantua vieraalta tuntuvista kulutuskulttuurin arvoista ja käytännöistä.

Heikin ja hänen vaimonsa päivät täyttyvät luonnossa liikkumisesta, arkisista puuhista, kuten puulämmittämisestä, puutöiden tekemisestä ja ruoan valmistamisesta. Heikki kuvaa onnellisen päivänsä koostuvan ”pienistä perusasioista” ja painottaa, että ”aika pienillä panoksilla loppujen lopuksi pärjää.” Päivä alkaa yleensä yhteisellä kävelylenkillä tutulla metsäpolulla, jossa maisemat vaihtuvat vuodenaikojen mukaan. Päivää rytmittävät arjen askareet ja vuoden kierron mukaiset tekemiset, joita on mahdollisuus tehdä rauhassa ja kiireettä. Pariskunnalle tärkeää onkin kiireettömyys ja se, että aikaa jää paitsi yhteisille keskusteluille, myös oman itsensä kuuntelemiselle ja tutkimiselle. Molemmat myös lukevat paljon.

Pariskunta pyrkii tekemään elämästään mahdollisimman yksinkertaista ja painottaa elämäntapansa ”pientä jälkeä”, johon nykyinen asuinympäristö tarjoaa hyvät mahdollisuudet. Astiat pestään käsin, eikä heillä ole televisiota. Tavoitteena on tulla toimeen mahdollisimman vähäisellä, tuottaa mahdollisimman vähän jätettä ja kuluttaa mahdollisimman vähän energiaa. Etenkin Heikin vaimo on kiinnostunut ekologisista pyykinpesutavoista, ja Heikki kertoo, etteivät he ole käyttäneet ”myrkkyjä” kohta kahteen vuoteen pyykin- tai astioidenpesussa vesistöjä suojellakseen. Tavoitteena on edelleen pyrkiä vähentämään kaupassakäyntejä, jätteen määrää ja kiinnittää huomiota etenkin muovipakkauksien käyttöön. Vaikka ruokavalio koostuu pitkälti lähimetsien antimista, ostetaan ruokaa myös kaupasta, mahdollisuuksien mukaan kuitenkin luomu- ja lähiruokaa.

No nyt kiinnitetään vielä huomiota tähän kaupassa, että mahdollisimman vähän kaupassa käydään. Ja se vielä minua vaivaa, että minä en oo ihan vielä täydellisesti siinä, että vielä minä joudun roskapussin viemään muitten hoidettavaksi. Koska kaupasta väkisin tulee noita pakkauksia. Muovi on semmonen. Että sen takia, että siihen minä vielä haluaisin -- Ja yritetään kun kaupassa

olla, niin katotaan just semmosia, että otetaan semmosia, missä mahdollisimman vähän pakkauksia tulis.

Meillä ei oo televisiota. Eikä lehtikään tuu. Mutta netistä saa tietoa. Ei tuu sitä paperijätettä. Että kyllä sieltä maailmanmenossa pysyy ja kun radion aukaisee sitten.

Heikki ja hänen vaimonsa vierailevat säännöllisesti lastensa perheissä, ja Heikki on osallistunut poikansa ekotalon rakennustalkoisiin. Lapsilleen pariskunta ei kuitenkaan elämäntapaansa ole pyrkinyt ”tuputtamaan”, vaan he ajattelevat että ”oppi tarttuu, jos on tarttuakseen”.

Ei me voida mennä kieltämään, eikä neuvomaan, eikä arvostelemaan. Että pitää vaan antaa heidän elää.

—Se on vaan niin, että jos se ei tartu, niin se ei tartu. Et enemmän sillä omalla tavallani ja jos oon nähnyt, että no vaikka viskaa jotain tuonne, niin ”eiköhän me hoideta se pois sieltä kuitenkin”. Että minusta se sitten jää, tai sitten se ei jää.

Toki lasten kanssa on aikanaan retkeilty ja esimerkiksi marjastettu ja sienestetty. Kun lastenlapset tulevat mummolaan, siellä eletään mummon ja papan tyyliin: vaatteita ei vaihdeta joka päivä ja ollaan paljon ulkona yhdessä touhuillen, jolloin myös yhteys lapseen Heikin mukaan muodostuu paremmin kuin sohvalta televisiota katsottaessa. Etelä-Suomessa asuville lapsenlapsille luonnonläheisyys ja esimerkiksi lumi ovat Heikin mukaan ihmetyksen aiheita. Lastenlasten kanssa on myös puhuttu ilmastonmuutoksesta, jos he ovat siitä kysyneet, ja heille on kerrottu, mitä mummo ja pappa ovat ilmastonmuutoksen torjumiseksi omassa elämässään tehneet.

Laajemman yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuteen Heikki ei suhtaudu kovinkaan positiivisesti. Hän on joskus kirjoittanut yleisönosastokirjoituksia ja soittanut radio-ohjelmaankin, mutta kertoo kokeneensa, että ei ole juurikaan saanut vastakaikua ajatuksilleen. Ideoita kirjoituksiinsa Heikki kertoo saaneensa usein juuri luonnossa liikkueensa mutta myös ”kulutushysteriaa” sivusta seurattessaan. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja mielipiteidensä julkisesti esiintuomisen sijasta Heikki onkin päättänyt tehdä ”omasta elämästään taidetta” ja antaa elämäntapansa puhua puolestaan.

Mutta se on sitten vaan, että en minä voi maailmaa parantaa muuta kuin itteni. Että sen sitte aina huomaa, kun käypi tätä, että ei voi muuta kuin itseensä auttaa. — Minä oon sitä mieltä, että minä en pysty sanomaan, että tehkää näin, mutta minun elämä puhuu puolestaan. Että me eletään omaa totuuttamme, eikä sitä tuputeta kellekään. — Että se puhuu puolestaan — Sen takia mulla

ei oo niin kauheeta tarvetta koko ajan mennä paasaamaan ja puhumaan, että kun mun elämä. Minä jotenkin ajattelen, että teen omasta elämästäni taidetta ja se puhuu puolestaan.

Kuten Minnan, myös Heikin ja hänen vaimonsa elämäntapavalinnan varjo-puolena on pakollinen autoilu. Asuinpaikan syrjäisen sijainnin vuoksi kauppaan tai asioille ei voi päästä mitenkään muuten kuin autolla. Heikin mukaan matka ei kuitenkaan ”nyt niin kamalan pitkä ole”, ja autolla ajetaan vain pakolliset ajot. Myös lasten luona vierailuihin auton käyttö on tarpeen. Nykyinen asuinpaikka metsän keskellä ei myöskään ole otollinen kotitarveviljelylle, joka aiemmin oli tärkeä osa Heikin elämäntapaa. Heikki korostaa, että heidän nykyinen elämäntilanteensa tekee mahdolliseksi yksinkertaisen, luonnonläheisen elämäntavan harjoittamisen. Aiemmin, työelämässä ollessaan ja lasten asuessa vielä kotona vastaavanlaisen ratkaisun tekeminen olisi ollut Heikin mukaan paljon vaikeampaa, jopa mahdotonta. Tulevaisuuden haasteet taas liittyvät Heikin mukaan ikääntymiseen, mutta niiden aika ei ole vielä.

Luonnonsuojelijana Lapissa – Pekan tarina

Pekka asuu taajamassa omakotitalossa vaimonsa ja lukioikäisen poikansa kanssa. Toinen perheen lapsista on muuttanut opiskelemaan Etelä-Suomeen. Lasten kasvetua Pekka kertoo voineensa taas keskittyä ”tärkeimpään harrastukseensa” eli vapaaehtoiseen luonnonsuojelutyöhön. Lasten ollessa pienempiä Pekka kuvaa elämänsä olleen paljon ”pirstaloituneempaa”, eikä aikaa luonnonsuojeluun eikä myöskään luonnossa liikkumiseen jäänyt niin paljon. Usein aika luonnonsuojelulle piti ottaa omista yöunista. Pekka kertoo vaimonsa kantaneen paljon vastuuta kodin hoidosta ja lapsista ja näin mahdollistaneen hänen ”harrastuksensa”.

Luontosuhteensa Pekka kertoo saaneensa verenperintönä, ja hän kuvailee luonnon olleen lähellä sydäntään jo pienestä pitäen. Pekan isä oli innokas luonnossa liikkuja ja otti poikansa mukaan kala- ja eräreissuilleen. Pekka arveleekin isällään olleen suuren merkityksen hänen luontosuhteensa muotoutumiselle. Luonnonsuojelijan uran Pekka arvelee olevan lapsuudessa ja nuoruudessa syntyneen luonnonrakkauden jatkumoa. Pekka on opiskellut ympäristöalan tutkinnon, mutta vakituisen työn saanti on ollut haasteellista, minkä Pekka arvelee johtuvan ainakin osittain siitä, että hän on ollut näkyvästi mukana monissa luonnonsuojelukiiistoissa asuinpaikkakunnallaan vuosien mittaan. Pekan mukaan häntä luullaan liian radikaaliksi ja ajatellaan, että hän pyrkisi ajamaan luonnonsuojelullisia tavoitteitaan myös työroolissaan, vaikka asia ei näin olisikaan. Toisaalta kaikkiin työtehtäviin Pekka ei ole itsekään voinut edes kuvitella ryhtyvänsä, koska ne olisivat olleet ristiriidassa hänen maailmankatsomuksensa kanssa ja perustuneet luonnon riistämiseen.

Pekka on hyvä esimerkki luonnonsuojelutoimintaan vuosikymmeniksi sitoutuneesta ”veteraaniaktivistista”, joka on säilyttänyt vakaumuksensa niin hiljaisempina kuin vilkkaampina toiminnan jaksoina (ks. Konttinen 1999; Berglund 1998). Pekan pitkään luonnonsuojelijan uraan on mahtunut monenlaisia hetkiä, ja luonnonsuojelijana toimimista Lapissa Pekka kuvaa välillä hyvin yksinäiseksi ja sinnikkääksi puuhaksi, jossa on saanut taistella ”äärimmäisten ennakkoluulojen kanssa”. Pekka on kuitenkin huomannut asenteiden vuosien aikana myös muuttuneen, ja nykyisin hänelle soitetaan, kun paikkakunnalla tulee kiistaa ja huolta ympäristöasioihin liittyen. Paljon työtä asennemuutos on kuitenkin vaatinut, ja Pekka kertoo pitäneensä ”luke-mattomia saarnoja” ennen kuin häntä on alettu kuunnella ja hänen mielipidettään kysyä. Tie ”paikkakunnan ympäristöasiantuntijaksi” ei olekaan ollut aina helppo.

Luonnonsuojelijan uransa aikana Pekka kertoo nähneensä luonnonsuojeluliikkeen nousut ja laskut Lapissa, ja hänen mukaansa perinteiseen yhdistystoimintaan osallistuminen on vuosien mittaan vähentynyt paljon. Pitkäjänteiseen luonnonsuojelutoimintaan on ihmisiä ollut hankala saada mukaan, ja siihen Pekka arvelee yhdeksi syyksi Lapin luonnonsuojeluvastaisen ilmapiirin. Luonnonsuojelulla on Lapissa Pekan mukaan ”niin huono kaiku”, etteivät ihmiset halua profiloitua luonnonsuojelijoiksi, vaikka luonto heille tärkeä olisikin. Hänen mukaansa ihmiset myös väsyvät yhdistystoimintaan ajan mittaan.

Meillä nyt on tällä hetkellä yli neljäkymmentä jäsentä. Kaks vuotta sitten ei ollut kuin parikymmentä. Sit tänne tuli nuoria aktiiveja muutamia. Sehän oli välillä minunki puheenjohtaja-aikaan, se oli viis vuotta aivan kuollut. Jos oli jotakin julkilausumaa tai kannanottoa, niin tein ne sitten ihan parin kolmen ihmisen kanssa. Alko se väki, joka oli 1980-luvulta ollu mukana, niin se alko väsymään, eikä kokoukseen tullu, ei saanu päätösvaltaisia kokouksia. Nyt sitten on taas tosiaan jäseniä, mutta kyllä tämä on, tämä yhdistystoiminta, on minunki aikana, on se laantunut aika paljon.

Mä oon ollu yks harvoja, joka on ollut katkeamatta mukana yhityksessä tähän päivään saakka. Siinä tuli pitkä paussi, et ei ollu mitään, se hajos, ihmiset muuttivat paikkakuntaa.

Tietty luonnonsuojelukysymykset, kuten vanhojen metsien hakkuukiistat ja vesistöjen valjastaminen, ovat kuitenkin saaneet laajat kansanrintamat liikkeelle Lapissa, ja Pekka kuvaa onnistuneita luonnonsuojelukampanjoita eräiksi elämänsä tähtihetkiksi.

Vaikka ihmiset ympärillä ovat vaihtuneet ja toiminta välillä hiipunut, Pekka ei kuitenkaan ole ollut valmis heittämään hanskojaan naulaan, vaan hän on jatkanut eteenpäin, eikä osaa kuvitella elämää ilman luonnonsuojelutoimintaa. Jonkun on pidettävä ”luonnon puolta”, eikä muita luonnon puolella olijoita yleensä löydy.

Vuosien mittaan lappilaista luonnonsuojelijaa ovat työllistäneet monet erilaiset kysymykset, ja uusia huolenaiheita ja ongelmia nousee sekä paikallisesti, alueellisesti että kansainvälisesti esille tasaiseen tahtiin. Pekka määritteleeikin luonnonsuojelutoimintaan osallistumista oravanpyöräksi, jossa yhden voiton jälkeen jo uudet haasteet odottavat. Kuitenkaan elämää ilman luonnonsuojelutoimintaa hän ei voisi kuvitellakaan.

Tietenkin on nämä, aika lailla nämä vanhojen metsien suojelukiistat on ollu semmonen, jota on tullu seurattua hyvinki tiiviisti. Totta kai sitten nämä ilmaston lämpeneminen ja Tšernobyl yhtenä esimerkkinä tästä ydinvoima- ja uraanikaivosjutuista. Nämähän nyt on yhtenä päällimmäisenä Lapissa, nämä uraanikaivokset, kuin myös ydinvoima.

Erääksi tavoitteekseen Pekka mainitsee, että saisi ihmiset mahdollisimman laajasti innostumaan luonnosta ja luonnonsuojelusta. Tämän tavoitteen edistämiseksi esimerkiksi luonnonsuojeluyhdistyksen järjestämät luontoretket ovat Pekan mukaan hyviä keinoja ja niitä Pekka onkin ollut innokkaasti mukana järjestämässä. Pekka kertoo tehneensä vapaaehtoistyötä välillä yötä päivää, kun on oikein ”syttynyt”. Hän on tehnyt selvityksiä, kirjoittanut muistutuksia ja kirjelmiä sekä keskustellut eri toimijoiden kanssa. Toimintansa rajoiksi Pekka mainitsee oman jaksamisensa, muuten ”vain taivas on rajana”. Välillä oma jaksaminen on ollut koetuksella, kun työtä luonnon puolesta on saanut tehdä kellon ympäri ja työmäärä on ollut valtava.

Pekalle tärkeä keino edistää luonnon suojelua on myös ekologisten elämäntapakäytäntöjen toteuttaminen perheen arjessa muun muassa ruokavalion ja lämmitysratkaisujen suhteen. Edellisten kertojien tapaan Pekkakin harmittelee joidenkin ekokäytäntöjen, kuten autottomuuden toteuttamisen vaikeutta tai mahdottomuutta Lapissa. Pekka korostaa lähiruoa, kuten kalan, riistan, marjojen, juuresten ja sienten merkitystä perheensä ruokavaliossa. Pekan mukaan luontoperustaiset käytännöt, kuten marjastaminen ovat osa perheen elämäntapaa, eivätkä vain satunnainen harrastus. Perheen energiankulutukseen ja ekologiseen jalanjälkeen Pekka pyrkii vaikuttamaan puulämmityksen ja ekosähkön valinnan kautta. Kierrätysasiat ovat Pekan kotipaikkakunnalla, kuten muuallakin Lapissa olleet huonolla tolalla vuosien ajan, ja Pekka kertoo taistelleensa vuosikausia, että kuntaan lopulta saatiin jätteenlajittelupiste. Välillä muovijätteet ja kartongit ovat kulkeneet auton takakontissa satojakin kilometrejä päästäkseen kierrätyspisteelle. Autoa Pekka kertoo joutuvansa käyttämään jo siitäkin syystä, ettei hänen asuinpaikastaan pääse luontoon ilman autoa. Autoilusta hän ei kuitenkaan suurta syyllisyyttä tunne.

Perheensä kanssa Pekka kertoo pyrkineensä liikkumaan paljon luonnossa lasten ollessa pieniä, mutta nykyisin mukaan lähtee yleensä enää vain koira, joskus myös vaimo. Luontosuhteensa ja jaksamisensa kannalta olennaisena Pekka kertoo olevan luonnossa tekemisen ja toimimisen, kuten kalastamisen ja halonhakkuun, joille on

kuitenkin välillä haasteellista löytää aikaa luonnonsuojelun täyttämässä elämässä. Kuten ilman luonnonsuojelutoimintaa, Pekka ei voisi kuvitella elämäänsä ilman luontoaktiviteettejaan, joita ilman hän olisi ”maailman onnettomin ihminen”.

Mulla on semmonen pikku vene ja siinä sähkömoottori, josta ei kuulu minkäänlaista ääntä ja sitten kun mie normaali-iltana kesällä lähen seittemän, kaheksan maissa verkonlaskuun, niin sieltä ei malta lähteä pois. Normaali kotiatuloaika on kahen, kolmen aikaan. Tyyni järvi, hakkaamattomat metsät, pari tunturia heijastuu siihen tyyneen järveen.

Urbaania ekoilua – Maijan tarina

Maija asuu avomiehensä kanssa kaupungin keskustassa kerrostalossa. Maija on opiskelija, ja nykyiselle asuinpaikkakunnalleen hän on muuttanut opintojensa vuoksi. Maija on ollut aktiivisesti mukana Suomen luonnonsuojeluliiton toiminnassa muutaman viime vuoden ajan. Mitään yhtä alkupistettä luontosuhteensa ja elämäntapansa muotoutumiselle hän ei osaa määritellä, vaan hän arvelee ympäristöajattelunsa rakentuneen ”pikkuhiljaa, vuosien mittaan”. Maijan lapsuuden perhe ei ollut mitenkään erityisen ympäristöystävällinen, vaikka luonnon keskellä elettiin. Luonnossa käytiin lähinnä marjastamassa ja äidin kanssa lenkkeilemässä. Lapsuutensa Maija kertoo kuuluneen ”normaalia” luonnossa olemista, kuten kotipihalla ja lähimetsässä leikkimistä.

Maija jäsentee luontosuhteensa rakentumista prosessina, jossa esimerkiksi liittyminen Suomen luonnonsuojeluliittoon ja Greenpeaceen edustavat hänen mukaansa eräitä ”kehityksen asteita” ja jossa esimerkiksi työn kautta ympäristöasioihin vaikuttaminen tulevaisuudessa olisi taas yksi askel eteenpäin. Luontosuhteensa ja ekologisen elämäntapansa varsinaisena kimmokkeena Maija kuitenkin pitää samanhenkisiä ihmisiä, joihin hän on opiskelupaikkakunnallaan ja luonnonsuojeluliiton toimintaan osallistuessaan tutustunut. Nimenomaan luonnonsuojeluliitossa toimiminen ja siten saatu tieto ympäristöasioista on tuonut ”syvemmän ympäristöajattelun”, mutta myös vihreät käytännöt osaksi Maijan elämäntapaa. Hän kertoo oppineensa arvostamaan ja näkemään esimerkiksi lapsuutensa luonnonympäristön eri tavoin kuin aikaisemmin, eikä pidä sitä enää itsestäänselvyytenä. Myös median välittämän ”ilmastonmuutospropagandan” ja laajemman yhteiskunnallisen ilmapiiirin Maija kertoo ”kolahtaneen” itseensä.

Mä luulen, et se osittain johtuu siitä, et mä oon tavannu sellaisia ihmisiä, jotka on ympäristötietoisia ja ne on omalla esimerkillään näyttäne mulle, et näinkin voi toimia. Ja tosiaan puhunu ihmisten kanssa, ja ehkä se on myös tää yhteiskunnallinen ilmapiiiri. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on ollut nyt 2000-luvulla,

se on tää ilmastonmuutos, se on lyöny ittensä ihan läpi. Niin sitä kautta sitten se lisää vettä myllyyn myös mun osaltani.

Maijalle myös tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus ovat luontoarvojen ohella tärkeitä arvoja.

Maijan mukaan luonnonsuojelutoiminnassa mukana oleminen myös ”pakottaa” toimimaan ekologisemmin, koska ”on hankala puhua asioista, jos niitä ei omassa elämässään toteuttaisi”. Maijalle ekologisen elämäntavan omaksuminen onkin ollut myös poisoppimista kulutuskulttuurin käytännöistä, jotka ovat tarttuneet kiinni yllättävän tiukasti. Esimerkiksi joskus kaupungilla ystävänsä kanssa käydessään Maija kertoo joutuvansa miltei taistelemaan, ettei ostaisi mitään turhaa.

Että kyllä mä sen huomaa, et kun se ei oo pienestä pitäen tullu, niin jotkut tavat on tosi hankalia kitkeä pois. Ja sitten jotkut tämmöset kulutusasiat, niin joutuu painiskelemaan niitten omien valintojen kanssa. Et ei todellakaan oo mitenkään helppoja tai itsestäänselviä, että kyllä mä yritän ihan tietoisestikin aina pyrkiä parempaan.

Arvojaan Maija kertoo konkreettisesti vaalivansa paitsi toimimalla luonnonsuojeluaktiivina myös pyrkimällä tekemään arkielämässään ekologisia valintoja. Hän välttää lentomatkoja ja autoilua, kierrättää ja kiinnittää huomiota kulutusvalintoihinsa.

Pyörällä kuljen, autoa ei ole. Ja se, että nytkin mä oon etelään menossa, niin aina junalla matkustan. Ja jos etelään esimerkiksi muutan, niin en autoa hommaa, jos on vähänkään mahdollista mennä julkisilla, et se on semmonen mun elämänfilosofinen juttu. Mutta ei se nyt ihan mahottomuus oo ajatella, että auton hommaan, mikä on omalla tavallaan hieno ympäristöteko tietysti, ostaa auto.

Liikkumisvälineenä Maija kertoo käyttävänsä pääsääntöisesti omia jalkojaan tai pyöräänsä. Pidemmät matkat taittavat joko junalla tai bussilla. Tosin joukkoliikenteen varaan on vaikeaa Lapissa Maijan mukaan liikkumiskäytäntöjä rakentaa edes kaupungin keskustassa, vaan hän kuvaa alueen joukkoliikennettä ”aivan surkeaksi”. Maijalle autottomuus on paitsi ekoteko, myös nykyisen elämäntilanteen tuottama pakko. Maijan mukaan opiskelijana hänellä ei edes olisi varaa autoon, eikä hän toisaalta sitä kaupungin keskustassa asuessaan tarvitsekaan. Maijan mukaan on kuitenkin pitkälti tulevasta asuinpaikasta kiinni, onko hänellä ammattiin valmistumisen ja työelämään siirtymisen jälkeen auto vai ei.

Maija korostaa etenkin kierrättämisen merkitystä elämäntavalleen, ja hän kertoo kierrättävänsä ”kaiken minkä voi”. Kierrättäminen on kehittynyt olennaiseksi osaksi Maijan elämäntapaa nimenomaan nykyisen asuinpaikan myötä, jossa kierrätyspiste sijaitsee kadun toisella puolella. Maijan mukaan jo kilometrinkin matka kierrätyspis-

teelle voi kuitenkin olla etenkin autottomalle ihmiselle kierrättämisen este, minkä hän huomasi konkreettisesti aiemmassa asuinpaikassaan, mistä kierrätyspisteelle oli kilometrin matka. Toimiva ja riittävän tiheään rakennettu kierrätysinfrastruktuuri ovat Maijan mielestä tehokkaan kierrättämisen edellytys, ja tässä muillakin toimijoilla, kuten taloyhtiöillä lainsäädännön velvoittamina yksilöiden lisäksi olisi Maijan mukaan oma vastuunsa kannettavana. Kierrättäminen, kuten muutkin ekologiset käytännöt ovat yksinkertaisesti helpompia toteuttaa arjessa, kun ne on järjestetty toimiviksi.

Tähän kun muutin, niin kehitin tän kierrätysjutun elämäntavaksi enemmän, koska se tässä vasta pääsi kukkaan, koska siellä entisessä kodissa oli hyvin hankalaa se kierrättäminen. Tavallaan pienistä arjen valinnoista, kun ne tapahtuu luontevasti, kun ne on oppinut, et näin me vaan nyt tehdään tässä arjessa. — Kyllä niiden asioiden täytyy olla järjestyksessä ja lähellä ja sujuvasti saatavilla, et sitä lähtee. — Koska en ympäristöä ajattelevana ihmisenä en kierrättänyt kovin paljon silloin, koska se oli hankalaa. En mä lähde kulkemaan kilometriä kantaen jotain peltitölkkiä tai kahta kilometriä tänne keskustaan. — Vois aatel-la, et taloyhtiöille tulis sellainen vastuu vastata niistä asioista, et sellainen voisi olla yks vaihtoehto. Ja taloyhtiöt vois, sit vierekkäin olevat taloyhtiöt, vois sitten toimia yhdessä niissä asioissa, et saatais niitä pömpöleitä. Vois aatel-la tällasta lainsäädännöllistä asiaa.

Kierrätysideologiaansa Maijan kertoo pyrkivänsä ”näitesti ujuttamaan” myös osaksi vanhempiensa ja ystäviensä arkea ja elämäntapoja. Saarnaamaan Maija ei kuitenkaan ole alkanut, vaan pyrkii pikemmin oman elämäntapansa kautta toimimaan mallina ja esimerkkinä muille. Tosin avopuolisonsa hän on käännänyt kierrätysmyönteiseksi. Maija onkin huomannut esimerkillään olevan vaikutuksia läheistensä elämäntapavalintoihin, ja esimerkiksi hänen vanhempansa ovat alkaneet lajitella jätteitään entistä tarkemmin.

Mun mielestä ympäristöasiat on semmosia, et ne on aika henkilökohtaisia juttuja. Siis silleen, et jokainen taaplaa tyylillään, eikä saa syyllistää ketään. Että ehkä se oma elämäntapa, kun ihmiset tulee tänne ja ne huomaa, et biojäte tossa erikseen ja tölkit tuolla ja lasi tossa, niin mä luotan enemmän siihen.

Elämäntilanteen tuottama tiukka budjetti pakottaa Maijan tekemään joskus myös epäeettisiä ja ei-ekologisia kulutusvalintoja esimerkiksi elintarvikkeiden suhteen, kun opiskelijataloudessa ei aina ole rahaa esimerkiksi luomu- ja reilunkaupan tuotteiden ostamiseen. Tehdessään osa-aikatoitua opiskelujen ohella pääsääntöisesti kasviruokaa syövä Maija kertoo myös syöneensä joskus lihaa, kun sitä työpaikalla ilmaiseksi oli tarjolla. Riistan syömisessä Maija ei ongelmaa koe olevan, ja ruoka-

valinnoissa Maijalle tärkeitä ovat ekologisuuden ohella myös ruoan terveellisyys, eettisyys ja maku.

Mun varallisuus ei aina anna esimerkiksi myötä ostaa reilun kaupan tuotteita, koska se muutama euro, mikä siinä saattaa olla hintaeroa, niin se voi olla joskus meidän taloudelle aika paljon, varsinkin kun siihen sijoittaa sitten kuukauden aikana aika paljon niitä euroja, ekstraeuroja. Mut sitten silloin kun se on mahdollista, mä aina valitsen sen eettisemmän. Ja mä oon kyllä hyvin tietoinen eettisistä tuotteista, paljon käytän reilun kaupan tuotteita ja pyrin ostamaan lähellä tuotettuja perunoita ja sellasta.

Maija kertoo kiinnostavana huomiota parhaansa mukaan myös energiankulutukseensa, ja päälle unohtunut tietokone on hänen ”pahin syntinsä”. Myös ajan rajallisuus on Maijan mukaan seikka, joka saattaa vaikeuttaa ekologisten elämäntapavalintojen tekemistä. Myös tästä syystä ekologisten elämäntapavalintojen tulisi olla mahdollisimman helposti toteutettavissa.

Kyllä minusta on olemassa joitakin semmosia esteitä, ettei kaikkia pysty tekemään niinkun haluais, tai niin hyvin tai ainakaan niin helposti. Et haluais, et se ois helppoa, et kun aika on niin kauheen rajallista. No sekin vielä sitten varmaan, että kun ei oo aikaa, niin ei aina pysty.

Yksittäisten ihmisten lisäksi Maijan mielestä myös muiden tahojen tulisi kantaa vastuuta luonnon suojelemisesta.

Jotenki mulla on semmonen olo, että totta kai pitäis kannustaa ihmisiä tekeen, mut jotenki semmosia suurempia kokonaisuuksia pitäis painostaa enemmän tähän asiaan. Justiinsa valtioita, kuntia, yrityksiä, teollisuutta, että jotenki musta tuntuu, että sitten on helpompi yksittäisilläkin ihmisillä. Siis tietysti kaikkien täytyy tehdä, mut kuitenkin.

Maijalle arkielämän ekotekojen ja luonnonsuojelutoimintaan osallistumisen lisäksi tärkeää on myös luonnossa liikkuminen. Hänen opiskelupaikkakuntansa tarjoaa tähän monia mahdollisuuksia, ja hän pyrkii päivittäin lenkkeilemään lähiympäristössä sekä tekemään välillä pidempiä retkiä lähiseudulle. Luonnossa liikkumisen Maija kokee tärkeäksi oman jaksamisensa kannalta mutta myös sen muistamiseksi, miksi luonnonsuojelutoimintaan osallistuminen eli vetoomusten kirjoittaminen, nimien kerääminen ja kokouksissa istuminen on tärkeää. Opiskelukaupunkinsa kaavoituksesta käytävää keskustelua Maija seuraa tiiviisti ja kummastelee, miten kaikki eivät tajua kaupunkiluonnon merkitystä sen asukkaille, vaan esimerkiksi puita ja vanhoja rakennuksia pyritään hävittämään aktiivisesti ja ”surutta” uusien rakennusten tieltä.

Tulevaisuudessa Maija haaveilee löytävänsä työn, jossa voisi toteuttaa ympäristöarvojaan, ja toimiminen ympäristökasvattajana on yksi hänen unelmistaan, samoin oma koti luonnonläheisessä ympäristössä. Maija kertoo valistuksen ihmisenä suhtautuvansa ekologisen elämäntavan levittämiseen vahvasti myös valistus- ja kasvatustyön näkökulmasta ja vallitsevaan kulttuuriin vaikuttamisena, mitä hän haluaisi tulevaisuudessa olla edistämässä myös ammattiroolinsa kautta.

Monta ekologista elämäntapaa Lapissa

Tässä luvussa olen analysoinut ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita erityisesti lappilaisissa kontekstissa. Analyysin lähtökohtana on ollut kertojien tarinoiden välillä, mutta myös yksittäisten tarinoiden sisällä ilmenevät ristiriitaisuudet, joiden perusteella Lappi toisaalta näyttätyy elin- ja asuinympäristönä, jossa voi olla haasteellista toteuttaa ekologistia elämäntapakäytäntöjä, kuten autottomuutta ja jätteiden tehokasta kierrättämistä, mutta toisaalta myös ”ekoihmissen haavemaa-na”, jota ekompaa paikkaa on vaikea kuvitella löytävänsä. Olen esittänyt analyysin tulokset neljän, kertojien tarinoista konstruoimani elämäntapatyyppin avulla, jotka jokainen kuvaavat ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja variaatioita Lapissa omanlaisistaan lähtökohdista ja näkökulmista. Elämäntapatyyppiä erottaa toisistaan ensinnäkin se, minkälaiseen luontokäsitykseen niiden kuvaamat elämäntavat ja luontosuhteet perustuvat. Toiseksi niitä erottaa toisistaan tarinoiden päähenkilöiden erilaiset elämäntilanteet ja elinympäristöt, jotka vaikuttavat erilaisten luontokäsitysten ohella siihen, miten kunkin tarinan päähenkilö on elämäntapansa mahdollisimman ekologiseksi pystynyt järjestämään.

Minnan tarinassa korostuvat monet *perinteinen luonto* -luontokäsityksen mukaiset luonnonläheiset elämäntapakäytännöt ja paikallisen luonnon kestävään hyödyntämiseen pohjautuva elämäntapa ja luontosuhde. Ekologisen elämäntavan toteuttamisen mahdollistajiksi Minnan tarinassa nousevat luonnonläheinen asuin ympäristö, joka mahdollistaa luontoperustaisten käytäntöjen, kuten kotitarveviljelyn ja kalastamisen harjoittamisen, samanhenkinen puoliso ja se, että Minnalla on tarvittavia taitoja ja voimavaroja elämäntapaideaalinsa toteuttamiseen. Minnan elämäntapaa haastavat kuitenkin lapsiperheen arki, autopakko ja taloudelliset reunaehdot. Heikin tarinassa ekologista elämäntapaa ja luontosuhdetta puolestaan jäsennellään *luonto pelastajana* -luontokäsityksen mukaisesti. Heikin elämäntavan keskiössä ovat ihmisen ja luonnon välisen harmonisen suhteen tavoittelemisen ja ihmisen sisäisen luonnon suojeleminen, joiden perustana ovat kiireetön arki, rauhoittuminen ja luonnon mukainen elämisen rytmi. Heikin tarinassa ihmisen ja luonnon välistä harmonista suhdetta mahdollistavat Heikin elämäntilanne eläkeläisenä, samanhenkinen puoliso ja rauhallinen, luonnonläheinen asuin ympäristö, jossa on mahdollisuus itsensä tutkailemiseen.

Pekan tarinassa ekologisen luontosuhteen perustana taas nähdään *pelastettava luonto* -luontokäsityksen mukainen elämäntapaideaali. Pekan tarinassa merkityksellisenä ekologisen elämäntavan kannalta näyttäytyy väsymätön taistelu luonnon puolesta luonnonsuojelutoimintaan eri tavoin osallistumalla, mutta myös mahdollisuus luontoperustaisten käytäntöjen, kuten kalastuksen harjoittamiseen, joilla on tärkeä merkitys luonnonsuojelijana jaksamiselle. Maijan tarinassa ekologisemman elämäntavan ja luontosuhteen perustana on *luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena*

-luontokäsityksen mukainen elämäntapa, jossa keskeistä on elämäntavan jättämän hiilijalanjäljen pienuus. Maijan elämäntapaideaalin mukaista elämäntapaa edesauttavat hänen elämäntilanteensa opiskelijana ja asuinpaikka keskellä kaupunkia, joka mahdollistaa autottomuuden ja tehokkaan kierrättämisen. Toisaalta sitä haittaavat esimerkiksi taloudelliset tekijät, jotka joskus estävät ekologisesti kestävien kulutusvalintojen tekemistä.

Kertojen tarinoiden perusteella Lappi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä mahdollistaa monenlaisia, toisistaan poikkeavia ekologistia elämäntapoja ja luontosuhteita. Lapissa on mahdollisuus toteuttaa hyvinkin urbaania, vähähiilistä ekologista elämäntapaa ja jäsenellä elämäntapaansa luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena-luontokäsityksen ihanteiden mukaisesti, mutta toisaalta esimerkiksi myös vetäytyä miltei kokonaan pois ihmisten ilmoilta elämään luonnonläheisesti ja yksinkertaisesti sekä keskittyä sisäisen luontonsa varjelemiseen. Tutkimukseni tulokset haastavatkin pohtimaan tiettyihin elinympäristöihin liittyviä stereotyyppioita ja ennakkokäsityksiä. Esimerkiksi Lappi alueena muodostuu monista erilaisista luonnoista, jotka mahdollistavat omanlaisiaan, toisistaan poikkeavia luontosuhteita ja elämäntapoja. Esimerkiksi urbaanin ekon, Maijan tarina ilmentää hyvin sitä, miten tietynlainen elinympäristö on vähähiilistä elämäntapamallia tukeva ja miten jo esimerkiksi verrattain pieni muutos asuinpaikan suhteen saattaa olla merkityksellinen esimerkiksi kierrätyskäytäntöjen toteuttamisen kannalta.

Aineiston analyysin tulokset korostavat ihmisten luontosuhteiden muotoutumisen tilannesidonnaisuutta ja paikantuneisuutta eli sitä, että paitsi, että ihmisten luontokäsitysten rakentumiseen vaikuttavat tietyt merkityksenannot ja kulttuuriset myytit, niihin vaikuttavat konkreettisesti myös ihmisten erilaiset asuin- ja elinympäristöt sekä elämäntilanteet. Toisin sanoen luonto, jossa ihminen elämänsä ja arkeaan elää, vaikuttaa olennaisesti siihen, millaisia käytäntöjä hän kulloinkin pystyy konkreettisesti toteuttamaan ja millaiseksi hänen luontosuhteensa näin ollen muotoutuu (vrt. Suopajarvi 2003a, 16). Tietyn luontokäsityksen mukainen elämäntapaideaali konkretisoituu ja muokkautuu paikallisen luonnon asettamien ehtojen ja mahdollisuuksien mukaan. Toisaalta luontoperustaiset käytännöt, kuten marjastus, sienestys ja kalastus ja koko elinympäristö saavat myös uusia merkityksiä, kun niitä tarkastellaan tietyn luontokäsityksen näkökulmasta. Näin luontokäsitykset vaikuttavat siihen, miten jonkin ympäristön ja sen mahdollistamat käytännöt ymmärrämme.

Toisaalta aineiston analyysi tuo esille myös, miten erilaiset luontokäsitykset ja niiden mukaiset ideaalit muovaavat ihmisten elämäntapoja ja valintoja ja asettavat omat vaateensa ihmisten elinympäristöille. Esimerkiksi Pekan tarinassa rakkaus metsäluontoa kohtaan ja pelastettava luonto -luontokäsitys näyttäytyvät elämänvalintoihin vaikuttaneina tekijöinä, jotka ovat vaikuttaneet niin ammatin, asuinpaikan kuin vapaa-ajanviettotapojenkin valintaan. Samoin perinteinen luonto

-luontokäsityksen mutta myös esimerkiksi luonto pelastajana -luontokäsityksen mukaiset ideaalit ohjaavat hakeutumaan tiettyihin elinympäristöihin, joissa luontokäsityksen kannalta olennaisten käytäntöjen harjoittaminen on mahdollista. Tämä puolestaan osoittaa voimaa, joka luontokäsityksillä on ihmisten elämäntapojen ja luontosuhteiden muovaajina ja joka kannustaa niiden tutkimiseen myös jatkossa pohdittaessa ekologisempien elämäntapojen mahdollisuuksia ja rajoja.

10. Johtopäätökset

Tutkimuksessani olen analysoinut ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja neljän erillisen tutkimuskysymyksen kautta. Tutkimukseni empiirisenä kohteena on ollut ekologinen elämäntapa Suomen Lapissa niin kuin se on kerrottu ja kuvattu haastatellen keräämissäni elämäkertahaastatteluissa. Tutkimuksessani olen jäsennellyt tutkimukseeni osallistuneiden polkuja ekologiseen elämäntapaan elämäkertahaastatteluista muodostamani *Miten minusta tuli* -tarinoiden kautta. Olen myös pohtinut ekologisen elämäntavan variaatioita eli olen analysoinut erilaisia merkityksiä, joita luonto kertojien tarinoissa saa, ja kysynyt, millaisten käsitysten ja käytäntöjen kautta kertojat tarinoissaan luontosuhdettaan jäsentelevät. Lisäksi olen analysoinut ekologisen elämäntavan haasteita erilaisissa elämäntilanteissa ja asuinympäristöissä sekä pohtinut ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia erityisesti lappilaisessa kontekstissa.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on rakentunut arkielämän ympäristöpolitiikan (Massa & Haverinen 2001; Massa & Ahonen 2006) ja luontosuhteen moniulotteisen teoreettisen jäsentelyn (ks. esim. Haila & Lähde 2003; Valkonen & Suopajarvi 2003; Haila 2004) lähtökohdille, jotka kumpikin ovat osoittautuneet tutkimusprosessin myötä toimiviksi ja käyttökelpoisiksi lähestymistavoiksi ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja tutkittaessa. Luontosuhteen moniulotteinen teoreettinen jäsennostapa on tullut tutkimukseeni mukaan aineiston analyysin myötä. Arkielämän ympäristöpolitiikka -tutkimussuuntaus ja etenkin Ilmo Massan ja Sanna Ahosen toimittama kirja, Arkielämän ympäristöpolitiikka (2006) ja käytännönläheisen ja paikantuneen ympäristöpolitiikan idea, ovat puolestaan toimineet koko tutkimusprosessini innoittajina. Analyttisinä ja kokoavina käsitteinä tutkimuksessani ovat olleet luontosuhde ja luontokäsitys, joiden väitän olevan keskeisiä pohdittaessa ekologisemman elämäntavan ja ekologisemman yhteiskunnan mahdollisuuksia.

Vaikka tutkimuskysymykseni ovat tutkimusprosessin ajan muuttaneet muotoaan ja täsmentyneet, mielenkiinnon kohteenani on kuitenkin koko tutkimusprosessin ajan ollut ekologisen elämäntavan mahdollisuuksien ja rajojen tutkiminen ihmisten arkielämän lähtökohdista, joita loppujen lopuksi päädyin tarkastelemaan nimenomaan luontokäsitysten näkökulmasta. Työni yleisemmäksi, tutkimusteoreettiseksi kysymykseksi muodostui tutkimusprosessin edetessä sen pohtiminen, miksi ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja kannattaa tutkia nimenomaan luontokäsitysten näkökulmasta, eli toisin sanoen, mitä annettavaa luontokäsitysten

analysoimisella voisi olla laajemminkin ympäristöpolitiikan kehittämisessä ja ekologiseen kriisiin ratkaisua etsittäessä.

Luontokäsitysten tutkimisen relevanttius ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja pohdittaessa liittyy nimenomaan niiden moniulotteisuuteen eli niiden historiallisuuteen ja kulttuurisuuteen mutta myös niiden käytännöllisyyteen ja tilannesidonaisuuteen. Ensinnäkin yhteiskunnassa ja kulttuurissa kulloinkin vallitsevat luontokäsitykset eli ne tavat, joilla kulloinkin ymmärrämme luonnon, ympäristöongelmat ja oman suhteemme luontoon sekä se, miten ajattelemme luontoa kohtaan voitavan toimia, vaikuttavat konkreettisesti ihmisten luontosuhteiden muotoutumiseen ja siihen, miten he luontoa kohtaan käytännössä toimivat. Toisaalta luontokäsitykset muotoutuvat, kuten tämäkin tutkimus on osoittanut, myös tilannesidonaisesti ja vuorovaikutuksessa paikantuneiden luontojen kanssa, jotka mahdollistavat erilaisia luonnossa toimimisen tapoja ja siten erilaisia luontosuhteita ja vaikuttavat näin omalta osaltaan ihmisten luontokäsityksien rakentumiseen. Tutkimukseni empiiriset luvut ovat jokainen omalta osaltaan tuoneet esille hieman eri näkökulmista sekä kulttuuristen luontokäsitysten voimaa ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen muokkaajina että toisaalta myös merkitystä, joka erilaisilla elinympäristöillä ja elämäntilanteilla on ihmisten ja ihmisyhteisöjen luontosuhteiden muotoutumisessa.

Käyn seuraavaksi läpi tutkimukseni keskeisimmät tulokset ja pohdin ekologisen elämäntavan mahdollisuuksia ja rajoja jäsentelemällä niitä erityisesti luontokäsitysten kulttuuristen ja tilannesidonaisen ulottuvuuksien näkökulmista. Pohdin ekologisen elämäntavan edistämisen mahdollisuuksia ja tutkimustulosteni merkitystä yleisemmällä tasolla sekä esitän ideoita jatkotutkimuksia ajatellen. Kappaleen loppuksi arvioin tutkimukseni vahvuuksia ja heikkouksia.

Ekologisen elämäntavan kulttuuriset ulottuvuudet

Aineiston analyysin perusteella ekologinen elämäntapa osoittautui kokonaisvaltaiseksi elämäntavaksi, joka pohjautuu tietynlaiseen maailmankatsomukseen ja luontokäsitykseen. Toisin sanoen ekologisella elämäntavalla on aineiston analyysin perusteella tietynlainen normatiivinen perusta, jota olen tutkimuksessani nimitänyt *ekologiseksi luontosuhteeksi*, jossa luonto määrittyy arvokkaaksi ja tärkeäksi, ihmisen toimintaa käytännössä sääteleväksi tekijäksi, joka pyritään ottamaan huomioon mahdollisimman laajasti eri elämänalueilla. Kertojien tarinoissaan yhteisesti jakaman luontokäsityksen mukaisesti kulutusyhteiskunnassa ja laajemmin koko nykyisen yhteiskunnallisen kehityksen suunnissa on sellaisia epäkohtia, jotka uhkaavat luonnon ja siten myös ihmisen hyvinvointia. Näihin epäkohtiin ihmisten on toimillaan puututtava ja ihmisen ja luonnon välinen yhteys on palautettava, jotta ekologisempaan elämäntapaan ja yhteiskuntaan voitaisiin päästä. Kun ekologista

elämäntapaa tarkastellaan tällä tavoin kokonaisvaltaisena, tietynlaiseen maailmankatsomukseen perustuvana elämäntapana, niin olennaiseksi ekologisen elämäntavan edistämisen kannalta yksittäisten ekologisten käytäntöjen pohtimisen sijaan muodostuikin sen pohtiminen, miten ekologista luontosuhdetta ja maailmankatsomusta voitaisiin tukea ja vahvistaa ja siten pyrkiä kohti ekologisempaa yhteiskuntaa. Kertojien tarinoiden perusteella merkityksellisinä ekologisen luontosuhteen muotoutumisen kannalta näyttäytyivät niin luontokokemukset, sosiokulttuuriset viiteryhmät ja kontekstit kuin ympäristötietokin, joihin palaan hieman tuonnempana.

Toisaalta aineiston analyysi toi myös esille moninaisuutta ja kirjavuutta, joita jo näennäisesti yhtenäisen kulttuurisen ryhmän, Lapissa asuvien ekologisesti orientoituneiden ihmisten luontokäsitysten välillä vallitsee. Tulkintani mukaan, vaikka kertojat jakavatkin yhteisen luontokäsityksen, ekologisen luontosuhteen, heidän tarinoidensa välillä ja jopa yhden tarinan sisällä on kuitenkin myös eroja sen suhteen, miten niissä määritellään ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ja millaisia merkityksiä niissä annetaan luonnolle ja ympäristöongelmille. Tällä puolestaan on vaikutuksensa siihen, millaisia käytäntöjä luontoyhteyden korjaamiseksi ja ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi niissä kussakin korostetaan. Ekologisesta näkökulmasta luonto voidaan nähdä niin ihmisen pelastajana ja hänen kokonaisvaltaisen hyvinvointinsa turvaajana kuin myös hauraana ja pelastettavana. Luontoa voivat olla lukemat vesi- ja sähkömittareissa sekä hiilijalanjälkilaskureissa, mutta luonto on myös ravinnon ja toimeentulon lähde, konkreettinen toiminnallinen ympäristö, jossa esimerkiksi viljellään, kalastetaan ja retkeillään ja josta nautitaan. Jokainen näistä määrittelyistä, jotka samalla heijastelevat yleisiä kulttuurisia luontomyyttejä, puolestaan korostaa omanlaisiaan, toisistaan poikkeavia käytäntöjä ekologisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi ja suuntaa näin myös käytännössä ihmisten toimintaan luontoa kohtaan eri tavoin.

Erilaiset luontokäsitykset voivat myös aiheuttaa ristiriitoja ihmisten elämään. Esimerkiksi konkreettinen luontoon pääseminen ja luontoperustaiset käytännöt, jotka ovat *perinteinen luonto* -luontokäsityksen ideaalien näkökulmasta olennaisia ekologisen elämäntavan toteutumiselle, edellyttävät usein auton käyttöä, mikä puolestaan on *luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena* -luontokäsityksen mukaisen vähähiilisen elämäntapaideaalin vastainen teko. Aineistohavaintoni korostavatkin ihmisten toimintaan vaikuttavien kulttuuristen luontokäsitysten moninaisuuden tutkimisen tärkeyttä heidän toimintansa ymmärtämiseksi ja ekologisten elämäntapojen edistämiseksi. Kun lisätään ymmärrystä siitä, miten moninaisin eri tavoin luonto merkityksellistyy ihmisten elämässä, päästään myös paremmin kiinni erilaisiin haasteisiin mutta myös mahdollisuuksiin, joita ekologiset luontosuhteet ja niiden edistäminen kohtaavat. Ihmisen luontosuhde ei tyhjene vain mahdollisimman pieneen hiilijalanjälkeen, vaan ihmisen luontosuhteessa on monia muitakin ulottuvuuksia. Luonto voidaan nähdä samanaikaisesti esimerkiksi myös kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja toimeentulon lähteenä.

Edellisen perusteella ekologisten elämäntapojen edistämiseksi olennaista on tutkia erilaisia luontokäsityksiä, joita kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme vallitsee, koska ne vaikuttavat käytännössä siihen, miten luontoa kohtaan toimimme ja mitä käytäntöjä kulloinkin korostamme. Aineiston analyysi toi esille vaikeuksia, joita ekologiset elämäntapapyrkimykset voivat kohdata sellaisessa kulttuurisessa kontekstissa, joka ei useinkaan ole ekologisista elämäntapoja tukeva ja mahdollistava, vaan päinvastoin niitä kyseenalaistava ja lannistava. Erityisesti monet vähähiiliset elämäntapakäytännöt koettiin sekä kulttuurisesti että käytännöllisesti vaikeiksi toteuttaa. Aineiston analyysi toi esille vähähiilisen elämäntapamallin kapeuden ja rajallisuuden, kun sitä yritetään käytännössä soveltaa erilaisiin elinympäristöihin ja elämäntilanteisiin. Kertojien tarinoiden perusteella ympäröivä kulttuuri nimenomaan tukee runsashiilisiä elämäntapakäytäntöjä ja kulutuskeskeisiä käytäntöjä sekä niiden mukaisia luontosuhteita. Kulttuurisesti hyväksyttyä on esimerkiksi lentää pitkiä lomalentoja ja ajaa autolla, kun taas ekologiset elämäntapapyrkimykset voivat kohdata ihmettelyä ja väheksyntää, ja ekologisesti toimivia ihmisiä saatetaan pitää ”outoina”. Erityisesti julkisesti luonnonsuojelijoiksi tunnustautuvat voivat kohdata vähätteleviä ja vihamielisiäkin asenteita. Toisaalta yhteiskunnalliset luontokäsitykset ja ihmisten asenteet vaikuttavat usein myös ristiriitaisilta; toisaalta korostetaan ekotekojen tärkeyttä ja kannustetaan kierrättämään ja pyöräilemään, mutta samaan aikaan myös kannustetaan kuluttamaan mahdollisimman paljon. Tutkimalla ihmisten mutta myös yhteiskuntien luontokäsityksiä voidaankin päästä paremmin kiinni ristiriitaisuuksiin, joita yhteiskunnallisissa keskusteluissa, mutta myös yksittäisten ihmisten toiminnassa luontoa kohtaan ilmenee, ja jotka osaltaan vaikeuttavat ekologisten elämäntapojen leviämistä.

Vallitsevilla luontokäsityksillä on myös käytännön vaikutuksensa ekologisten elämäntapojen toteuttamiseen. Kun vallalla ovat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti muut kuin ekologiset arvot ja pyrkimykset, kehitetään yhteiskuntaa myös käytännössä muista kuin ekologisista lähtökohdista, ja vastaavasti muut mahdolliset, ekologisemmat kehityssuunnat jäävät vähäisemmälle huomiolle ja ekologinen elämäntapa marginaaliseksi. Käytännössä esimerkiksi autoilun välttäminen tai kierrättäminen voi olla haja-asutusalueella haasteellista ja esimerkiksi autoiluun saateen suhtautua hyvinkin vaihtoehdottomasti. Toisaalta yhtä hyvin, jos ekologista elämäntapaa kehitetään vain yhdestä näkökulmasta käsin, jäävät vaihtoehtoiset tavat määritellä ja toteuttaa ihmisten ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista vähäisemmälle huomiolle. Vain tiettyihin ekologisiin elämäntapakäytäntöihin kapeasti keskittyvä ja niiden edistämiseen valistuksen keinoin pyrkivä elämäntapamalli jättää huomioimatta rakenteellisten ja elämäntilanteisten tekijöiden ohella ihmisten toimintaan ja heidän luontosuhteidensa rakentumiseen vaikuttavat sosiokulttuuriset, mutta myös *kaikkein* ympäristöön ja luontoon liittyvät ulottuvuudet. Monien kertojien tarinoissa nimenomaan konkreettisella luonnossa toimimisella ja luonnon kanssa vuorovaikutuksessa olemisella on merkittävä rooli

heidän luontosuhteensa ja elämäntapansa muotoutumiselle. Aineistohavaintoja tukevat aiempien tutkimusten tulokset, joissa korostetaan luontosuhteen vahvistuvan ja ympäristövastuullisuuden lisääntyvän konkreettisen luonnossa olemisen ja toimimisen kautta. Ekologisemman yhteiskunnan edistämisen kannalta tärkeää olisikin pohtia, miten voitaisiin vahvistaa ekologiaa luontokäsityksiä ja toisaalta kyseenalaistaa ja haastaa ympäristön kannalta vahingollisia luontokäsityksiä. Lähtökohdaksi on hyvä ottaa paikalliset elinympäristöt, joissa ihmiset luontosuheteitaan ja elämäntapojaan toteuttavat, ja lähteä näin analysoimaan erilaisten luontokäsitysten mahdollisuuksia ja rajoja.

Ekologisen elämäntavan paikantuneisuus ja tilannesidonaisuus

Kuten aineiston analyysi osoitti, kulttuuristen luontokäsitysten lisäksi myös erilaiset paikantuneet ja tilannesidonaiset tekijät vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millaiseksi ihmisten luontosuhteet muotoutuvat ja miten he käytännössä toimivat luontoa kohtaan. Toisin sanoen ihmiset elävät arkeaan erilaisissa paikantuneissa luonnoissa, jotka asettavat omat rajansa ja mahdollisuutensa heidän toimilleen ja muovaavat näin heidän luontokäsityksiään, luontosuhteitaan ja elämäntapojaan (esim. Suopajarvi 2003a). Tutkimuksessani olen analysoinut sitä, millaisia vaikutuksia erilaisilla elinympäristöillä ja elämäntilanteilla on ekologiseen elämäntapaan empiirisenä kohteenani Suomen Lappi. Erilaisten elämäntilanteiden ja asuinympäristöjen näkökulmaa olen tavoitellut haastattelemalla eri-ikäisiä ja erilaisissa asuinympäristöissä asuvia henkilöitä.

Aineiston analyysi toi esille sekä kulttuurisia, institutionaalisia, elämäntilanteisia mutta myös elinympäristöistä aiheutuvia haasteita ja vaikeuksia, joita ekologiset elämäntapapyrkimykset saattavat kohdata. Kertojien tarinoiden perusteella

erityisesti *luonto hiiliaineenvaihduntasuhteena* -luontokäsityksen mukainen elämäntapamalli vähähiilisine elämäntapakäytäntöineen voi kohdata haja-asutusalueella asuttaessa monenlaisia vaikeuksia. Ensinnäkin malli tämänhetkisessä muodossaan jättää huomioimatta ihmisten erilaiset elinolosuhteet ja elämäntilanteet, joilla on vaikutuksensa siihen, miten ihmiset pystyvät ekologiaa elämäntapavalintoja tekemään ja millaisiksi heidän luontosuhteensa muotoutuvat. Esimerkiksi haja-asutusalueella asuttaessa monet vähähiiliset elämäntapaideaalit, kuten joukkoliikenteen käyttäminen ja autottomuus osoittautuivat usein lähes mahdottomiksi. Jos bussi ei kulje ja matkaa töihin tai kauppaan on useita kilometrejä, on autoton elämä hyvin haasteellista. Myös kierrättäminen vaikeutuu, jos lähimmälle kierrätyspisteelle on kilometrien matka, eikä luomutuotteita voi ostaa, jos niitä ei lähikaupan hyllystä löydy. Omat rajansa ekologisten elämäntapavalintojen tekemiselle asettavat myös taloudelliset seikat. Erilaisista elämäntilanteista ekologisten elämäntapaideaalien näkökulmasta haasteiksi voivat muodostua perhe-elämä ja etenkin pikkulapsiaika eli

”ruuhkavuodet” sekä työn ja ekologisen luontosuhteen yhteensovittaminen mutta myös ikääntyminen.

Vaikeutena ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen toteuttamiseen liitettiin myös sosiokulttuurisen tuen vähäisyys. Kertojien mukaan ekologinen elämäntapa ja luontosuhde jäävät usein kulttuurisesti marginaalisiksi, ja se osaltaan vaikeuttaa ekologisen elämäntavan toteuttamista, mikä korostaa kulttuuristen luontokäsitysten voimaa ihmisten luontosuhteiden ja elämäntapojen muotoutumisessa. Kun ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta tukevat ja jopa kannustavat ei-ekologisiin, runsashiilisiin käytäntöihin ja luontosuhteisiin, kuten lentomatkailuun ja ylenpalttiiseen kuluttamiseen, jäävät ekologinen elämäntapa ja ekologinen luontosuhde usein yksilöllisiksi, viitseliäisyyttä ja omatoimisuutta vaativiksi projekteiksi, joihin ei ole olemassa selkeitä kulttuurisia normeja eikä käytäntöjä. Tällöin ekologisista elämäntapavalinnoista kiinnostunut saa pohtia itsekseen, miten ekologista elämäntapaa parhaiten toteuttaisi. Erityisesti jotkut julkisesti luonnon puolelle asettuneista luonnonsuojelija-kertojista kuvasivat saaneensa hyvin nuivaa kohtelua. Leimautumisen pelosta jotkut kertojat eivät, haluistaan huolimatta, vakaumustaan halunneet julkisesti esille tuoda, mikä voi entisestään lisätä yksinäisyyden ja erillisyyden tunteita.

Kertojien tarinoiden perusteella myös ekologisen elämäntavan monet ideaalit ja pyrkimykset ulottaa oma luontosuhde mahdollisimman laajasti elämän eri osa-alueille saattavat aiheuttaa ristiriitoja, väsymystä ja jopa loppuunpalamista ja ahdistusta. Kertojien mukaan jo yhdenkin ekologisen elämäntapakäytännön toteuttaminen voi olla aikaa vievää, sillä usein käytäntö pitää opetella alusta alkaen itse, eikä ympäröivä yhteiskunta tarjoa tukea ekologisille elämäntapapyrkimyksille. Ekologiset elämäntapakäytännöt pitää myös sovittaa yhteen muun elämisen rytmin kanssa, joka ei välttämättä ole ekologistia elämäntapakäytäntöjä tukeva vaan päinvastoin niitä haastava. Aineisto sisältääkin muutamia burn out -tarinoita, joissa kuvataan konkreettisesti sitä, miten esimerkiksi palkkatyö luonnonsuojelun parissa on ajanut ympäristöaktivistin uupumukseen tai ympäristöalan opiskelija on työ- ja opiskelukiireidensä keskellä kadottanut konkreettisesti yhteytensä luontoon. Myös kulttuurisen tuen vähäisyydestä tai puuttumisesta aiheutuvat yksinäisyyden tunteet sekä ympäristöongelmien massiivisuus voivat lisätä alakulua ja aiheuttaa jopa masennusta ja toivottomuuden tunteita. Kertojien tarinoissa korostuukin ihmisen sisäisen luonnon suojelemisen merkityksellisyys eli se, että suojellakseen luontoa olisi kyettävä ensin suojelemaan itseään.

Toisaalta kertojien tarinoiden perusteella Lappi ekologisen elämäntavan toteuttamisympäristönä mahdollistaa monenlaisia ekologistia elämäntapapyrkimyksiä aina vähähiilisestä, kaupunkimaisesta ekologisesta elämäntavasta luonnonläheiseen, perinteisen puoliomavaraisen maaseutuelämäntavan käytännöille perustuvaan elämäntapaan asti. Aineiston analyysi tuokin konkreettisesti esille sitä, millainen vaikutus erilaisilla elinympäristöillä on ihmisten luontosuhteiden muotoutumiselle. Eläminen esimerkiksi kaupungin keskustassa luo edellytyksiä autottomalle elämän-

tavalle, valmiiseen kierrätysinfraan perustuvalle jätteiden lajittelulle ja ruokavalion koostamiselle kauppojen hyllyiltä löytyvän monipuolisen, erilaisia ruokavalioita mahdollistavan valikoiman kautta. Eläminen maaseudulla puolestaan mahdollistaa luonnonläheisyyden ja luontoperustaisten käytäntöjen, kuten kasvimaan hoidon ja paikallisen luonnon antimien, kuten marjojen ja sienien hyödyntämisen. Toisaalta molemmat edellä kuvatut elinympäristöt myös konkreettisesti rajoittavat tapoja, joiden kautta niissä elävä ihminen voi luontosuhdettaan toteuttaa. Kaupungissa asuttaessa esimerkiksi kävely kotiovelta marjametsään ja kotitarveviljely voivat olla haasteellisia toteuttaa, ja maaseudulla elettäessä taas esimerkiksi autottomuus voi osoittautua hyvin hankalaksi. Nämä esimerkit kuvaavat hyvin sitä, miten ihmiset elävät elämäänsä erilaisissa paikantuneissa luonnoissa, jotka luovat rajat ja mahdollisuudet sille, miten kukin luontosuhdettaan voi toteuttaa. Erilaiset luonnot ja niiden mahdollistamat käytännöt muokkaavat näin konkreettisesti niissä elävien ihmisten ja ihmisryhmien luontokäsityksiä.

Ympäristöpolitiikan kehittämisen kannalta merkitykselliseksi tästä näkökulmasta muodostuukin nimenomaan se, miten voitaisiin edistää ihmisten luontosuhteiden eri ulottuvuuksien toteutumista erilaisissa asuinympäristöissä. Miten esimerkiksi kaupunkilaisille voitaisiin tarjota entistä paremmin mahdollisuuksia luonnon kokemiseen vaikkapa kotitarveviljelyn muodossa ja näin luontosuhteen vaalimiseen, ja miten toisaalta vahvistettaisiin maaseudulla asuvien ihmisten mahdollisuuksia ekologisuuteen esimerkiksi liikkumis- ja kierrättämiskäytäntöjen suhteen? Tällä hetkellä vaikuttaa, että ekologist elämäntapapyrkimykset ja ideaalit joutuvat usein ristiriitaan ja asettuvat vastakkain toistensa kanssa jopa paradokseja tuottaen, kun esimerkiksi luontoon päästäkseen tarvitsee autoa. Tästä näkökulmasta tulee myös haastaa ja kyseenalaistaa kulttuurisesti vallitsevia merkityksiä ja käsityksiä, joita tiettyihin ympäristöihin ja luontoihin liitetään, ja pyrkiä laajentamaan erilaisten käytäntöjen harjoittamisen mahdollisuuksia erilaisissa luonnoissa.

Kertojen tarinat kuvaavat myös ekologisen elämäntavan erilaisia paikantuneita ilmenemismuotoja eli sitä, miten ekologinen elämäntapa on erilaisissa elämäntilanteissa ja olosuhteissa mahdollista järjestää. Toisaalta ne tuovat ilmi, miten myös laajemmat kulttuuriset myytit ja luontokäsitykset elävät ja uusiutuvat mutta myös muuttavat muotoaan ja sekoittuvat ihmisten elämäntapakäytännöissä heidän etsiessään konkreettista perustaa ekologisemmalle elämäntavalle ja luontosuhteelle omassa arjessaan ja elinympäristössään. Esimerkiksi perinteiset, ekologisen maaseutuelämäntavan ihanteet ja ideaalit, paikallisen luonnon kestävä hyödyntäminen ja luonnon rytmien noudattaminen ovat voimissaan kertojen tarinoissa. Ne saavat kuitenkin myös uusia vivahteita paikallisten olosuhteiden myötä, ja niihin sekoittuu mukaan myös esimerkiksi vähähiilisiä elämäntapaidealeja ja niiden mukaisia elämäntapakäytäntöjä, joita ihmiset pyrkivät arjessaan toteuttamaan.

Merkittävässä roolissa monien kertojen tarinoissa on nimenomaan Lapin luonto tai oikeastaan Lapin luonnot, joiden kerrottiin tarjoavan monenlaisia mahdollisuuksia

sia ekologisen luontosuhteen toteuttamiseen. Kertojien mukaan Lapissa asuessa on ainakin verrattain helppoa löytää luonnonläheinen asuinpaikka, jossa voi toteuttaa monia ekologisen luontosuhteen kannalta olennaisia käytäntöjä, kuten viljellä, kompostoida ja liikkua luonnossa sekä opettaa myös lapsille ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen periaatteita. Lapissa asuminen mahdollistaa kertojien mukaan myös ekologiselle luontosuhteelle olennaisen sisäisen luonnon suojelemisen sekä luontoyhteyden varjelemisen. Lapissa on hiljaisuutta ja rauhaa sekä ”puhtaita energioita”. Lapin luonto tarjoaa myös konkreettisesti eväitä ekologiseen elämäntapaan paikallisen lähiruuan, kuten marjojen, sienten, riistan ja kalan muodossa, joiden hankkiminen on Lapissa kertojien mukaan melko helppoa. Tärkeäksi ekologisten elämäntapojen edistämisen kannalta aineiston analyysin perusteella näyttäytyy erilaisiin elinympäristöihin liittyvien ennakkoluulojen purkaminen, jota aineistossa ilmentävät osaltaan esimerkiksi kaupunki- vs. maaseutuviittaukset ja ajatukset tiettyjen asuinympäristöjen epäekologisuudesta. Niitä voidaan osaltaan lievittää tuomalla esille mahdollisuuksia, joita erilaisissa asuinympäristöissä ekologisten elämäntapakäytäntöjen harjoittamiseen on, ja pyrkiä näin hälventämään rajanvetoa ekologisen ja ei-ekologisen välillä.

Ekologisen elämäntavan edistämisen mahdollisuudet

Miten sitten ekologisen elämäntavan leviämistä voitaisiin tukea paitsi yksittäisten ihmisten kohdalla, mutta myös laajemmin kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme? Pohdintani lähtökohtana on tutkimustulokseni, jonka mukaan ekologinen elämäntapa pohjautuu tietynlaisen arvo- ja ajatusmaailman, ekologisen luontosuhteen, kehittymiseen.

Vaikka kertojien tarinoiden perusteella ekologisen luontosuhteen rakentuminen näyttäytyykin yksilöllisenä ja uniikkina prosessina, jolla voi elämän mittaan olla montakin alkupistettä ja joka voi myös elämän eri vaiheissa muuttaa muotoaan, on aineistosta paikannettavissa tiettyjä kertojien yhteisesti jakamia kokemuksia ja tapahtumia, joiden perusteella on mahdollista hahmotella ekologisen luontosuhteen muotoutumisen edellytyksiä myös yleisemmällä tasolla. Kertojien tarinoissa korostuivat sekä luontokokemusten, sosiokulttuurisen kontekstin että ympäristötiedon rooli ekologisen luontosuhteen rakentumisessa. Heidän tarinoissaan painottuu nimenomaan luontoon liittyvän tunnesiteen syntymisen tärkeys ekologisen luontosuhteen muotoutumisessa. Kun luonnosta tulee tärkeä ja merkityksellinen, sen puolesta halutaan toimia myös käytännössä.

Tutkimukseni tulokset vahvistavat aiempien tutkimuksien havaintoja ihmisten luontosuhteiden rakentumisen moniulotteisuudesta, niiden kulttuurisuudesta, kokemuksellisuudesta ja käytännöllisyydestä, ja ne korostavat ihmisten luontosuhteiden moniulotteisuuden huomioimisen tärkeyttä pyrittäessä ymmärtämään ihmisten

toimintaa luontoa kohtaan, mutta myös, kun pyritään edistämään tietynlaisia luontosuhteita käytännössä. Toisin sanoen ihmiset rakentavat luontosuhteitaan suhteissa erilaisiin paikantuneisiin luontoihin erilaisten luonnossa toimimisen tapojen kautta. Niihin vaikuttavat myös erilaiset kulttuuriset merkitysjärjestelmät, jotka määrittävät luontoa omilla tavoillaan ja ohjaavat toimimaan luontoa kohtaan tietyin tavoin (vrt. Haila 2004, 38–41; Macgnahten Urry 1998).

Ensinnäkin kertojien tarinoiden perusteella luontosuhteiden rakentuminen on tilannesidonnaista, paikantunutta ja prosessinomaista. Ihmisten luontosuhteita ja heidän käsityksiään luonnosta muokkaavat sekä luonnonympäristöt, joissa he kulloinkin toimivat, mutta myös sosiokulttuuriset kontekstit, joissa he elävät. Tällöin esimerkiksi lapsuuden luontosuhteen muotoutumisessa merkityksellisenä näyttäytyy sekä luonnonympäristö, jossa lapsi elää ja toimii, mutta myös luonnossa toimimisen tavat ja luonnolle annetut merkitykset, joita esimerkiksi vanhemmat ja koulu lapsille välittävät. Esimerkiksi tutkimukseeni osallistuneet maaseudulla lapsuutensa viettäneet kertojat kuvasivat oppineensa lapsuudenkodistaan luontoa kunnioittavaa ja kestävää elämäntapaa. Luontosuhteiden rakentumisen tilannesidonnaisuus ja prosessinomaisuus tarkoittavat kuitenkin myös sitä, että lapsuuden lisäksi ekologisen luontosuhteen muotoutumiselle voi elämän mittaan tarjoutua erilaisia mahdollisuuksia. Vaikka ei olisikaan oppinut ekologista suhtautumista luontoon lapsena, voivat erilaiset kokemukset elämän varrella herätellä ekologiseen luontosuhteeseen.

Kertojien tarinoiden perusteella sekä positiiviset että negatiiviset luontokokemukset ja luonnossa eri tavoin toimiminen ovat merkityksellisiä ekologisen luontosuhteen muotoutumisen kannalta. Tästä näkökulmasta tärkeää olisikin tukea ja tehdä mahdolliseksi se, että eri paikoissa asuvilla, eri-ikäisillä ihmisillä on mahdollisuus luonnon kokemiseen ja kohtaamiseen sekä luonnosta nauttimiseen omissa elinympäristöissään. Se vaatii myös erilaisiin luonnonympäristöihin liitettyjen stereotyypioiden purkamista, kuten luonnon ”löytämistä” myös kaupunkiympäristöstä, joka on yhä useamman ihmisen lähiluonto nykypäivänä. Pyrittäessä edistämään lasten ja nuorten ekologista suhtautumista luontoa kohtaan tärkeässä roolissa ovat erityisesti aikuiset, kuten omat vanhemmat ja opettajat, joiden tulee opettaa lapsille ekologisempaa luontosuhdetta sekä tajunnallisesti että toiminnallisesti, mutta myös se, että lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luonnon löytämiseen, kokemiseen ja luonnosta nauttimiseen. Lapsille ja nuorille tulee tehdä mahdolliseksi luonnon kohtaaminen ja kokeminen heidän omissa elinympäristöissään ja heille tulee opettaa kunnioittavaa ja empaattista suhtautumista luontoa kohtaan, mutta myös kertoa luonnon kiertokulusta ja ekologisesta kriisistä heille sopivilla tavoilla. Aikuisten olisi myös tuettava lapsia ja nuoria luontoon liittyvien tunteiden kohtaamisessa ja käsittelyssä, eikä heidän tulisi sulkea silmiään tai vähätellä lasten surua, kun rakas kiipeilypuu on kaadettu tai ilmastonmuutos huolestuttaa. (Ks. myös Pihkala 2017.) Toisin sanoen aikuisten merkitys roolimallina on merkittävä ja heitä on tuettava täs-

sä tehtävässä yhteiskunnan taholta. Lasten ja nuorten luontosuhteen vaalimiseksi ja vahvistamiseksi katseet tulee suunnata vanhempien ja opettajien lisäksi esimerkiksi kaavoitukseen ja kunnalliseen päätöksentekoon ja varmistaa näin luonnon kokemisen mahdollisuudet myös kaupunkiympäristöissä.

Aineiston analyysi tuo myös esille sitä, kuinka erilaisilla kulttuurisilla luontokäsitksillä on vaikutuksensa ihmisten ja ihmisryhmien luontosuhteiden muotoutumisessa ja kuinka tietyt sosiokulttuuriset kontekstit voivat tukea ekologisen luontosuhteen muotoutumista välittäessään ekologisempia tapoja jäsenellä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta. Kokemuksellisuuden ja tilannesidonnaisuuden lisäksi ihmisten luontosuhteiden rakentumisessa onkin aina mukana myös kulttuurisia ja yhteiskunnallisia elementtejä. Toisin sanoen luontokäsitykset, joita kulttuuri ja yhteiskunta kulloinkin korostavat ja välittävät, vaikuttavat ihmisten luontosuhteiden muodostumiseen. Kulttuuriset luontokäsitykset heijastuvat yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja päätöksenteossa, mutta välittyvät myös niissä suhtautumistavoissa, joita esimerkiksi vanhemmat ja koulu lapsille ja nuorille välittävät. Tämänhetkiset yhteiskunnalliset keskustelut ja media antavat hyvin ristiriitaista viestiä siitä, miten luontoa kohtaan tulisi toimia. Toisaalta uutisoidaan esimerkiksi ilmastonmuutoksen uhasta ja painotetaan yksilöllisten ekotekojen tärkeyttä, mutta toisaalta samanaikaisesti korostetaan taloudellisen kasvun ja kuluttamisen merkityksellisyyttä. Ekologiset arvot ja näkökulmat jäävät yhteiskunnallisissa keskusteluissa edelleen usein marginaalisiksi.

Ekologisten luontosuhteiden edistämiseksi tarvittaisiinkin muutos yhteiskunnallisissa luontokäsityksissä. Tästä hyvänä esimerkkinä on ympäristöherätys 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, jolloin ympäristöuhat nousivat laajempaan yhteiskunnalliseen tietoisuuteen. Ympäristöherätyksellä oli merkittävä rooli joidenkin tutkimukseeni osallistuneiden luontosuhteiden muotoutumisessa. Tästä näkökulmasta ekologisen luontosuhteen edistämisen kannalta merkitykselliseksi muodostuu tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun mukaan vaihtoehtoisia tapoja jäsenellä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta vallitsevan kulutuskeskeisen ja materialistisen näkökulman lisäksi. Siinä luonto on usein läsnä vain kulutushyödykkeiden, uhkakuvien ja hiilijalanjäljen muodossa. On lähdettävä myös rohkeammin ja äänekkäämmin kyseenalaistamaan vallitsevia arvoja ja luontokäsityksiä. Myös rohkaisevat esimerkit toisin tekemisestä sekä ekologiset esikuvat ja roolimallit ovat tärkeitä ekologisen luontosuhteen edistämisessä. Ekologisen luontosuhteen rakentumisen kannalta vaihtoehtoisia luontosuhteita tukevat sosiaaliset kontekstit, viiteryhmät ja yhteisöt ovat ensiarvoisen tärkeitä ja auttavat ylläpitämään ja vahvistamaan ekologista luontosuhdetta sekä tukevat jaksamista. Ekologisen luontosuhteen muotoutumisessa tarvitaan myös kulutuskulttuurin käytännöistä poisoppimista ja uusien, kulutuskulttuurille vastakkaisten ajattelutapojen ja käytäntöjen omaksumisesta. Tällainen poisoppiminen ei kuitenkaan ole vaivatonta yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, joka ei ole ekologia arvoja ja käytäntöjä tukevaa. Poisoppimiseen voi liittyä esimerkiksi myös luopumisen tunteita.

Ympäristötiedon merkitys liitettiin kertojien tarinoissa etenkin siihen, että ympäristötiedon kautta ihmisillä on mahdollisuus kytkeä ympäristöongelmat osaksi omia valintojaan ja niiden seurauksia. Näin on mahdollista löytää esimerkiksi omien kulutustottumusten muuttamiselle syvempi merkitys ja mieli kuin pelkkä ulkoapäin annettujen ohjeiden noudattaminen. Kertojien mukaan ympäristötiedon kautta on myös mahdollista käsittää oma paikkansa osana luonnon kiertokulkua ja ymmärtää oma riippuvaisuutensa luonnosta. Ympäristötiedon kautta on toisin sanoen mahdollista käsittää oma ekologisuutensa: nähdä itsensä osana luontoa ja sen prosesseja ja näin ymmärtää luonnon ja ympäristön suojelemisen ja ekologisen toiminnan merkityksellisyys. Ympäristötiedon levittämisen suhteen merkityksellistä kertojien mukaan on se, *miten* tietoa levitetään ja miten esimerkiksi ympäristöongelmista kerrotaan. Kerrotaanko abstraktien uhkakuvien ja syyllistämisen kautta vai pyrkimällä kytkemään luonto ihmisten ja ihmisyhteisöjen elämään ja hyvinvointiin liittyväksi ja siten heille merkitykselliseksi asiaksi, jonka suhteen kaikkea toivoa ei ole vielä menetetty.

Aineiston analyysin perusteella ekologisen elämäntavan leviämiseksi ja edistämiseksi tarvittaisiin perustavanlaatuinen kulttuurinen muutos ihmisten ja yhteiskuntien luontosuhteissa ja arvojärjestyksissä ja vallitsevien, kestävämmien luontokäsitysten ja luontosuhteiden korvaaminen ekologisemmilla luontosuhteilla siten, että ekologisista elämäntavoista tulisi jonakin päivänä yhtä haluttuja ja normaaleja kuin kulutuskulttuurin ihanteet ja käytännöt ovat nykypäivänä. Tällä hetkellä ekologinen elämäntapa on useimmiten marginaaliin jäävä elämäntapavalinta, jota vallitsevat kulttuuriset luontokäsitykset eivät tue. Hortonin (2006a) visioima ”vihreä arkkitehtuuri” tai Zavestoskin (2003) kuvaamat ”turvalliset vihreät sosiaaliset tilat” voisivat olla laajemman ekologisen muutoksen ensiaskelia, joissa ihmiset voisivat vapaasti ja hyväksytysti toteuttaa ja ilmentää ekologista luontokäsitystään ja luontosuhdettaan ja jakaa ekologiaa taakkojaan, mutta myös iloita ja nauttia luonnosta. Tällaista ”vihreiden turvatilojen” ja saarekkeiden tarvetta ilmentävät osaltaan myös joidenkin kertojien haaveet ekologisesta kyläelämästä tai ekoyhteisön perustamisesta sekä kertojien kuvaamat vierauden ja uupumuksen tunteet, joita eläminen omien arvojen vastaisessa kulttuurisessa kontekstissa saattaa aiheuttaa. Yhteisöt voisivat siis toimia ekologisten elämäntapojen ja luontosuhteiden kasvualustoina sekä kulttuurisesti että käytännöllisesti.

Aineiston analyysin perusteella ekologisten elämäntapojen edistämiseksi ja ympäristöpolitiikan kehittämisen lähtökohdaksi tulisivatkin ottaa, nykyisestä ympäristökeskustelusta ja sen korostamasta yhdestä ainoasta elämäntapamallista poiketen, ihmisten erilaiset elinympäristöt ja elämäntilanteet sekä moninaiset luonnot, joissa he luontosuhteitaan toteuttavat. Tulisi pohtia tarkemmin, millaisia lähtökohtia ne tarjoavat ekologisemman luontosuhteen rakentamiselle ja ekologisemmille elämäntavoille ja miten ekologisen elämäntavan esteitä voitaisiin madaltaa ja poistaa erilaisissa asuinympäristöissä. Yhtä ainoaa ekologisen elämäntavan mallia, joka olisi

sovellettavissa erilaisiin asuinympäristöihin ja elämäntilanteisiin on mahdotonta antaa, koska erilaiset elinympäristöt luovat konkreettiset rajansa ja mahdollisuutensa sille, miten ihminen pystyy luontosuhdettaan käytännössä toteuttamaan.

Tutkimuksen arviointia ja ideoita jatkotutkimuksia ajatellen

Olen tutkimuksessani pohtinut ekologisemman yhteiskunnan mahdollisuuksia ekologisempien luontosuhteiden ja elämäntapojen edistämisen näkökulmasta keräämäni elämäkerta-aineiston kautta lappilaisessa kontekstissa. Tutkimukselleni on selkeä paikkansa ja tilauksensa, koska vastaavanlaista tutkimusta ei haja-asutusalueella asuvien ihmisten kokemuksista ole vielä Suomessa tehty. Seuraavaksi arvioin tutkimukseni vahvuuksia ja heikkouksia muun muassa keräämäni tutkimusaineiston ja käyttämäni tutkimusmenetelmän näkökulmista. Pohdin myös, millainen rooli omilla ennakkokäsityksilläni on ollut tutkimusprosessin aikana ja miten ne ovat vaikuttaneet tutkimuksen kulkuun sekä arvioin, miten tutkimukseni teoreettinen viitekehys on mielestäni soveltunut tutkittavan ilmiön käsitteellistämiseen ja analysoimiseen.

Tavoitteenani lähtiessäni keräämään tutkimukseni aineistoa oli, että tavoittaisin mahdollisimman monipuolisesti eri-ikäisiä ja eri puolilla Lapin maakuntaa asuvia henkilöitä. Osallistujajoukon heterogeenisuus oli tärkeää, koska halusin saada lisätietoa ekologisten elämäntavan mahdollisuuksista ja rajoista erityisesti erilaisissa asuin ympäristöissä ja elämäntilanteissa, jotka toistaiseksi ovat vielä aihepiiriä käsitellessä tutkimuksissa jääneet vähäisemmälle huomiolle. Aineiston keruulle asettamassani tavoitteessa koen onnistuneeni hyvin ja sain tutkimukseeni mukaan monipuolisen joukon eri-ikäisiä, eri puolilla Lappia asuvia henkilöitä. Keräämäni aineisto loi mielestäni vankan pohjan tutkimuskysymysten tarkastelemiselle. Tutkimusasetelmani onnistumisen ja tutkimustulosteni luotettavuuden kannalta pidänkin tärkeänä tutkimukseen osallistujien suhteellisen laajaa maantieteellistä jakaumaa ja ikäjakaumaa.

Lumipallomenetelmä ja avainhenkilöiden käyttö haastateltavia rekrytoidessani takasivat puolestaan sen, etteivät omat ennakkokäsitykseni ekologisesta elämäntavasta päässeet vaikuttamaan liiaksi siihen, ketkä tutkimukseeni osallistuisivat, mitä pidän tärkeänä tutkimukseni luotettavuuden kannalta. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että tutkimukseni piirtää kuvaa ekologisesta elämäntavasta ja luontosuhteesta nimenomaan sellaisten henkilöiden näkökulmasta, jotka pyrkivät tietoisesti toteuttamaan ekologistia elämäntapavalintoja elämässään ja myös tiedostavat itsensä ekologisesti orientoituneiksi ihmisiksi. Samoin avainhenkilöistä useimmat olivat jollain tapaa ekologisesti orientoituneita. Muulla tavoin rajatulla haastateltavien joukolla olisin varmasti kuullut erilaisia tarinoita, samoin erilaisella kysymyksenasettelulla.

Vaikka pyrinkin haastattelutilanteissa siihen, että haastateltavat saivat itse määrittää, mitä asioita he nostavat esille haastattelun aihepiiriin puitteissa, tiedostan, että

omat ennakkokäsitykseni ekologisesta elämäntavasta ovat vaikuttaneet varsinkin ensimmäisten haastattelujen kulkuun. Tutkimukseni luotettavuuden tai onnistumisen kannalta en kuitenkaan näe omia ennakkokäsityksiä ongelmaksi, koska ajattelen, että haastattelu on aina tiettyssä vuorovaikutustilanteessa, ajassa ja paikassa tuotettu. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa omien ennakkokäsitysteni ja haastattelutilanteen vaikutus kerronnan kulkuun. Näin jälkeempäin ajattelen haastattelua tilanteena, jossa yhdessä haastateltavan kanssa pohdimme ja rakennamme ymmärrystä siitä, mistä ekologisessa elämäntavassa ja luontosuhteessa voisi olla kysymys pääpainon ollessa luonnollisesti haastateltavan kerronnassa. Tutkimukseni heijasteleekin sekä minun että tutkimukseeni osallistuneiden tulkintoja ekologisesta elämäntavasta. Toisaalta koen, että valitsemani aineistokeruumenetelmä jätti tilaa tutkimukseeni osallistujille kertoa elämästään ja kokemuksistaan nimenomaan omista lähtökohdistaan käsin. Myös sitaattien käyttämisellä olen pyrkinyt varmistamaan, että tutkimukseeni osallistujien ääni kuuluu tutkimusraportissa. Voin myös todeta, että tutkimuksen tekeminen aukaisi silmiäni ja syvensi maailmankatsomustani sekä auttoi antamaan arvon 'ekologisille itsestäänselvyyksille', joita omaan elämäntapaani oli lapsuudestani lähtien kuulunut. Haastateltavien kanssa keskusteleminen ja heidän kuuntelemisensa toisin sanoen myös haastoi minun luontokäsityksiäni ja auttoi näkemään luonnon arvon entistä konkreettisemmin myös omassa elämässäni. Kertojien tarinoista välittyvä toivo ja heidän sinnikkyytensä puolestaan loivat uskoa ihmiseen ja ekologisen muutoksen mahdollisuuteen.

Elämäkertahaastattelut ekologisen elämäntavan tutkimisen välineenä ovat olleet antoisa, rikas ja mielenkiintoinen tutkimusaineisto, mutta niin kuin millä tahansa muullakin aineistolla myös elämäkerta-aineistolla on omat rajoituksensa ja reunaehdot. Elämäkertahaastattelujen kautta ei esimerkiksi ole mahdollista päästä syvällisesti kiinni ihmisten arkielämän käytäntöihin tai mitata elämäntavan "todellista" ekologisuuutta, vaan siihen olisi tarvittu toisenlaisia, etnografisia (osallistuva havainnointi, valokuvaus jne.) tai esimerkiksi hiilijalanjälkilaskurin kaltaisia tutkimusmenetelmiä. Koska toteutin haastattelut pääsääntöisesti tutkimukseeni osallistuneiden kodeissa, minun oli kuitenkin mahdollista päästä kurkistamaan myös konkreettisesti heidän arkiseen elämäänsä pääpainon ollessa kuitenkin elämäntavan ja luontosuhteen suusanallisessa kuvaamisessa. Haastateltavan kotona vierailu teki kuitenkin haastattelutilanteesta paljon kokonaisvaltaisemman ja informatiivisemman ja toi arkielämän käytännöt ja luontosuhteet osaksi haastattelutilannetta. Elämäkertahaastattelujen kautta pääsin kuulemaan tutkimusasetelmani kannalta merkityksellisiä tarinoita esimerkiksi siitä, miten kertojalle muodostui tietynlainen luontosuhde ja millaiset elämäntilanteet ovat olleet haasteellisia kertojille luontosuhteen toteuttamisen kannalta eli tarkastelemaan elämäntapaa ja luontosuhdetta elämäntavallisesti ja elämäntilanteisesti.

Tutkimusaineistoni selkeänä antina ja vahvuutena pidän sitä, että sen kautta voi tutkia ekologisen elämäntavan käytännöllisiä ja paikantuneita, mutta myös sen kult-

tuurisia ulottuvuuksia. Tarinoissaan kertojat kuvaavat ensinnäkin henkilökohtaisia tapahtumia, käytäntöjä ja kokemuksia, joita he elämäntapaansa ja luontosuhteeseensa ja niiden muotoutumiseen liittävät. Toisaalta aineisto heijastelee myös yleisempiä kulttuurisia käsityksiä siitä, mitä ekologinen elämäntapa ja luontosuhde merkitsevät kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme. Toisin sanoen ajattelen, että henkilökohtaisuutensa, tilanteisuutensa ja kokemuksellisuutensa ohella ihmisten tarinat ovat aina myös kulttuurisidonnaisia ja niiden kautta voi näin ollen tavoittaa tietoa esimerkiksi siitä, minkälaiset elämäntavat ja luontosuhteet tietyssä elämäntilanteessa, ajassa ja paikassa sekä kulttuurissa ovat mahdollisia tai mahdottomia.

Tutkimusraportissani olen pyrkinyt avaamaan ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen erilaisia ulottuvuuksia mahdollisimman monipuolisesti, mikä on myös tuonut omanlaisiaan haasteita tutkimustulosten esittämiseen. Olenkin pohtinut tutkimusprosessin aikana monia kertoja sitä, miten välitän raportissani samaan aikaan ihmisten elämäntapojen ja luontosuhteiden yksilöllisyyttä, moninaisuutta ja moniulotteisuutta ja miten toisaalta kuvaan niiden yleisempiä kulttuurisia ulottuvuuksia ja ehtoja. Muodostamani tyyppitarinat (luku 9), joiden kautta kuvaan ekologisen elämäntavan variaatioita lappilaisessa kontekstissa, ja elämäntapamallit (luku 7), joiden kautta kuvaan erilaisia luontokäsityksiä, peittävät väistämättä alleen aineiston moninaisuutta ja kertojien tarinoiden, luontosuhteiden ja elämänkokemusten ainutlaatuisuutta. Koin kuitenkin tällaisen kertojien tarinoita ja kokemuksia pelkistävän ratkaisun olennaiseksi, jotta pystyin suojelemaan tutkimukseen osallistujien anonymiteettiä ja toisaalta osoittamaan, kuinka yksilöllisillä kokemuksilla on myös kulttuuriset ulottuvuutensa. (Vrt. Hänninen 1999, 33.) Näin käy ilmi, kuinka ihmisten yksilölliset luontosuhteet ja elämäntavat löytävät kaikupohjaa laajemmista kulttuurisista ja historiallisista luontokäsityksistä sekä myyteistä ja tuovat esille henkilökohtaisen ja kulttuurisen välisen yhteyden ja vuorovaikutuksellisuuden, joita tutkimusaineistoni elämäkerratkin osaltaan ilmentävät.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on rakentunut aineistohavaintojeni ja lukemani kirjallisuuden vuoropuheluna kuitenkin siten, että Massan ja Ahosen (2006) toimittama *Arkielämän ympäristöpolitiikka* -teos on toiminut koko tutkimukseni innoittajana alusta lähtien ja näin ollen määrittänyt tutkimusasettelmani muotoutumista. Tutkimukseni keskeiset teoreettiset käsitteet eli luontokäsitys ja luontosuhde antoivat välineet ekologisen elämäntavan ja luontosuhteen monitasoiseen ja monipuoliseen jäsentelyyn ja auttoivat tulkitsemaan hämmennystäkin aiheuttaneita aineistohavaintoja. Käsitteinä luonto, luontokäsitykset ja luontosuhde eivät olleet mitenkään helposti haltuunotettavissa moniulotteisuutensa ja monitulkinnallisuutensa vuoksi, ja työni teoreettisessa osiossa olen pyrkinyt avaamaan näitä moniulotteisia käsitteitä tutkimusasettelmaani tukevista lähtökohdista. Työni teoreettisen viitekehysten keskeisenä antina näen sen, että se mahdollisti ihmisten elämäntapojen ja luontosuhteiden henkilökohtaisuuden ja kokemuksellisuuden mutta myös niiden kulttuurisuuden ja yhteiskunnallisuuden hahmottelemisen.

Ekologisten elämäntapojen tutkimus arjen ympäristöpolitiikan lähtökohdista on vasta aluillaan, ja ekologisen elämäntavan mahdollisuuksien ja rajojen sekä variaatioiden tutkimiseksi tarvitaan lisää konkreettista tutkimustietoa ihmisten ympäristöelämäntavoista, jota voidaan hankkia sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä hyödyntäen (vrt. Massa & Ahonen 2006a, 10). Jatkotutkimuksia ajatellen mielenkiintoista olisi käyttää etnografisia menetelmiä, kuten osallistuvaa havainnointia sekä arkielämää kuvaavia päiväkirjoja, valokuvia ja haastattelumenetelmiä, mutta myös kvantitatiivisia menetelmiä, kuten ekologisen jalanjäljen kaltaisia mittareita ekologisten elämäntapojen tutkimiseen ja tutkimustulosten raportointiin. Esimerkiksi kompostointiin liittyvät merkitykset ja käytännöt ansaitsivat kokonaan oman tutkimuksensa, samoin vaikkapa ekologiset pyykinpesukäytännöt, joita tutkimukseeni osallistujatkin kuvasivat. Myös ihmisten luontosuhteisiin ja elämäntapoihin liittyvät tunteet, kuten ilo ja toivo, mutta myös suru ja ahdistus sekä luopuminen ovat tärkeitä tutkimuskohteita pohdittaessa ekologisemman yhteiskunnan edistämisen mahdollisuuksia. Samoin mielenkiintoisia tutkimuskohteita olisivat erilaiset yhteisöt ja yhteisöjen merkitys ja rooli ekologisten elämäntapojen ja luontosuhteiden edistämisessä ja levittämisessä. Monitieteisesti ja erilaisia tutkimusmenetelmiä yhdistellen voitaisiin jatkossa paneutua konkreettisesti ja kokonaisvaltaisesti ihmisten arkeen, elämäntapoihin ja luontosuhteisiin ja näin pyrkiä lisäämään ymmärrystä ekologisten elämäntapavalintojen mahdollisuuksista ja mahdottomuuksista erilaisissa elinympäristöissä ja elämäntilanteissa. Voitaisiin siis etsiä kulttuurista ja käytännöllistä pohjaa ekologisemmille elämäntavoille ja luontosuhteille.

11. Kulttuurisensitiivisen ympäristöpolitiikan vaade

Tutkimukseni tulosten perusteella vähähiilinen elämäntapamalli, jota vallitseva ympäristöpoliittinen keskustelu korostaa, on moneltakin osin riittämätön ratkaisu ekologiseen kriisiin. Nykyisenkaltaisena malli toimii vain tietyissä, tarkkaan rajatuissa elinympäristöissä, mutta sen toteuttaminen voi esimerkiksi haja-asutusalueella asuttaessa olla hyvin haasteellista. Kun korostetaan vain yhtä, tietynlaista elämäntapamallia, joka on toteutettavissa vain tietynlaisissa olosuhteissa ja jolla ekologisempaa yhteiskuntaa ja sen mukaisia käytäntöjä tavoitellaan, saattavat muut, vaihtoehtoiset tavat hahmotella ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ekologisemmista lähtökohdista jäädä vähäisemmälle huomiolle ja kehittämättä. Samoin huomioimatta voivat jäädä myös ihmisen luontosuhteen muut ulottuvuudet, ja keskustelu voi kapeutua ja kärjistyä liikaa. Kuten tutkimukseni on osoittanut, luonto on ihmiselle paljon muutakin kuin huolenaihe, se voi olla esimerkiksi hyvinvoinnin lähde, ilon aihe ja elämisen rytmittäjä. Yhden elämäntapamallin sijaan ekologisen elämäntavan ja yhteiskunnan edistämiseksi tarvitaankin *kulttuurisensitiivisempää ympäristöpolitiikkaa*. Siinä lähtökohdaksi ekologisempien elämäntapojen mahdollisuuksia ja rajoja pohdittaessa otetaan lainsäädännöllisten, poliittisten ja taloudellisten päätösten ja ohjauskeinojen sekä teknologisten innovaatioiden lisäksi myös ihmisten erilaiset elinympäristöt ja elämäntilanteet, joista käsin ratkaisuja ympäristökriisiin lähdetään etsimään ja ekologisempia luontosuhteita paikantamaan ja rakentamaan. Yhtä elämäntapamallia, joka voisi johdattaa yhteiskunnan kohti ekologisempaa elämäntapaa, on mahdotonta löytää, koska ihmiset elävät arkeaan omissa ympäristöissään, jotka mahdollistavat ja rajoittavat heidän luontosuhteitaan eri tavoin.

Ekologisten luontosuhteiden ja elämäntapojen edistämisen näkökulmasta paikallisista lähtökohdista ammentavalla kulttuurisensitiivisellä ympäristöpolitiikalla olisi paljon annettavaa. Tällöin lähtökohdaksi ei oteta vain yhden luontokäsityksen mukaisten elämäntapaideaalien levittämistä, vaan ekologista elämäntapaa ja luontosuhdetta lähestytään ja kehitetään suhteessa paikalliseen luontoon ja paikallisen luonnon asettamiin ehtoihin ja rajoihin sekä mahdollisuuksiin. Tällä tavoin myös luonnon merkitys ihmisten ja ihmisyhteisöjen elämisen ehtojen määrittäjänä voi konkretisoitua uusilla tavoilla. Kun omia elinehtoja pohditaan suhteessa paikalliseen luontoon ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin ja ehtoihin, voi luonnon ja ihmisen yhteys myös näyttäytyä uusilla tavoin ja herätellä ihmisiä pohtimaan suhdettaan luontoon ekologisimmista lähtökohdista.

Mielenkiintoisia avauksia kulttuurisensitiivisen ympäristöpolitiikan näkökulmasta ovat esimerkiksi hankkeet, joita erilaisissa asuinympäristöissä on toteutettu

ja toteutetaan. Esimerkiksi Maaseudun Sivistysliiton Vähähiiliset kylät -hankkeissa⁷⁶ kehitetään ja innovoidaan yhdessä paikallisten asukkaiden kanssa paikallisista olosuhteista ja lähtökohdista käsin hiiliviisaita ratkaisuja ja pohditaan esimerkiksi kierrätys-, lähiruoka- ja energiaratkaisuja. Myös esimerkiksi EU:n komission Älykkäät kylät -aloite⁷⁷ on hyvä esimerkki paikallisista olosuhteista lähtevästä politiikasta ja kehittämisestä, joissa korostetaan esimerkiksi uusien digitaalisten ja teknologisten ratkaisujen mahdollisuuksia maaseudun kehittämisessä ympäristönäkökulmat huomioiden. Helsingin Kalasatamassa puolestaan rakennetaan uutta ekologista asuinalueita, joka perustuu monille vähähiilisen elämäntapamallin ihanteille (Annala, 2017). Vastaavia esimerkkejä löytyy ympäri maailman sekä kaupungeista että maaseudulta. Ekologisen kriisin ratkaisemiseksi tarvitaan ekologista mielikuvitusta, rohkeutta ja toivoa sekä kykyä innovoida ja ajatella toisin.

Mahdollisia, kulutuskeskeiselle elämäntavalle vaihtoehtoisia ekologisia elämäntapamalleja edustavat myös kertojien tarinoissaan kuvaamat erilaiset elämäntavat, kuten *ekologinen kyläelämä*. Se perustuisi omanlaisilleen, paikalliseen luontoon ja elinolosuhteisiin kiinnittyville, kestäville käytännöille ja luontosuhteille, joita voisivat olla esimerkiksi lähiruokaan perustuva ruokavalio sekä paikallisen luonnon kestävä hyödyntäminen myös taloudellisesti (esim. marjojen, kalan ja riistan pienimuotoinen jatkojalostaminen, kestävä matkailu sekä luonnontuotteet). Sen ekologisuutta tuettaisiin esimerkiksi tukemalla ekologisia asumis- ja energiaratkaisuja ja kehittämällä vaihtoehtoisia liikkumismalleja, kuten kutsuttavaa joukkoliikennettä. Vastaavasti esimerkiksi Hortonin (2003; 2006) kuvaama brittiläisten ympäristöaktivistien arki, jota hän nimittää vihreäksi arkkitehtuuriksi, Saariston (1994) tutkimien maalla asuvien ekosentrien elämäntapa, Hirvilammin (2003) ekoyhteisöihmiset, Zavestoskin (2003) syvä ekologia -liikkeen jäsenten elämäntavat sekä Mesimäen (2004) tutkimus ympäristövastuullisten kaupunkilaisten elämäntavoista antavat joitakin mahdollisia näkökulmia siihen, mitä ekologinen elämäntapa voisi olla ja miten se voisi järjestäytyä erilaisissa paikallisissa elinolosuhteissa.

Laajemman kulttuurisen muutoksen sekä uudenlaisen, ekologisen yhteiskunnallisen arvopohjan ja luontosuhteen luominen edellyttävät yksilöiden lisäksi luonnollisesti myös muiden toimijoiden, kuten valtioiden, kuntien, kaupunkien, kansalaisjärjestöjen, koulujen, yritysten, työyhteisöjen ja taloyhtiöiden laajaa panosta ja toimintaa sekä yhteistyötä (esim. Assadourian 2013). Erilaiset yhteisöt voivat toimia ekologisten innovaatioiden tärkeinä kasvualustoina ja edistää ekologisten elämäntapojen ja luontosuhteiden leviämistä sekä kulttuurisesti että käytännöllisesti. Onnistuneita, ekologista elämäntapaa edistämään pyrkineitä hankkeita ja innovaatioita pohjoismaissa analysoineen Sanna Ahosen (2011) mukaan ekologisten

⁷⁶ <https://msl.fi/kohtivahahiilisiakylia/2017/09/06/maaseudun-asukkaat-hiiliviisauden-vetureina/>.

⁷⁷ https://enrd.ec.europa.eu/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages/smart-villages-portal_en

elämäntapojen edistämisessä olennaista ovat myös valtiollinen ohjaus ja sellaiset yhteiskunnalliset rakenteet, jotka tekevät ekologisista elämäntapavalinnoista helppoja ja haluttuja sekä mahdollisia ja normaaleja. Vastuuta ekologisen kriisin ratkaisemisesta ei voida asettaa pelkästään yksilöiden harteille, vaan myös muiden toimijoiden osallistuminen ja vastuunkantaminen on välttämätöntä.

Ekologisen kriisin torjumiseksi muutos ihmisten ja ihmisyhteisöjen luontosuhteissa on välttämätön. Jollakin tavoin olisi kaiken ympäristöhuolen, materialismin ja kulutuskeskeisyyden ristipaineessa löydettävä polku luonnon luo ja kyettävä ymmärtämään luonnon olennainen ja moniulotteinen merkitys ihmisten ja ihmisyhteisöjen hyvinvoinnille ja olemassaololle. Tutkimuksessani olen etsinyt perustaa ekologisemman elämäntavan ja yhteiskunnan rakentamiselle ihmisten ja ihmisyhteisöjen erilaisista luontokäsityksistä ja ihmisten luontosuhteiden moniulotteisuudesta. Toisaalta olen myös painottanut erilaisten elinympäristöjen ja elämäntilanteiden vaikutuksia ihmisten luontokäsitysten muotoutumisessa. Vaikka yhtä mallia ekologisen elämäntavan perustaksi onkin mahdotonta osoittaa, ekologisempien luontosuhteiden ja elämäntapojen edistämiseksi on kuitenkin yleisemmällä tasolla mahdollista pyrkiä eri tavoin herättelemään ihmisiä moraalisesti ja eettisesti pohtimaan suhdettaan luontoon vaihtoehtoisilla tavoilla. Esimerkiksi perinteisen dualistisen kulttuuri-luonto-jaottelun sijasta on mahdollista ymmärtää itsensä osana luontoa, lajina lajien joukossa elämässä yhteisessä ”haavoittuneessa maailmassa” ja tuntee myötätuntoa muita kanssaeläjiä niin ihmisiä kuin muitakin luonnonolioita sekä luontoa kohtaan. Siihen ihmisellä moraalisenä olentona on hyvät mahdollisuudet.

Kirjallisuus

- Ahonen, Sanna (2006) Vihreän kuluttajan monet kasvot. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 72–86.
- Ahonen, Sanna (2011) *Kestävää elämäntapaa edistävät hankkeet Pohjoismaissa*. Kööpenhamina: Pohjoismaiden ministerineuvosto, TemaNord.
- Ajzen, Icek & Fishbein, Martin (1980) *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Alasuutari, Pertti (1994). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (1997). The Discursive Construction of Personality. Teoksessa Amia Lieblich & Ruthellen Josselson (toim.) *The Narrative Study of Lives*. Thousand Oaks (Calif.): Sage.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, Erik (1983) *Sosiologia I*. Helsinki: WSOY.
- Anker, Peder (2003) The Philosopher's Cabin and the Household of Nature, Ethics, Place & Environment. *A Journal of Philosophy & Geography* 6:2, 131–141.
- Annala, Silja (2017) Älytupa ja urbaani perunamaa. Teoksessa Hanna Nikkanen & työryhmä. *Hyvän sään aikana – Mitä Suomi tekee, kun ilmasto muuttaa kaiken?* Helsinki: Into Kustannus Oy, 243–255.
- Assadourian, Erik (2013) Vankan ympäristöliikkeen rakentaminen. Teoksessa Worldwatch-instituutti (2013) *Maailman tila 2013. Onko liian myöhäistä?* Helsinki: Gaudeamus, 191–200.
- Atkinson, Robert (1998) The Life Story Interview. *Qualitative Research methods, Volume 44*. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage.
- Atkinson, Robert (2007) The Life Story Interview as a Bridge in Narrative Inquiry. Teoksessa D. Jean Clandinin (toim.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications, 224–245.
- Ballantine, Paul W. & Creery, Sam (2010), The Consumption and Disposition Behaviour of Voluntary Simplifiers. *Journal of Consumer Behaviour* 9, 45–56.
- Barry, John (2002) The Ethical Foundations of a Sustainable Society. Teoksessa Tony Fitzpatrick & Mihael Cahill (toim.) *Environment and Wellfare*. New York: Palgrave Macmillan Publishers, 21–42.
- Berglund, Eeva, K. (1998) *Knowing Nature, Knowing Science: an Ethnography of Environmental Activism*. Cambridge: White Horse.
- Berninger, Kati (2012) *Hiilineutraali Suomi: miten luodaan ilmastoystävällinen yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Buzzell, Linda & Craig Chalquist (toim.) (2009) *Ecotherapy: Healing with Nature in Mind*. San Francisco: Sierra Club Books.
- Björn, Ismo (2000) Life in the borderland forests. Teoksessa Timo Myllyntaus & Mikko Saikku (toim.) *Encountering the Past in Nature*. Athens, OH: Ohio University Press, 49–73.
- Cairns, Kate, Johnston, Josée & MacKendrick, Norah (2013) Feeding the 'Organic Child': Mothering through Ethical Consumption. *Journal of Consumer Culture* 13:2, 97–118.
- Cantell, Hannele (2011) Lapsuus ja nuoruus ympäristösuhteen perustana. Teoksessa Jari Niemelä ja muut (toim.) *Ihminen ja ympäristö*. Helsinki: Gaudeamus, 332–338.

- Carson, Rachel (1964) *Äänetön kevät*. Helsinki: Tammi.
- Catton, William, R. & Dunlap, Riley, E. (1978) Environmental Sociology. A New Paradigm. *The American Sociologist*, 13 (1), 41–49.
- Chawla, Louise & Hart, Roger, A. (1995) The Roots of Environmental Concern. *The NAMTA Journal*, 20(1), 148–157.
- Chawla, Louise (1998) Significant Life Experiences Revisited: A Review of Research on Sources of Environmental Sensitivity. *The Journal of Environmental Education*, 29:3, 11–21.
- Chawla, Louise (1999) Life Paths into Effective Environmental Action. *The Journal of Environmental Education*. 31(1), 15–26.
- Cairns, Kate & muut (2013) Feeding the ‘Organic Child’: Mothering through *Ethical Consumption*. *Journal of Consumer Culture* 13: 2, 97–118.
- Cherrier, Hélène (2009) Disposal and Simple Living: Exploring the Circulation of Goods and the Development of Sacred Consumption. *Journal of Consumer Behaviour* 8, 327–339.
- Cherrier, Hélène & Murray, Jeff, B. (2007) Reflexive Dispossession and the Self: Constructing a Processual Theory of Identity. *Consumption, Markets and Culture* 10:1, 1–29.
- Clayton Susan (2003) Environmental Identity: A Conceptual and an Operational Definition. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 45–65.
- Clayton, Susan & Opatow, Susan (2003a) (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Clayton, Susan & Opatow, Susan (2003b) Introduction: Identity and the Natural Environment. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1–24.
- Connelly, James (2006) The Virtues of Environmental Citizenship. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 49–73.
- Connolly, John & Prothero, Andrea (2008) Green Consumption: Life-politics, Risk and Contradictions. *Journal of Consumer Culture* 8, 117–145.
- Denzin, Norman K. (1989) *Interpretive Biography*. Qualitative Research Methods vol. 17. Newbury Park (Calif.): Sage.
- Denzin, Norman, K. (1992) *Symbolic Interactionism and Cultural Studies*. Oxford: Blackwell.
- Devall, Bill (1988) *Simple in Means, Rich in Ends: Practicing Deep Ecology*. Salt Lake City (Utah): Peregrine Smith.
- Devall, Bill & Sessions, George (1985) *Deep Ecology*. Layton (UT): Gibbs Smith
- Dickens, Peter (1992) *Society and Nature: Towards a Green Social Theory*. Hemel Hempstead: Harvester-Wheatsheaf.
- Dobson, Andrew (2000) *Green Political Thought*. London, New York: Routledge.
- Dobson, Andrew (2003) *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobson, Andrew & Bell, Derek (2006) Introduction. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1–17.
- Douglas, Mary (1992) *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London, New York: Routledge.
- Eckersley, Robyn (1992) *Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach*. London: UCL.
- Eder, Klaus (1996) The Institutionalisation of Environmentalism: Ecological Discourse and the Second Transformation of the Public Sphere. Teoksessa Scott Lash, Bronislaw Szerszynski & Brian Wynne (toim.) *Risk, Environment and Modernity: Towards a New Ecology*. London: Sage.
- Eder, Klaus (1996) *The Social Construction of Nature: A Sociology of Ecological Enlightenment*. London: Sage.

- Eder, Klaus (1998) Onko "todellisuus" todella? Realismi ja konstruktionismi ympäristösosiologiassa. *Tiede & Edistys* 23 (2), 96–109.
- Elgin, Duane (1993) *Voluntary Simplicity: Toward a Way of Life That is Outwardly Simple, Inwardly Rich*. New York: Quill.
- Elonheimo, Meri (2002). *Eletty luonto ja ymmärretty ympäristö. Tutkimus kolmen sukupolven arkielämän luontosuhteista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos.
- Engelman, Robert (2013) Sananhelinästä aitoon kestävyYTEEN. Teoksessa Worldwatch Instituutti (2013) *Maaailman tila 2013. Onko liian myöhäistä?* Helsinki: Gaudeamus, 19–31.
- Eräranta, Kirsi & Moisander, Johanna (2006) Miten kuluttajaa hallitaan markkinoilla ympäristöpoliittisena toimijana? Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 17–32.
- Eräranta, Kirsi, Moisander, Johanna & Pesonen, Sinikka (2009) Narratives of Self and Relatedness in Eco-ommunes: Resistance Against Normalized Individualization and the Nuclear Family. *European Societies* 11(3), 347–367.
- Eskola, Juha & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Etzioni, Amitai (1998) Voluntary simplicity: Characterization, select psychological implications, and societal consequences. *Journal of Economic Psychology*, 19(5), 619–643.
- Folke, Carl (2013) Maapallon kantokyky ja ihmisen luontoyhteys. Teoksessa Worldwatch-instituutti (2013) *Maaailman tila 2013. Onko liian myöhäistä?* Helsinki: Gaudeamus, 35–43.
- Gebhard, Ulrich, Nevers, Patricia & Billmann-Mahecha, Elfriede (2003) Moralizing Trees: Anthropomorphism and Identity in Children's Relationship to Nature. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 91–111.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.) (2000). *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Haapamatti, Kirsi & Elo, Suvi (2015) *Unelmien ekokylät. Kurkistuksia suomalaiseen ekoyhteisöasumiseen*. Helsinki: Basam Books.
- Haasjoki, Pauliina (2016) *Planeetta*. Helsinki: Otava.
- Hahtola, Kauko (1995) Kestävä kehitys, kulutus ja ympäristö. Teoksessa Johanna Peltola (toim.) *Kulutuskulttuuria. Sosiologisia näkökulmia kulutukseen*. Oppikirjoja nro. 1, kuluttajaekonomia. taloustieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- Haila, Yrjö (2001a) Johdanto: Mikä ympäristö? Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 9–20.
- Haila, Yrjö (2001b) "Ympäristöherätys". Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 21–46.
- Haila, Yrjö (2001c) Mitä ihmisillä on oikeus tehdä luonnolle? Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 198–202.
- Haila, Yrjö (2004). *Retkeilyn rikkaus. Luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki: Kustannus Oy Taide.
- Haila, Yrjö (2009) Ekososiaalinen näkökulma. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Vibreeä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 261–287.
- Haila, Yrjö & Levins, Richard (1992) *Humanity and Nature. Ecology, Science and Society*. London: Pluto Press.
- Haila, Yrjö ja Lähde, Ville (2003) Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa Yrjö Haila ja Ville Lähde (toim.) *Luonnon poliittisuus*. Tampere: Vastapaino, 7–36.

- Heiskanen, Eva & Timonen, Päivi (1996) *Ympäristötieto ja kulutusvalinnat. Loppuraportti. Kuluttajien ympäristötiedon tarve*. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 9/1996. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Heiskanen, Eva, Johnson, Mikael, Saastamoinen, Mika, Robinson, Simon & Vadovics, Edina (2009) Yhteistoiminta kestävässä kulutuksessa: esimerkkinä hiilipäästöjen vähentäminen. *Janus* 17(3), 200–218.
- Hirvilammi, Tuuli (2004) *Kulutuskarkuruus elämänpoliittisena valintana*. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto.
- Hirvilammi, Tuuli (2015) *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Helsinki: Kela, tutkimusosasto.
- Hirvilammi, Tuuli & Massa, Ilmo (2009) Ympäristösosiaalipolitiikan lähtökohtia. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 102–129.
- Holmes, Steven, J. (2003) Some Lives and Some Theories. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 25–41.
- Horton, Dave (2003) Green Distinctions: The Performance of Identity among Environmental Activists. Teoksessa Bronislaw Szerszynski, Wallace Heim & Claire Waterton (toim.) *Nature Performed: Environment, Culture and Performance*. Oxford: Blackwell.
- Horton, Dave (2006a) Demonstrating Environmental Citizenship? A study of Everyday Life among Green Activists. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Horton, Dave (2006b) Environmentalism and the Bicycle. *Environmental Politics* 15:1, 41–58.
- Horwitz, Wendy, A. (1996) Developmental Origins of Environmental Ethics: The Life Experiences of Activists. *Ethics & Behaviour* 6:1, 29–54.
- Huotelin, Hannu (1996) Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Jyväskylä: Gummerus, 13–41.
- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hyvärinen, Matti (1994) *Vuimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.
- Ingold, Tim (1993) Globes and Spheres: The Topography of Environmentalism. Teoksessa Kay Milton (toim.) *Environmentalism: The View from Anthropology*. London: Routledge.
- Ingold, Tim (1996) Hunting and Gathering as Ways of Perceiving the Environment. Teoksessa Roy Ellen & Katsuyoshi Fukui (toim.) *Redefining Nature: Ecology, Culture, and Domestication*. Oxford: Berg, 117–155.
- Ingold, Tim (2000) *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, Tim & Kurttila, Terhi (2001) Perceiving the Environment in Finnish Lapland. *Body & Society* 6:3–4, 183–196.
- IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change (2018) *Global Warming of 1.5 °C*. Special Report. http://www.ipcc.ch/pdf/special-reports/sr15/sr15_draft.pdf
- Jackson, Tim (2005) *Motivating Sustainable Consumption: a Review of the Evidence on Consumer Behaviour and Behavioural Change. A Report to the Sustainable Development Researcher Network*. London: Policy Studies Institute.
- Juhila, Kirsi (1999). Tutkijan positiot. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Järvelä, Marja (1996) Elämäntavan murrokset ja ympäristö. *Tiede ja edistys* 21:2, 97–106.

- Järvelä, Marja (2002) Miksi arvokeskustelu on tärkeää ympäristöpolitiikassa? Teoksessa Olli Loukola, Katinka Lybäck & Mikko Tervo (toim.) *Arvot, ympäristö ja teknologia: yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset*. Helsinki: Yliopistopaino, 24–44.
- Kals, Elisabeth & Ittner, Heidi (2003) Children's Environmental Identity. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 135–157.
- Kasvun rajat: ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti / The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* (1973). Meadows, Donella H. ja muut, suom.: Pulliainen, Kyösti; Seiskari, Pertti & Taanila, Hannu. Helsinki: Tammi.
- Khan, Peter, Jr. (1999) *The Human Relationship with Nature, Development and Culture*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Kilpijärvi, Marjo (2013) Luonnossa yöpymisen käytännöt nuorten luontosuhteen muovaajina. Valkonen, Jarno & Salonen, Toivo (toim.) *Reittejä luontosuhteeseen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- King, Nigel & Horrocks, Christine (2010) *Interviews in Qualitative Research*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore & Washington DC: Sage.
- Kinnunen, Sauli (2010) *Tamperelaisten liikkumistapavalinnat arjen pakkoraossa*. Sosiologian pro gradu -työ. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto.
- Klatch, Rebecca, E. (2000) The Contradictory Effects of Work and Family on Political Activism. *Qualitative Sociology* 23:4.
- Kollmuss, Anja & Agyeman, Julian (2010) Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to Pro-environmental Behavior? *Environmental Education Research* 8:3, 239–260.
- Konttinen, Esa (1999) *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Konttinen, Esa & Litmanen, Tapio (1996) (toim.) *Ekokuntia ja ökykuntia: tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta*. Jyväskylä: SoPhi, 2–14.
- Kortelainen, Jarmo (1994) Johdanto. Teoksessa Jarmo Kortelainen ja Juha Kotilainen (toim.) *Ympäristön paikalliset tulkinnat: ympäristötietoisuuden muutos tehdasyhdyskunnassa*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja, no. 109, 9–21. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Koskinen, Sanna (2010) *Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen*. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 98. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto : Nuorisotutkimusseura.
- Laakso, Senja (2011) *Onko elämä perusturvan varassa kestävä? Ympäristövara ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä kulutuksen tarkastelussa*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta. Ympäristötieteiden laitos.
- Lapin liitto (2011) *Lapin ilmastostrategia 2030*. Lapin liitto, julkaisu 27/2011. Rovaniemi.
- Lapin liitto (2017) *Lappi lukuina*. Tilastoiesite.
- Lehtonen, Heikki (1990) *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Leopold, Aldo (1974) *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. Reprint, London: Oxford.
- Leopold, Aldo (2017) *Sand Countyn almanakka ja luonnoksia sieltä täältä*. Tallinna: Tallinnan kirjapaino -osakeyhtiö.
- Leppänen, Marko & Pajunen, Adela (2017) *Terveysmetsä: Tunnista ja koe elvyttävä luonto*. Helsinki: Gummerus.
- Lettenmeier, Michael & Liedtke, Christa & Rohn, Holger (2014) Eight Tons of Material Footprint—Suggestion for a Resource Cap for Household Consumption in Finland. *Resources* 3:3, 488–515.

- Linde, Charlotte (1993) *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York: Oxford University Press.
- Linkola, Pentti (1972) *Unelmat paremmasta maailmasta*. Porvoo; Helsinki: WSOY.
- Linkola, Pentti (2005) *Voisiko elämä voittaa ja millä ehdoilla*. Helsinki: Tammi.
- Linneweber, Volker, Hartmuth, Gerhard & Fritsche, Immo (2003) Representations of the Local Environment as Threatened by Global Climate Change: Towards a Contextualized Analysis of Environmental Identity in a Coastal Area. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 227–245.
- Littunen, Kaisa & Lähde, Ville (2001) Ihmisen ympäristösuhteen monimuotoisuus. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 227–235.
- Lybäck, Katinka (2002) Ympäristökäytännöt mikrotason toimijoiden arjessa: asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita. Teoksessa Olli Loukola, Katinka Lybäck & Mikko Tervo (toim.) *Arvot, ympäristö ja teknologia: yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset*. Helsinki: Yliopistopaino.
- MacGregor, Sherilyn (2006) No Sustainability with Justice: A Feminist Critique of Environmental Citizenship. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 101–126.
- Macnaghten, Phil, (2003) Embodying the Environment in Everyday Life Practices. *Sociology Review* 59:1, 63–84.
- Macnaghten, Phil & Urry, John (1998). *Contested Natures*. London: Sage.
- Macnaghten, Phil & Urry, John (2001) Introduction. Teoksessa Phil Macnaghten & John Urry (toim.) *Bodies of Nature*. London: Sage, 1–11
- Macy, Joanna (1991) *World as Lover, World as Self: Courage for Global Justice and Ecological Renewal*. Berkeley, California: Parallax Press.
- Markkula, Annu (2009): ”Kun pahalainen tuli kylään” – Ekologisen kansalaisuuden neuvottelua verkkokeskustelussa. *Kulutustutkimus. Nyt* 1/2009 (Verkkolehti), 17–33.
- Massa, Ilmo (1994) *Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo (1998) Elämänpolitiikkaa epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa J-P Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 189–218.
- Massa, Ilmo (2006) Perheen elämäntavan muutos ja arjen ympäristöpolitiikka. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo (2010) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Saatavilla: <http://yhteiskuntapolitiikka.blogspot.fi/2010/03/arkielamanymparistopolitiikka.html> (luettu 20.10.2015)
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto (2001). *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Esitutkimus. Suomen ympäristö 521. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Massa, Ilmo & Ahonen, Sanna (toim.) (2006) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo ja Ahonen, Sanna (2006a) Mitä on arkielämän ympäristöpolitiikka? Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) (2006) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 9–16.
- Massa, Ilmo ja Ahonen, Sanna (2006b) Arkielämän ympäristöpolitiikan näköaloja. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) (2006) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 220–225.
- Melasniemi-Uutela, Heidi (1996) *Kotitalouksien energiakäyttäytyminen ja energiansäästömotivaatio: energiansäästön esteiden ja edellytysten sosiologinen tarkastelu*. Lisensiaattityö. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos.

- Melo-Escribuala, Carmen (2008) Promoting Ecological Citizenship: Rights, Duties and Political Agency. *An international E-Journal for Critical Geographies* 7:2, 113–134.
- Mesimäki, Marja (2004) *Pieni suuri kertomus. Kaupunkilaisen ympäristövastuullisen elämäntavan yksilölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiologian laitos.
- Mesimäki, Marja (2006) Ympäristövastuullisen kaupunkilaisen elämäntapavalinnat. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 87–103.
- Milton, Kay (1996) *Environmentalism and Cultural Theory: Exploring the Role of Anthropology in Environmental Discourse*. London: Routledge.
- Milton, Kay (2002) *Loving Nature: Towards an Ecology of Emotion*. London: Routledge.
- Moisander, Johanna (2004) Vihreä kulutus yhteiskunnallisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Eva Heiskanen (toim.) *Ympäristö ja liiketoiminta: arkiset käytännöt ja kriittiset kysymykset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Moisander, Johanna (2007) Motivational Complexity of Green Consumerism. *International Journal of Consumer Studies* 31, 404 – 409.
- Moisander, Johanna & Pesonen, Sinikka (2002), Narratives of Sustainable Ways of Living: Constructing the Self and the Other as a Green Consumer. *Management Decision* 40:4, 329–342.
- Myers, Gene & Russell, Ann (2003) Human Identity in Relation to Wild Black Bears: A Natural-Social Ecology of Subjective Creatures. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 67–90.
- Määttä, Kaarina (2006) Vihreä sukupolvi uuden elämäntavan airuena Suomessa. Teoksessa Ilmo Massa & Sanna Ahonen (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 138–153.
- Newhouse, Nancy (1991) Implications of Attitude and Behavior Research for Environmental Conservation. *The Journal of Environmental Education* 22:1, 26–32.
- Nikkanen, Hanna & työryhmä (2017) *Hyvän sään aikana – Mitä Suomi tekee, kun ilmasto muuttaa kaiken?* Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Niva, Mira & Heiskanen, Eva & Timonen, Päivi (1998) Consumer's Environmental Sophistication. Knowledge, Motivation and Behavior. *European Advances in Consumer Research* 3, 1–6.
- Næss, Arne (1989) *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Næss, Arne (2008) Self-realization. An Ecological Approach to Being in the World. Teoksessa Alan Drengson & Bill Devall (toim.) *Ecology of Wisdom. Writings by Arne Næss*. CA: Countertpoint, 81–96.
- Ojala, Ann (2012) *What Makes Us Environmentally Friendly? Social Psychological Studies on Environmental Concern, Components of Morality and Emotional Connectedness to Nature*. Academic Dissertation. Publications. University of Helsinki, Department of Social Research, Social Psychology 2012:8. Helsinki: University of Helsinki.
- Opatow, Susan & Brook, Amara, T. (2003) Identity and Exclusion in Rangeland Conflict. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 249–272.
- O'Riordan, Timothy (1976) *Environmentalism*. London: Pion Limited.
- Palmer, Joy (1993) Development of Concern for the Environment and Formative Experiences of Educators. *The Journal of Environmental Education* 24:3, 26–30.

- Paloniemi, Riikka & Vainio, Annukka (2014) Ympäristöasenteiden tutkimus. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 49–63.
- Peiponen, Johanna (2015) ”Yritän hoitaa oman pienen osani”. *Yksilön kokemuksia ympäristövastuullisesta ja riskitietoisesta elämänpolitiikasta*. Pro gradu -työ. Sosiologia. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Peltonen, Lasse (2001) Kollektiivinen toiminta ympäristöpolitiikassa. Teoksessa Yrjö Haila ja Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka?* Tampere: Vastapaino.
- Peltonen, Lasse (2008) Nimby maankäytön konfliktien kehyksenä: rajaamisen vaikutukset ja vaihtoehdot. Teoksessa Timo Kopomaa, Lasse Peltonen & Tapio Litmanen (toim.) *Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietarinen, Juhani (1997) Ympäristöfilosofia ja etiikka. Teoksessa Juhani Pietarinen, Pekka Jokinen, Timo Järviskoski, Jukka Hoffren & Jaana Gustafsson (toim.) *Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 59, 7–44. Turku: Turun yliopisto.
- Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöähdistys ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Rannikko, Pertti (1995) Ympäristötietoisuus ja ympäristöristiriidat. Teoksessa Timo Järviskoski, Pekka Jokinen ja Pertti Rannikko (toim.) *Näkökulmia ympäristösosiologiaan*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 33, 65–91. Turku: Turun yliopisto.
- Rauhala, Lauri (1993) *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä: maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä*. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, vol. 41. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Riessman, Catherine (2002) Analysis of Personal Narratives. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research: Context and Method*. Thousand Oaks (Calif.): Sage, 695–710.
- Rockström, Johan & muut (2009) Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology & Society* 14:2, 32.
- Roos, J.P (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Martti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 424–431.
- Saarinen, Merja, Kurppa, Sirpa, Nissinen, Ari & Mäkelä, Johanna (2011) *Aterioiden ja asumisen valinnat kulutuksen ympäristövaikutusten ytimessä. ConsEnv-bankeen loppuraportti*. Suomen ympäristö 14/2011. Helsinki: Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto.
- Saaristo, Kimmo (1994) *Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin?* Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisu 58. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sairinen, Rauno (1996) *Suomalaiset ja ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Siisiäinen, Martti (1998) Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Kaj Ilmonen ja Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Sitra (2018) <https://www.sitra.fi/aiheet/kestava-arki/#mista-on-kyse>, <https://media.sitra.fi/2017/09/20104505/sitra-kyselytutkimus-resurssiviisas-kansallinen-liikkuminen-2017.pdf>, <https://media.sitra.fi/2017/02/27174302/Resurssiviisas-2.pdf>
- Shi, David, E. (1985) *The Simple Life: Plain Living and High Thinking in American Culture*. New York: Oxford University Press.
- Shove, Elisabeth (2003) *Comfort, Cleanliness and Convenience: The Social Organization of Normality*. New York: Berg Publisher.
- Shove, Elisabeth & Spurling, Nicola (toim.) (2013) *Sustainable Practices: Social Theory and Climate Change*. London: Routledge.

- Sohr, Sven (2001) *Eco-Activism and Well-Being: Between Flow and Burnout*, Teoksessa Peter Schmuck & Kennon M. Sheldon (toim.) *Life Goals and Well-Being: Towards a Positive Psychology of Human Striving*. Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Sojonen, Elina (2005): *Ympäristöhuolien sukupolviostoksilla – Vibreäkulutusympäristöelämäkerroissa*. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sospo/pg/sojonen/ymparist.pdf>
- Spaargaren, Gert (1997) *The Ecological Modernization of Production and Consumption: Essays in Environmental Sociology*. Wageningen: Landbouwniversiteit Wageningen.
- Stranius, Leo (2008a) Nuorison muuttuva ympäristöaktivismi. Teoksessa Helena Telkänranta (toim.) *Laulujoutsenen perintö: suomalaisen ympäristöliikkeen taival*. Helsinki: Suomen luonnonsuojeluliitto, WSOY.
- Stranius, Leo (2008b) Yksilöllinen kevytaktivismi on uutta kansalaistoimintaa. *Helsingin Sanomat*, Pääkirjoitus, Vieraskynä. luettu 1.7.2008.
- Suopajarvi, Leena (2001) *Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa*. Acta Universitatis Lapponiensis. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Suopajarvi, Leena (2003a) Ympäristötietoisuus-käsitteen kritiikki pohjoisten esimerkkien valossa. Teoksessa Leena Suopajarvi & Jarno Valkonen (toim.) *Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 9–22.
- Suopajarvi, Leena (2003b) Lapin luonnon modernisoituminen toisen maailmansodan jälkeen. Traditionaalisesta yhteiskunnasta refleksiiviseen moderniin. Teoksessa Aini Linjakumpu & Leena Suopajarvi (toim.) *Sellainen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Suopajarvi, Leena ja Valkonen, Jarno (toim.) (2003) *Pohjoinen luontosuhde: elämäntapa ja luonnon politisoituminen*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Sarja B, tutkimusraportteja ja selvityksiä, 43. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Suopajarvi, Tiina (2009) *Sukupuoli meni metsään: luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Telkänranta, Helena (2008) Uusia ratkaisuja uusiin ongelmiin. Teoksessa Helena Telkänranta (toim.) *Laulujoutsenen perintö: suomalaisen ympäristöliikkeen taival*. Helsinki: Suomen luonnonsuojeluliitto, WSOY.
- Thomashow, Mitchell (1995) *Ecological Identity: Becoming a Reflective Environmentalist*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Thoreau, Henry, David [1854], (2010) *Walden: Elämää metsässä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Tourula, Marja & Rautio, Arja (2014) *Terveyttä luonnosta*. Oulu: Thule-instituutti, Oulun yliopisto.
- Urry, John (2013) *Ilmastomuutos ja yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Uusitalo, Liisa (1986). *Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta*. Acta Academiae oeconomicae Helsingiensis. Series A 49. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Uusitalo, Liisa (1991) Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita. Teoksessa Ilmo Massa & Rauno Sairinen (toim.) *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus, 24–40.
- Uusitalo, Liisa (1997) Kuluttajan ympäristöä koskevat valinnat. *Liiketaloustieteellinen aikakauskirja* 1:1, 15–31.
- Valkonen, Jarno (2003) *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. Tampere: Tampere University Press.
- Valkonen, Jarno (2005) Saamelainen luontosuhde. Käytännölliset ja kertomukselliset ulottuvuudet. *Kulttuurintutkimus* 22:4, 15–26.

- Valkonen, Jarno (2010a) Ympäristösosiologinen luonto. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 29–49.
- Valkonen, Jarno (2010b) Ympäristösosiologian haaste. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 197–214.
- Valkonen, Jarno (2011) *Palvelutyön taito*. Tampere: Vastapaino.
- Valkonen, Jarno (2013) Johdanto. Teoksessa Jarno Valkonen & Toivo Salonen (toim.) *Reittejä luontosuhteeseen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 5–11.
- Valkonen, Jarno & Litmanen, Tapio (2010) Ympäristö, talous ja kulutus. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 143–166.
- Valkonen, Jarno & Saaristo, Kimmo (2010a) Luonto ja yhteiskunta –ympäristösosiologian lähtökohdat. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 7–27.
- Valkonen, Jarno & Saaristo, Kimmo (2010b) Ympäristökonfliktit. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 101–113.
- Valkonen, Jarno & Suopajarvi, Leena (2003) Johdanto. Teoksessa Leena Suopajarvi & Jarno Valkonen (toim.) *Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 5–8.
- Valtioneuvoston selonteko keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmasta vuoteen 2030 – *Kohti ilmastoviisasta arkea*. Ympäristöministeriön raportteja 21/2017. Helsinki: Ympäristöministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4748-7>
- Vilkko, Anni (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Väliaverronen, Esa (1996) *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Väyrynen, Kari (2009) Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tieteenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 47–77.
- Wackernagel, Mathis & Rees, William (1996) *Our Ecological Footprint. Reducing Human Impact on the Earth*. Gabriola Island, B. C. Canada: New Society Publishers.
- Wahlström, Riitta (2006) *Ehkeyttävä luonto: miten luonto kuntouttaa*. Espoo: Michael kirjat.
- Wethington, Elaine (2005) An Overview of the Life Course Perspectiv: Implications for Health and Nutrition. *Journal of Nutrition Education & Behaviour* 37, 115–120.
- Willamo, Risto (2005) *Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena*. Environmentalica Fennica 23. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Williams, Raymond (2003) Luontokäsitykset. Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.) *Luonnon poliittisuus*. Tampere: Vastapaino, 40–66.
- Worldwatch-instituutti (2010) *Maaailman tila 2010. Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan: raportti kehityksestä kohti kestäväää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Worldwatch-instituutti (2013) *Maaailman tila 2013. Onko liian myöhäistä? Raportti kehityksestä kohti kestäväää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- WWF 2010. *Living Planet report. Biodiversity, biocapacity and development*. Gland: WWF. http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/living_planet_report_timeline/2010_lpr2/
- WWF 2012. *Living planet report 2012. Biodiversity, biocapacity and better choices*. http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/2012_lpr/
- WWF 2014. *Living Planet Report 2014. Species and Species, People and Places*. http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/

- Yearley, Steve (1991) *The Green Case. A Sociology of Environmental Arguments, Issues and Politics*. London: Harper Collins.
- Yearley, Steve (1993) Standing in for the Nature: The Practicalities of Environmental Organizations Use for Science. Teoksessa Kay Milton (toim.) *Environmentalism: The View from Anthropology*. London & New York: Routledge.
- Ylönen, Marja (2010) Tieto, tiede ja asiantuntijuus. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 83–100.
- Zavestoski, Stephen (2003) Constructing and Maintaining Ecological Identities: The Strategies of Deep Ecologists. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 297–316.
- Åkerman, Maria (2001) Investointi ympäristöpoliittisena toimintana: UPM-Kymmene ja kansalaisjärjestöjen välinen määrittelykamppailu. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.) *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 101–117.